નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ખુદ્દકનિકાયે

ચૂળનિદ્દેસપાળિ

પારાયનવગ્ગો

વત્થુગાથા

૧. કોસલાનં પુરા રમ્મા, અગમા દક્ખિણાપથં;
આકિઞ્ચઞ્ઞં પત્થયાનો, બ્રાહ્મણો મન્તપારગૂ.

૨. સો અસ્સકસ્સ વિસયે, મળકસ્સ [અળકસ્સ (સુ॰ નિ॰ ૯૮૩) મુળકસ્સ (સ્યા॰), મૂળ્હકસ્સ (ક॰)] સમાસને [સમાસન્ને (ક॰)];
વસિ ગોધાવરીકૂલે, ઉઞ્છેન ચ ફલેન ચ.

૩. તસ્સેવ [તંયેવ (ક॰) અટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા] ઉપનિસ્સાય, ગામો ચ વિપુલો અહુ;
તતો જાતેન આયેન, મહાયઞ્ઞમકપ્પયિ.

૪. મહાયઞ્ઞં યજિત્વાન, પુન પાવિસિ અસ્સમં;
તસ્મિં પટિપવિટ્ઠમ્હિ, અઞ્ઞો આગઞ્છિ બ્રાહ્મણો.

૫. ઉગ્ઘટ્ટપાદો તસિતો [તસ્સિતો (ક॰)], પઙ્કદન્તો રજસ્સિરો;
સો ચ નં ઉપસઙ્કમ્મ, સતાનિ પઞ્ચ યાચતિ.

૬. તમેનં બાવરી દિસ્વા, આસનેન નિમન્તયિ;
સુખઞ્ચ કુસલં પુચ્છિ, ઇદં વચનમબ્રવિ [વચનમબ્રુવિ (સી॰)].

૭. ‘‘યં ખો મમ દેય્યધમ્મં, સબ્બં વિસજ્જિતં મયા;
અનુજાનાહિ મે બ્રહ્મે, નત્થિ પઞ્ચસતાનિ મે’’.

૮. ‘‘સચે મે યાચમાનસ્સ, ભવં નાનુપદસ્સતિ [પદેસ્સતિ (ક॰)];
સત્તમે દિવસે તુય્હં, મુદ્ધા ફલતુ સત્તધા’’.

૯. અભિસઙ્ખરિત્વા કુહકો, ભેરવં સો અકિત્તયિ;
તસ્સ તં વચનં સુત્વા, બાવરી દુક્ખિતો અહુ.

૧૦. ઉસ્સુસ્સતિ અનાહારો, સોકસલ્લસમપ્પિતો;
અથોપિ એવં ચિત્તસ્સ, ઝાને ન રમતી મનો.

૧૧. ઉત્રસ્તં દુક્ખિતં દિસ્વા, દેવતા અત્થકામિની;
બાવરિં ઉપસઙ્કમ્મ, ઇદં વચનમબ્રવિ.

૧૨. ‘‘ન સો મુદ્ધં પજાનાતિ, કુહકો સો ધનત્થિકો;
મુદ્ધનિ મુદ્ધપાતે [મુદ્ધનિમ્મુદ્ધપાતે (ક॰)] વા, ઞાણં તસ્સ ન વિજ્જતિ’’.

૧૩. ‘‘ભોતી [ભોતિ (ક॰)] ચરહિ જાનાતિ, તં મે અક્ખાહિ પુચ્છિતા;
મુદ્ધં મુદ્ધાધિપાતઞ્ચ [મુદ્ધાતિપાતઞ્ચ (ક॰)], તં સુણોમ વચો તવ’’.

૧૪. ‘‘અહમ્પેતં ન જાનામિ, ઞાણં મેત્થ ન વિજ્જતિ;
મુદ્ધનિ મુદ્ધાધિપાતે ચ, જિનાનઞ્હેત્થ [જનાનઞ્હેત્થ (ક॰)] દસ્સનં’’.

૧૫. ‘‘અથ કો ચરહિ [યો ચરતિ (ક॰)] જાનાતિ, અસ્મિં પથવિમણ્ડલે [પુથવિમણ્ડલે (સી॰)];
મુદ્ધં મુદ્ધાધિપાતઞ્ચ, તં મે અક્ખાહિ દેવતે’’.

૧૬. ‘‘પુરા કપિલવત્થુમ્હા, નિક્ખન્તો લોકનાયકો;
અપચ્ચો ઓક્કાકરાજસ્સ, સક્યપુત્તો પભઙ્કરો.

૧૭. ‘‘સો હિ બ્રાહ્મણ સમ્બુદ્ધો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;
સબ્બાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો [ફલપ્પત્તો (ક॰)], સબ્બધમ્મેસુ ચક્ખુમા;
સબ્બકમ્મક્ખયં પત્તો, વિમુત્તો ઉપધિક્ખયે.

૧૮. ‘‘બુદ્ધો સો ભગવા લોકે, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા;
તં ત્વં ગન્ત્વાન પુચ્છસ્સુ, સો તે તં બ્યાકરિસ્સતિ’’.

૧૯. સમ્બુદ્ધોતિ વચો સુત્વા, ઉદગ્ગો બાવરી અહુ;
સોકસ્સ તનુકો આસિ, પીતિઞ્ચ વિપુલં લભિ.

૨૦. સો બાવરી અત્તમનો ઉદગ્ગો, તં દેવતં પુચ્છતિ વેદજાતો;
‘‘કતમમ્હિ ગામે નિગમમ્હિ વા પન, કતમમ્હિ વા જનપદે લોકનાથો;
યત્થ ગન્ત્વાન પસ્સેમુ, સમ્બુદ્ધં દ્વિપદુત્તમં’’.

૨૧. ‘‘સાવત્થિયં કોસલમન્દિરે જિનો, પહૂતપઞ્ઞો વરભૂરિમેધસો;
સો સક્યપુત્તો વિધુરો અનાસવો, મુદ્ધાધિપાતસ્સ વિદૂ નરાસભો’’.

૨૨. તતો આમન્તયી સિસ્સે, બ્રાહ્મણે મન્તપારગૂ [પારગે (સ્યા॰)];

‘‘એથ માણવા અક્ખિસ્સં, સુણાથ વચનં મમ.

૨૩. ‘‘યસ્સેસો દુલ્લભો લોકે, પાતુભાવો અભિણ્હસો;
સ્વાજ્જ લોકમ્હિ ઉપ્પન્નો, સમ્બુદ્ધો ઇતિ વિસ્સુતો;
ખિપ્પં ગન્ત્વાન સાવત્થિં, પસ્સવ્હો દ્વિપદુત્તમં’’.

૨૪. ‘‘કથં ચરહિ જાનેમુ, દિસ્વા બુદ્ધોતિ બ્રાહ્મણ;
અજાનતં નો પબ્રૂહિ, યથા જાનેમુ તં મયં’’.

૨૫. ‘‘આગતાનિ હિ મન્તેસુ, મહાપુરિસલક્ખણા;
દ્વત્તિંસાનિ ચ બ્યાક્ખાતા, સમત્તા અનુપુબ્બસો.

૨૬. ‘‘યસ્સેતે હોન્તિ ગત્તેસુ, મહાપુરિસલક્ખણા;
દ્વેયેવ તસ્સ ગતિયો, તતિયા હિ ન વિજ્જતિ.

૨૭. ‘‘સચે અગારં આવસતિ, વિજેય્ય પથવિં ઇમં;
અદણ્ડેન અસત્થેન, ધમ્મેન અનુસાસતિ.

૨૮. ‘‘સચે ચ સો પબ્બજતિ, અગારા અનગારિયં;
વિવટ્ટચ્છદો [વિવત્તચ્છદ્દો (સી॰)] સમ્બુદ્ધો, અરહા ભવતિ અનુત્તરો.

૨૯. ‘‘જાતિં ગોત્તઞ્ચ લક્ખણં, મન્તે સિસ્સે પુનાપરે;
મુદ્ધં મુદ્ધાધિપાતઞ્ચ, મનસાયેવ પુચ્છથ.

૩૦. ‘‘અનાવરણદસ્સાવી, યદિ બુદ્ધો ભવિસ્સતિ;
મનસા પુચ્છિતે પઞ્હે, વાચાય વિસજ્જિસ્સતિ’’ [વિસ્સજિસ્સતિ (ક॰)].

૩૧. બાવરિસ્સ વચો સુત્વા, સિસ્સા સોળસ બ્રાહ્મણા;
અજિતો તિસ્સમેત્તેય્યો, પુણ્ણકો અથ મેત્તગૂ.

૩૨. ધોતકો ઉપસીવો ચ, નન્દો ચ અથ હેમકો;
તોદેય્ય-કપ્પા દુભયો, જતુકણ્ણી ચ પણ્ડિતો.

૩૩. ભદ્રાવુધો ઉદયો ચ, પોસાલો ચાપિ બ્રાહ્મણો;
મોઘરાજા ચ મેધાવી, પિઙ્ગિયો ચ મહાઇસિ.

૩૪. પચ્ચેકગણિનો સબ્બે, સબ્બલોકસ્સ વિસ્સુતા;
ઝાયી ઝાનરતા ધીરા, પુબ્બવાસનવાસિતા.

૩૫. બાવરિં અભિવાદેત્વા, કત્વા ચ નં પદક્ખિણં;
જટાજિનધરા સબ્બે, પક્કામું ઉત્તરામુખા.

૩૬. મળકસ્સ પતિટ્ઠાનં, પુરમાહિસ્સતિં [પુરમાહિયતિ (ક॰)] તદા [સદા (ક॰)];
ઉજ્જેનિઞ્ચાપિ ગોનદ્ધં, વેદિસં વનસવ્હયં.

૩૭. કોસમ્બિઞ્ચાપિ સાકેતં, સાવત્થિઞ્ચ પુરુત્તમં;
સેતબ્યં કપિલવત્થું, કુસિનારઞ્ચ મન્દિરં.

૩૮. પાવઞ્ચ ભોગનગરં, વેસાલિં માગધં પુરં;
પાસાણકં ચેતિયઞ્ચ, રમણીયં મનોરમં.

૩૯. તસિતોવુદકં સીતં, મહાલાભંવ વાણિજો;
છાયં ઘમ્માભિતત્તોવ તુરિતા પબ્બતમારુહું.

૪૦. ભગવા તમ્હિ સમયે, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતો;
ભિક્ખૂનં ધમ્મં દેસેતિ, સીહોવ નદતી વને.

૪૧. અજિતો અદ્દસ બુદ્ધં, પીતરંસિંવ [જિતરંસિં સીતરંસિં (ક॰), વીતરંસિં (સી॰ સ્યા॰)] ભાણુમં;
ચન્દં યથા પન્નરસે, પરિપૂરં [પારિપૂરિં (સી॰ સ્યા॰)] ઉપાગતં.

૪૨. અથસ્સ ગત્તે દિસ્વાન, પરિપૂરઞ્ચ બ્યઞ્જનં;
એકમન્તં ઠિતો હટ્ઠો, મનોપઞ્હે અપુચ્છથ.

૪૩. ‘‘આદિસ્સ જમ્મનં બ્રૂહિ, ગોત્તં બ્રૂહિ સલક્ખણં;
મન્તેસુ પારમિં બ્રૂહિ, કતિ વાચેતિ બ્રાહ્મણો’’.

૪૪. ‘‘વીસં વસ્સસતં આયુ, સો ચ ગોત્તેન બાવરી;
તીણિસ્સ લક્ખણા ગત્તે, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ.

૪૫. ‘‘લક્ખણે ઇતિહાસે ચ, સનિઘણ્ડુસકેટુભે;
પઞ્ચસતાનિ વાચેતિ, સધમ્મે પારમિં ગતો’’.

૪૬. ‘‘લક્ખણાનં પવિચયં, બાવરિસ્સ નરુત્તમ;
તણ્હચ્છિદ [કઙ્ખચ્છિદ (ક॰)] પકાસેહિ, મા નો કઙ્ખાયિતં અહુ’’.

૪૭. ‘‘મુખં જિવ્હાય છાદેતિ, ઉણ્ણસ્સ ભમુકન્તરે;
કોસોહિતં વત્થગુય્હં, એવં જાનાહિ માણવ’’.

૪૮. પુચ્છઞ્હિ કિઞ્ચિ અસુણન્તો, સુત્વા પઞ્હે વિયાકતે;
વિચિન્તેતિ જનો સબ્બો, વેદજાતો કતઞ્જલી.

૪૯. ‘‘કો નુ દેવો વા બ્રહ્મા વા, ઇન્દો વાપિ સુજમ્પતિ;

મનસા પુચ્છિતે પઞ્હે, કમેતં પટિભાસતિ.

૫૦. ‘‘મુદ્ધં મુદ્ધાધિપાતઞ્ચ, બાવરી પરિપુચ્છતિ;
તં બ્યાકરોહિ ભગવા, કઙ્ખં વિનય નો ઇસે’’.

૫૧. ‘‘અવિજ્જા મુદ્ધાતિ જાનાહિ, વિજ્જા મુદ્ધાધિપાતિની;
સદ્ધાસતિસમાધીહિ, છન્દવીરિયેન સંયુતા’’.

૫૨. તતો વેદેન મહતા, સન્થમ્ભેત્વાન માણવો;
એકંસં અજિનં કત્વા, પાદેસુ સિરસા પતિ.

૫૩. ‘‘બાવરી બ્રાહ્મણો ભોતો, સહ સિસ્સેહિ મારિસ;
ઉદગ્ગચિત્તો સુમનો, પાદે વન્દતિ ચક્ખુમ’’.

૫૪. ‘‘સુખિતો બાવરી હોતુ, સહ સિસ્સેહિ બ્રાહ્મણો;
ત્વઞ્ચાપિ સુખિતો હોહિ, ચિરં જીવાહિ માણવ.

૫૫. ‘‘બાવરિસ્સ ચ તુય્હં વા, સબ્બેસં સબ્બસંસયં;
કતાવકાસા પુચ્છવ્હો, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છથ’’.

૫૬. સમ્બુદ્ધેન કતોકાસો, નિસીદિત્વાન પઞ્જલી;
અજિતો પઠમં પઞ્હં, તત્થ પુચ્છિ તથાગતં.

વત્થુગાથા નિટ્ઠિતા.

૧. અજિતમાણવપુચ્છા

૫૭. ‘‘કેનસ્સુ નિવુતો લોકો, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
કેનસ્સુ નપ્પકાસતિ;
કિસ્સાભિલેપનં બ્રૂસિ, કિંસુ તસ્સ મહબ્ભયં’’.

૫૮. ‘‘અવિજ્જાય નિવુતો લોકો, [અજિતાતિ ભગવા]
વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતિ;
જપ્પાભિલેપનં બ્રૂમિ, દુક્ખમસ્સ મહબ્ભયં’’.

૫૯. ‘‘સવન્તિ સબ્બધિ સોતા, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
સોતાનં કિં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂહિ, કેન સોતા પિધિય્યરે’’.

૬૦. ‘‘યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં, [અજિતાતિ ભગવા]

સતિ તેસં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે''.

૬૧. ''પઞ્ઞા ચેવ સતિ ચાપિ [સતી ચેવ (સી॰)], [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
નામરૂપઞ્ચ મારિસ;

એતં મે પુટ્ઠો પબ્રૂહિ, કત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ''.
૬૨. ''યમેતં પઞ્હં અપુચ્છિ, અજિત તં વદામિ તે;
યત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, અસેસં ઉપરુજ્ઝતિ;
વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન, એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ''.

૬૩. ''યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસે, યે ચ સેખા [સેક્ખા (ક॰)] પુથૂ ઇધ;
તેસં મે નિપકો ઇરિયં, પુટ્ઠો પબ્રૂહિ મારિસ''.

૬૪. ''કામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્ય, મનસાનાવિલો સિયા;
કુસલો સબ્બધમ્માનં, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે''તિ.

અજિતમાણવપુચ્છા પઠમા.

૨. તિસ્સમેત્તેય્યમાણવપુચ્છા

૬૫. ''કોધ સન્તુસિતો લોકે, [ઇચ્ચાયસ્મા તિસ્સમેત્તેય્યો]
કસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા;
કો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ [ન લિમ્પતિ (બહૂસુ)];
કં બ્રૂસિ મહાપુરિસોતિ, કો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા''તિ [સિબ્બનિમચ્ચગા (સી॰ સ્યા॰)].

૬૬. ''કામેસુ બ્રહ્મચરિયવા, [મેત્તેય્યાતિ ભગવા]
વીતતણ્હો સદા સતો;
સઙ્ખાય નિબ્બુતો ભિક્ખુ, તસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા.

૬૭. ''સો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ;
તં બ્રૂમિ મહાપુરિસોતિ, સો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા''તિ.

તિસ્સમેત્તેય્યમાણવપુચ્છા દુતિયા.

૩. પુણ્ણકમાણવપુચ્છા

૬૮. ''અનેજં મૂલદસ્સાવિં, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
કિં નિસ્સિતા ઇસયો મનુજા, ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;

યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં''.

૬૯. ''યે કેચિમે ઇસયો મનુજા, [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, આસીસમાના પુણ્ણક ઇત્થત્તં;
જરં સિતા યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ''.

૭૦. ''યે કેચિમે ઇસયો મનુજા, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, કચ્ચિસુ તે ભગવા યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા;
અતારું જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં''.

૭૧. ''આસીસન્તિ થોમયન્તિ, અભિજપ્પન્તિ જુહન્તિ; [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
કામાભિજપ્પન્તિ પટિચ્ચ લાભં, તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા;
નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ''.

૭૨. ''તે ચે નાતરિંસુ યાજયોગા, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
યઞ્ઞેહિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં''.

૭૩. ''સઙ્ખાય લોકસ્મિ પરોપરાનિ, [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
યસ્સિઞ્જિતં નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકે;
સન્તો વિધૂમો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમી''તિ.

પુણ્ણકમાણવપુચ્છા તતિયા.

૪. મેત્તગૂમાણવપુચ્છા

૭૪. ''પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં, [ઇચ્ચાયસ્મા મેત્તગૂ]
મઞ્ઞામિ તં વેદગું ભાવિતત્તં;
કુતો નુ દુક્ખા સમુદાગતા ઇમે, યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા''.

૭૫. ''દુક્ખસ્સ વે મં પભવં અપુચ્છસિ, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
તં તે પવક્ખામિ યથા પજાનં;
ઉપધિનિદાના પભવન્તિ દુક્ખા, યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા.

૭૬. ''યો વે અવિદ્વા ઉપધિં કરોતિ, પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ મન્દો;
તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરા, દુક્ખસ્સ જાતિપ્પભવાનુપસ્સી''.

૭૭. ‘‘યં તં અપુચ્છિમ્હ અકિત્તયી નો, અઞ્ઞં તં પુચ્છામ તદિઙ્ઘ બ્રૂહિ;
‘કથં નુ ધીરા વિતરન્તિ ઓઘં, જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ’;
તં મે મુનિ સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો’’.

૭૮. ‘‘કિત્તયિસ્સામિ તે ધમ્મં, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં’’.

૭૯. ‘‘તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ, મહેસિ ધમ્મમુત્તમં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં’’.

૮૦. ‘‘યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ, પનુજ્જ વિઞ્ઞાણં ભવે ન તિટ્ઠે.

૮૧. ‘‘એવંવિહારી સતો અપ્પમત્તો, ભિક્ખુ ચરં હિત્વા મમાયિતાનિ;
જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ, ઇધેવ વિદ્વા પજહેય્ય દુક્ખં’’.

૮૨. ‘‘એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો, સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં;
અદ્ધા હિ ભગવા પહાસિ દુક્ખં, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો.

૮૩. ‘‘તે ચાપિ નૂનપ્પજહેય્યુ દુક્ખં, યે ત્વં મુનિ અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય;
તં તં નમસ્સામિ સમેચ્ચ નાગ, અપ્પેવ મં ભગવા અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય’’.

૮૪. ‘‘યં બ્રાહ્મણં વેદગુમાભિજઞ્ઞા, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તં;
અદ્ધા હિ સો ઓઘમિમં અતારિ, તિણ્ણો ચ પારં અખિલો અકઙ્ખો.

૮૫. ‘‘વિદ્વા ચ યો વેદગૂ નરો ઇધ, ભવાભવે સઙ્ગમિમં વિસજ્જ;
સો વીતતણ્હો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમી’’તિ.

મેત્તગૂમાણવપુચ્છા ચતુત્થી.

૫. ધોતકમાણવપુચ્છા

૮૬. ‘‘પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં, [ઇચ્ચાયસ્મા ધોતકો]
વાચાભિકઙ્ખામિ મહેસિ તુય્હં;
તવ સુત્વાન નિગ્ઘોસં, સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો’’.

૮૭. ‘‘તેનહાતપ્પં કરોહિ, [ધોતકાતિ ભગવા]
ઇધેવ નિપકો સતો;

ઇતો સુત્વાન નિગ્ઘોસં, સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો’’.

૮૮. ‘‘પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકે, અકિઞ્ચનં બ્રાહ્મણમિરિયમાનં;
તં તં નમસ્સામિ સમન્તચક્ખુ, પમુઞ્ચ મં સક્ક કથંકથાહિ’’.

૮૯. ‘‘નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય, કથંકથિં ધોતક કઞ્ચિ લોકે;
ધમ્મઞ્ચ સેટ્ઠં અભિજાનમાનો [આજાનમાનો (સી॰ સ્યા॰ પી॰)], એવં તુવં ઓઘમિમં તરેસિ’’.

૯૦. ‘‘અનુસાસ બ્રહ્મે કરુણાયમાનો, વિવેકધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
યથાહં આકાસોવ અબ્યાપજ્જમાનો, ઇધેવ સન્તો અસિતો ચરેય્યં’’.

૯૧. ‘‘કિત્તયિસ્સામિ તે સન્તિં, [ધોતકાતિ ભગવા]
દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં’’.

૯૨. ‘‘તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ, મહેસિ સન્તિમુત્તમં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં’’.

૯૩. ‘‘યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ, [ધોતકાતિ ભગવા]
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
એતં વિદિત્વા સઙ્ગોતિ લોકે, ભવાભવાય માકાસિ તણ્હ’’ન્તિ.

ધોતકમાણવપુચ્છા પઞ્ચમી.

૬. ઉપસીવમાણવપુચ્છા

૯૪. ‘‘એકો અહં સક્ક મહન્તમોઘં, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો]
અનિસ્સિતો નો વિસહામિ તારિતું;
આરમ્મણં બ્રૂહિ સમન્તચક્ખુ, યં નિસ્સિતો ઓઘમિમં તરેય્યં’’.

૯૫. ‘‘આકિઞ્ચઞ્ઞં પેક્ખમાનો સતિમા, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
નત્થીતિ નિસ્સાય તરસ્સુ ઓઘં;
કામે પહાય વિરતો કથાહિ, તણ્હક્ખયં નત્તમહાભિપસ્સ’’.

૯૬. ‘‘સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો]
આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં;
સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમે વિમુત્તો [ધિમુત્તો (ક॰)], તિટ્ઠે નુ સો તત્થ અનાનુયાયી’’ [અનાનુવાયી (સ્યા॰ ક॰)].

૯૭. ‘‘સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો, [ઉપસીવાતિ ભગવા]

આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં;
સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમે વિમુત્તો, તિટ્ઠેય્ય સો તત્થ અનાનુયાયી''.

૯૮. ''તિટ્ઠે ચે સો તત્થ અનાનુયાયી, પૂગમ્પિ વસ્સાનં સમન્તચક્ખુ;
તત્થેવ સો સીતિસિયા વિમુત્તો, ચવેથ વિઞ્ઞાણં તથાવિધસ્સ''.

૯૯. ''અચ્ચિ યથા વાતવેગેન ખિત્તા, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં;
એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો, અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં''.

૧૦૦.''અત્થઙ્ગતો સો ઉદ વા સો નત્થિ, ઉદાહુ વે સસ્સતિયા અરોગો;
તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો''.

૧૦૧.''અત્થઙ્ગતસ્સ ન પમાણમત્થિ, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
યેન નં વજ્જું તં તસ્સ નત્થિ;
સબ્બેસુ ધમ્મેસુ સમૂહતેસુ, સમૂહતા વાદપથાપિ સબ્બે''તિ.

ઉપસીવમાણવપુચ્છા છટ્ઠી.

૭. નન્દમાણવપુચ્છા

૧૦૨.''સન્તિ લોકે મુનયો, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
જના વદન્તિ તયિદં કથંસુ;
ઞાણૂપપન્નં મુનિ નો વદન્તિ, ઉદાહુ વે જીવિતેનૂપપન્નં''.

૧૦૩.''ન દિટ્ઠિયા ન સુતિયા ન ઞાણેન, મુનીધ નન્દ કુસલા વદન્તિ;
વિસેનિકત્વા અનીઘા નિરાસા, ચરન્તિ યે તે મુનયોતિ બ્રૂમિ''.

૧૦૪.''યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં,
અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં;
કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા તત્થ યતા ચરન્તા,
અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં''.

૧૦૫.''યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [નન્દાતિ ભગવા]
દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં;

કિઞ્ચાપિ તે તત્થ યતા ચરન્તિ, નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ''.

૧૦૬.''યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં;
તે ચે મુનિ બ્રૂસિ અનોઘતિણ્ણે, અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે;
અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં''.

૧૦૭.''નાહં સબ્બે સમણબ્રાહ્મણાસે, [નન્દાતિ ભગવા]
જાતિજરાય નિવુતાતિ બ્રૂમિ;
યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં;
અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં, તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે;
તે વે નરા ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમિ''.

૧૦૮.''એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો, સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં;
યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં;
અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં, તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે;
અહમ્પિ તે ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમી''તિ.

નન્દમાણવપુચ્છા સત્તમા.

૮. હેમકમાણવપુચ્છા

૧૦૯.''યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ, [ઇચ્ચાયસ્મા હેમકો]
હુરં ગોતમસાસના;
ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ, સબ્બં તં ઇતિહીતિહં;
સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં, નાહં તત્થ અભિરમિં.

૧૧૦.''ત્વઞ્ચ મે ધમ્મમક્ખાહિ, તણ્હાનિગ્ઘાતનં મુનિ;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં''.

૧૧૧.''ઇધ દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ, પિયરૂપેસુ હેમક;
છન્દરાગવિનોદનં, નિબ્બાનપદમચ્ચુતં.

૧૧૨.''એતદઞ્ઞાય યે સતા, દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા;
ઉપસન્તા ચ તે સદા, તિણ્ણા લોકે વિસત્તિક''ન્તિ.

હેમકમાણવપુચ્છા અટ્ઠમા.

૯. તોદેય્યમાણવપુચ્છા

૧૧૩.“યસ્મિં કામા ન વસન્તિ, [ઇચ્ચાયસ્મા તોદેય્યો]
તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ;
કથંકથા ચ યો તિણ્ણો, વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસો”.
૧૧૪.“યસ્મિં કામા ન વસન્તિ, [તોદેય્યાતિ ભગવા]
તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ;
કથંકથા ચ યો તિણ્ણો, વિમોક્ખો તસ્સ નાપરો”.

૧૧૫.“નિરાસસો સો ઉદ આસસાનો [આસયાનો (ક॰)], પઞ્ઞાણવા સો ઉદ પઞ્ઞકપ્પી;
મુનિં અહં સક્ક યથા વિજઞ્ઞં, તં મે વિયાચિક્ખ સમન્તચક્ખુ”.

૧૧૬.“નિરાસસો સો ન ચ આસસાનો, પઞ્ઞાણવા સો ન ચ પઞ્ઞકપ્પી;
એવમ્પિ તોદેય્ય મુનિં વિજાન, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્ત”ન્તિ.

તોદેય્યમાણવપુચ્છા નવમા.

૧૦. કપ્પમાણવપુચ્છા

૧૧૭.“મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં, [ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો]
ઓઘે જાતે મહબ્ભયે;
જરામચ્ચુપરેતાનં, દીપં પબ્રૂહિ મારિસ;
ત્વઞ્ચ મે દીપમક્ખાહિ, યથાયિદં નાપરં સિયા”.

૧૧૮.“મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં, [કપ્પાતિ ભગવા]
ઓઘે જાતે મહબ્ભયે;
જરામચ્ચુપરેતાનં, દીપં પબ્રૂમિ કપ્પ તે.

૧૧૯.“અકિઞ્ચનં અનાદાનં, એતં દીપં અનાપરં;
નિબ્બાનં ઇતિ નં બ્રૂમિ, જરામચ્ચુપરિક્ખયં.

૧૨૦.“એતદઞ્ઞાય યે સતા, દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા;
ન તે મારવસાનુગા, ન તે મારસ્સ પટ્ઠગૂ”તિ [પદ્ધગૂ (સી॰)].

કપ્પમાણવપુચ્છા દસમા.

૧૧. જતુકણ્ણિમાણવપુચ્છા

૧૨૧.“સુત્વાનહં વીરમકામકામિં, [ઇચ્ચાયસ્મા જતુકણ્ણિ]
ઓઘાતિગં પુટ્ઠુમકામમાગમં;

સન્તિપદં બ્રૂહિ સહજનેત્ત, યથાતચ્છં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

૧૨૨.“ભગવા હિ કામે અભિભુય્ય ઇરિયતિ, આદિચ્ચોવ પથવિં તેજી તેજસા;
પરિત્તપઞ્ઞસ્સ મે ભૂરિપઞ્ઞ, આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં”.

૧૨૩.“કામેસુ વિનય ગેધં, [જતુકણ્ણીતિ ભગવા]
નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો;
ઉગ્ગહિતં નિરત્તં વા, મા તે વિજ્જિત્થ કિઞ્ચનં.

૧૨૪.“યં પુબ્બે તં વિસોસેહિ, પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચનં;
મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસિ, ઉપસન્તો ચરિસ્સસિ.

૧૨૫.“સબ્બસો નામરૂપસ્મિં, વીતગેધસ્સ બ્રાહ્મણ;
આસવાસ્સ ન વિજ્જન્તિ, યેહિ મચ્ચુવસં વજે”તિ.

જતુકણ્ણિમાણવપુચ્છા એકાદસમા.

૧૨. ભદ્રાવુધમાણવપુચ્છા

૧૨૬.“ઓકઞ્જહં તણ્હચ્છિદં અનેજં, [ઇચ્ચાયસ્મા ભદ્રાવુધો]
નન્દિઞ્જહં ઓઘતિણ્ણં વિમુત્તં;
કપ્પઞ્જહં અભિયાચે સુમેધં, સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ ઇતો.

૧૨૭.“નાનાજના જનપદેહિ સઙ્ગતા,
તવ વીર વાક્યં અભિકઙ્ખમાના;
તેસં તુવં સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો”.

૧૨૮.“આદાનતણ્હં વિનયેથ સબ્બં, [ભદ્રાવુધાતિ ભગવા]
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
યં યઞ્હિ લોકસ્મિમુપાદિયન્તિ, તેનેવ મારો અન્વેતિ જન્તું.

૧૨૯.“તસ્મા પજાનં ન ઉપાદિયેથ, ભિક્ખુ સતો કિઞ્ચનં સબ્બલોકે;
આદાનસત્તે ઇતિ પેક્ખમાનો, પજં ઇમં મચ્ચુધેય્યે વિસત્ત”ન્તિ.

ભદ્રાવુધમાણવપુચ્છા દ્વાદસમા.

૧૩. ઉદયમાણવપુચ્છા

૧૩૦.“ઝાયિં વિરજમાસીનં, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉદયો]

કતકિચ્ચં અનાસવં;
પારગું સબ્બધમ્માનં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂહિ, અવિજ્જાય પભેદનં''.

૧૩૧.''પહાનં કામચ્છન્દાનં, [ઉદયાતિ ભગવા]
દોમનસ્સાન ચૂભયં;
થિનસ્સ ચ પનૂદનં, કુક્કુચ્ચાનં નિવારણં.

૧૩૨.''ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધં , ધમ્મતક્કપુરેજવં;
અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂમિ, અવિજ્જાય પભેદનં''.

૧૩૩.''કિંસુ સંયોજનો લોકો, કિંસુ તસ્સ વિચારણં;
કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેન, નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ''.

૧૩૪.''નન્દિસંયોજનો લોકો, વિતક્કસ્સ વિચારણં;
તણ્હાય વિપ્પહાનેન, નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ''.

૧૩૫.''કથં સતસ્સ ચરતો, વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતિ;
ભગવન્તં પુટ્ઠુમાગમ્મ, તં સુણોમ વચો તવ''.

૧૩૬.''અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, વેદનં નાભિનન્દતો;
એવં સતસ્સ ચરતો, વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતી''તિ.

ઉદયમાણવપુચ્છા તેરસમા.

૧૪. પોસાલમાણવપુચ્છા

૧૩૭.''યો અતીતં આદિસતિ, [ઇચ્ચાયસ્મા પોસાલો]
અનેજો છિન્નસંસયો;
પારગું સબ્બધમ્માનં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં.

૧૩૮.''વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સ, સબ્બકાયપ્પહાયિનો;
અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતો;
ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામિ, કથં નેય્યો તથાવિધો''.

૧૩૯.''વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો સબ્બા, [પોસાલાતિ ભગવા]
અભિજાનં તથાગતો;
તિટ્ઠન્તમેનં જાનાતિ, વિમુત્તં તપ્પરાયણં.

૧૪૦.''આકિઞ્ચઞ્ઞસમ્ભવં ઞત્વા, નન્દી સંયોજનં ઇતિ;

એવમેતં અભિઞ્ઞાય, તતો તત્થ વિપસ્સતિ;
એતં [એવં (સ્યા॰ ક॰)] ञाणं तथं तस्स, બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો''તિ.

પોસાલમાણવપુચ્છા ચુદ્દસમા.

૧૫. મોઘરાજમાણવપુચ્છા

૧૪૧.''દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સં, [ઇચ્ચાયસ્મા મોઘરાજા]
ન મે બ્યાકાસિ ચક્ખુમા;
યાવતતિયઞ્ચ દેવીસિ, બ્યાકરોતીતિ મે સુતં.

૧૪૨.''અયં લોકો પરો લોકો, બ્રહ્મલોકો સદેવકો;
દિટ્ઠિં તે નાભિજાનાતિ, ગોતમસ્સ યસસ્સિનો.

૧૪૩.''એવં અભિક્કન્તદસ્સાવિં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
કથં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતિ''.

૧૪૪.''સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સુ, મોઘરાજ સદા સતો;
અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચ, એવં મચ્ચુતરો સિયા;
એવં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતી''તિ.

મોઘરાજમાણવપુચ્છા પન્નરસમા.

૧૬. પિઙ્ગિયમાણવપુચ્છા

૧૪૫.''જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણો, [ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો]
નેત્તા ન સુદ્ધા સવનં ન ફાસુ;
માહં નસ્સં મોમુહો અન્તરાવ, આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં''.

૧૪૬.''દિસ્વાન રૂપેસુ વિહઞ્ઞમાને, [પિઙ્ગિયાતિ ભગવા]
રુપ્પન્તિ રૂપેસુ જના પમત્તા;
તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો, જહસ્સુ રૂપં અપુનબ્ભવાય''.

૧૪૭.''દિસા ચતસ્સો વિદિસા ચતસ્સો, ઉદ્ધં અધો દસ દિસા ઇમાયો;
ન તુય્હં અદિટ્ઠં અસુતં અમુતં [અસુતં અમુતં વા (સી॰), અસુતામુતં વા (સ્યા॰), અસુતં'મુતં વા (પી॰)], અથો અવિઞ્ઞાતં કિઞ્ચનમત્થિ [કિઞ્ચિ મત્થિ (સ્યા॰), કિઞ્ચિ નત્થિ (પી॰), કિઞ્ચિનમત્થિ (ક॰)] લોકે;
આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં, જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં''.

१४८.“तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो, [पिङ्गियाति भगवा]
सन्तापजाते जरसा परेते;
तस्मा तुवं पिङ्गिय अप्पमत्तो, जहस्सु तण्हं अपुनब्भवाया”ति.

पिङ्गियमाणवपुच्छा सोळसमा.

१७. पारायनत्थुतिगाथा

इदमवोच भगवा मगधेसु विहरन्तो पासाणके चेतिये, परिचारकसोळसानं [परिचारकसोळसन्नं (स्या॰ क॰)] ब्राह्मणानं अज्झिट्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्हं [पञ्हे (सी॰ पी॰)] ब्याकासि. एकमेकस्स चेपि पञ्हस्स अत्थमञ्ञाय धम्ममञ्ञाय धम्मानुधम्मं पटिपज्जेय्य, गच्छेय्येव जरामरणस्स पारं. “पारङ्गमनीया इमे धम्मा”ति – तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्स पारायनन्तेव [पारायणंत्वेव (सी॰ अट्ठ॰)] अधिवचनं.

१४९.अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू;
धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको.

१५०.तोदेय्यकप्पा दुभयो, जतुकण्णी च पण्डितो;
भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चापि ब्राह्मणो;
मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि.

१५१.एते बुद्धं उपागच्छुं, सम्पन्नचरणं इसिं;
पुच्छन्ता निपुणे पञ्हे, बुद्धसेट्ठं उपागमुं.

१५२.तेसं बुद्धो पब्याकासि, पञ्हे पुट्ठो यथातथं;
पञ्हानं वेय्याकरणेन, तोसेसि ब्राह्मणे मुनि.

१५३.ते तोसिता चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना;
ब्रह्मचरियमचरिंसु, वरपञ्ञस्स सन्तिके.

१५४.एकमेकस्स पञ्हस्स, यथा बुद्धेन देसितं;
तथा यो पटिपज्जेय्य, गच्छे पारं अपारतो.

१५५.अपारा पारं गच्छेय्य, भावेन्तो मग्गमुत्तमं;
मग्गो सो पारं गमनाय, तस्मा पारायनं इति.

१८. पारायनानुगीतिगाथा

१५६.“पारायनमनुगायिस्सं , [इच्चायस्मा पिङ्गियो]
यथाद्दक्खि तथाक्खासि, विमलो भूरिमेधसो;
निक्कामो निब्बनो [निब्बुतो (स्या॰)] नागो, किस्स हेतु मुसा भणे.

૧૫૭.“પહીનમલમોહસ્સ, માનમક્ખપ્પહાયિનો;

હન્દાહં કિત્તયિસ્સામિ, ગિરં વણ્ણૂપસઞ્હિતં.

૧૫૮.“તમોનુદો બુદ્ધો સમન્તચક્ખુ, લોકન્તગૂ સબ્બભવાતિવત્તો;

અનાસવો સબ્બદુક્ખપ્પહીનો, સચ્ચવ્હયો બ્રહ્મે ઉપાસિતો મે.

૧૫૯.“દિજો યથા કુબ્બનકં પહાય, બહુપ્ફલં કાનનમાવસેય્ય;

એવમ્પહં અપ્પદસ્સે પહાય, મહોદધિં હંસોરિવ અજ્ઝપત્તો.

૧૬૦.“યેમે પુબ્બે વિયાકંસુ, હુરં ગોતમસાસના;

ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ;

સબ્બં તં ઇતિહીતિહં, સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં.

૧૬૧.“એકો તમનુદાસિનો, જુતિમા સો પભઙ્કરો;

ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણો, ગોતમો ભૂરિમેધસો.

૧૬૨.“યો મે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;

તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ”.

૧૬૩.“કિં નુ તમ્હા વિપ્પવસસિ, મુહુત્તમપિ પિઙ્ગિય;

ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા, ગોતમા ભૂરિમેધસા.

૧૬૪.“યો તે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;

તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ”.

૧૬૫.“નાહં તમ્હા વિપ્પવસામિ, મુહુત્તમપિ બ્રાહ્મણ;

ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા, ગોતમા ભૂરિમેધસા.

૧૬૬.“યો મે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;

તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ.

૧૬૭.“પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવ, રત્તિન્દિવં બ્રાહ્મણ અપ્પમત્તો.

નમસ્સમાનો વિવસેમિ રત્તિં, તેનેવ મઞ્ઞામિ અવિપ્પવાસં.

૧૬૮.“સદ્ધા ચ પીતિ ચ મનો સતિ ચ,

નાપેન્તિમે ગોતમસાસનમ્હા;

યં યં દિસં વજતિ ભૂરિપઞ્ઞો, સ તેન તેનેવ નતોહમસ્મિ.

૧૬૯.“જિણ્ણસ્સ મે દુબ્બલથામકસ્સ, તેનેવ કાયો ન પલેતિ તત્થ;

સઙ્કપ્પયન્તાય [સંકપ્પયત્તાય (સી॰)] વજામિ નિચ્ચં, મનો હિ મે બ્રાહ્મણ તેન યુત્તો.

૧૭૦.“પઙ્કે સયાનો પરિફન્દમાનો, દીપા દીપં ઉપલ્લવિં;
અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં.

૧૭૧.“યથા અહૂ વક્કલિ મુત્તસદ્ધો, ભદ્રાવુધો આળવિગોતમો ચ;
એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધં, ગમિસ્સસિ ત્વં પિઙ્ગિય મચ્ચુધેય્યસ્સ પારં” [મચ્ચુધેય્યપારં (સી॰)].

૧૭૨.“એસ ભિય્યો પસીદામિ, સુત્વાન મુનિનો વચો;
વિવટ્ટચ્છદો સમ્બુદ્ધો, અખિલો પટિભાનવા.

૧૭૩.“અધિદેવે અભિઞ્ઞાય, સબ્બં વેદિ પરોપરં;
પઞ્હાનન્તકરો સત્થા, કઙ્ખીનં પટિજાનતં.

૧૭૪.“અસંહીરં અસંકુપ્પં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ;
અદ્ધા ગમિસ્સામિ ન મેત્થ કઙ્ખા, એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્ત”ન્તિ [અજિતમાણવપુચ્છાય પટ્ઠાય યાવપારાયનાનુગીતિગાતાપરિયોસાના સ્યા॰ ... પોત્થકે નત્થિ].

પારાયનાનુગીતિગાથા નિટ્ઠિતા.

પારાયનવગ્ગનિદ્દેસો

૧. અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૧. કેનસ્સુ નિવુતો લોકો, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
કેનસ્સુ નપ્પકાસતિ;
કિસ્સાભિલેપનં બ્રૂસિ [બ્રૂહિ (સ્યા॰)], **કિંસુ તસ્સ મહબ્ભયં.**

કેનસ્સુ નિવુતો લોકોતિ. **લોકો**તિ નિરયલોકો તિરચ્છાનલોકો પેત્તિવિસયલોકો મનુસ્સલોકો દેવલોકો ખન્ધલોકો ધાતુલોકો આયતનલોકો અયં લોકો પરો લોકો બ્રહ્મલોકો દેવલોકો – અયં વુચ્ચતિ લોકો. અયં લોકો કેન આવુતો નિવુતો ઓવુતો [ઓકુતો (સ્યા॰)] પિહિતો પટિચ્છન્નો પટિકુજ્જિતોતિ – કેનસ્સુ નિવુતો લોકો?

ઇચ્ચાયસ્મા અજિતોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં [પદાનુપુબ્બતામેતં (બહૂસુ)] ઇચ્ચાતિ. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં આયસ્માતિ. **અજિતો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો.

કેનસ્સુ નપ્પકાસતીતિ કેન લોકો નપ્પકાસતિ ન ભાસતિ ન તપતિ ન વિરોચતિ ન ઞાયતિ ન પઞ્ઞાયતીતિ – કેનસ્સુ નપ્પકાસતિ .

કિસ્સાભિલેપનં બ્રૂસીતિ કિં લોકસ્સ લેપનં લગ્ગનં બન્ધનં ઉપક્કિલેસો. કેન લોકો લિત્તો સંલિત્તો ઉપલિત્તો કિલિટ્ઠો સંકિલિટ્ઠો મક્ખિતો સંસટ્ઠો લગ્ગો લગ્ગિતો પલિબુદ્ધો, બ્રૂસિ આચિક્ખસિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ [પઞ્ઞાપેસિ (ક॰)] પટ્ઠપેસિ વિવરસિ વિભજસિ ઉત્તાનીકરોસિ [ઉત્તાનિં કરોસિ (ક॰)] પકાસેસીતિ – કિસ્સાભિલેપનં બ્રૂસિ.

કિંસુ તસ્સ મહબ્ભયન્તિ કિં લોકસ્સ ભયં મહબ્ભયં પીળનં ઘટ્ટનં ઉપદ્દવો ઉપસગ્ગોતિ – કિંસુ તસ્સ મહબ્ભયં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘કેનસ્સુ નિવુતો લોકો, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
કેનસ્સુ નપ્પકાસતિ;
કિસ્સાભિલેપનં બ્રૂસિ, કિંસુ તસ્સ મહબ્ભય’’ન્તિ.

૨. અવિજ્જાય નિવુતો લોકો, [અજિતાતિ ભગવા]
વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતિ;
જપ્પાભિલેપનં બ્રૂમિ, દુક્ખમસ્સ મહબ્ભયં.

અવિજ્જાય નિવુતો લોકોતિ. **અવિજ્જા**તિ દુક્ખે અઞ્ઞાણં દુક્ખસમુદયે અઞ્ઞાણં દુક્ખનિરોધે અઞ્ઞાણં દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાય અઞ્ઞાણં, પુબ્બન્તે અઞ્ઞાણં અપરન્તે અઞ્ઞાણં પુબ્બન્તાપરન્તે અઞ્ઞાણં, ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ અઞ્ઞાણં, યં એવરૂપં અઞ્ઞાણં અદસ્સનં અનભિસમયો અનનુબોધો

અસમ્બોધો અપ્પટિવેધો અસંગાહના અપરિયોગાહના અસમપેક્ખના અપચ્ચવેક્ખણા [અપચ્ચવેક્ખના (સ્યા॰)] અપચ્ચવેક્ખણકમ્મં દુમ્મેજ્ઝં બાલ્યં અસમ્પજઞ્ઞં મોહો પમોહો સમ્મોહો અવિજ્જા અવિજ્જોઘો અવિજ્જાયોગો અવિજ્જાનુસયો અવિજ્જાપરિયુટ્ઠાનં અવિજ્જાલઙ્ગી મોહો અકુસલમૂલં, અયં વુચ્ચતિ – અવિજ્જા.

લોકોતિ નિરયલોકો તિરચ્છાનલોકો પેત્તિવિસયલોકો મનુસ્સલોકો દેવલોકો ખન્ધલોકો ધાતુલોકો આયતનલોકો અયં લોકો પરો લોકો બ્રહ્મલોકો દેવલોકો – અયં વુચ્ચતિ લોકો. અયં લોકો ઇમાય અવિજ્જાય આવુતો નિવુતો ઓવુતો પિહિતો પટિચ્છન્નો પટિકુજ્જિતોતિ – અવિજ્જાય નિવુતો લોકો.

અજિતાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનં. અપિ ચ, ભગ્ગરાગોતિ ભગવા; ભગ્ગદોસોતિ ભગવા; ભગ્ગમોહોતિ ભગવા; ભગ્ગમાનોતિ ભગવા; ભગ્ગદિટ્ઠીતિ ભગવા; ભગ્ગકણ્ટકોતિ ભગવા; ભગ્ગકિલેસોતિ ભગવા; ભજિ વિભજિ પવિભજિ ધમ્મરતનન્તિ ભગવા; ભવાનં અન્તકરોતિ ભગવા; ભાવિતકાયો ભાવિતસીલો ભાવિતચિત્તો [ભાવિતકાયોતિ ભગવા, ભાવિતસીલોતિ ભાવિતચિત્તોતિ (સ્યા॰)] ભાવિતપઞ્ઞોતિ ભગવા; ભજિ વા ભગવા અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ અપ્પસદ્દાનિ અપ્પનિગ્ઘોસાનિ વિજનવાતાનિ મનુસ્સરાહસ્સેય્યકાનિ [મનુસ્સરાહસેય્યકાનિ (સ્યા॰)] પટિસલ્લાનસારુપ્પાનીતિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનન્તિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા અત્થરસસ્સ ધમ્મરસસ્સ વિમુત્તિરસસ્સ અધિસીલસ્સ અધિચિત્તસ્સ અધિપઞ્ઞાયાતિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા ચતુન્નં ઝાનાનં ચતુન્નં અપ્પમઞ્ઞાનં ચતુન્નં અરૂપસમાપત્તીનન્તિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા અટ્ઠન્નં વિમોક્ખાનં અટ્ઠન્નં અભિભાયતનાનં નવન્નં અનુપુબ્બસમાપત્તીનન્તિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા દસન્નં સઞ્ઞાભાવનાનં કસિણસમાપત્તીનં આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્સ અસુભસમાપત્તિયાતિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં ચતુન્નં સમ્મપ્પધાનાનં ચતુન્નં ઇદ્ધિપાદાનં પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં પઞ્ચન્નં બલાનં સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં અરિયસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સાતિ ભગવા; ભાગી વા ભગવા દસન્નં તથાગતબલાનં ચતુન્નં વેસારજ્જાનં ચતુન્નં પટિસમ્ભિદાનં છન્નં અભિઞ્ઞાનં છન્નં બુદ્ધધમ્માનન્તિ ભગવા; ભગવાતિ નેતં નામં માતરા કતં ન પિતરા કતં ન ભાતરા કતં ન ભગિનિયા કતં ન મિત્તામચ્ચેહિ કતં ન ઞાતિસાલોહિતેહિ કતં ન સમણબ્રાહ્મણેહિ કતં ન દેવતાહિ કતં. વિમોક્ખન્તિકમેતં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં બોધિયા મૂલે સહ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ પટિલાભા સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – અજિતાતિ ભગવા.

વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતીતિ. વેવિચ્છં વુચ્ચતિ પઞ્ચ મચ્છરિયાનિ – આવાસમચ્છરિયં, કુલમચ્છરિયં, લાભમચ્છરિયં, વણ્ણમચ્છરિયં , ધમ્મમચ્છરિયં. યં એવરૂપં મચ્છેરં મચ્છરાયના મચ્છરાયિતત્તં વેવિચ્છં કદરિયં કટુકઞ્ચુકતા અગ્ગહિતત્તં ચિત્તસ્સ – ઇદં વુચ્ચતિ મચ્છરિયં. અપિ ચ ખન્ધમચ્છરિયમ્પિ મચ્છરિયં, ધાતુમચ્છરિયમ્પિ મચ્છરિયં, આયતનમચ્છરિયમ્પિ મચ્છરિયં, ગાહો વુચ્ચતિ મચ્છરિયં. પમાદો વત્તબ્બો – કાયદુચ્ચરિતે વા વચીદુચ્ચરિતે વા મનોદુચ્ચરિતે વા પઞ્ચસુ કામગુણેસુ વા ચિત્તસ્સ વોસગ્ગો [વોસ્સગ્ગો (બહૂસુ)] વોસગ્ગાનુપ્પદાનં કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અસક્કચ્ચકિરિયતા અસાતચ્ચકિરિયતા અનટ્ઠિતકિરિયતા [અનિટ્ઠિતકિરિયતા (ક॰) વિભ॰ ૮૪૬] ઓલીનવુત્તિતા નિક્ખિત્તચ્છન્દતા નિક્ખિત્તધુરતા અનાસેવના અભાવના અબહુલીકમ્મં અનધિટ્ઠાનં અનનુયોગો પમાદો. યો એવરૂપો પમાદો પમજ્જના પમજ્જિતત્તં – અયં વુચ્ચતિ પમાદો. **વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતી**તિ ઇમિના ચ મચ્છરિયેન ઇમિના ચ પમાદેન લોકો નપ્પકાસતિ ન ભાસતિ ન તપતિ ન વિરોચતિ ન ઞાયતિ ન પઞ્ઞાયતીતિ – વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતિ.

જપ્પાભિલેપનં બ્રૂમીતિ જપ્પા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો અનુનયો અનુરોધો નન્દી [નન્દિ (સ્યા॰)] નન્દિરાગો ચિત્તસ્સ સારાગો ઇચ્છા મુચ્છા અજ્ઝોસાનં ગેધો પલિગેધો સઙ્ગો પઙ્કો એજા માયા જનિકા સઞ્જનની સિબ્બિની જાલિની સરિતા વિસત્તિકા સુત્તં વિસટા [સોત્તં વિસતા (સ્યા॰)] આયૂહની દુતિયા દ્પણિધિ ભવનેત્તિ વનં વનથો સન્થવો [સન્ધવો (ક॰) વિભ॰ ૯૦૯] સિનેહો અપેક્ખા પટિબન્ધુ આસા આસીસના [આસિંસના (સ્યા॰)] આસીસિતત્તં રૂપાસા સદ્દાસા ગન્ધાસા રસાસા ફોટ્ઠબ્બાસા લાભાસા ધનાસા પુત્તાસા જીવિતાસા જપ્પા પજપ્પા અભિજપ્પા જપ્પના જપ્પિતત્તં લોલુપ્પં લોલુપ્પાયના લોલુપ્પાયિતત્તં પુચ્છઞ્જિકતા સાધુકમ્યતા અધમ્મરાગો વિસમલોભો નિકન્તિ નિકામના પત્થના પિહના સમ્પત્થના કામતણ્હા ભવતણ્હા વિભવતણ્હા રૂપતણ્હા અરૂપતણ્હા નિરોધતણ્હા રૂપતણ્હા સદ્દતણ્હા ગન્ધતણ્હા રસતણ્હા ફોટ્ઠબ્બતણ્હા ધમ્મતણ્હા ઓઘો યોગો ગન્થો ઉપાદાનં આવરણં નીવરણં છદનં બન્ધનં ઉપક્કિલેસો અનુસયો પરિયુટ્ઠાનં લતા વેવિચ્છં દુક્ખમૂલં દુક્ખનિદાનં દુક્ખપ્પભવો મારપાસો મારબળિસં મારામિસં મારવિસયો મારનિવાસો મારગોચરો મારબન્ધનં તણ્હાનદી તણ્હાજાલં તણ્હાગદ્દુલં તણ્હાસમુદ્દો અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં – અયં વુચ્ચતિ જપ્પા. લોકસ્સ લેપનં લગ્ગનં બન્ધનં ઉપક્કિલેસો ઇમાય જપ્પાય લોકો લિત્તો સંલિત્તો ઉપલિત્તો કિલિટ્ઠો સંકિલિટ્ઠો મક્ખિતો સંસટ્ઠો લગ્ગો લગ્ગિતો પલિબુદ્ધોતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – જપ્પાભિલેપનં બ્રૂમિ.

દુક્ખમસ્સ મહબ્ભયન્તિ. દુક્ખન્તિ જાતિદુક્ખં જરાદુક્ખં બ્યાધિદુક્ખં મરણદુક્ખં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં નેરયિકં દુક્ખં તિરચ્છાનયોનિકં દુક્ખં પેત્તિવિસયિકં દુક્ખં માનુસિકં દુક્ખં ગબ્ભોક્કન્તિમૂલકં દુક્ખં ગબ્ભટ્ઠિતિમૂલકં [ગબ્ભેઠિતિમૂલકં (સ્યા॰ ક॰)] દુક્ખં ગબ્ભવુટ્ઠાનમૂલકં દુક્ખં જાતસ્સૂપનિબન્ધકં દુક્ખં જાતસ્સ પરાધેય્યકં દુક્ખં અત્તૂપક્કમદુક્ખં પરૂપક્કમદુક્ખં સઙ્ખારદુક્ખં વિપરિણામદુક્ખં ચક્ખુરોગો સોતરોગો ઘાનરોગો જિવ્હારોગો કાયરોગો સીસરોગો કણ્ણરોગો મુખરોગો દન્તરોગો કાસો સાસો પિનાસો ડાહો [ડહો (સ્યા॰)] જરો કુચ્છિરોગો મુચ્છા પક્ખન્દિકા સૂલા વિસૂચિકા કુટ્ઠં ગણ્ડો કિલાસો સોસો અપમારો દદ્દુ કણ્ડુ કચ્છુ રખસા [રક્ખસા (ક॰)] વિતચ્છિકા લોહિતપિત્તં [લોહિતં પિત્તં (બહૂસુ)] મધુમેહો અંસા પિળકા ભગન્દલા પિત્તસમુટ્ઠાના આબાધા સેમ્હસમુટ્ઠાના આબાધા વાતસમુટ્ઠાના આબાધા સન્નિપાતિકા આબાધા ઉતુપરિણામજા આબાધા વિસમપરિહારજા આબાધા ઓપક્કમિકા આબાધા કમ્મવિપાકજા આબાધા સીતં ઉણ્હં જિઘચ્છા પિપાસા ઉચ્ચારો પસ્સાવો ડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સં દુક્ખં માતુમરણં દુક્ખં પિતુમરણં દુક્ખં ભાતુમરણં દુક્ખં ભગિનિમરણં દુક્ખં પુત્તમરણં દુક્ખં ધીતુમરણં દુક્ખં ઞાતિબ્યસનં દુક્ખં રોગબ્યસનં દુક્ખં ભોગબ્યસનં દુક્ખં સીલબ્યસનં દુક્ખં દિટ્ઠિબ્યસનં દુક્ખં યેસં ધમ્માનં આદિતો સમુદાગમનં પઞ્ઞાયતિ. અત્થઙ્ગમતો નિરોધો પઞ્ઞાયતિ. કમ્મસન્નિસ્સિતો વિપાકો. વિપાકસન્નિસ્સિતં કમ્મં, નામસન્નિસ્સિતં રૂપં રૂપસન્નિસ્સિતં નામં, જાતિયા અનુગતં જરાય અનુસટં બ્યાધિના અભિભૂતં મરણેન અબ્ભાહતં દુક્ખે પતિટ્ઠિતં અતાણં અલેણં અસરણં અસરણીભૂતં – ઇદં વુચ્ચતિ દુક્ખં. ઇદં દુક્ખં લોકસ્સ ભયં મહાભયં પીળનં ઘટ્ટનં ઉપદ્દવો ઉપસગ્ગોતિ – દુક્ખમસ્સ મહબ્ભયં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘અવિજ્જાય નિવુતો લોકો, [અજિતાતિ ભગવા]
> વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતિ;
> જપ્પાભિલેપનં બ્રૂમિ, દુક્ખમસ્સ મહબ્ભય’’ન્તિ.

3. **સવન્તિ સબ્બધિ સોતા, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]**

સોતાનં કિં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂહિ, કેન સોતા પિધિય્યરે [પિથિય્યરે (સ્યા॰), પિથીયરે (સી॰ અટ્ઠ॰)] .

સવન્તિ સબ્બધિ સોતાતિ. **સોતા**તિ તણ્હાસોતો દિટ્ઠિસોતો કિલેસસોતો દુચ્ચરિતસોતો અવિજ્જાસોતો. **સબ્બધી**તિ સબ્બેસુ આયતનેસુ. **સવન્તી**તિ સવન્તિ આસવન્તિ સન્દન્તિ પવત્તન્તિ. ચક્ખુતો રૂપે સવન્તિ આસવન્તિ સન્દન્તિ પવત્તન્તિ. સોતતો સદ્દે સવન્તિ...પે॰... ઘાનતો ગન્ધે સવન્તિ... જિવ્હાતો રસે સવન્તિ... કાયતો ફોટ્ઠબ્બે સવન્તિ... મનતો ધમ્મે સવન્તિ આસવન્તિ સન્દન્તિ પવત્તન્તિ. ચક્ખુતો રૂપતણ્હા સવન્તિ આસવન્તિ સન્દન્તિ પવત્તન્તિ. સોતતો સદ્દતણ્હા સવન્તિ આસવન્તિ સન્દન્તિ પવત્તન્તિ. ઘાનતો ગન્ધતણ્હા સવન્તિ... જિવ્હાતો રસતણ્હા સવન્તિ... કાયતો ફોટ્ઠબ્બતણ્હા સવન્તિ... મનતો ધમ્મતણ્હા સવન્તિ આસવન્તિ સન્દન્તિ પવત્તન્તીતિ – સવન્તિ સબ્બધિ સોતા.

ઇચ્ચાયસ્મા અજિતોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰... પદાનુપુબ્બતાપેતં ઇચ્ચાતિ...પે॰... ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો.

સોતાનં કિં નિવારણન્તિ સોતાનં કિં આવરણં નીવરણં સંવરણં રક્ખનં ગોપનન્તિ – સોતાનં કિં નિવારણં.

સોતાનં સંવરં બ્રૂહીતિ સોતાનં આવરણં નીવરણં સંવરણં રક્ખનં ગોપનં બ્રૂહિ આચિક્ખ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – સોતાનં સંવરં બ્રૂહિ.

કેન સોતા પિધિય્યરેતિ કેન સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તીતિ – કેન સોતા પિધિય્યરે. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

“સવન્તિ સબ્બધિ સોતા, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
સોતાનં કિં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂહિ, કેન સોતા પિધિય્યરે”.

૪. **યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં, [અજિતાતિ ભગવા]**
સતિ તેસં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે.

યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિન્તિ યાનિ એતાનિ સોતાનિ મયા કિત્તિતાનિ પકિત્તિતાનિ આચિક્ખિતાનિ દેસિતાનિ પઞ્ઞપિતાનિ પટ્ઠપિતાનિ વિવરિતાનિ વિભજિતાનિ [વિભત્તાનિ (ક॰)] ઉત્તાનીકતાનિ પકાસિતાનિ, સેય્યથિદં [સેય્યથીદં (સ્યા॰)] – તણ્હાસોતો દિટ્ઠિસોતો કિલેસસોતો દુચ્ચરિતસોતો અવિજ્જાસોતો. **લોકસ્મિ**ન્તિ અપાયલોકે મનુસ્સલોકે દેવલોકે ખન્ધલોકે ધાતુલોકે આયતનલોકેતિ – યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં. **અજિતા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ.

સતિ તેસં નિવારણન્તિ. **સતી**તિ યા સતિ અનુસ્સતિ પટિસ્સતિ સતિ સરણતા ધારણતા અપિલાપનતા અસમ્મુસ્સનતા સતિ સતિન્દ્રિયં સતિબલં સમ્માસતિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો એકાયનમગ્ગો – અયં વુચ્ચતિ સતિ. **નિવારણ**ન્તિ આવરણં નીવરણં સંવરણં રક્ખનં ગોપનન્તિ – સતિ તેસં નિવારણં.

સોતાનં સંવરં બ્રૂમીતિ સોતાનં આવરણં નીવરણં સંવરણં રક્ખનં ગોપનં બ્રૂમિ આચિક્ખામિ...પે॰... ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ.

પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરેતિ. **પઞ્ઞા**તિ યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરેતિ – પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''સબ્બે સઙ્ખારા અનત્તા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણ''ન્તિ...પે॰... ''વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ''ન્તિ... ''નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન''ન્તિ... ''સળાયતનપચ્ચયા ફસ્સો''તિ... ''ફસ્સપચ્ચયા વેદના''તિ... ''વેદનાપચ્ચયા તણ્હા''તિ... ''તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાન''ન્તિ... ''ઉપાદાનપચ્ચયા ભવો''તિ... ''ભવપચ્ચયા જાતી''તિ... ''જાતિપચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો''તિ... ''સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો''તિ... ''વિઞ્ઞાણનિરોધા નામરૂપનિરોધો''તિ... ''નામરૂપનિરોધા સળાયતનનિરોધો''તિ... ''સળાયતનનિરોધા ફસ્સનિરોધો''તિ... ''ફસ્સનિરોધા વેદનાનિરોધો''તિ... ''વેદનાનિરોધા તણ્હાનિરોધો''તિ... ''તણ્હાનિરોધા ઉપાદાનનિરોધો''તિ... ''ઉપાદાનનિરોધા ભવનિરોધો''તિ... ''ભવનિરોધા જાતિનિરોધો''તિ... ''જાતિનિરોધા જરામરણનિરોધો''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''ઇદં દુક્ખ''ન્તિ...પે॰... ''અયં દુક્ખસમુદયો''તિ... ''અયં દુક્ખનિરોધો''તિ... ''અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''ઇમે ધમ્મા આસવા''તિ...પે॰... ''અયં આસવસમુદયો''તિ... ''અયં આસવનિરોધો''તિ... ''અયં આસવનિરોધગામિની પટિપદા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. ''ઇમે ધમ્મા અભિઞ્ઞેય્યા''તિ...પે॰... ''ઇમે ધમ્મા પરિઞ્ઞેય્યા''તિ... ''ઇમે ધમ્મા પહાતબ્બા''તિ... ''ઇમે ધમ્મા ભાવેતબ્બા''તિ... ''ઇમે ધમ્મા સચ્છિકાતબ્બા''તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. છન્નં ફસ્સાયતનાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ અસ્સાદઞ્ચ આદીનવઞ્ચ નિસ્સરણઞ્ચ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તિ. પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ અસ્સાદઞ્ચ આદીનવઞ્ચ નિસ્સરણઞ્ચ જાનતો પસ્સતો... ચતુન્નં મહાભૂતાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ અસ્સાદઞ્ચ આદીનવઞ્ચ નિસ્સરણઞ્ચ જાનતો પસ્સતો... યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મન્તિ જાનતો પસ્સતો પઞ્ઞાયેતે સોતા પિધીયન્તિ પચ્છિજ્જન્તિ ન સવન્તિ ન આસવન્તિ ન સન્દન્તિ નપ્પવત્તન્તીતિ – પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે. તેનાહ ભગવા –

> ''યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં, [અજિતાતિ ભગવા]
> સતિ તેસં નિવારણં;
> સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે''તિ.

૫. **પઞ્ઞા ચેવ સતિ ચાપિ, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]**
નામરૂપઞ્ચ મારિસ;
એતં મે પુટ્ઠો પબ્રૂહિ, કત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ.

પઞ્ઞા ચેવ સતિ ચાપીતિ. પઞ્ઞાતિ યા પઞ્ઞા પજાનના વિચયો પવિચયો ધમ્મવિચયો સલ્લક્ખણા ઉપલક્ખણા પચ્ચુપલક્ખણા પણ્ડિચ્ચં કોસલ્લં નેપુઞ્ઞં વેભબ્યા ચિન્તા ઉપપરિક્ખા ભૂરી [ભૂરિ (ક॰)] મેધા પરિણાયિકા વિપસ્સના સમ્પજઞ્ઞં પતોદો પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં પઞ્ઞાસત્થં પઞ્ઞાપાસાદો પઞ્ઞાઆલોકો પઞ્ઞાઓભાસો પઞ્ઞાપજ્જોતો પઞ્ઞારતનં અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. **સતી**તિ યા સતિ અનુસ્સતિ...પે॰... સમ્માસતીતિ – પઞ્ઞા ચેવ સતિચાપિ, ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો.

નામરૂપઞ્ચ મારિસાતિ. નામન્તિ ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધા. **રૂપન્તિ** ચત્તારો ચ મહાભૂતા ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાયરૂપં . **મારિસાતિ** પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – નામરૂપઞ્ચ મારિસ.

એતં મે પુટ્ઠો પબ્રૂહીતિ. એતં મેતિ યં પુચ્છામિ યં યાચામિ યં અજ્ઝેસામિ યં પસાદેમિ. **પુટ્ઠોતિ** પુચ્છિતો યાચિતો અજ્ઝેસિતો પસાદિતો. **પબ્રૂહીતિ** બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ [વિવરેહિ વિભજેહિ (ક॰)] ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – એતં મે પુટ્ઠો પબ્રૂહિ.

કત્થેતં ઉપરુજ્ઝતીતિ કત્થેતં નિરુજ્ઝતિ વૂપસમ્મતિ અત્થં ગચ્છતિ પટિપ્પસ્સમ્ભતીતિ. કત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

"પઞ્ઞા ચેવ સતિ ચાપિ, [ઇચ્ચાયસ્મા અજિતો]
નામરૂપઞ્ચ મારિસ;
એવં મે પુટ્ઠો પબ્રૂહિ, કત્થેતં ઉપરુજ્ઝતી"તિ.

૬. **યમેતં પઞ્હં અપુચ્છિ, અજિત તં વદામિ તે;**
યત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, અસેસં ઉપરુજ્ઝતિ;
વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન, એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ.

યમેતં પઞ્હં અપુચ્છીતિ. યમેતન્તિ પઞ્હઞ્ચ સતિઞ્ચ નામરૂપઞ્ચ. **અપુચ્છીતિ** અપુચ્છસિ યાચસિ અજ્ઝેસતિ [અજ્ઝેસિ (ક॰)] પસાદેસીતિ – યમેતં પઞ્હં અપુચ્છિ.

અજિત તં વદામિ તેતિ. અજિતાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **તન્તિ** પઞ્ઞઞ્ચ સતિઞ્ચ નામરૂપઞ્ચ. **વદામીતિ** વદામિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ. અજિત તં વદામિ તે.

યત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, અસેસં ઉપરુજ્ઝતીતિ નામન્તિ ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધા. **રૂપન્તિ** ચત્તારો ચ મહાભૂતા ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાયરૂપં. **અસેસન્તિ** સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં [પરિયાદાયવચનમેતં (સ્યા॰ ક॰)] અસેસન્તિ. **ઉપરુજ્ઝતીતિ** નિરુજ્ઝતિ વૂપસમ્મતિ અત્થં ગચ્છતિ પટિપ્પસ્સમ્ભતીતિ. યત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ અસેસં ઉપરુજ્ઝતિ.

વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન, એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતીતિ સોતાપત્તિમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન સત્ત ભવે ઠપેત્વા અનમતગ્ગે સંસારે યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તિ વૂપસમ્મન્તિ અત્થં ગચ્છન્તિ પટિપ્પસ્સમ્ભન્તિ. સકદાગામિમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન દ્વે ભવે ઠપેત્વા પઞ્ચસુ ભવેસુ યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તિ વૂપસમ્મન્તિ અત્થં ગચ્છન્તિ પટિપ્પસ્સમ્ભન્તિ. અનાગામિમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન એકં ભવં ઠપેત્વા રૂપધાતુયા વા અરૂપધાતુયા વા યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તિ વૂપસમ્મન્તિ અત્થં ગચ્છન્તિ પટિપ્પસ્સમ્ભન્તિ. અરહત્તમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તિ વૂપસમ્મન્તિ અત્થં ગચ્છન્તિ પટિપ્પસ્સમ્ભન્તિ . અરહતો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયન્તસ્સ ચરિમવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન પઞ્ઞા ચ સતિ ચ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તિ વૂપસમ્મન્તિ અત્થં ગચ્છન્તિ પટિપ્પસ્સમ્ભન્તીતિ – વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યમેતં પઞ્હં અપુચ્છિ, અજિત તં વદામિ તે;
> યત્થ નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, અસેસં ઉપરુજ્ઝતિ;
> વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન, એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતી’’તિ.

૭. **યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસે, યે ચ સેખા** [સેક્ખા (સ્યા॰ ક॰)] **પુથૂ ઇધ;**
તેસં મે નિપકો ઇરિયં, પુટ્ઠો પબ્રૂહિ મારિસ.

યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસેતિ સઙ્ખાતધમ્મા વુચ્ચન્તિ અરહન્તો ખીણાસવા. કિંકારણા સઙ્ખાતધમ્મા વુચ્ચન્તિ અરહન્તો ખીણાસવા? તે સઙ્ખાતધમ્મા ઞાતધમ્મા તુલિતધમ્મા તીરિતધમ્મા વિભૂતધમ્મા વિભાવિતધમ્મા. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ સઙ્ખાતધમ્મા ઞાતધમ્મા તુલિતધમ્મા તીરિતધમ્મા વિભૂતધમ્મા વિભાવિતધમ્મા. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ સઙ્ખાતધમ્મા...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ સઙ્ખાતધમ્મા... ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા’’તિ સઙ્ખાતધમ્મા... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ સઙ્ખાતધમ્મા ઞાતધમ્મા તુલિતધમ્મા તીરિતધમ્મા વિભૂતધમ્મા વિભાવિતધમ્મા. અથ વા તેસં ખન્ધા સઙ્ખાતા ધાતુયો સઙ્ખાતા આયતનાનિ સઙ્ખાતા ગતિયો સઙ્ખાતા ઉપપત્તિયો સઙ્ખાતા પટિસન્ધિ સઙ્ખાતા ભવા સઙ્ખાતા સંસારા સઙ્ખાતા વટ્ટા સઙ્ખાતા. અથ વા તે ખન્ધપરિયન્તે ઠિતા ધાતુપરિયન્તે ઠિતા આયતનપરિયન્તે ઠિતા ગતિપરિયન્તે ઠિતા ઉપપત્તિપરિયન્તે ઠિતા પટિસન્ધિપરિયન્તે ઠિતા ભવપરિયન્તે ઠિતા સંસારપરિયન્તે ઠિતા વટ્ટપરિયન્તે ઠિતા અન્તિમે ભવે ઠિતા અન્તિમે સમુસ્સયે ઠિતા અન્તિમદેહધરા અરહન્તો.

> તેસં ચાયં [ચાયં (ક॰)] પચ્છિમકો, ચરિમોયં સમુસ્સયો;
> જાતિમરણસંસારો, નત્થિ નેસં પુનબ્ભવોતિ.

તંકારણા સઙ્ખાતધમ્મા વુચ્ચન્તિ અરહન્તો ખીણાસવાતિ. **યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસે, યે ચ સેખા પુથૂ ઇધા**તિ. **સેખા**તિ કિંકારણા વુચ્ચન્તિ સેખા? સિક્ખન્તીતિ સેખા. કિઞ્ચ સિક્ખન્તિ? અધિસીલમ્પિ સિક્ખન્તિ, અધિચિત્તમ્પિ સિક્ખન્તિ, અધિપઞ્ઞમ્પિ સિક્ખન્તિ. કતમા અધિસીલસિક્ખા? ઇધ ભિક્ખુ સીલવા હોતિ પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરતિ આચારગોચરસમ્પન્નો અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી, સમાદાય સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસુ. ખુદ્દકો

સીલક્ખન્ધો મહન્તો સીલક્ખન્ધો સીલં પતિટ્ઠા આદિ ચરણં સંયમો સંવરો મુખં પમુખં કુસલાનં ધમ્માનં સમાપત્તિયા – અયં અધિસીલસિક્ખા.

કતમા અધિચિત્તસિક્ખા? ઇધ ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ…પે॰… પઠમં ઝાનં… દુતિયં ઝાનં… તતિયં ઝાનં… ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ – અયં અધિચિત્તસિક્ખા.

કતમા અધિપઞ્ઞાસિક્ખા? ઇધ ભિક્ખુ પઞ્ઞવા હોતિ ઉદયત્થગામિનિયા પઞ્ઞાય સમન્નાગતો અરિયાય નિબ્બેધિકાય સમ્મા દુક્ખક્ખયગામિનિયા. સો ''ઇદં દુક્ખ''ન્તિ યથાભૂતં પજાનાતિ, ''અયં દુક્ખસમુદયો''તિ… પે॰… ''અયં દુક્ખનિરોધો''તિ… ''અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા''તિ યથાભૂતં પજાનાતિ. ''ઇમે આસવા''તિ…પે॰… ''અયં આસવસમુદયો''તિ… ''અયં આસવનિરોધો''તિ… ''અયં આસવનિરોધગામિની પટિપદા''તિ યથાભૂતં પજાનાતિ. ''અયં અધિપઞ્ઞાસિક્ખા''… ઇમા તિસ્સો સિક્ખાયો આવજ્જન્તા સિક્ખન્તિ જાનન્તા સિક્ખન્તિ પસ્સન્તા સિક્ખન્તિ ચિત્તં અધિટ્ઠહન્તા સિક્ખન્તિ સદ્ધાય અધિમુચ્ચન્તા સિક્ખન્તિ વીરિયં [વિરિયં (સ્યા॰)] પગ્ગણ્હન્તા સિક્ખન્તિ સતિં ઉપટ્ઠપેન્તા સિક્ખન્તિ ચિત્તં સમાદહન્તા સિક્ખન્તિ પઞ્ઞાય પજાનન્તા સિક્ખન્તિ અભિઞ્ઞેય્યં અભિજાનન્તા સિક્ખન્તિ પરિઞ્ઞેય્યં પરિજાનન્તા સિક્ખન્તિ પહાતબ્બં પજહન્તા સિક્ખન્તિ ભાવેતબ્બં ભાવેન્તા સિક્ખન્તિ સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકરોન્તા સિક્ખન્તિ આચરન્તિ સમાચરન્તિ સમાદાય વત્તન્તિ. તંકારણા વુચ્ચન્તિ – સેખા. **પુથૂ**તિ બહુકા. એતે સેખા સોતાપન્ના ચ પટિપન્ના ચ સકદાગામિનો ચ પટિપન્ના ચ અનાગામિનો ચ પટિપન્ના ચ અરહન્તો ચ પટિપન્ના ચ. **ઇધા**તિ ઇમિસ્સા દિટ્ઠિયા ઇમિસ્સા ખન્તિયા ઇમિસ્સા રુચિયા ઇમસ્મિં આદાયે ઇમસ્મિં ધમ્મે ઇમસ્મિં વિનયે ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે ઇમસ્મિં પાવચને ઇમસ્મિં બ્રહ્મચરિયે ઇમસ્મિં સત્થુસાસને ઇમસ્મિં અત્તભાવે ઇમસ્મિં મનુસ્સલોકેતિ – યે ચ સેખા પુથૂ ઇધ.

તેસં મે નિપકો ઇરિયં, પુટ્ઠો પબ્રૂહિ મારિસાતિ ત્વમ્પિ નિપકો પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી મેધાવી. તેસં સઙ્ખાતધમ્માનઞ્ચ સેક્ખાનઞ્ચ ઇરિયં ચરિયં વુત્તિ પવત્તિ આચરં ગોચરં વિહારં પટિપદં. **પુટ્ઠો**તિ પુચ્છિતો યાચિતો અજ્ઝેસિતો પસાદિતો. **પબ્રૂહી**તિ બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **મારિસા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – તેસં મે નિપકો ઇરિયં, પુટ્ઠો પબ્રૂહિ મારિસ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ''યે ચ સઙ્ખાતધમ્માસે, યે ચ સેખા પુથૂ ઇધ;
> તેસં મે નિપકો ઇરિયં, પુટ્ઠો પબ્રૂહિ મારિસા''તિ.

> ૮. **કામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્ય, મનસાનાવિલો સિયા;**
> **કુસલો સબ્બધમ્માનં, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે.**

કામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્યાતિ. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ. કતમે વત્થુકામા? મનાપિકા રૂપા મનાપિકા સદ્દા મનાપિકા ગન્ધા મનાપિકા રસા મનાપિકા ફોટ્ઠબ્બા, અત્થરણા પાવુરણા [પાપુરણા (સ્યા॰)] દાસિદાસા અજેળકા કુક્કુટસૂકરા હત્થિગવાસ્સવળવા ખેત્તં વત્થુ હિરઞ્ઞં સુવણ્ણં ગામનિગમરાજધાનિયો [રાજઠાનિયો (ક॰)] રટ્ઠઞ્ચ જનપદો ચ કોસો ચ કોટ્ઠાગારઞ્ચ – યં કિઞ્ચિ રજનીયવત્થુ વત્થુકામા.

અપિ ચ અતીતા કામા અનાગતા કામા પચ્ચુપ્પન્ના કામા અજ્ઝત્તા કામા બહિદ્ધા કામા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા કામા, હીના કામા મજ્ઝિમા કામા પણીતા કામા, આપાયિકા કામા માનુસિકા કામા દિબ્બા કામા, પચ્ચુપટ્ઠિતા કામા, નિમ્મિતા કામા પરનિમ્મિતા કામા, પરિગ્ગહિતા કામા અપરિગ્ગહિતા કામા, મમાયિતા કામા અમમાયિતા કામા, સબ્બેપિ કામાવચરા ધમ્મા, સબ્બેપિ રૂપાવચરા ધમ્મા, સબ્બેપિ અરૂપાવચરા ધમ્મા, તણ્હાવત્થુકા તણ્હારમ્મણા, કામનીયટ્ઠેન રજનીયટ્ઠેન મદનીયટ્ઠેન રમણીયટ્ઠેન [નત્થિ સ્યા॰ પોત્થકે મહાનિ॰ ૧] કામા. ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા.

કતમે કિલેસકામા? છન્દો કામો રાગો કામો છન્દરાગો કામો સઙ્કપ્પો કામો રાગો કામો સઙ્કપ્પરાગો કામો, યો કામેસુ કામચ્છન્દો કામરાગો કામનન્દી કામતણ્હા કામસિનેહો કામપિપાસા કામપરિળાહો કામગેધો કામમુચ્છા કામજ્ઝોસાનં કામોઘો કામયોગો કામુપાદાનં કામચ્છન્દનીવરણં –

> અદ્દસં કામ તે મૂલં, સઙ્કપ્પા કામ જાયસિ;
> ન તં સઙ્કપ્પયિસ્સામિ, એવં કામ ન હેહિસીતિ.

ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. ગેધો વુચ્ચતિ તણ્હા, યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **કામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્યા**તિ કિલેસકામેન વત્થુકામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્ય ન પલિબુન્ધેય્ય [પલિબુજ્ઝેય્ય (સ્યા॰)] અગિદ્ધો અસ્સ અગધિતો અમુચ્છિતો અનજ્ઝાપન્નો [અનજ્ઝોપન્નો (સ્યા॰)] વીતગેધો વિગતગેધો ચત્તગેધો વન્તગેધો મુત્તગેધો પહીનગેધો પટિનિસ્સટ્ઠગેધો વીતરાગો વિગતરાગો ચત્તરાગો વન્તરાગો મુત્તરાગો પહીનરાગો પટિનિસ્સટ્ઠરાગો નિચ્છાતો નિબ્બુતો સીતિભૂતો સુખપ્પટિસંવેદી બ્રહ્મભૂતેન અત્તના વિહરેય્યાતિ – કામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્ય.

મનસાનાવિલો સિયાતિ. **મનો**તિ યં ચિત્તં મનો માનસં હદયં પણ્ડરં મનો મનાયતનં મનિન્દ્રિયં વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો તજ્જા મનોવિઞ્ઞાણધાતુ. કાયદુચ્ચરિતેન ચિત્તં આવિલં હોતિ લુળિતં એરિતં ઘટ્ટિતં ચલિતં ભન્તં અવૂપસન્તં. વચીદુચ્ચરિતેન…પે॰… મનોદુચ્ચરિતેન… રાગેન… દોસેન… મોહેન… કોધેન… ઉપનાહેન… મક્ખેન… પળાસેન… ઇસ્સાય… મચ્છરિયેન… માયાય… સાઠેય્યેન… થમ્ભેન… સારમ્ભેન… માનેન… અતિમાનેન… મદેન… પમાદેન… સબ્બકિલેસેહિ… સબ્બદુચ્ચરિતેહિ… સબ્બડાહેહિ… સબ્બપરિળાહેહિ… સબ્બસન્તાપેહિ… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારેહિ ચિત્તં આવિલં હોતિ લુળિતં એરિતં ઘટ્ટિતં ચલિતં ભન્તં અવૂપસન્તં. **મનસાનાવિલો સિયા**તિ ચિત્તેન અનાવિલો સિયા – અલુળિતો અનેરિતો અઘટ્ટિતો અચલિતો અભન્તો વૂપસન્તો આવિલકરે કિલેસે જહેય્ય પજહેય્ય વિનોદેય્ય બ્યન્તીકરેય્ય [બ્યન્તિં કરેય્ય (ક॰)] અનભાવં ગમેય્ય, આવિલકરેહિ કિલેસેહિ ચ આરતો [આરતો અસ્સ (ક॰) મહાનિ॰ ૧૮ પસ્સ] વિરતો પટિવિરતો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરેય્યાતિ – મનસાનાવિલો સિયા.

કુસલો સબ્બધમ્માનન્તિ ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ કુસલો સબ્બધમ્માનં, ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ કુસલો સબ્બધમ્માનં, ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ કુસલો સબ્બધમ્માનં, ''અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા''તિ કુસલો સબ્બધમ્માનં…પે॰… ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ કુસલો સબ્બધમ્માનં. એવમ્પિ કુસલો સબ્બધમ્માનં.

અથ વા, અનિચ્ચતો કુસલો સબ્બધમ્માનં, દુક્ખતો...પે॰... રોગતો... ગણ્ડતો... સલ્લતો... અઘતો... આબાધતો... પરતો... પલોકતો... ઈતિતો... ઉપદ્દવતો... ભયતો... ઉપસગ્ગતો... ચલતો... પભઙ્ગુતો... અદ્ધુવતો [અધુવતો (ક॰) મહાનિ॰ ૧૩] ... અતાણતો... અલેણતો... અસરણતો... અસરણીભૂતતો... રિત્તતો... તુચ્છતો... સુઞ્ઞતો... અનત્તતો... આદીનવતો... વિપરિણામધમ્મતો... અસારકતો... અઘમૂલતો... વધકતો... વિભવતો... સાસવતો... સઙ્ખતતો... મારામિસતો... જાતિધમ્મતો... જરાધમ્મતો... બ્યાધિધમ્મતો... મરણધમ્મતો... સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસધમ્મતો ... સંકિલેસિકધમ્મતો... સમુદયતો... અત્થઙ્ગમતો... અસ્સાદતો... આદીનવતો... નિસ્સરણતો કુસલો સબ્બધમ્માનં. એવમ્પિ કુસલો સબ્બધમ્માનં.

અથ વા, ખન્ધકુસલો ધાતુકુસલો આયતનકુસલો પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલો સતિપટ્ઠાનકુસલો સમ્મપ્પધાનકુસલો ઇદ્ધિપાદકુસલો ઇન્દ્રિયકુસલો બલકુસલો બોજ્ઝઙ્ગકુસલો મગ્ગકુસલો ફલકુસલો નિબ્બાનકુસલો. એવમ્પિ કુસલો સબ્બધમ્માનં.

અથ વા, સબ્બધમ્મા વુચ્ચન્તિ દ્વાદસાયતનાનિ – ચક્ખુ ચેવ [ચક્ખુઞ્ચેવ (ક॰)] રૂપા ચ, સોતઞ્ચ સદ્દા ચ, ઘાનઞ્ચ ગન્ધા ચ, જિવ્હા ચ રસા ચ, કાયો ચ ફોટ્ઠબ્બા ચ, મનો ચ ધમ્મા ચ. યતો ચ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ આયતનેસુ છન્દરાગો પહીનો હોતિ ઉચ્છિન્નમૂલો તાલાવત્થુકતો અનભાવંકતો [અનભાવઙ્ગતો (સ્યા॰)] આયતિં અનુપ્પાદધમ્મો, એત્તાવતાપિ કુસલો સબ્બધમ્માનન્તિ – કુસલો સબ્બધમ્માનં.

સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજેતિ. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો.

અપરેહિપિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – અસતિપરિવજ્જનાય સતો, સતિકરણીયાનં ધમ્માનં કતત્તા સતો, સતિપરિબન્ધાનં [સતિપટિપક્ખાનં (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૩] ધમ્માનં હતત્તા સતો, સતિનિમિત્તાનં ધમ્માનં અસમ્મુટ્ઠત્તા [અપ્પમુટ્ઠત્તા (સ્યા॰)] સતો.

અપરેહિપિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – સતિયા સમન્નાગતત્તા સતો, સતિયા વસિતત્તા સતો, સતિયા પાગુઞ્ઞેન સમન્નાગતત્તા સતો, સતિયા અપચ્ચોરોહણતાય સતો.

અપરેહિપિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – સતિયા સમન્નાગતત્તા સતો, સન્તત્તા સતો, સમિતત્તા સતો, સન્તધમ્મસમન્નાગતત્તા સતો. બુદ્ધાનુસ્સતિયા સતો, ધમ્માનુસ્સતિયા સતો, સઙ્ઘાનુસ્સતિયા સતો, સીલાનુસ્સતિયા સતો, ચાગાનુસ્સતિયા સતો, દેવતાનુસ્સતિયા સતો , આનાપાનસ્સતિયા સતો, મરણસ્સતિયા સતો, કાયગતાસતિયા સતો, ઉપસમાનુસ્સતિયા સતો. યા સતિ અનુસ્સતિ...પે॰... સમ્માસતિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો એકાયનમગ્ગો, અયં વુચ્ચતિ સતિ. ઇમાય સતિયા ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો [સમ્પન્નો (ક॰)] સમન્નાગતો, સો વુચ્ચતિ સતો. **ભિક્ખૂ**તિ સત્તન્નં ધમ્માનં ભિન્નત્તા ભિક્ખુ – સક્કાયદિટ્ઠિ ભિન્ના હોતિ, વિચિકિચ્છા ભિન્ના હોતિ, સીલબ્બતપરામાસો ભિન્નો હોતિ, રાગો ભિન્નો હોતિ, દોસો ભિન્નો હોતિ, મોહો ભિન્નો હોતિ, માનો ભિન્નો હોતિ. ભિન્ના હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા [પોનોબ્ભવિકા (સ્યા॰ ક॰)] સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

પજ્જેન કતેન [પજ્જોતકતેન (ક॰) સુ॰ નિ॰ ૫૧૯] અત્તના, [સભિયાતિ ભગવા]
પરિનિબ્બાનગતો વિતિણ્ણકઙ્ખો;
વિભવઞ્ચ ભવઞ્ચ વિપ્પહાય, વુસિતવા ખીણપુનબ્ભવો સ ભિક્ખૂતિ.

સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજેતિ સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે, સતો ગચ્છેય્ય, સતો તિટ્ઠેય્ય, સતો નિસીદેય્ય, સતો સેય્યં કપ્પેય્ય, સતો અભિક્કમેય્ય, સતો પટિક્કમેય્ય, સતો આલોકેય્ય, સતો વિલોકેય્ય, સતો સમિઞ્જેય્ય, સતો પસારેય્ય, સતો સઙ્ઘાટિપત્તચીવરં ધારેય્ય, સતો ચરેય્ય વિહરેય્ય ઇરિયેય્ય વત્તેય્ય પાલેય્ય યપેય્ય યાપેય્યાતિ – સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે. તેનાહ ભગવા –

‘‘કામેસુ નાભિગિજ્ઝેય્ય, મનસાનાવિલો સિયા;
કુસલો સબ્બધમ્માનં, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના યે તે બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં એકચ્છન્દા એકપયોગા એકાધિપ્પાયા એકવાસનવાસિતા, તેસં અનેકપાણસહસ્સાનં વિરજં વીતમલં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ – ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ. તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિ. સહ અરહત્તપ્પત્તા અજિનજટાવાકચીરતિદણ્ડકમણ્ડલુકેસા ચ મસ્સૂ ચ અન્તરહિતા, ભણ્ડુકાસાયવત્થવસનો સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધરો અન્વત્થપટિપત્તિયા પઞ્જલિકો ભગવન્તં નમસ્સમાનો નિસિન્નો હોતિ – ‘‘સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મી’’તિ.

અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો પઠમો.

૨. તિસ્સમેત્તેય્યમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૯. કોધ સન્તુસિતો લોકે, [ઇચ્ચાયસ્મા તિસ્સમેત્તેય્યો]
કસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા;
કો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ;
કં બ્રૂસિ મહાપુરિસોતિ, કો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા.

કોધ સન્તુસિતો લોકેતિ કો લોકે તુટ્ઠો સન્તુટ્ઠો અત્તમનો પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પોતિ – કોધ સન્તુસિતો લોકે.

ઇચ્ચાયસ્મા તિસ્સમેત્તેય્યોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં – ઇચ્ચાતિ. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં – આયસ્માતિ. **તિસ્સો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપો. **મેત્તેય્યો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ગોત્તં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા તિસ્સમેત્તેય્યો.

કસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતાતિ તણ્હિઞ્જિતં દિટ્ઠિઞ્જિતં માનિઞ્જિતં કિલેસિઞ્જિતં કામિઞ્જિતં. કસ્સિમે ઇઞ્જિતા નત્થિ ન સન્તિ ન સંવિજ્જન્તિ નુપલબ્ભન્તિ પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – કસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા.

કો ઉભન્તમભિઞ્ઞાયાતિ કો ઉભો અન્તે અભિઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – કો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય.

મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતીતિ મજ્ઝે મન્તાય ન લિપ્પતિ, અલિત્તો અનુપલિત્તો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ.

કં બ્રૂસિ મહાપુરિસોતિ મહાપુરિસો અગ્ગપુરિસો સેટ્ઠપુરિસો વિસેટ્ઠપુરિસો પામોક્ખપુરિસો ઉત્તમપુરિસો પધાનપુરિસો પવરપુરિસોતિ. કં બ્રૂસિ કં કથેસિ કં મઞ્ઞસિ કં ભણસિ કં પસ્સતિ કં વોહરસીતિ – કં બ્રૂસિ મહાપુરિસોતિ.

કો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગાતિ કો ઇધ સિબ્બિનિં તણ્હં અજ્ઝગા ઉપચ્ચગા અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તોતિ – કો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘કોધ સન્તુસિતો લોકે, [ઇચ્ચાયસ્મા તિસ્સમેત્તેય્યો]
> કસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા;
> કો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ;
> કં બ્રૂસિ મહાપુરિસોતિ, કો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા’’તિ.

૧૦. કામેસુ બ્રહ્મચરિયવા, [મેત્તેય્યાતિ ભગવા]
વીતતણ્હો સદા સતો;
સઙ્ખાય નિબ્બુતો ભિક્ખુ, તસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા.

કામેસુ બ્રહ્મચરિયવાતિ. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. બ્રહ્મચરિયં વુચ્ચતિ અસદ્ધમ્મસમાપત્તિયા આરતિ વિરતિ પટિવિરતિ વેરમણી અકિરિયા અકરણં અનજ્ઝાપત્તિ વેલાઅનતિક્કમો. અપિ ચ, નિપ્પરિયાયેન બ્રહ્મચરિયં વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, સેય્યથિદં – સમ્માદિટ્ઠિ, સમ્માસઙ્કપ્પો, સમ્માવાચા, સમ્માકમ્મન્તો, સમ્માઆજીવો, સમ્માવાયામો, સમ્માસતિ, સમ્માસમાધિ. યો ઇમિના અરિયેન અટ્ઠઙ્ગિકેન મગ્ગેન ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો, સો વુચ્ચતિ બ્રહ્મચરિયવા. યથા ચ ધનેન ધનવાતિ વુચ્ચતિ, ભોગેન ભોગવાતિ વુચ્ચતિ, યસેન યસવાતિ વુચ્ચતિ, સિપ્પેન સિપ્પવાતિ વુચ્ચતિ, સીલેન સીલવાતિ વુચ્ચતિ, વીરિયેન વીરિયવાતિ વુચ્ચતિ, પઞ્ઞાય પઞ્ઞવાતિ વુચ્ચતિ, વિજ્જાય વિજ્જવાતિ વુચ્ચતિ – એવમેવ યો ઇમિના અરિયેન અટ્ઠઙ્ગિકેન મગ્ગેન ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો, સો વુચ્ચતિ બ્રહ્મચરિયવાતિ – કામેસુ બ્રહ્મચરિયવા.

મેત્તેય્યાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં ગોત્તેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – મેત્તેય્યાતિ ભગવા.

વીતતણ્હો સદા સતોતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. યસ્સેસા તણ્હા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ વીતતણ્હો ચત્તતણ્હો વન્તતણ્હો મુત્તતણ્હો પહીનતણ્હો

પટિનિસ્સટ્ઠતણ્હો વીતરાગો ચત્તરાગો વન્તરાગો મુત્તરાગો પહીનરાગો પટિનિસ્સટ્ઠરાગો નિચ્છાતો નિબ્બુતો સીતિભૂતો સુખપ્પટિસંવેદી બ્રહ્મભૂતેન અત્તના વિહરતિ. **સદા**તિ સદા સબ્બદા સબ્બકાલં નિચ્ચકાલં ધુવકાલં સતતં સમિતં અબ્બોકિણ્ણં પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં [પોખાનુપોખં (સ્યા॰)] ઉદકૂમિકજાતં અવીચિસન્તતિસહિતં [અવીચિ સમઙ્ગિસહિતં (સ્યા॰)] ફસ્સિતં [ફુસિતં (સ્યા॰)] પુરેભત્તં પચ્છાભત્તં પુરિમયામં મજ્ઝિમયામં પચ્છિમયામં કાળે જુણ્હે વસ્સે હેમન્તે ગિમ્હે પુરિમે વયોખન્ધે મજ્ઝિમે વયોખન્ધે પચ્છિમે વયોખન્ધે. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો...પે॰... સો વુચ્ચતિ સતોતિ – વીતતણ્હો સદા સતો.

સઙ્ખાય નિબ્બુતો ભિક્ખૂતિ સઙ્ખા વુચ્ચતિ ઞાણં. યા પઞ્ઞા પજાનના વિચયો પવિચયો...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. **સઙ્ખાયા**તિ સઙ્ખાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ સઙ્ખાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ... ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા’’તિ... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ સઙ્ખાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા.

અથ વા, અનિચ્ચતો સઙ્ખાય જાનિત્વા...પે॰... દુક્ખતો... રોગતો... ગણ્ડતો... સલ્લતો...પે॰... નિસ્સરણતો સઙ્ખાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **નિબ્બુતો**તિ રાગસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતો, દોસસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતો, મોહસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતો, કોધસ્સ... ઉપનાહસ્સ... મક્ખસ્સ... પળાસસ્સ... ઇસ્સાય... મચ્છરિયસ્સ... માયાય... સાઠેય્યસ્સ... થમ્ભસ્સ... સારમ્ભસ્સ... માનસ્સ... અતિમાનસ્સ... મદસ્સ... પમાદસ્સ... સબ્બકિલેસાનં... સબ્બદુચ્ચરિતાનં... સબ્બદરથાનં ... સબ્બપરિળાહાનં... સબ્બસન્તાપાનં... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતો. **ભિક્ખૂ**તિ સત્તન્નં ધમ્માનં ભિન્નત્તા ભિક્ખુ... પે॰... વુસિતવા ખીણપુનબ્ભવો સ ભિક્ખૂતિ – સઙ્ખાય નિબ્બુતો ભિક્ખુ.

તસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતાતિ. **તસ્સા**તિ અરહતો ખીણાસવસ્સ. **ઇઞ્જિતા**તિ તણ્હિઞ્જિતં દિટ્ઠિઞ્જિતં માનિઞ્જિતં કિલેસિઞ્જિતં કામિઞ્જિતં. તસ્સિમે ઇઞ્જિતા નત્થિ ન સન્તિ ન સંવિજ્જન્તિ નુપલબ્ભન્તિ પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – તસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘કામેસુ બ્રહ્મચરિયવા, [મેત્તેય્યાતિ ભગવા]
> વીતતણ્હો સદા સતો;
> સઙ્ખાય નિબ્બુતો ભિક્ખુ, તસ્સ નો સન્તિ ઇઞ્જિતા’’તિ.

૧૧. સો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ;
તં બ્રૂમિ મહાપુરિસોતિ, સો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા.

સો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતીતિ. **અન્તા**તિ ફસ્સો એકો અન્તો, ફસ્સસમુદયો દુતિયો અન્તો, ફસ્સનિરોધો મજ્ઝે; અતીતં એકો અન્તો, અનાગતં દુતિયો અન્તો, પચ્ચુપ્પન્નં મજ્ઝે; સુખા વેદના એકો અન્તો, દુક્ખા વેદના દુતિયો અન્તો, અદુક્ખમસુખા વેદના મજ્ઝે; નામં એકો અન્તો, રૂપં દુતિયો અન્તો, વિઞ્ઞાણં મજ્ઝે; છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ એકો અન્તો, છ બાહિરાનિ આયતનાનિ દુતિયો અન્તો, વિઞ્ઞાણં

મજ્ઝે; સક્કાયો એકો અન્તો, સક્કાયસમુદયો દુતિયો અન્તો, સક્કાયનિરોધો મજ્ઝે. મન્તા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ.

લેપાતિ દ્વે લેપા – તણ્હાલેપો ચ દિટ્ઠિલેપો ચ. કતમો તણ્હાલેપો ? યાવતા તણ્હાસઙ્ખાતેન સીમકતં ઓધિકતં [મરિયાદિકતં ઓધિકતં (સ્યા॰)] પરિયન્તકતં પરિગ્ગહિતં મમાયિતં – ''ઇદં મમ, એતં મમ, એત્તકં મમ, એત્તાવતા મમ રૂપા સદ્દા ગન્ધા રસા ફોટ્ઠબ્બા અત્થરણા પાવુરણા દાસિદાસા અજેળકા કુક્કુટસૂકરા હત્થિગવાસ્સવળવા ખેત્તં વત્થુ હિરઞ્ઞં સુવણ્ણં ગામનિગમરાજધાનિયો રટ્ઠઞ્ચ જનપદો ચ કોસો ચ કોટ્ઠાગારઞ્ચ''. કેવલમ્પિ મહાપથવિં તણ્હાવસેન મમાયતિ. યાવતા અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતં – અયં તણ્હાલેપો.

કતમો દિટ્ઠિલેપો? વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ, દસવત્થુકા મિચ્છાદિટ્ઠિ, દસવત્થુકા અન્તગ્ગાહિકા દિટ્ઠિ, યા એવરૂપા દિટ્ઠિ દિટ્ઠિગતં દિટ્ઠિગહનં દિટ્ઠિકન્તારો દિટ્ઠિવિસૂકાયિકં દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં દિટ્ઠિસંયોજનં ગાહો પટિગ્ગાહો અભિનિવેસો પરામાસો કુમ્મગ્ગો મિચ્છાપથો મિચ્છત્તં તિત્થાયતનં વિપરિયેસગ્ગાહો [વિપરિયેસગ્ગાહો (બહૂસુ)] વિપરીતગ્ગાહો વિપલ્લાસગ્ગાહો મિચ્છાગાહો અયાથાવકસ્મિં યાથાવકન્તિ ગાહો, યાવતા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ – અયં દિટ્ઠિલેપો.

સો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતીતિ સો ઉભો ચ અન્તે મજ્ઝઞ્ચ મન્તાય અભિઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા ન લિપ્પતિ ન પલિપ્પતિ ન ઉપલિપ્પતિ, અલિત્તો અસંલિત્તો અનુપલિત્તો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – સો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ.

તં બ્રૂમિ મહાપુરિસોતિ મહાપુરિસો અગ્ગપુરિસો સેટ્ઠપુરિસો વિસેટ્ઠપુરિસો પામોક્ખપુરિસો ઉત્તમપુરિસો પવરપુરિસો, તં બ્રૂમિ તં કથેમિ તં ભણામિ તં દીપેમિ તં વોહરામિ.

આયસ્મા સારિપુત્તો [પસ્સ સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૭] ભગવન્તં એતદવોચ – ''મહાપુરિસો મહાપુરિસો'તિ, ભન્તે, વુચ્ચતિ. કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે, મહાપુરિસો હોતી''તિ? ''વિમુત્તચિત્તત્તા ખ્વાહં, સારિપુત્ત, મહાપુરિસોતિ વદામિ, અવિમુત્તચિત્તત્તા નો મહાપુરિસોતિ વદામિ.

''કથઞ્ચ, સારિપુત્ત, વિમુત્તચિત્તો હોતિ? ઇધ, સારિપુત્ત, ભિક્ખુ અજ્ઝત્તં કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ આતાપી સમ્પજાનો સતિમા વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં. તસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સિનો વિહરતો ચિત્તં વિરજ્જતિ વિમુચ્ચતિ અનુપાદાય આસવેહિ. વેદનાસુ...પે॰... ચિત્તે... ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ આતાપી સમ્પજાનો સતિમા વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં. તસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સિનો વિહરતો ચિત્તં વિરજ્જતિ વિમુચ્ચતિ અનુપાદાય આસવેહિ. એવં ખો, સારિપુત્ત, ભિક્ખુ વિમુત્તચિત્તો હોતિ. વિમુત્તચિત્તત્તા ખ્વાહં, સારિપુત્ત, મહાપુરિસોતિ વદામિ, અવિમુત્તચિત્તત્તા નો મહાપુરિસોતિ વદામી''તિ – તં બ્રૂમિ મહાપુરિસોતિ.

સો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગાતિ સિબ્બિની વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં, યસ્સેસા સિબ્બિની તણ્હા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા. સો સિબ્બિનિં તણ્હં અચ્ચગા ઉપચ્ચગા અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તોતિ – સો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા. તેનાહ ભગવા –

“સો ઉભન્તમભિઞ્ઞાય, મજ્ઝે મન્તા ન લિપ્પતિ;
તં બ્રૂમિ મહાપુરિસોતિ, સો ઇધ સિબ્બિનિમચ્ચગા”તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના યે તે બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં એકચ્છન્દા એકપયોગા એકાધિપ્પાયા એકવાસનવાસિતા, તેસં અનેકપાણસહસ્સાનં વિરજં વીતમલં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ – “યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ”ન્તિ. તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિ. સહ અરહત્તપ્પત્તા અજિનજટાવાકચીરતિદણ્ડકમણ્ડલુકેસા ચ મસ્સૂ ચ અન્તરહિતા. ભણ્ડુકાસાયવત્થવસનો સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધરો અન્વત્થપટિપત્તિયા પઞ્જલિકો ભગવન્તં નમસ્સમાનો નિસિન્નો હોતિ – “સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મી”તિ.

તિસ્સમેત્તેય્યમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો દુતિયો.

૩. પુણ્ણકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૧૨. અનેજં મૂલદસ્સાવિં, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
કિંનિસ્સિતા ઇસયો મનુજા, ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

અનેજં મૂલદસ્સાવિન્તિ એજા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં સા એજા તણ્હા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અનેજો. એજાય પહીનત્તા અનેજો. ભગવા લાભેપિ ન ઇઞ્જતિ, અલાભેપિ ન ઇઞ્જતિ, યસેપિ ન ઇઞ્જતિ, અયસેપિ ન ઇઞ્જતિ, પસંસાયપિ ન ઇઞ્જતિ, નિન્દાયપિ ન ઇઞ્જતિ, સુખેપિ ન ઇઞ્જતિ, દુક્ખેપિ ન ઇઞ્જતિ ન ચલતિ ન વેધતિ નપ્પવેધતીતિ – અનેજં. **મૂલદસ્સાવિન્તિ** ભગવા મૂલદસ્સાવી હેતુદસ્સાવી નિદાનદસ્સાવી સમ્ભવદસ્સાવી પભવદસ્સાવી સમુટ્ઠાનદસ્સાવી આહારદસ્સાવી આરમ્મણદસ્સાવી પચ્ચયદસ્સાવી સમુદયદસ્સાવી.

તીણિ અકુસલમૂલાનિ – લોભો અકુસલમૂલં, દોસો અકુસલમૂલં, મોહો અકુસલમૂલં.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – [પસ્સ અ॰ નિ॰ ૩.૧૧૨] “તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, નિદાનાનિ કમ્માનં સમુદયાય. કતમાનિ તીણિ? લોભો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાય, દોસો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાય, મોહો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાય. ન, ભિક્ખવે, લોભજેન કમ્મેન દોસજેન કમ્મેન મોહજેન કમ્મેન દેવા પઞ્ઞાયન્તિ, મનુસ્સા પઞ્ઞાયન્તિ, યા વા પનઞ્ઞાપિ કાચિ સુગતિયો. અથ ખો, ભિક્ખવે, લોભજેન કમ્મેન દોસજેન કમ્મેન મોહજેન કમ્મેન નિરયો પઞ્ઞાયતિ, તિરચ્છાનયોનિ પઞ્ઞાયતિ, પેત્તિવિસયો પઞ્ઞાયતિ, યા વા પનઞ્ઞાપિ કાચિ દુગ્ગતિયો નિરયે તિરચ્છાનયોનિયા પેત્તિવિસયે અત્તભાવાભિનિબ્બત્તિયા”. ઇમાનિ તીણિ અકુસલમૂલાનીતિ ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. એવમ્પિ ભગવા મૂલદસ્સાવી…પે॰… સમુદયદસ્સાવી. તીણિ કુસલમૂલાનિ – અલોભો કુસલમૂલં, અદોસો કુસલમૂલં, અમોહો કુસલમૂલં.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘તીણિમાનિ…પે॰… ન, ભિક્ખવે, અલોભજેન કમ્મેન અદોસજેન કમ્મેન અમોહજેન કમ્મેન નિરયો પઞ્ઞાયતિ, તિરચ્છાનયોનિ પઞ્ઞાયતિ, પેત્તિવિસયો પઞ્ઞાયતિ, યા વા પનઞ્ઞાપિ કાચિ દુગ્ગતિયો. અથ ખો, ભિક્ખવે, અલોભજેન કમ્મેન અદોસજેન કમ્મેન અમોહજેન કમ્મેન દેવા પઞ્ઞાયન્તિ, મનુસ્સા પઞ્ઞાયન્તિ, યા વા પનઞ્ઞાપિ કાચિ સુગતિયો દેવે ચ મનુસ્સે ચ અત્તભાવાભિનિબ્બત્તિયા’’. ઇમાનિ તીણિ કુસલમૂલાનીતિ ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. એવમ્પિ ભગવા મૂલદસ્સાવી…પે॰… સમુદયદસ્સાવી.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘યે કેચિ, ભિક્ખવે, ધમ્મા અકુસલા અકુસલભાગિયા અકુસલપક્ખિકા સબ્બે તે અવિજ્જામૂલકા અવિજ્જાસમોસરણા અવિજ્જાસમુગ્ઘાતા’’. સબ્બે તે સમુગ્ઘાતં ગચ્છન્તીતિ ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. એવમ્પિ ભગવા મૂલદસ્સાવી…પે॰… સમુદયદસ્સાવી.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘યે કેચિ, ભિક્ખવે, ધમ્મા કુસલા કુસલભાગિયા કુસલપક્ખિકા, સબ્બે તે અપ્પમાદમૂલકા અપ્પમાદસમોસરણા. અપ્પમાદો તેસં ધમ્માનં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિ ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. એવમ્પિ ભગવા મૂલદસ્સાવી…પે॰… સમુદયદસ્સાવી.

અથ વા, ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. ‘‘અવિજ્જા મૂલં સઙ્ખારાનં, સઙ્ખારા મૂલં વિઞ્ઞાણસ્સ , વિઞ્ઞાણં મૂલં નામરૂપસ્સ, નામરૂપં મૂલં સળાયતનસ્સ, સળાયતનં મૂલં ફસ્સસ્સ, ફસ્સો મૂલં વેદનાય, વેદના મૂલં તણ્હાય, તણ્હા મૂલં ઉપાદાનસ્સ, ઉપાદાનં મૂલં ભવસ્સ, ભવો મૂલં જાતિયા, જાતિ મૂલં જરામરણસ્સા’’તિ – ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. એવમ્પિ ભગવા મૂલદસ્સાવી…પે॰… સમુદયદસ્સાવી.

અથ વા, ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. ‘‘ચક્ખુ મૂલં ચક્ખુરોગાનં, સોતં મૂલં સોતરોગાનં, ઘાનં મૂલં ઘાનરોગાનં, જિવ્હા મૂલં જિવ્હારોગાનં, કાયો મૂલં કાયરોગાનં, મનો મૂલં ચેતસિકાનં દુક્ખાન’’ન્તિ – ભગવા જાનાતિ પસ્સતિ. એવમ્પિ ભગવા મૂલદસ્સાવી હેતુદસ્સાવી નિદાનદસ્સાવી સમ્ભવદસ્સાવી પભવદસ્સાવી સમુટ્ઠાનદસ્સાવી આહારદસ્સાવી આરમ્મણદસ્સાવી પચ્ચયદસ્સાવી સમુદયદસ્સાવીતિ – અનેજં મૂલદસ્સાવી.

ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકોતિ **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ…પે॰… આયસ્મા પુણ્ણકો .

અત્થિ પઞ્હેન આગમન્તિ પઞ્હેન અત્થિકો આગતોમ્હિ, [પઞ્હત્થિકામ્હ આગતા (બહૂસુ) પસ્સ મહાનિ॰ ૧૯૨] પઞ્હં પુચ્છિતુકામો આગતોમ્હિ, પઞ્હં સોતુકામો આગતોમ્હીતિ – એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં. અથ વા, પઞ્હત્થિકાનં પઞ્હં પુચ્છિતુકામાનં પઞ્હં સોતુકામાનં આગમનં અભિક્કમનં ઉપસઙ્કમનં પયિરુપાસનં અત્થીતિ – એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં. અથ વા, પઞ્હાગમો તુય્હં અત્થિ, ત્વમ્પિ પહુ ત્વમસિ અલમત્તો. મયા પુચ્છિતં કથેતું વિસજ્જેતું વહસ્સેતં ભારન્તિ [વિસજ્જેતું સન્દસ્સેતું ભણિતુન્તિ (સ્યા॰) વહસ્સુ + એતં] – એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં.

કિં નિસ્સિતા ઇસયો મનુજાતિ કિં નિસ્સિતા આસિતા અલ્લીના ઉપગતા અજ્ઝોસિતા અધિમુત્તા. **ઇસયો**તિ ઇસિનામકા યે કેચિ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિતા આજીવકા નિગણ્ઠા જટિલા તાપસા. **મનુજા**તિ મનુસ્સા વુચ્ચન્તીતિ – કિં નિસ્સિતા ઇસયો મનુજા.

ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનન્તિ. ખત્તિયાતિ યે કેચિ ખત્તિયજાતિકા. **બ્રાહ્મણા**તિ યે કેચિ ભોવાદિકા. **દેવતાનન્તિ** આજીવકસાવકાનં આજીવકા દેવતા, નિગણ્ઠસાવકાનં નિગણ્ઠા દેવતા, જટિલસાવકાનં જટિલા દેવતા, પરિબ્બાજકસાવકાનં પરિબ્બાજકા દેવતા, અવિરુદ્ધકસાવકાનં અવિરુદ્ધકા [અવરુદ્ધકસાવકાનં અવરુદ્ધકા (સ્યા॰)] દેવતા, હત્થિવતિકાનં હત્થી દેવતા, અસ્સવતિકાનં અસ્સા દેવતા, ગોવતિકાનં ગાવો દેવતા, કુક્કુરવતિકાનં કુક્કુરા દેવતા, કાકવતિકાનં કાકા દેવતા, વાસુદેવવતિકાનં વાસુદેવો દેવતા, બલદેવવતિકાનં બલદેવો દેવતા, પુણ્ણભદ્દવતિકાનં પુણ્ણભદ્દો દેવતા, મણિભદ્દવતિકાનં મણિભદ્દો દેવતા, અગ્ગિવતિકાનં અગ્ગિ દેવતા, નાગવતિકાનં નાગા દેવતા, સુપણ્ણવતિકાનં સુપણ્ણા દેવતા, યક્ખવતિકાનં યક્ખા દેવતા, અસુરવતિકાનં અસુરા દેવતા, ગન્ધબ્બવતિકાનં ગન્ધબ્બા દેવતા, મહારાજવતિકાનં મહારાજાનો દેવતા, ચન્દવતિકાનં ચન્દો દેવતા, સૂરિયવતિકાનં સૂરિયો દેવતા, ઇન્દવતિકાનં ઇન્દો દેવતા, બ્રહ્મવતિકાનં બ્રહ્મા દેવતા, દેવવતિકાનં દેવો દેવતા, દિસાવતિકાનં દિસા દેવતા, યે યેસં દક્ખિણેય્યા તે તેસં દેવતાતિ – ખત્તિયબ્રાહ્મણા દેવતાનં.

યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકેતિ યઞ્ઞં વુચ્ચતિ દેય્યધમ્મો ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં વત્થં યાનં માલાગન્ધવિલેપનં [માલાગન્ધં વિલેપનં (સ્યા॰) ઇતિવુ॰ ૭૫] સેય્યાવસથપદીપેય્યં. **યઞ્ઞમકપ્પયિંસૂ**તિ યેપિ યઞ્ઞં એસન્તિ ગવેસન્તિ પરિયેસન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં વત્થં યાનં માલાગન્ધવિલેપનં સેય્યાવસથપદીપેય્યં, તેપિ યઞ્ઞં કપ્પેન્તિ. યેપિ યઞ્ઞં અભિસઙ્ખરોન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં…પે॰… સેય્યાવસથપદીપેય્યં, તેપિ યઞ્ઞં કપ્પેન્તિ. યેપિ યઞ્ઞં દેન્તિ યજન્તિ પરિચ્ચજન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં…પે॰… સેય્યાવસથપદીપેય્યં , તેપિ યઞ્ઞં કપ્પેન્તિ. **પુથૂ**તિ યઞ્ઞા વા એતે પુથૂ, યઞ્ઞયાજકા [યઞ્ઞયજકા (સ્યા॰)] વા એતે પુથૂ, દક્ખિણેય્યા વા એતે પુથૂ. કથં યઞ્ઞા વા એતે પુથૂ? બહુકાનં એતે યઞ્ઞા ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારા અન્નં પાનં વત્થં યાનં માલં ગન્ધં વિલેપનં સેય્યાવસથપદીપેય્યં – એવં યઞ્ઞા વા એતે પુથૂ.

કથં યઞ્ઞયાજકા વા એતે પુથૂ? બહુકા એતે યઞ્ઞયાજકા ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ગહટ્ઠા ચ પબ્બજિતા ચ દેવા ચ મનુસ્સા ચ – એવં યઞ્ઞયાજકા વા એતે પુથૂ.

કથં દક્ખિણેય્યા વા એતે પુથૂ? બહુકા એતે દક્ખિણેય્યા પુથૂ સમણબ્રાહ્મણા કપણદ્ધિકવનિબ્બકયાચકા [… વણિબ્બકસાવકા (સ્યા॰) ઇતિવુ॰ ૭૫] – એવં દક્ખિણેય્યા વા એતે પુથૂ. **ઇધ લોકે**તિ મનુસ્સલોકેતિ યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ – પુથૂધ લોકે.

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છાતિ તિસ્સો પુચ્છા – અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા, દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા, વિમતિચ્છેદના પુચ્છા. કતમા અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા? પકતિયા લક્ખણં અઞ્ઞાતં હોતિ અદિટ્ઠં અતુલિતં અતીરિતં અવિભૂતં અવિભાવિતં, તસ્સ ઞાણાય દસ્સનાય તુલનાય તીરણાય વિભૂતત્થાય વિભાવનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ – અયં અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા.

કતમા દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા? પકતિયા લક્ખણં ઞાતં હોતિ દિટ્ઠં તુલિતં તીરિતં વિભૂતં વિભાવિતં. અઞ્ઞેહિ પણ્ડિતેહિ સદ્ધિં સંસન્દનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ – અયં દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા.

કતમા વિમતિચ્છેદના પુચ્છા? પકતિયા સંસયપક્ખન્દો [સંસયપક્ખન્નો (સ્યા॰)] હોતિ વિમતિપક્ખન્દો દ્વેળ્હકજાતો – ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ! સો વિમતિચ્છેદનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ – અયં વિમતિચ્છેદના પુચ્છા. ઇમા તિસ્સો પુચ્છા.

અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – મનુસ્સપુચ્છા, અમનુસ્સપુચ્છા, નિમ્મિતપુચ્છા. કતમા મનુસ્સપુચ્છા? મનુસ્સા બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છન્તિ, ભિક્ખૂ પુચ્છન્તિ, ભિક્ખુનિયો પુચ્છન્તિ, ઉપાસકા પુચ્છન્તિ, ઉપાસિકાયો પુચ્છન્તિ, રાજાનો પુચ્છન્તિ, ખત્તિયા પુચ્છન્તિ, બ્રાહ્મણા પુચ્છન્તિ, વેસ્સા પુચ્છન્તિ, સુદ્દા પુચ્છન્તિ, ગહટ્ઠા પુચ્છન્તિ, પબ્બજિતા પુચ્છન્તિ – અયં મનુસ્સપુચ્છા.

કતમા અમનુસ્સપુચ્છા? અમનુસ્સા બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તિ, નાગા પુચ્છન્તિ, સુપણ્ણા પુચ્છન્તિ, યક્ખા પુચ્છન્તિ, અસુરા પુચ્છન્તિ, ગન્ધબ્બા પુચ્છન્તિ, મહારાજાનો પુચ્છન્તિ, ઇન્દા પુચ્છન્તિ, બ્રહ્માનો પુચ્છન્તિ, દેવતાયો પુચ્છન્તિ – અયં અમનુસ્સપુચ્છા.

કતમા નિમ્મિતપુચ્છા? યં ભગવા રૂપં અભિનિમ્મિનાતિ મનોમયં સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગં અહીનિન્દ્રિયં, સો નિમ્મિતો બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છતિ; ભગવા વિસજ્જેતિ [વિસ્સજ્જેતિ (ક॰)] – અયં નિમ્મિતપુચ્છા. ઇમા તિસ્સો પુચ્છા.

અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અત્તત્થપુચ્છા, પરત્થપુચ્છા, ઉભયત્થપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – દિટ્ઠધમ્મિકત્થપુચ્છા, સમ્પરાયિકત્થપુચ્છા, પરમત્થપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અનવજ્જત્થપુચ્છા, નિક્કિલેસત્થપુચ્છા, વોદાનત્થપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અતીતપુચ્છા, અનાગતપુચ્છા, પચ્ચુપ્પન્નપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અજ્ઝત્તપુચ્છા, બહિદ્ધાપુચ્છા , અજ્ઝત્તબહિદ્ધાપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – કુસલપુચ્છા, અકુસલપુચ્છા, અબ્યાકતપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – ખન્ધપુચ્છા, ધાતુપુચ્છા, આયતનપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – સતિપટ્ઠાનપુચ્છા, સમ્મપ્પધાનપુચ્છા, ઇદ્ધિપાદપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – ઇન્દ્રિયપુચ્છા, બલપુચ્છા, બોજ્ઝઙ્ગપુચ્છા. અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – મગ્ગપુચ્છા, ફલપુચ્છા, નિબ્બાનપુચ્છા.

પુચ્છામિ તન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં પસાદેમિ તં ‘‘કથયસ્સુ મે’’તિ પુચ્છામિ તં. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ – યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેતન્તિ** બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘અનેજં મૂલદસ્સાવિં, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
> અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
> કિં નિસ્સિતા ઇસયો મનુજા, ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
> યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેત’’ન્તિ.

૧૩. યે કેચિમે ઇસયો મનુજા, [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, આસીસમાના પુણ્ણક ઇત્થત્તં [ઇત્થતં (સ્યા॰), ઇત્થભાવં (ક॰)] ;
જરં સિતા યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ.

યે કેચિમે ઇસયો મનુજાતિ. યે કેચીતિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – યે કેચીતિ. **ઇસયોતિ** ઇસિનામકા યે કેચિ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિતા આજીવકા નિગણ્ઠા જટિલા તાપસા. **મનુજાતિ** મનુસ્સા વુચ્ચન્તીતિ – યે કેચિમે ઇસયો મનુજા પુણ્ણકાતિ ભગવા.

ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનન્તિ. ખત્તિયાતિ યે કેચિ ખત્તિયજાતિકા. **બ્રાહ્મણાતિ** યે કેચિ ભોવાદિકા. **દેવતાનન્તિ** આજીવકસાવકાનં આજીવકા દેવતા…પે॰… દિસાવતિકાનં દિસા દેવતા. યે યેસં દક્ખિણેય્યા, તે તેસં દેવતાતિ – ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં.

યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકેતિ. યઞ્ઞં વુચ્ચતિ દેય્યધમ્મો ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં…પે॰… સેય્યાવસથપદીપેય્યં. **યઞ્ઞમકપ્પયિંસૂતિ** યેપિ યઞ્ઞં એસન્તિ ગવેસન્તિ પરિયેસન્તિ…પે॰… સેય્યાવસથપદીપેય્યં, તેપિ યઞ્ઞં કપ્પેન્તિ. **પુથૂતિ** યઞ્ઞા વા એતે પુથૂ, યઞ્ઞયાજકા વા એતે પુથૂ, દક્ખિણેય્યા વા એતે પુથૂ…પે॰… એવં દક્ખિણેય્યા વા એતે પુથૂ. **ઇધ લોકેતિ** મનુસ્સલોકેતિ યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ – પુથૂધ લોકે.

આસીસમાના પુણ્ણક ઇત્થત્તન્તિ. આસીસમાનાતિ રૂપપટિલાભં આસીસમાના, સદ્દપટિલાભં આસીસમાના, ગન્ધપટિલાભં આસીસમાના, રસપટિલાભં આસીસમાના, ફોટ્ઠબ્બપટિલાભં આસીસમાના, પુત્તપટિલાભં આસીસમાના, દારપટિલાભં આસીસમાના, ધનપટિલાભં આસીસમાના, યસપટિલાભં આસીસમાના, ઇસ્સરિયપટિલાભં આસીસમાના, ખત્તિયમહાસાલકુલે અત્તભાવપટિલાભં આસીસમાના, બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે અત્તભાવપટિલાભં આસીસમાના, ગહપતિમહાસાલકુલે અત્તભાવપટિલાભં આસીસમાના, ચાતુમહારાજિકેસુ [ચાતુમ્મહારાજિકેસુ (સ્યા॰)] દેવેસુ અત્તભાવપટિલાભં આસીસમાના, તાવતિંસેસુ દેવેસુ યામેસુ દેવેસુ તુસિતેસુ દેવેસુ નિમ્માનરતીસુ દેવેસુ પરનિમ્મિતવસવત્તીસુ દેવેસુ બ્રહ્મકાયિકેસુ દેવેસુ અત્તભાવપટિલાભં આસીસમાના ઇચ્છમાના સાદિયમાના પત્થયમાના પિહયમાના અભિજપ્પમાનાતિ આસીસમાના.

પુણ્ણક ઇત્થત્તન્તિ એત્થ અત્તભાવાભિનિબ્બત્તિં આસીસમાના એત્થ ખત્તિયમહાસાલકુલે અત્તભાવાભિનિબ્બત્તિં આસીસમાના…પે॰… એત્થ બ્રહ્મકાયિકેસુ દેવેસુ અત્તભાવાભિનિબ્બત્તિં આસીસમાના ઇચ્છમાના સાદિયમાના પત્થયમાના પિહયમાના અભિજપ્પમાનાતિ આસીસમાના – પુણ્ણક ઇત્થત્તં.

જરં સિતા યઞ્ઞમકપ્પયિંસૂતિ જરાનિસ્સિતા બ્યાધિનિસ્સિતા મરણનિસ્સિતા સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસનિસ્સિતા. યદેવ તે જાતિનિસ્સિતા તદેવ તે જરાનિસ્સિતા. યદેવ તે જરાનિસ્સિતા તદેવ તે બ્યાધિનિસ્સિતા. યદેવ તે બ્યાધિનિસ્સિતા તદેવ તે મરણનિસ્સિતા. યદેવ તે મરણનિસ્સિતા તદેવ તે સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસનિસ્સિતા. યદેવ તે સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસનિસ્સિતા તદેવ તે ગતિનિસ્સિતા. યદેવ તે ગતિનિસ્સિતા તદેવ તે ઉપપત્તિનિસ્સિતા. યદેવ તે ઉપપત્તિનિસ્સિતા તદેવ તે પટિસન્ધિનિસ્સિતા. યદેવ તે પટિસન્ધિનિસ્સિતા તદેવ તે ભવનિસ્સિતા. યદેવ તે ભવનિસ્સિતા તદેવ તે સંસારનિસ્સિતા. યદેવ તે સંસારનિસ્સિતા તદેવ તે વટ્ટનિસ્સિતા અલ્લીના ઉપગતા અજ્ઝોસિતા અધિમુત્તાતિ – જરં સિતા યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યે કેચિમે ઇસયો મનુજા, [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
> ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;

યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, આસીસમાના પુણ્ણક ઇત્થત્તં;
જરં સિતા યઞ્ઞમકપ્પયિંસૂ''તિ.

૧૪. યે કેચિમે ઇસયો મનુજા, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા;
અતારું [અતારૂ (સ્યા॰ ક॰)] **જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.**

યે કેચિમે ઇસયો મનુજાતિ. યે કેચીતિ...પે॰....

કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તાતિ. કચ્ચિસ્સૂતિ સંસયપુચ્છા વિમતિપુચ્છા દ્વેળ્હકપુચ્છા અનેકંસપુચ્છા – ''એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો''તિ – કચ્ચિસ્સુ. **તેતિ** યઞ્ઞયાજકા વુચ્ચન્તિ. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા. **યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તાતિ** યઞ્ઞોયેવ વુચ્ચતિ યઞ્ઞપથો. યથા અરિયમગ્ગો અરિયપથો દેવમગ્ગો દેવપથો બ્રહ્મમગ્ગો બ્રહ્મપથો, એવમેવ યઞ્ઞોયેવ વુચ્ચતિ યઞ્ઞપથો. **અપ્પમત્તાતિ** યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા સક્કચ્ચકારિનો સાતચ્ચકારિનો અટ્ઠિતકારિનો અનોલીનવુત્તિનો અનિક્ખિત્તચ્છન્દા અનિક્ખિત્તધુરા તચ્ચરિતા તબ્બહુલા તગ્ગરુકા તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા તદધિમુત્તા તદધિપતેય્યાતિ – તેપિ યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા. યેપિ યઞ્ઞં એસન્તિ ગવેસન્તિ પરિયેસન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં...પે॰... સેય્યાવસથપદીપેય્યં સક્કચ્ચકારિનો...પે॰... તદધિપતેય્યા, તેપિ યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા. યેપિ યઞ્ઞં અભિસઙ્ખરોન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં...પે॰... સેય્યાવસથપદીપેય્યં સક્કચ્ચકારિનો...પે॰... તદધિપતેય્યા, તેપિ યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા. યેપિ યઞ્ઞં દેન્તિ યજન્તિ પરિચ્ચજન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં...પે॰... સેય્યાવસથપદીપેય્યં સક્કચ્ચકારિનો ...પે॰... તદધિપતેય્યા, તેપિ યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તાતિ – કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા.

અતારું જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસાતિ જરામરણં અતરિંસુ ઉત્તરિંસુ પતરિંસુ સમતિક્કમિંસુ વીતિવત્તિંસુ. **મારિસાતિ** પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ.

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છામિ તન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં પસાદેમિ તં કથયસ્સુ મેતિ – પુચ્છામિ તં. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ – યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેતન્તિ** બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

''યે કેચિમે ઇસયો મનુજા, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
ખત્તિયા બ્રાહ્મણા દેવતાનં;
યઞ્ઞમકપ્પયિંસુ પુથૂધ લોકે, કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા યઞ્ઞપથે અપ્પમત્તા;
અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેત''ન્તિ.

૧૫. આસીસન્તિ [આસિંસન્તિ (સ્યા॰)] **થોમયન્તિ, અભિજપ્પન્તિ જુહન્તિ; [પુણ્ણકાતિ ભગવા]**

કામાભિજપ્પન્તિ પટિચ્ચ લાભં, તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા;
નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ.

આસીસન્તિ થોમયન્તિ અભિજપ્પન્તિ જુહન્તીતિ. **આસીસન્તી**તિ રૂપપટિલાભં આસીસન્તિ, સદ્દપટિલાભં આસીસન્તિ, ગન્ધપટિલાભં આસીસન્તિ, રસપટિલાભં આસીસન્તિ, ફોટ્ઠબ્બપટિલાભં આસીસન્તિ, પુત્તપટિલાભં આસીસન્તિ, દારપટિલાભં આસીસન્તિ, ધનપટિલાભં આસીસન્તિ, યસપટિલાભં આસીસન્તિ, ઇસ્સરિયપટિલાભં આસીસન્તિ, ખત્તિયમહાસાલકુલે અત્તભાવપટિલાભં આસીસન્તિ, બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે...પે॰... ગહપતિમહાસાલકુલે અત્તભાવપટિલાભં આસીસન્તિ, ચાતુમહારાજિકેસુ દેવેસુ...પે॰... બ્રહ્મકાયિકેસુ દેવેસુ અત્તભાવપટિલાભં આસીસન્તિ ઇચ્છન્તિ સાદિયન્તિ પત્થયન્તિ પિહયન્તીતિ – આસીસન્તિ.

થોમયન્તીતિ યઞ્ઞં વા થોમેન્તિ ફલં વા થોમેન્તિ દક્ખિણેય્યે વા થોમેન્તિ. કથં યઞ્ઞં થોમેન્તિ? સુચિં દિન્નં [વિચં દિન્નં (સ્યા॰)], મનાપં દિન્નં, પણીતં દિન્નં, કાલેન દિન્નં, કપ્પિયં દિન્નં, વિચેય્ય દિન્નં, અનવજ્જં દિન્નં, અભિણ્હં દિન્નં દદં ચિત્તં પસાદિતન્તિ – થોમેન્તિ કિત્તેન્તિ વણ્ણેન્તિ પસંસન્તિ. એવં યઞ્ઞં થોમેન્તિ.

કથં ફલં થોમેન્તિ? ઇતો નિદાનં રૂપપટિલાભો ભવિસ્સતિ...પે॰... બ્રહ્મકાયિકેસુ દેવેસુ અત્તભાવપટિલાભો ભવિસ્સતીતિ – થોમેન્તિ કિત્તેન્તિ વણ્ણેન્તિ પસંસન્તિ. એવં ફલં થોમેન્તિ.

કથં દક્ખિણેય્યે થોમેન્તિ? દક્ખિણેય્યા જાતિસમ્પન્ના ગોત્તસમ્પન્ના અજ્ઝાયકા મન્તધરા તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ સનિઘણ્ડુકેટુભાનં સાક્ખરપ્પભેદાનં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં પદકા વેય્યાકરણા લોકાયતમહાપુરિસલક્ખણેસુ અનવયાતિ, વીતરાગા વા રાગવિનયાય વા પટિપન્ના, વીતદોસા વા દોસવિનયાય વા પટિપન્ના, વીતમોહા વા મોહવિનયાય વા પટિપન્ના, સદ્ધાસમ્પન્ના સીલસમ્પન્ના સમાધિસમ્પન્ના પઞ્ઞાસમ્પન્ના વિમુત્તિસમ્પન્ના વિમુત્તિઞાણદસ્સનસમ્પન્નાતિ – થોમેન્તિ કિત્તેન્તિ વણ્ણેન્તિ પસંસન્તિ. એવં દક્ખિણેય્યે થોમેન્તીતિ – આસીસન્તિ થોમયન્તિ.

અભિજપ્પન્તીતિ રૂપપટિલાભં અભિજપ્પન્તિ, સદ્દપટિલાભં અભિજપ્પન્તિ, ગન્ધપટિલાભં અભિજપ્પન્તિ, રસપટિલાભં અભિજપ્પન્તિ...પે॰... બ્રહ્મકાયિકેસુ દેવેસુ અત્તભાવપટિલાભં અભિજપ્પન્તીતિ – આસીસન્તિ થોમયન્તિ અભિજપ્પન્તિ. **જુહન્તી**તિ જુહન્તિ દેન્તિ યજન્તિ પરિચ્ચજન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અન્નં પાનં વત્થં યાનં માલાગન્ધવિલેપનં સેય્યાવસથપદીપેય્યન્તિ – આસીસન્તિ થોમયન્તિ અભિજપ્પન્તિ જુહન્તિ પુણ્ણકાતિ ભગવા.

કામાભિજપ્પન્તિ પટિચ્ચ લાભન્તિ રૂપપટિલાભં પટિચ્ચ કામે અભિજપ્પન્તિ, સદ્દપટિલાભં પટિચ્ચ કામે અભિજપ્પન્તિ...પે॰... બ્રહ્મકાયિકેસુ દેવેસુ અત્તભાવપટિલાભં પટિચ્ચ કામે અભિજપ્પન્તિ પજપ્પન્તીતિ – કામાભિજપ્પન્તિ પટિચ્ચ લાભં.

તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમીતિ **તે**તિ યઞ્ઞયાજકા વુચ્ચન્તિ, **યાજયોગા**તિ યાજયોગેસુ યુત્તા પયુત્તા આયુત્તા સમાયુત્તા તચ્ચરિતા તબ્બહુલા તગ્ગરુકા તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા તદધિમુત્તા તદધિપતેય્યાતિ – તે યાજયોગા, **ભવરાગરત્તા**તિ ભવરાગો વુચ્ચતિ યો ભવેસુ ભવચ્છન્દો ભવરાગો

ભવનન્દી ભવતણ્હા ભવસિનેહો ભવપરિળાહો ભવમુચ્છા ભવજ્ઝોસાનં. ભવરાગેન ભવેસુ રત્તા ગિદ્ધા ગધિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોસન્ના લગ્ગા લગ્ગિતા પલિબુદ્ધાતિ – તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા.

નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમીતિ તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા જાતિજરામરણં નાતરિંસુ ન ઉત્તરિંસુ ન પતરિંસુ ન સમતિક્કમિંસુ ન વીતિવત્તિંસુ, જાતિજરામરણા અનિક્ખન્તા અનિસ્સટા અનતિક્કન્તા અસમતિક્કન્તા અવીતિવત્તા અન્તોજાતિજરામરણે પરિવત્તન્તિ અન્તોસંસારપથે પરિવત્તન્તિ. જાતિયા અનુગતા જરાય અનુસટા બ્યાધિના અભિભૂતા મરણેન અબ્ભાહતા અતાણા અલેણા અસરણા અસરણીભૂતાતિ; બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ. તેનાહ ભગવા –

“આસીસન્તિ થોમયન્તિ, અભિજપ્પન્તિ જુહન્તિ; [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
કામાભિજપ્પન્તિ પટિચ્ચ લાભં, તે યાજયોગા ભવરાગરત્તા;
નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમી”તિ.

૧૬. તે ચે નાતરિંસુ યાજયોગા, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
યઞ્ઞેહિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

તે ચે નાતરિંસુ યાજયોગાતિ તે યઞ્ઞયાજકા યાજયોગા ભવરાગરત્તા જાતિજરામરણં નાતરિંસુ ન ઉત્તરિંસુ ન પતરિંસુ ન સમતિક્કમિંસુ ન વીતિવત્તિંસુ, જાતિજરામરણા અનિક્ખન્તા અનિસ્સટા અનતિક્કન્તા અસમતિક્કન્તા અવીતિવત્તા અન્તોજાતિજરામરણે પરિવત્તન્તિ અન્તોસંસારપથે પરિવત્તન્તિ. જાતિયા અનુગતા જરાય અનુસટા બ્યાધિના અભિભૂતા મરણેન અબ્ભાહતા અતાણા અલેણા અસરણા અસરણીભૂતાતિ – તે ચે નાતરિંસુ યાજયોગા.

ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકોતિ. ઇચ્ચાતિ પદસન્ધિ...પે॰... આયસ્મા પુણ્ણકો.

યઞ્ઞેહિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસાતિ. **યઞ્ઞેહી**તિ યઞ્ઞેહિ પહૂતેહિ યઞ્ઞેહિ વિવિધેહિ યઞ્ઞેહિ પુથૂહિ. **મારિસા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – યઞ્ઞેહિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ.

અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસાતિ અથ કો એસો સદેવકે લોકે સમારકે સબ્રહ્મકે સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાય સદેવમનુસ્સાય જાતિજરામરણં અતરિ ઉત્તરિ પતરિ સમતિક્કમિ વીતિવત્તયિ [વીતિવત્તિ (ક॰)]. **મારિસા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ.

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છામિ તન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં પસાદેમિ તં કથયસ્સુ મેતન્તિ – પુચ્છામિ તં. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ – યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ**

મેતન્તિ બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘તે ચે નાતરિંસુ યાજયોગા, [ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણકો]
> યઞ્ઞેહિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
> અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
> પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેત’’ન્તિ.

> **૧૭. સઙ્ખાય લોકસ્મિ** [લોકસ્મિં (સ્યા॰ ક॰)] **પરોપરાનિ, [પુણ્ણકાતિ ભગવા]**
> **યસ્સિઞ્જિતં નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકે;**
> **સન્તો વિધૂમો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ.**

સઙ્ખાય લોકસ્મિ પરોપરાનીતિ સઙ્ખા વુચ્ચતિ ઞાણં યા પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. **પરોપરાનીતિ** ઓરં વુચ્ચતિ સકત્તભાવો, પરં વુચ્ચતિ પરત્તભાવો ઓરં વુચ્ચતિ સકરૂપવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં, પરં વુચ્ચતિ પરરૂપવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં ; ઓરં વુચ્ચતિ છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ, પરં વુચ્ચતિ છ બાહિરાનિ આયતનાનિ. ઓરં વુચ્ચતિ મનુસ્સલોકો, પરં વુચ્ચતિ દેવલોકો; ઓરં વુચ્ચતિ કામધાતુ, પરં વુચ્ચતિ રૂપધાતુ અરૂપધાતુ; ઓરં વુચ્ચતિ કામધાતુ રૂપધાતુ, પરં વુચ્ચતિ અરૂપધાતુ. **સઙ્ખાય લોકસ્મિ પરોપરાનીતિ** પરોપરાનિ અનિચ્ચતો સઙ્ખાય દુક્ખતો રોગતો ગણ્ડતો…પે॰… નિસ્સરણતો સઙ્ખાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – સઙ્ખાય લોકસ્મિ પરોપરાનિ. **પુણ્ણકાતિ ભગવાતિ. પુણ્ણકાતિ** ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ . **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… યદિદં ભગવાતિ – પુણ્ણકાતિ ભગવા.

યસ્સિઞ્જિતં નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકેતિ. યસ્સાતિ અરહતો ખીણાસવસ્સ. **ઇઞ્જિતન્તિ** તણ્હિઞ્જિતં દિટ્ઠિઞ્જિતં માનિઞ્જિતં કિલેસિઞ્જિતં કામિઞ્જિતં. યસ્સિમે ઇઞ્જિતા નત્થિ ન સન્તિ ન સંવિજ્જન્તિ નુપલબ્ભન્તિ, પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા. **કુહિઞ્ચીતિ** કુહિઞ્ચિ કિસ્મિઞ્ચિ કત્થચિ અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વા. **લોકેતિ** અપાયલોકે…પે॰… આયતનલોકેતિ – યસ્સિઞ્જિતં નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકે.

સન્તો વિધૂમો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમીતિ. સન્તોતિ રાગસ્સ સન્તત્તા સન્તો, દોસસ્સ…પે॰… મોહસ્સ… કોધસ્સ… ઉપનાહસ્સ… મક્ખસ્સ… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સન્તત્તા સમિતત્તા વૂપસમિતત્તા વિજ્ઝાતત્તા [નિજ્ઝાતત્તા (ક॰) મહાનિ॰ ૧૮] નિબ્બુતત્તા વિગતત્તા પટિપસ્સદ્ધત્તા સન્તો ઉપસન્તો વૂપસન્તો નિબ્બુતો પટિપસ્સદ્ધોતિ સન્તો; **વિધૂમોતિ** કાયદુચ્ચરિતં વિધૂમિતં વિધમિતં સોસિતં વિસોસિતં બ્યન્તીકતં [બ્યન્તિકતં (ક॰)], વચીદુચ્ચરિતં…પે॰… મનોદુચ્ચરિતં વિધૂમિતં વિધમિતં સોસિતં વિસોસિતં બ્યન્તીકતં, રાગો… દોસો… મોહો વિધૂમિતો વિધમિતો સોસિતો વિસોસિતો બ્યન્તીકતો, કોધો… ઉપનાહો… મક્ખો… પળાસો… ઇસ્સા… મચ્છરિયં… માયા… સાઠેય્યં… થમ્ભો… સારમ્ભો… માનો… અતિમાનો… મદો… પમાદો… સબ્બે કિલેસા સબ્બે દુચ્ચરિતા સબ્બે દરથા સબ્બે પરિળાહા સબ્બે સન્તાપા સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા વિધૂમિતા વિધમિતા સોસિતા વિસોસિતા બ્યન્તીકતા. અથ વા, કોધો વુચ્ચતિ ધૂમો –

> માનો હિ તે બ્રાહ્મણ ખારિભારો, કોધો ધૂમો ભસ્મનિ [ગમ્મનિ (સ્યા॰)] મોસવજ્જં;

જિવ્હા સુજા હદયં [તપ્પરસ્સ (સ્યા॰)] જોતિટ્ઠાનં, અત્તા સુદન્તો પુરિસસ્સ જોતિ.

અપિ ચ, દસહાકારેહિ કોધો જાયતિ – અનત્થં મે અચરીતિ કોધો જાયતિ, અનત્થં મે ચરતીતિ કોધો જાયતિ, અનત્થં મે ચરિસ્સતીતિ કોધો જાયતિ, પિયસ્સ મે મનાપસ્સ અનત્થં અચરિ, અનત્થં ચરતિ, અનત્થં ચરિસ્સતીતિ કોધો જાયતિ, અપ્પિયસ્સ મે અમનાપસ્સ અત્થં અચરિ, અત્થં ચરતિ, અત્થં ચરિસ્સતીતિ કોધો જાયતિ, અટ્ઠાને વા પન કોધો જાયતિ. યો એવરૂપો ચિત્તસ્સ આઘાતો પટિઘાતો પટિઘં પટિવિરોધો કોપો પકોપો સમ્પકોપો દોસો પદોસો સમ્પદોસો ચિત્તસ્સ બ્યાપત્તિ મનોપદોસો કોધો કુજ્ઝના કુજ્ઝિતત્તં દોસો દુસ્સના દુસ્સિતત્તં બ્યાપત્તિ બ્યાપજ્જના બ્યાપજ્જિતત્તં વિરોધો પટિવિરોધો ચણ્ડિક્કં અસુરોપો [અસ્સુરોપો (સ્યા॰)] અનત્તમનતા ચિત્તસ્સ – અયં વુચ્ચતિ કોધો.

અપિ ચ, કોધસ્સ અધિમત્તપરિત્તતા વેદિતબ્બા. અત્થિ કઞ્ચિ [કિઞ્ચિ (ક॰) મહાનિ॰ ૮૫] કાલં કોધો ચિત્તાવિલકરણમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ મુખકુલાનવિકુલાનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો મુખકુલાનવિકુલાનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ હનુસઞ્ચોપનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો હનુસઞ્ચોપનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ ફરુસવાચં નિચ્છારણો [ફરુસવાચનિચ્છારણો (સ્યા॰)] હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો ફરુસવાચં નિચ્છારણમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ દિસાવિદિસાનુવિલોકનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો દિસાવિદિસાનુવિલોકનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ દણ્ડસત્થપરામસનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો દણ્ડસત્થપરામસનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ દણ્ડસત્થઅબ્ભુક્કિરણો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો દણ્ડસત્થઅબ્ભુક્કિરણમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ દણ્ડસત્થઅભિનિપાતનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો દણ્ડસત્થઅભિનિપાતનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ છિન્નવિચ્છિન્નકરણો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો છિન્નવિચ્છિન્નકરણમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ સમ્ભઞ્જનપલિભઞ્જનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો સમ્ભઞ્જનપલિભઞ્જનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ અઙ્ગમઙ્ગઅપકડ્ઢનો હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો અઙ્ગમઙ્ગઅપકડ્ઢનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ જીવિતાવોરોપનો [જીવિતપનાસનો (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૮૫] હોતિ. અત્થિ કઞ્ચિ કાલં કોધો જીવિતાવોરોપનમત્તો હોતિ, ન ચ તાવ સબ્બચાગપરિચ્ચાગાય સણ્ઠિતો હોતિ. યતો કોધો પરં પુગ્ગલં ઘાતેત્વા અત્તાનં ઘાતેતિ, એત્તાવતા કોધો પરમુસ્સદગતો પરમવેપુલ્લપત્તો હોતિ. યસ્સ સો હોતિ કોધો પહીનો સમુચ્છિન્નો વૂપસન્તો પટિપસ્સદ્ધો અભબ્બુપ્પત્તિકો ઞાણગ્ગિના દડ્ઢો, સો વુચ્ચતિ – વિધૂમો.

કોધસ્સ પહીનત્તા વિધૂમો, કોધવત્થુસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા વિધૂમો, કોધહેતુસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા વિધૂમો, કોધહેતુસ્સ ઉપચ્છિન્નત્તા વિધૂમો. **અનીઘો**તિ રાગો નીઘો, દોસો નીઘો, મોહો નીઘો, કોધો નીઘો, ઉપનાહો નીઘો…પે॰… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા નીઘા. યસ્સેતે નીઘા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ અનીઘો.

નિરાસોતિ આસા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. યસ્સેસા આસા તણ્હા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ નિરાસો. **જાતી**તિ યા તેસં તેસં સત્તાનં તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે જાતિ સઞ્જાતિ ઓક્કન્તિ અભિનિબ્બત્તિ ખન્ધાનં પાતુભાવો આયતનાનં પટિલાભો. **જરા**તિ યા તેસં તેસં સત્તાનં તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે જરા જીરણતા ખણ્ડિચ્ચં પાલિચ્ચં વલિત્તચતા આયુનો સંહાનિ ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકો. **સન્તો વિધૂમો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમી**તિ યો સન્તો ચ વિધૂમો ચ અનીઘો ચ નિરાસો ચ, સો જાતિજરામરણં અતરિ ઉત્તરિ પતરિ સમતિક્કમિ

વીતિવત્તયીતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – સન્તો વિધૂમો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘સઙ્ખાય લોકસ્મિ પરોપરાનિ, [પુણ્ણકાતિ ભગવા]
> યસ્સિઞ્જિતં નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકે;
> સન્તો વિધૂમો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમી’’તિ.

સહગાથાપરિયોસાના…પે॰… પઞ્જલિકો ભગવન્તં નમસ્સમાનો નિસિન્નો હોતિ – ‘‘સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મી’’તિ.

પુણ્ણકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો તતિયો.

૪. મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

> **૧૮. પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં, [ઇચ્ચાયસ્મા મેત્તગૂ]**
> **મઞ્ઞામિ તં વેદગૂ ભાવિતત્તં;**
> **કુતો નુ દુક્ખા સમુદાગતા ઇમે, યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા.**

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છામીતિ તિસ્સો પુચ્છા – અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા, દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા, વિમતિચ્છેદના પુચ્છા. કતમા અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા? પકતિયા લક્ખણં અઞ્ઞાતં હોતિ અદિટ્ઠં અતુલિતં અતીરિતં અવિભૂતં અવિભાવિતં. તસ્સ ઞાણાય દસ્સનાય તુલનાય તીરણાય વિભૂતત્થાય વિભાવનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ – અયં અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા.

કતમા દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા? પકતિયા લક્ખણં ઞાતં હોતિ દિટ્ઠં તુલિતં તીરિતં વિભૂતં વિભાવિતં. અઞ્ઞેહિ પણ્ડિતેહિ સદ્ધિં સંસન્દનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ – અયં દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા.

કતમા વિમતિચ્છેદના પુચ્છા? પકતિયા સંસયપક્ખન્દો હોતિ વિમતિપક્ખન્દો દ્વેળ્હકજાતો – ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ? સો વિમતિચ્છેદનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ – અયં વિમતિચ્છેદના પુચ્છા. ઇમા તિસ્સો પુચ્છા.

અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – મનુસ્સપુચ્છા, અમનુસ્સપુચ્છા, નિમ્મિતપુચ્છા. કતમા મનુસ્સપુચ્છા? મનુસ્સા બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તિ, ભિક્ખૂ પુચ્છન્તિ, ભિક્ખુનિયો પુચ્છન્તિ, ઉપાસકા પુચ્છન્તિ, ઉપાસિકાયો પુચ્છન્તિ, રાજાનો પુચ્છન્તિ ખત્તિયા પુચ્છન્તિ, બ્રાહ્મણા પુચ્છન્તિ, વેસ્સા પુચ્છન્તિ, સુદ્દા પુચ્છન્તિ, ગહટ્ઠા પુચ્છન્તિ, પબ્બજિતા પુચ્છન્તિ – અયં મનુસ્સપુચ્છા.

કતમા અમનુસ્સપુચ્છા? અમનુસ્સા બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તિ, નાગા પુચ્છન્તિ, સુપણ્ણા પુચ્છન્તિ, યક્ખા પુચ્છન્તિ, અસુરા પુચ્છન્તિ, ગન્ધબ્બા પુચ્છન્તિ, મહારાજાનો પુચ્છન્તિ, ઇન્દા પુચ્છન્તિ, બ્રહ્મા પુચ્છન્તિ, દેવા પુચ્છન્તિ – અયં અમનુસ્સપુચ્છા.

કતમા નિમ્મિતપુચ્છા? ભગવા રૂપં અભિનિમ્મિનાતિ મનોમયં સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગં અહીનિન્દ્રિયં. સો નિમ્મિતો બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છતિ. ભગવા વિસજ્જેતિ. અયં નિમ્મિતપુચ્છા. ઇમા તિસ્સો પુચ્છા.

અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અત્તત્થપુચ્છા, પરત્થપુચ્છા, ઉભયત્થપુચ્છા...પે॰... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – દિટ્ઠધમ્મિકત્થપુચ્છા, સમ્પરાયિકત્થપુચ્છા , પરમત્થપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અનવજ્જત્થપુચ્છા, નિક્કિલેસત્થપુચ્છા, વોદાનત્થપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અતીતપુચ્છા, અનાગતપુચ્છા, પચ્ચુપ્પન્નપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – અજ્ઝત્તપુચ્છા, બહિદ્ધાપુચ્છા, અજ્ઝત્તબહિદ્ધાપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – કુસલપુચ્છા, અકુસલપુચ્છા, અબ્યાકતપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – ખન્ધપુચ્છા, ધાતુપુચ્છા આયતનપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – સતિપટ્ઠાનપુચ્છા, સમ્મપ્પધાનપુચ્છા, ઇદ્ધિપાદપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – ઇન્દ્રિયપુચ્છા, બલપુચ્છા, બોજ્ઝઙ્ગપુચ્છા... અપરાપિ તિસ્સો પુચ્છા – મગ્ગપુચ્છા, ફલપુચ્છા, નિબ્બાનપુચ્છા....

પુચ્છામિ તન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં પસાદેમિ તં ''કથયસ્સુ મે''તિ પુચ્છામિ તં. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ – યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેતન્તિ** બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

ઇચ્ચાયસ્મા મેત્તગૂતિ ઇચ્ચાતિ પદસન્ધિ...પે॰... ઇચ્ચાયસ્મા મેત્તગૂ.

મઞ્ઞામિ તં વેદગૂ ભાવિતત્તન્તિ. વેદગૂતિ તં મઞ્ઞામિ, ભાવિતત્તોતિ તં મઞ્ઞામિ, એવં જાનામિ, એવં આજાનામિ એવં પટિજાનામિ એવં પટિવિજ્ઝામિ. **વેદગૂ ભાવિતત્તો**તિ કથઞ્ચ ભગવા વેદગૂ? **વેદા** વુચ્ચન્તિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં...પે॰... ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો વીમંસા વિપસ્સના સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા તેહિ વેદેહિ જાતિજરામરણસ્સ અન્તગતો અન્તપ્પત્તો કોટિગતો કોટિપ્પત્તો પરિયન્તગતો પરિયન્તપ્પત્તો વોસાનગતો વોસાનપ્પત્તો તાણગતો તાણપ્પત્તો લેણગતો લેણપ્પત્તો સરણગતો સરણપ્પત્તો અભયગતો અભયપ્પત્તો અચ્ચુતગતો અચ્ચુતપ્પત્તો અમતગતો અમતપ્પત્તો નિબ્બાનગતો નિબ્બાનપ્પત્તો. વેદાનં વા અન્તગતોતિ વેદગૂ; વેદેહિ વા અન્તગતોતિ વેદગૂ; સત્તન્નં વા ધમ્માનં વિદિતત્તા વેદગૂ; સક્કાયદિટ્ઠિ વિદિતા હોતિ, વિચિકિચ્છા વિદિતા હોતિ, સીલબ્બતપરામાસો વિદિતો હોતિ, રાગો દોસો મોહો માનો વિદિતો હોતિ, વિદિતાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

> વેદાનિ વિચેય્ય કેવલાનિ, [સભિયાતિ ભગવા]
> સમણાનં યાનીધત્થિ [યાનિ પત્થિ (સ્યા॰), યાનિ અત્થિ (ક॰) સુ॰ નિ॰ ૫૩૪] બ્રાહ્મણાનં;
> સબ્બવેદનાસુ વીતરાગો;
> સબ્બં વેદમતિચ્ચ વેદગૂ સોતિ.

એવં ભગવા વેદગૂ.

કથં ભગવા ભાવિતત્તો? ભગવા ભાવિતકાયો ભાવિતસીલો ભાવિતચિત્તો ભાવિતપઞ્ઞો ભાવિતસતિપટ્ઠાનો ભાવિતસમ્મપ્પધાનો ભાવિતઇદ્ધિપાદો ભાવિતઇન્દ્રિયો ભાવિતબલો ભાવિતબોજ્ઝઙ્ગો ભાવિતમગ્ગો, પહીનકિલેસો

પટિવિદ્ધાકુપ્પો સચ્છિકતનિરોધો. દુક્ખં તસ્સ પરિઞ્ઞાતં, સમુદયો પહીનો, મગ્ગો ભાવિતો, નિરોધો સચ્છિકતો, અભિઞ્ઞેય્યં અભિઞ્ઞાતં, પરિઞ્ઞેય્યં પરિઞ્ઞાતં, પહાતબ્બં પહીનં, ભાવેતબ્બં ભાવિતં, સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકતં, અપરિત્તો મહન્તો ગમ્ભીરો અપ્પમેય્યો દુપ્પરિયોગાળ્હો બહુરતનો સાગરૂપમો [સાગરસમો (ક॰)] છળઙ્ગુપેક્ખાય સમન્નાગતો હોતિ.

ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા નેવ સુમનો હોતિ ન દુમ્મનો; ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. સોતેન સદ્દં સુત્વા, ઘાનેન ગન્ધં ઘાયિત્વા, જિવ્હાય રસં સાયિત્વા, કાયેન ફોટ્ઠબ્બં ફુસિત્વા, મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય નેવ સુમનો હોતિ ન દુમ્મનો; ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો.

ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા મનાપં રૂપં નાભિગિજ્ઝતિ નાભિહંસતિ [નાભિપિહયતિ (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૯૦] ન રાગં જનેતિ. તસ્સ ઠિતોવ કાયો હોતિ, ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તં સુસણ્ઠિતં સુવિમુત્તં. ચક્ખુના ખો પનેવ રૂપં દિસ્વા અમનાપં ન મઙ્કુ હોતિ અપ્પતિટ્ઠિતચિત્તો [અપ્પતિટ્ઠીનચિત્તો (સ્યા॰)] અલીનમનસો [આદિનમનસો (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૯૦] અબ્યાપન્નચેતસો. તસ્સ ઠિતોવ કાયો હોતિ ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તં સુસણ્ઠિતં સુવિમુત્તં. સોતેન સદ્દં સુત્વા…પે॰… ઘાનેન ગન્ધં ઘાયિત્વા… જિવ્હાય રસં સાયિત્વા… કાયેન ફોટ્ઠબ્બં ફુસિત્વા… મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય મનાપં નાભિગિજ્ઝતિ નાભિહંસતિ ન રાગં જનેતિ. તસ્સ ઠિતોવ કાયો હોતિ ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તં સુસણ્ઠિતં સુવિમુત્તં. મનસાયેવ ખો પન ધમ્મં વિઞ્ઞાય અમનાપં ન મઙ્કુ હોતિ. અપ્પતિટ્ઠિતચિત્તો અલીનમનસો અબ્યાપન્નચેતસો તસ્સ ઠિતોવ કાયો હોતિ ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તં સુસણ્ઠિતં સુવિમુત્તં.

ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા મનાપામનાપેસુ રૂપેસુ ઠિતોવ કાયો હોતિ ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તં સુસણ્ઠિતં સુવિમુત્તં. સોતેન સદ્દં સુત્વા…પે॰… મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય મનાપામનાપેસુ ધમ્મેસુ ઠિતોવ કાયો હોતિ ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તં સુસણ્ઠિતં સુવિમુત્તં.

ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા રજનીયે ન રજ્જતિ, દુસ્સનીયે [દોસનીયે (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૯૦] ન દુસ્સતિ, મોહનીયે ન મુય્હતિ, કોપનીયે ન કુપ્પતિ, મદનીયે ન મજ્જતિ, કિલેસનીયે ન કિલિસ્સતિ. સોતેન સદ્દં સુત્વા…પે॰… મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય રજનીયે ન રજ્જતિ, દુસ્સનીયે ન દુસ્સતિ, મોહનીયે ન મુય્હતિ, કોપનીયે ન કુપ્પતિ, મદનીયે ન મજ્જતિ, કિલેસનીયે ન કિલિસ્સતિ.

દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તો, સુતે સુતમત્તો, મુતે મુતમત્તો, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તો. દિટ્ઠે ન લિમ્પતિ, સુતે ન લિમ્પતિ, મુતે ન લિમ્પતિ, વિઞ્ઞાતે ન લિમ્પતિ. દિટ્ઠે અનૂપયો [અનુપયો (સ્યા॰), અનુસયો (ક॰) મહાનિ॰ ૯૦] અનપાયો અનિસ્સિતો અપ્પટિબદ્ધો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતિ. સુતે…પે॰… મુતે … વિઞ્ઞાતે અનૂપયો [અનુપયો (સ્યા॰), અનુસયો (ક॰) મહાનિ॰ ૯૦] અનપાયો અનિસ્સિતો અપ્પટિબદ્ધો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતિ.

સંવિજ્જતિ ભગવતો ચક્ખુ, પસ્સતિ ભગવા ચક્ખુના રૂપં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા. સંવિજ્જતિ ભગવતો સોતં, સુણાતિ ભગવા સોતેન સદ્દં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા. સંવિજ્જતિ ભગવતો ઘાનં, ઘાયતિ ભગવા ઘાનેન ગન્ધં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા. સંવિજ્જતિ ભગવતો જિવ્હા, સાયતિ ભગવા જિવ્હાય રસં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા.

સંવિજ્જતિ ભગવતો કાયો, ફુસતિ ભગવા કાયેન ફોટ્ઠબ્બં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા. સંવિજ્જતિ ભગવતો મનો, વિજાનાતિ ભગવા મનસા ધમ્મં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા.

ચક્ખુ રૂપારામં રૂપરતં રૂપસમ્મુદિતં, તં ભગવતો [ભગવતા (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૯૦] દન્તં ગુત્તં રક્ખિતં સંવુતં; તસ્સ ચ સંવરાય ધમ્મં દેસેતિ. સોતં સદ્દારામં સદ્દરતં...પે॰... ઘાનં ગન્ધારામં ગન્ધરતં... જિવ્હા રસારામા રસરતા રસસમ્મુદિતા, સા ભગવતો દન્તા ગુત્તા રક્ખિતા સંવુતા; તસ્સ ચ સંવરાય ધમ્મં દેસેતિ. કાયો ફોટ્ઠબ્બારામો ફોટ્ઠબ્બરતો ફોટ્ઠબ્બસમ્મુદિતો... મનો ધમ્મારામો ધમ્મરતો ધમ્મસમ્મુદિતો, સો ભગવતો દન્તો ગુત્તો રક્ખિતો સંવુતો; તસ્સ ચ સંવરાય ધમ્મં દેસેતિ –

‘‘દન્તં નયન્તિ સમિતિં, દન્તં રાજાભિરૂહતિ;
દન્તો સેટ્ઠો મનુસ્સેસુ, યોતિવાક્યં તિતિક્ખતિ.

‘‘વરમસ્સતરા દન્તા, આજાનીયા ચ [આજાનિયાવ (સ્યા॰) ધ॰ પ॰ ૩૨૨] સિન્ધવા;
કુઞ્જરા ચ [કુઞ્જરાવ (સ્યા॰)] મહાનાગા, અત્તદન્તો તતો વરં.

‘‘ન હિ એતેહિ યાનેહિ, ગચ્છેય્ય અગતં દિસં;
યથાત્તના સુદન્તેન, દન્તો દન્તેન ગચ્છતિ.

‘‘વિધાસુ ન વિકમ્પન્તિ, વિપ્પમુત્તા પુનબ્ભવા;
દન્તભૂમિં અનુપ્પત્તા, તે લોકે વિજિતાવિનો.

‘‘યસ્સિન્દ્રિયાનિ ભાવિતાનિ, અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ સબ્બલોકે;
નિબ્બિજ્ઝ ઇમં પરઞ્ચ લોકં, કાલં કઙ્ખતિ ભાવિતો સ દન્તો’’તિ [સુદન્તોતિ (સ્યા॰) સુ॰ નિ॰ ૫૨૧; મહાનિ॰ ૯૦].

એવં ભગવા ભાવિતત્તોતિ.

મઞ્ઞામિ તં વેદગૂ ભાવિતત્તં, કુતો નુ દુક્ખા સમુદાગતા ઇમેતિ. **કુતો નૂ**તિ સંસયપુચ્છા વિમતિપુચ્છા દ્વેળ્હકપુચ્છા અનેકંસપુચ્છા – ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ – કુતો નુ. **દુક્ખા**તિ જાતિદુક્ખં, જરાદુક્ખં, બ્યાધિદુક્ખં, મરણદુક્ખં, સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં, બ્યસનં દુક્ખં, નેરયિકં દુક્ખં, તિરચ્છાનયોનિકં દુક્ખં, પેત્તિવિસયિકં દુક્ખં, માનુસિકં દુક્ખં, ગબ્ભોક્કન્તિમૂલકં દુક્ખં, ગબ્ભટ્ઠિતિમૂલકં દુક્ખં, ગબ્ભવુટ્ઠાનમૂલકં દુક્ખં, જાતસ્સૂપનિબન્ધકં દુક્ખં, જાતસ્સ પરાધેય્યકં દુક્ખં, અત્તૂપક્કમં દુક્ખં, પરૂપક્કમં દુક્ખં, દુક્ખદુક્ખં, સઙ્ખારદુક્ખં, વિપરિણામદુક્ખં , ચક્ખુરોગો સોતરોગો ઘાનરોગો જિવ્હારોગો કાયરોગો સીસરોગો કણ્ણરોગો મુખરોગો દન્તરોગો કાસો સાસો પિનાસો ડાહો જરો કુચ્છિરોગો મુચ્છા પક્ખન્દિકા સૂલા વિસૂચિકા કુટ્ઠં ગણ્ડો કિલાસો સોસો અપમારો દદ્દુ કણ્ડુ કચ્છુ રખસા વિતચ્છિકા લોહિતપિત્તં મધુમેહો અંસા પિળકા ભગન્દલા પિત્તસમુટ્ઠાના આબાધા સેમ્હસમુટ્ઠાના આબાધા વાતસમુટ્ઠાના આબાધા સન્નિપાતિકા આબાધા ઉતુપરિણામજા આબાધા વિસમપરિહારજા આબાધા ઓપક્કમિકા આબાધા કમ્મવિપાકજા આબાધા સીતં ઉણ્હં જિઘચ્છા પિપાસા ઉચ્ચારો પસ્સાવો ડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સં દુક્ખં, માતુમરણં દુક્ખં , પિતુમરણં દુક્ખં, ભાતુમરણં દુક્ખં,

ભગિનિમરણં દુક્ખં, પુત્તમરણં દુક્ખં, ધીતુમરણં દુક્ખં, ઞાતિબ્યસનં દુક્ખં, રોગબ્યસનં દુક્ખં, ભોગબ્યસનં દુક્ખં, સીલબ્યસનં દુક્ખં, દિટ્ઠિબ્યસનં દુક્ખં; યેસં ધમ્માનં આદિતો સમુદાગમનં પઞ્ઞાયતિ, અત્થઙ્ગમતો નિરોધો પઞ્ઞાયતિ, કમ્મસન્નિસ્સિતો વિપાકો, વિપાકસન્નિસ્સિતં કમ્મં, નામસન્નિસ્સિતં રૂપં, રૂપસન્નિસ્સિતં નામં, જાતિયા અનુગતં, જરાય અનુસટં, બ્યાધિના અભિભૂતં, મરણેન અબ્ભાહતં, દુક્ખે પતિટ્ઠિતં, અતાણં અલેણં અસરણં અસરણીભૂતં – ઇમે વુચ્ચન્તિ દુક્ખા. ઇમે દુક્ખા કુતો સમુદાગતા કુતો જાતા કુતો સઞ્જાતા કુતો નિબ્બત્તા કુતો અભિનિબ્બત્તા કુતો પાતુભૂતા કિંનિદાના કિંસમુદયા કિંજાતિકા કિંપભવાતિ, ઇમેસં દુક્ખાનં મૂલં પુચ્છતિ હેતું પુચ્છતિ નિદાનં પુચ્છતિ સમ્ભવં પુચ્છતિ પભવં પુચ્છતિ સમુટ્ઠાનં પુચ્છતિ આહારં પુચ્છતિ આરમ્મણં પુચ્છતિ પચ્ચયં પુચ્છતિ સમુદયં પુચ્છતિ પપુચ્છતિ યાચતિ અજ્ઝેસતિ પસાદેતીતિ – કુતો નુ દુક્ખા સમુદાગતા ઇમે.

યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપાતિ. **યે કેચી**તિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – યે કેચીતિ. **લોકસ્મિ**ન્તિ અપાયલોકે મનુસ્સલોકે દેવલોકે ખન્ધલોકે ધાતુલોકે આયતનલોકે. **અનેકરૂપા**તિ અનેકવિધા નાનાપ્પકારા દુક્ખાતિ – યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

"પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં, [ઇચ્ચાયસ્મા મેત્તગૂ]
મઞ્ઞામિ તં વેદગૂ ભાવિતત્તં;
કુતો નુ દુક્ખા સમુદાગતા ઇમે, યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા"તિ.

૧૯. દુક્ખસ્સ વે મં પભવં અપુચ્છસિ, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
તં તે પવક્ખામિ યથા પજાનં;
ઉપધિનિદાના પભવન્તિ દુક્ખા, યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા.

દુક્ખસ્સ વે મં પભવં અપુચ્છસીતિ. **દુક્ખસ્સા**તિ જાતિદુક્ખસ્સ જરાદુક્ખસ્સ બ્યાધિદુક્ખસ્સ મરણદુક્ખસ્સ સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખસ્સ. **પભવં અપુચ્છસી**તિ દુક્ખસ્સ મૂલં પુચ્છસિ હેતું પુચ્છસિ નિદાનં પુચ્છસિ સમ્ભવં પુચ્છસિ પભવં પુચ્છસિ સમુટ્ઠાનં પુચ્છસિ આહારં પુચ્છસિ આરમ્મણં પુચ્છસિ પચ્ચયં પુચ્છસિ સમુદયં પુચ્છસિ યાચસિ અજ્ઝેસસિ પસાદેસીતિ – દુક્ખસ્સ વે મં પભવં અપુચ્છસિ. **મેત્તગૂ**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – મેત્તગૂતિ ભગવા.

તં તે પવક્ખામિ યથા પજાનન્તિ. **ત**ન્તિ દુક્ખસ્સ મૂલં પવક્ખામિ હેતું પવક્ખામિ નિદાનં પવક્ખામિ સમ્ભવં પવક્ખામિ પભવં પવક્ખામિ સમુટ્ઠાનં પવક્ખામિ આહારં પવક્ખામિ આરમ્મણં પવક્ખામિ પચ્ચયં પવક્ખામિ સમુદયં પવક્ખામિ આચિક્ખિસ્સામિ દેસેસ્સામિ પઞ્ઞપેસ્સામિ પટ્ઠપેસ્સામિ વિવરિસ્સામિ વિભજિસ્સામિ ઉત્તાનીકરિસ્સામિ પકાસેસ્સામીતિ – તં તે પવક્ખામિ. **યથા પજાન**ન્તિ યથા પજાનન્તો આજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો. ન ઇતિહીતિહં ન ઇતિકિરાય ન પરમ્પરાય ન પિટકસમ્પદાય [ન પિટકસમ્પદાનેન (ક॰) મહાનિ॰ ૧૫૬] ન તક્કહેતુ ન નયહેતુ ન આકારપરિવિતક્કેન ન દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા સામં સયમભિઞ્ઞાતં અત્તપચ્ચક્ખધમ્મં તં કથયિસ્સામીતિ – તં તે પવક્ખામિ યથા પજાનં.

ઉપધિનિદાના પભવન્તિ દુક્ખાતિ. **ઉપધી**તિ દસ ઉપધી – તણ્હૂપધિ, દિટ્ઠૂપધિ, કિલેસૂપધિ, કમ્મૂપધિ, દુચ્ચરિતૂપધિ, આહારૂપધિ, પટિઘૂપધિ, ચતસ્સો ઉપાદિન્નધાતુયો ઉપધી, છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ ઉપધી, છ વિઞ્ઞાણકાયા ઉપધી, સબ્બમ્પિ દુક્ખં દુક્ખમનટ્ઠેન [દુક્ખટ્ઠેન (સ્યા॰)] ઉપધિ. ઇમે વુચ્ચન્તિ દસ ઉપધી.

દુક્ખાતિ જાતિદુક્ખં જરાદુક્ખં બ્યાધિદુક્ખં મરણદુક્ખં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં નેરયિકં દુક્ખં... પે॰... દિટ્ઠિબ્યસનં દુક્ખં. યેસં ધમ્માનં આદિતો સમુદાગમનં પઞ્ઞાયતિ, અત્થઙ્ગમતો નિરોધો પઞ્ઞાયતિ, કમ્મસન્નિસ્સિતો વિપાકો, વિપાકસન્નિસ્સિતં કમ્મં, નામસન્નિસ્સિતં રૂપં, રૂપસન્નિસ્સિતં નામં, જાતિયા અનુગતં, જરાય અનુસટં, બ્યાધિના અભિભૂતં, મરણેન અબ્ભાહતં, દુક્ખે પતિટ્ઠિતં, અતાણં અલેણં અસરણં અસરણીભૂતં – ઇમે વુચ્ચન્તિ દુક્ખા. ઇમે દુક્ખા ઉપધિનિદાના ઉપધિહેતુકા ઉપધિપચ્ચયા ઉપધિકારણા હોન્તિ પભવન્તિ સમ્ભવન્તિ જાયન્તિ સઞ્જાયન્તિ નિબ્બત્તન્તિ પાતુભવન્તીતિ – ઉપધિનિદાના પભવન્તિ દુક્ખા.

યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપાતિ. **યે કેચી**તિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – યે કેચીતિ. **લોકસ્મિ**ન્તિ અપાયલોકે મનુસ્સલોકે દેવલોકે ખન્ધલોકે ધાતુલોકે આયતનલોકે. **અનેકરૂપા**તિ અનેકવિધા નાનપ્પકારા દુક્ખાતિ – યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘દુક્ખસ્સ વે મં પભવં અપુચ્છસિ, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
> તં તે પવક્ખામિ યથા પજાનં;
> ઉપધિનિદાના પભવન્તિ દુક્ખા, યે કેચિ લોકસ્મિમનેકરૂપા’’તિ.

૨૦. યો વે અવિદ્વા ઉપધિં કરોતિ, પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ મન્દો;
તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરા, દુક્ખસ્સ જાતિપ્પભવાનુપસ્સી.

યો વે અવિદ્વા ઉપધિં કરોતીતિ. **યો**તિ યો યાદિસો યથાયુત્તો યથાવિહિતો યથાપકારો યંઠાનપ્પત્તો યંધમ્મસમન્નાગતો ખત્તિયો વા બ્રાહ્મણો વા વેસ્સો વા સુદ્દો વા ગહટ્ઠો વા પબ્બજિતો વા દેવો વા મનુસ્સો વા. **અવિદ્વા**તિ અવિજ્જાગતો અઞ્ઞાણી અવિભાવી દુપ્પઞ્ઞો. **ઉપધિં કરોતી**તિ તણ્હૂપધિં કરોતિ, દિટ્ઠૂપધિં કરોતિ, કિલેસૂપધિં કરોતિ, કમ્મૂપધિં કરોતિ, દુચ્ચરિતૂપધિં કરોતિ, આહારૂપધિં કરોતિ, પટિઘૂપધિં કરોતિ, ચતસ્સો ઉપાદિન્નધાતુયો ઉપધી કરોતિ, છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ ઉપધી કરોતિ, છ વિઞ્ઞાણકાયે ઉપધી કરોતિ જનેતિ સઞ્જનેતિ નિબ્બત્તેતિ અભિનિબ્બત્તેતીતિ – અવિદ્વા ઉપધિં કરોતિ.

પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ મન્દોતિ પુનપ્પુનં જાતિદુક્ખં જરાદુક્ખં બ્યાધિદુક્ખં મરણદુક્ખં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં એતિ સમુપેતિ ઉપગચ્છતિ ગણ્હાતિ પરામસતિ અભિનિવિસતીતિ – પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ. **મન્દો**તિ મન્દો મોમુહો અવિદ્વા અવિજ્જાગતો અઞ્ઞાણી અવિભાવી દુપ્પઞ્ઞોતિ – પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ મન્દો.

તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરાતિ. **તસ્મા**તિ તંકારણા તંહેતુ તપ્પચ્ચયા તંનિદાના એતં આદીનવં સમ્પસ્સમાનો ઉપધીસૂતિ તસ્મા. **પજાન**ન્તિ પજાનન્તો આજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ પજાનન્તો આજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો , ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ પજાનન્તો આજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો. **ઉપધિં ન કયિરા**તિ તણ્હૂપધિં ન કરેય્ય, દિટ્ઠૂપધિં ન કરેય્ય, કિલેસૂપધિં ન કરેય્ય, દુચ્ચરિતૂપધિં ન કરેય્ય, આહારૂપધિં ન કરેય્ય, પટિઘૂપધિં ન કરેય્ય, ચતસ્સો ઉપાદિન્નધાતુયો ઉપધી ન કરેય્ય, છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ ઉપધી ન કરેય્ય, છ વિઞ્ઞાણકાયે ઉપધી ન કરેય્ય, ન જનેય્ય ન સઞ્જનેય્ય ન નિબ્બત્તેય્ય નાભિનિબ્બત્તેય્યાતિ – તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરા.

દુક્ખસ્સાતિ જાતિદુક્ખસ્સ જરાદુક્ખસ્સ બ્યાધિદુક્ખસ્સ મરણદુક્ખસ્સ સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખસ્સ. **પભવાનુપસ્સી**તિ દુક્ખસ્સ મૂલાનુપસ્સી હેતાનુપસ્સી નિદાનાનુપસ્સી સમ્ભવાનુપસ્સી પભવાનુપસ્સી સમુટ્ઠાનાનુપસ્સી આહારાનુપસ્સી આરમ્મણાનુપસ્સી પચ્ચયાનુપસ્સી સમુદયાનુપસ્સી. અનુપસ્સના વુચ્ચતિ ઞાણં. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ઇમાય અનુપસ્સનાય પઞ્ઞાય ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો. સો વુચ્ચતિ અનુપસ્સીતિ – દુક્ખસ્સ જાતિપ્પભવાનુપસ્સી. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યો વે અવિદ્વા ઉપધિં કરોતિ, પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ મન્દો;
> તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરા, દુક્ખસ્સ જાતિપ્પભવાનુપસ્સી’’તિ.

૨૧. યં તં અપુચ્છિમ્હ અકિત્તયી નો, અઞ્ઞં તં પુચ્છામ તદિઙ્ઘ બ્રૂહિ;
કથં નુ ધીરા વિતરન્તિ ઓઘં, જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ;

તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો.

યં તં અપુચ્છિમ્હ અકિત્તયી નોતિ યં તં અપુચ્છિમ્હ અયાચિમ્હ અજ્ઝેસિમ્હ પસાદયિમ્હ. **અકિત્તયી નો**તિ કિત્તિતં [અકિત્તિ તં (સ્યા॰) એવમીદિસેસુ પદેસુ અતીતવિભત્તિવસેન મહાનિ॰ ૧૧૦] પકિત્તિતં આચિક્ખિતં દેસિતં પઞ્ઞપિતં [પઞ્ઞાપિતં (ક॰)] પટ્ઠપિતં વિવરિતં વિભત્તં ઉત્તાનીકતં પકાસિતન્તિ – યં તં અપુચ્છિમ્હ અકિત્તયી નો.

અઞ્ઞં તં પુચ્છામ તદિઙ્ઘ બ્રૂહીતિ અઞ્ઞં તં પુચ્છામ, અઞ્ઞં તં યાચામ, અઞ્ઞં તં અજ્ઝેસામ, અઞ્ઞં તં પસાદેમ, ઉત્તરિ તં પુચ્છામ. **તદિઙ્ઘ બ્રૂહી**તિ ઇઙ્ઘ બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – અઞ્ઞં તં પુચ્છામ તદિઙ્ઘ બ્રૂહિ.

કથં નુ ધીરા વિતરન્તિ ઓઘં, જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચાતિ. **કથં નૂ**તિ સંસયપુચ્છા વિમતિપુચ્છા દ્વેળ્હકપુચ્છા અનેકંસપુચ્છા – ‘‘એવં નુ ખો, નનુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ – કથં નુ. **ધીરા**તિ ધીરા પણ્ડિતા પઞ્ઞવન્તો બુદ્ધિમન્તો ઞાણિનો વિભાવિનો મેધાવિનો . **ઓઘન્તિ** કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં. **જાતી**તિ યા તેસં તેસં સત્તાનં તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે જાતિ સઞ્જાતિ ઓક્કન્તિ નિબ્બત્તિ અભિનિબ્બત્તિ ખન્ધાનં પાતુભાવો આયતનાનં પટિલાભો. **જરા**તિ યા તેસં તેસં સત્તાનં તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે જરા જીરણતા ખણ્ડિચ્ચં પાલિચ્ચં વલિત્તચતા આયુનો સંહાનિ ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકો. **સોકો**તિ ઞાતિબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ ભોગબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ રોગબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ સીલબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ દિટ્ઠિબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન બ્યસનેન વા સમન્નાગતસ્સ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન દુક્ખધમ્મેન વા ફુટ્ઠસ્સ સોકો સોચના સોચિતત્તં અન્તોસોકો અન્તોપરિસોકો અન્તોડાહો અન્તોપરિડાહો ચેતસો પરિજ્ઝાયના દોમનસ્સં સોકસલ્લં. **પરિદેવો**તિ ઞાતિબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ ભોગબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ રોગબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ સીલબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ દિટ્ઠિબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન બ્યસનેન વા સમન્નાગતસ્સ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન દુક્ખધમ્મેન વા ફુટ્ઠસ્સ આદેવો પરિદેવો આદેવના પરિદેવના આદેવિતત્તં પરિદેવિતત્તં વાચા પલાપો [લાપો પલાપો (સ્યા॰) ધમ્મસઙ્ગણિયે] વિપ્પલાપો લાલપ્પો લાલપ્પના લાલપ્પિતત્તં [લાલપ્પાયના લાલપ્પાયિતત્તં (બહૂસુ) જરાસુત્તનિદ્દેસટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા].

કથં નુ ધીરા વિતરન્તિ ઓઘં, જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચાતિ ધીરા કથં ઓઘઞ્ચ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ સોકઞ્ચ પરિદેવઞ્ચ તરન્તિ ઉત્તરન્તિ પતરન્તિ સમતિક્કમન્તિ વીતિવત્તન્તીતિ – કથં નુ ધીરા વિતરન્તિ ઓઘં, જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ.

તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહીતિ. તન્તિ યં પુચ્છામિ યં યાચામિ યં અજ્ઝેસામિ યં પસાદેમિ. **મુની**તિ મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં . યા પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા તેન ઞાણેન સમન્નાગતો મુનિ મોનપ્પત્તો. તીણિ મોનેય્યાનિ – કાયમોનેય્યં વચીમોનેય્યં મનોમોનેય્યં.

કતમં કાયમોનેય્યં? તિવિધાનં કાયદુચ્ચરિતાનં પહાનં કાયમોનેય્યં. તિવિધં કાયસુચરિતં કાયમોનેય્યં. કાયારમ્મણે ઞાણં કાયમોનેય્યં. કાયપરિઞ્ઞા કાયમોનેય્યં. પરિઞ્ઞાસહગતો મગ્ગો કાયમોનેય્યં. કાયે છન્દરાગસ્સ પહાનં કાયમોનેય્યં. કાયસઙ્ખારનિરોધો ચતુત્થજ્ઝાનસમાપત્તિ કાયમોનેય્યં. ઇદં કાયમોનેય્યં.

કતમં વચીમોનેય્યં? ચતુબ્બિધાનં વચીદુચ્ચરિતાનં પહાનં વચીમોનેય્યં. ચતુબ્બિધં વચીસુચરિતં વચીમોનેય્યં. વાચારમ્મણે ઞાણં વચીમોનેય્યં. વાચાપરિઞ્ઞા વચીમોનેય્યં. પરિઞ્ઞાસહગતો મગ્ગો વચીમોનેય્યં. વાચાય છન્દરાગસ્સ પહાનં વચીમોનેય્યં. વચીસઙ્ખારનિરોધો દુતિયજ્ઝાનસમાપત્તિ વચીમોનેય્યં. ઇદં વચીમોનેય્યં.

કતમં મનોમોનેય્યં? તિવિધાનં મનોદુચ્ચરિતાનં પહાનં મનોમોનેય્યં. તિવિધં મનોસુચરિતં મનોમોનેય્યં. ચિત્તારમ્મણે ઞાણં મનોમોનેય્યં. ચિત્તપરિઞ્ઞા મનોમોનેય્યં. પરિઞ્ઞાસહગતો મગ્ગો મનોમોનેય્યં. ચિત્તે છન્દરાગસ્સ પહાનં મનોમોનેય્યં. ચિત્તસઙ્ખારનિરોધો સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધસમાપત્તિ મનોમોનેય્યં. ઇદં મનોમોનેય્યં .

> કાયમુનિં વચીમુનિં [વાચામુનિં (બહૂસુ) ઇતિવુ॰ ૬૭], મનોમુનિમનાસવં;
> મુનિં મોનેય્યસમ્પન્નં, આહુ સબ્બપ્પહાયિનં.

> કાયમુનિં વચીમુનિં, મનોમુનિમનાસવં;
> મુનિં મોનેય્યસમ્પન્નં, આહુ નિન્હાતપાપકન્તિ.

ઇમેહિ તીહિ મોનેય્યેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતા. છ મુનિનો [મુનયો (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૧૪] – અગારમુનિનો, અનગારમુનિનો, સેખમુનિનો [સેક્ખમુનિનો (સ્યા॰ ક॰)], અસેખમુનિનો, પચ્ચેકમુનિનો મુનિમુનિનોતિ. કતમે અગારમુનિનો? યે તે અગારિકા દિટ્ઠપદા વિઞ્ઞાતસાસના – ઇમે અગારમુનિનો. કતમે અનગારમુનિનો? યે તે પબ્બજિતા દિટ્ઠપદા વિઞ્ઞાતસાસના – ઇમે અનગારમુનિનો. સત્ત સેખા સેખમુનિનો. અરહન્તો અસેખમુનિનો. પચ્ચેકસમ્બુદ્ધા પચ્ચેકમુનિનો. તથાગતા અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા મુનિમુનિનો.

> ન મોનેન મુની [મુનિ (સ્યા॰ ક॰) ધ॰ પ॰ ૨૬૮] હોતિ, મૂળ્હરૂપો અવિદ્દસુ;
> યો ચ તુલંવ પગ્ગય્હ, વરમાદાય પણ્ડિતો.

> પાપાનિ પરિવજ્જેતિ, સ મુની તેન સો મુનિ;
> યો મુનાતિ ઉભો લોકે, મુનિ તેન પવુચ્ચતિ.

અસતઞ્ચ સતઞ્ચ ञત્વા ધમ્મં, અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચ સબ્બલોકે;
દેવમનુસ્સેહિ પૂજનીયો [પૂજિતો (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૧૪], સઙ્ગજાલમતિચ્ચ [સઙ્ગ જાલમતિચ્ચ, સુ॰ નિ॰ ૫૩૨] સો મુનીતિ.

સાધુ વિયાકરોહીતિ તં સાધુ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પञ્ञપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ. **તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો**તિ તથા હિ તે વિદિતો તુલિતો તીરિતો વિભૂતો વિભાવિતો એસ ધમ્મોતિ – તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘યં તં અપુચ્છિમ્હ અકિત્તયી નો, અञ્ञં તં પુચ્છામ તદિઙ્ઘ બ્રૂહિ;
કથં નુ ધીરા વિતરન્તિ ઓઘં, જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ;
તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો’’તિ.

૨૨. કિત્તયિસ્સામિ તે ધમ્મં, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં.

કિત્તયિસ્સામિ તે ધમ્મન્તિ. **ધમ્મ**ન્તિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાને, ચત્તારો સમ્મપ્પધાને, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે , પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મग्गં, નિબ્બાનઞ્ચ, નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં કિત્તયિસ્સામિ આચિક્ખિસ્સામિ દેસેસ્સામિ પञ્ञપેસ્સામિ પટ્ઠપેસ્સામિ વિવરિસ્સામિ વિભજિસ્સામિ ઉત્તાનીકરિસ્સામિ પકાસિસ્સામીતિ – કિત્તયિસ્સામિ તે ધમ્મં. **મેત્તગૂ**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ.

દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહન્તિ. **દિટ્ઠે ધમ્મે**તિ દિટ્ઠે ધમ્મે ञાતે ધમ્મે તુલિતે ધમ્મે તીરિતે ધમ્મે વિભૂતે ધમ્મે વિભાવિતે ધમ્મે સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચાતિ…પે॰… યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મન્તિ દિટ્ઠે ધમ્મે ञાતે ધમ્મે તુલિતે ધમ્મે તીરિતે ધમ્મે વિભૂતે ધમ્મે વિભાવિતે ધમ્મેતિ – એવમ્પિ દિટ્ઠે ધમ્મે કથયિસ્સામિ. અથ વા, દુક્ખે દિટ્ઠે દુક્ખં કથયિસ્સામિ, સમુદયે દિટ્ઠે સમુદયં કથયિસ્સામિ, મग्गે દિટ્ઠે મग्गં કથયિસ્સામિ, નિરોધે દિટ્ઠે નિરોધં કથયિસ્સામીતિ – એવમ્પિ દિટ્ઠે ધમ્મે કથયિસ્સામિ. અથ વા, દિટ્ઠે ધમ્મે સન્દિટ્ઠિકં અકાલિકં એહિપસ્સિકં ઓપનેય્યિકં પચ્ચત્તં વેદિતબ્બં વિञ્ञૂહીતિ – એવમ્પિ દિટ્ઠે ધમ્મે કથયિસ્સામીતિ દિટ્ઠે ધમ્મે. **અનીતિહ**ન્તિ ન ઇતિહીતિહં ન ઇતિકિરાય ન પરમ્પરાય ન પિટકસમ્પદાય ન તક્કહેતુ ન નયહેતુ ન આકારપરિવિતક્કેન ન દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા, સામં સયમભિञ્ञાતં અત્તપચ્ચક્ખધમ્મં, તં કથયિસ્સામીતિ – દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં.

યં વિદિત્વા સતો ચરન્તિ યં વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ… ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ…પે॰… ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો…પે॰… સો વુચ્ચતિ સતો. **ચર**ન્તિ ચરન્તો વિહરન્તો ઇરિયન્તો વત્તેન્તો પાલેન્તો યપેન્તો યાપેન્તોતિ – યં વિદિત્વા સતો ચરં.

તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **વિસત્તિકા**તિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા? વિસતાતિ વિસત્તિકા, વિસાલાતિ વિસત્તિકા, વિસટાતિ વિસત્તિકા, વિસમાતિ વિસત્તિકા, વિસક્કતીતિ વિસત્તિકા, વિસંહરતીતિ વિસત્તિકા, વિસંવાદિકાતિ વિસત્તિકા, વિસમૂલાતિ વિસત્તિકા, વિસફલાતિ વિસત્તિકા, વિસપરિભોગાતિ વિસત્તિકા, વિસાલા વા પન સા તણ્હા રૂપે સદ્દે ગન્ધે રસે ફોટ્ઠબ્બે કુલે ગણે આવાસે લાભે યસે પસંસાય સુખે ચીવરે પિણ્ડપાતે સેનાસને ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારે કામધાતુયા રૂપધાતુયા અરૂપધાતુયા કામભવે રૂપભવે અરૂપભવે સઞ્ઞાભવે અસઞ્ઞાભવે નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવે એકવોકારભવે ચતુવોકારભવે પઞ્ચવોકારભવે અતીતે અનાગતે પચ્ચુપ્પન્ને દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા. **લોકે**તિ અપાયલોકે મનુસ્સલોકે દેવલોકે ખન્ધલોકે ધાતુલોકે આયતનલોકે. **તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ** લોકે વેસા વિસત્તિકા [યા સા લોકે વિસત્તિકા (સ્યા॰) કામસુત્તનિદ્દેસટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા], લોકે વેતં વિસત્તિકં સતો તરેય્ય ઉત્તરેય્ય પતરેય્ય સમતિક્કમેય્ય વીતિવત્તેય્યાતિ – તરે લોકે વિસત્તિકં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘કિત્તયિસ્સામિ તે ધમ્મં, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
> દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં;
> યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિક’’ન્તિ.

૨૩. તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ, મહેસિ ધમ્મમુત્તમં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં.

તઞ્ચાહં અભિનન્દામીતિ. **ત**ન્તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં [બ્યપથં (સ્યા॰ ક॰)] દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં [દેસનં અનુસન્ધિ (સ્યા॰)]. નન્દામીતિ અભિનન્દામિ મોદામિ અનુમોદામિ ઇચ્છામિ સાદિયામિ યાચામિ પત્થયામિ પિહયામિ અભિજપ્પામીતિ – તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ.

મહેસિ ધમ્મમુત્તમન્તિ. **મહેસી**તિ કિં મહેસિ ભગવા, મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી [એસિ ગવેસિ (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૧૫૦] પરિયેસીતિ મહેસિ, મહન્તં સમાધિક્ખન્ધં…પે॰… મહન્તં પઞ્ઞાક્ખન્ધં… મહન્તં વિમુત્તિક્ખન્ધં… મહન્તં વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો તમોકાયસ્સ પદાલનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો વિપલ્લાસસ્સ પભેદનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો તણ્હાસલ્લસ્સ અબ્બહનં [અબ્બૂહનં (બહૂસુ), અબ્બૂહં (સી॰ અટ્ઠ॰)] એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો દિટ્ઠિસઙ્ઘાતસ્સ વિનિવેઠનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો માનધજસ્સ પપાતનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો અભિસઙ્ખારસ્સ વૂપસમં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો ઓઘસ્સ નિત્થરણં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો ભારસ્સ નિક્ખેપનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો સંસારવટ્ટસ્સ ઉપચ્છેદં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો સન્તાપસ્સ નિબ્બાપનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો પરિળાહસ્સ પટિપ્પસ્સદ્ધિં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહતો ધમ્મધજસ્સ ઉસ્સાપનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહન્તે સતિપટ્ઠાને…પે॰… મહન્તે સમ્મપ્પધાને… મહન્તે ઇદ્ધિપાદે… મહન્તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ… મહન્તાનિ બલાનિ… મહન્તે બોજ્ઝઙ્ગે… મહન્તં અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં… મહન્તં પરમત્થં અમતં નિબ્બાનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહેસક્ખેહિ સત્તેહિ એસિતો ગવેસિતો પરિયેસિતો – ‘‘કહં બુદ્ધો, કહં ભગવા, કહં દેવદેવો, કહં નરાસભો’’તિ મહેસિ. **ધમ્મમુત્તમન્તિ** ધમ્મમુત્તંમં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો

સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **ઉત્તમ**ન્તિ અગ્ગં સેટ્ઠં વિસેટ્ઠં પામોક્ખં ઉત્તમં પવરં ધમ્મન્તિ – મહેસિ ધમ્મમુત્તમં.

યં વિદિત્વા સતો ચરન્તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ... ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ...પે॰... ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો, વેદનાસુ...પે॰... ચિત્તે... ધમ્મેસુ... ધમ્માનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો... સો વુચ્ચતિ સતો. **ચર**ન્તિ ચરન્તો વિહરન્તો ઇરિયન્તો વત્તેન્તો પાલેન્તો યપેન્તો યાપેન્તોતિ – યં વિદિત્વા સતો ચરં.

તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **વિસત્તિકા**તિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા...પે॰... વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા. **લોકે**તિ અપાયલોકે...પે॰... આયતનલોકે. **તરે લોકે વિસત્તિક**ન્તિ લોકે વેસા વિસત્તિકા, લોકે વેતં વિસત્તિકં સતો તરેય્ય ઉત્તરેય્ય પતરેય્ય સમતિક્કમેય્ય વીતિવત્તેય્યાતિ – તરે લોકે વિસત્તિકં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

''તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ, મહેસિ ધમ્મમુત્તમં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિક''ન્તિ.

૨૪. યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ, પનુજ્જ વિઞ્ઞાણં ભવે ન તિટ્ઠે.

યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસીતિ યં કિઞ્ચિ પજાનાસિ આજાનાસિ વિજાનાસિ પટિવિજાનાસિ પટિવિજ્ઝસીતિ – યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ. **મેત્તગૂ**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – મેત્તગૂતિ ભગવા.

ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝેતિ. **ઉદ્ધ**ન્તિ અનાગતં [ઉદ્ધં વુચ્ચતિ અનાગતં (સ્યા॰ ક॰)]; **અધો**તિ અતીતં; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ પચ્ચુપ્પન્નં. **ઉદ્ધ**ન્તિ દેવલોકો; **અધો**તિ નિરયલોકો; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ મનુસ્સલોકો. અથ વા, **ઉદ્ધ**ન્તિ કુસલા ધમ્મા; **અધો**તિ અકુસલા ધમ્મા; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ અબ્યાકતા ધમ્મા. **ઉદ્ધ**ન્તિ અરૂપધાતુ; **અધો**તિ કામધાતુ; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ રૂપધાતુ. **ઉદ્ધ**ન્તિ સુખા વેદના; **અધો**તિ દુક્ખા વેદના; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ અદુક્ખમસુખા વેદના. **ઉદ્ધ**ન્તિ ઉદ્ધં પાદતલા; **અધો**તિ અધો કેસમત્થકા; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ વેમજ્ઝેતિ – ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે.

એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ, પનુજ્જ વિઞ્ઞાણં ભવે ન તિટ્ઠેતિ **એતેસૂ**તિ આચિક્ખિતેસુ દેસિતેસુ પઞ્ઞપિતેસુ પટ્ઠપિતેસુ વિવરિતેસુ વિભજિતેસુ ઉત્તાનીકતેસુ પકાસિતેસુ. નન્દી વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **નિવેસન**ન્તિ દ્વે નિવેસના – તણ્હાનિવેસના ચ દિટ્ઠિનિવેસના ચ. કતમા તણ્હા નિવેસના? યાવતા તણ્હાસઙ્ખાતેન ...પે॰... અયં તણ્હાનિવેસના. કતમા દિટ્ઠિનિવેસના? વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ ...પે॰... અયં દિટ્ઠિનિવેસના.

પનુજ્જ વિઞ્ઞાણન્તિ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણં, અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણં, આનેઞ્જાભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણં. એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ અભિસઙ્ખારસહગતઞ્ચ વિઞ્ઞાણં નુજ્જ પનુજ્જ નુદ પનુદ જહ પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ પનુજ્જ વિઞ્ઞાણં.

ભવે ન તિટ્ઠેતિ. **ભવા**તિ દ્વે ભવા – કમ્મભવો ચ પટિસન્ધિકો ચ પુનબ્ભવો. કતમો કમ્મભવો? પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો આનેઞ્જાભિસઙ્ખારો – અયં કમ્મભવો. કતમો પટિસન્ધિકો પુનબ્ભવો? પટિસન્ધિકા રૂપં વેદના સઞ્ઞા સઙ્ખારા વિઞ્ઞાણં – અયં પટિસન્ધિકો પુનબ્ભવો. **ભવે ન તિટ્ઠે**તિ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ અભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણઞ્ચ કમ્મભવઞ્ચ પટિસન્ધિકઞ્ચ પુનબ્ભવં પજહન્તો વિનોદેન્તો બ્યન્તીકરોન્તો અનભાવં ગમેન્તો કમ્મભવે ન તિટ્ઠેય્ય પટિસન્ધિકે પુનબ્ભવે ન તિટ્ઠેય્ય ન સન્તિટ્ઠેય્યાતિ – પનુજ્જ વિઞ્ઞાણં ભવે ન તિટ્ઠે. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ, [મેત્તગૂતિ ભગવા]
> ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
> એતેસુ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ, પનુજ્જ વિઞ્ઞાણં ભવે ન તિટ્ઠે’’તિ.

૨૫. એવંવિહારી સતો અપ્પમત્તો,
ભિક્ખુ ચરં હિત્વા મમાયિતાનિ;
જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ, ઇધેવ વિદ્વા પજહેય્ય દુક્ખં.

એવંવિહારી સતો અપ્પમત્તોતિ. **એવંવિહારી**તિ નન્દિઞ્ચ નિવેસનઞ્ચ અભિસઙ્ખારસહગતવિઞ્ઞાણઞ્ચ કમ્મભવઞ્ચ પટિસન્ધિકઞ્ચ પુનબ્ભવં પજહન્તો વિનોદેન્તો બ્યન્તીકરોન્તો અનભાવં ગમેન્તોતિ – એવંવિહારી. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો…પે॰… સો વુચ્ચતિ સતો. **અપ્પમત્તો**તિ સક્કચ્ચકારી સાતચ્ચકારી અટ્ઠિતકારી અનોલીનવુત્તી [અનોલીનવુત્તિકો (ક॰) મહાનિ॰ ૧૪] અનિક્ખિત્તચ્છન્દો અનિક્ખિત્તધુરો અપ્પમત્તો કુસલેસુ ધમ્મેસુ – ‘‘કથાહં [કદાહં (સ્યા॰)] અપરિપૂરં વા સીલક્ખન્ધં પરિપૂરેય્યં, પરિપૂરં વા સીલક્ખન્ધં તત્થ તત્થ પઞ્ઞાય અનુગ્ગણ્હેય્ય’’ન્તિ યો તત્થ છન્દો ચ વાયામો ચ ઉસ્સાહો ચ ઉસ્સોળ્હી ચ અપ્પટિવાની [અપ્પટિવાનિ (ક॰) મહાનિ॰ ૧૪] ચ સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ આતપ્પં પધાનં અધિટ્ઠાનં અનુયોગો અપ્પમત્તો અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસુ. ‘‘કથાહં અપરિપૂરં વા સમાધિક્ખન્ધં…પે॰… પઞ્ઞાક્ખન્ધં… વિમુત્તિક્ખન્ધં… વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધં પરિપૂરેય્યં પરિપૂરં વા વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધં તત્થ તત્થ પઞ્ઞાય અનુગ્ગણ્હેય્ય’’ન્તિ યો તત્થ છન્દો ચ વાયામો ચ ઉસ્સાહો ચ ઉસ્સોળ્હી ચ અપ્પટિવાની ચ સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ આતપ્પં પધાનં અધિટ્ઠાનં અનુયોગો અપ્પમત્તો અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસુ. ‘‘કથાહં અપરિઞ્ઞાતં વા દુક્ખં પરિજાનેય્યં, અપ્પહીને વા કિલેસે પજહેય્યં , અભાવિતં વા મગ્ગં ભાવેય્યં, અસચ્છિકતં વા નિરોધં સચ્છિકરેય્ય’’ન્તિ યો તત્થ છન્દો ચ વાયામો ચ ઉસ્સાહો ચ ઉસ્સોળ્હી ચ અપ્પટિવાની ચ સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ આતપ્પં પધાનં અધિટ્ઠાનં અનુયોગો અપ્પમત્તો અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ – એવંવિહારી સતો અપ્પમત્તો.

ભિક્ખુ ચરં હિત્વા મમાયિતાનીતિ. **ભિક્ખૂ**તિ પુથુજ્જનકલ્યાણકો [કલ્યાણપુથુજ્જનો (સ્યા॰), એવમીદિસેસુ ઠાનેસુ] વા ભિક્ખુ સેક્ખો વા ભિક્ખુ. **ચરન્તિ** ચરન્તો વિહરન્તો ઇરિયન્તો વત્તેન્તો પાલેન્તો યપેન્તો યાપેન્તો. **મમત્તા**તિ દ્વે મમત્તા – તણ્હામમત્તઞ્ચ દિટ્ઠિમમત્તઞ્ચ…પે॰… ઇદં તણ્હામમત્તં…પે॰… ઇદં દિટ્ઠિમમત્તં… તણ્હામમત્તં

પહાય દિટ્ઠિમમત્તં પટિનિસ્સજ્જિત્વા મમત્તે જહિત્વા ચજિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – ભિક્ખુ ચરં હિત્વા મમાયિતાનિ.

જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ, ઇધેવ વિદ્વા પજહેય્ય દુક્ખન્તિ. જાતીતિ યા તેસં તેસં સત્તાનં...પે॰... **જરન્તિ** યા તેસં તેસં સત્તાનં...પે॰... **સોકો**તિ ઞાતિબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ...પે॰... **પરિદેવો**તિ ઞાતિબ્યસનેન વા ફુટ્ઠસ્સ...પે॰... **ઇધા**તિ ઇમિસ્સા દિટ્ઠિયા...પે॰... ઇમસ્મિં મનુસ્સલોકે. **વિદ્વા**તિ વિજ્જાગતો ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **દુક્ખન્તિ** જાતિદુક્ખં...પે॰... દોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં. **જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ, ઇધેવ વિદ્વા પજહેય્ય દુક્ખન્તિ** વિજ્જાગતો ઞાણી વિભાવી મેધાવી ઇધેવ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ સોકપરિદ્દવઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પજહેય્ય વિનોદેય્ય બ્યન્તીકરેય્ય અનભાવં ગમેય્યાતિ – જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ, ઇધેવ વિદ્વા પજહેય્ય દુક્ખં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘એવંવિહારી સતો અપ્પમત્તો, ભિક્ખુ ચરં હિત્વા મમાયિતાનિ;
> જાતિં જરં સોકપરિદ્દવઞ્ચ, ઇધેવ વિદ્વા પજહેય્ય દુક્ખ’’ન્તિ.

૨૬. એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો, સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં;
અદ્ધા હિ ભગવા પહાસિ દુક્ખં, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો.

એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનોતિ. **એતન્તિ** તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં નન્દામિ અભિનન્દામિ મોદામિ અનુમોદામિ ઇચ્છામિ સાદિયામિ પત્થયામિ પિહયામિ અભિજપ્પામિ. **મહેસિનો**તિ કિં મહેસિ ભગવા? મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ...પે॰... કહં નરાસભોતિ મહેસીતિ – એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો.

સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકન્તિ. સુકિત્તિતન્તિ સુકિત્તિતં સુઆચિક્ખિતં સુદેસિતં સુપઞ્ઞપિતં સુપટ્ઠપિતં સુવિવરિતં સુવિભજિતં સુઉત્તાનીકતં સુપકાસિતન્તિ – સુકિત્તિતં. **ગોતમનૂપધીકન્તિ** ઉપધી વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. ઉપધિપ્પહાનં ઉપધિવૂપસમં ઉપધિપટિનિસ્સગ્ગં ઉપધિપટિપસ્સદ્ધં અમતં નિબ્બાનન્તિ – સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં.

અદ્ધા હિ ભગવા પહાસિ દુક્ખન્તિ. અદ્ધાતિ એકંસવચનં નિસ્સંસયવચનં નિક્કઙ્ખાવચનં અદ્વેજ્ઝવચનં અદ્વેળ્હકવચનં નિરોધવચનં અપ્પણકવચનં અવત્થાપનવચનમેતં – અદ્ધાતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ. **પહાસિ દુક્ખન્તિ** જાતિદુક્ખં જરાદુક્ખં બ્યાધિદુક્ખં મરણદુક્ખં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં પહાસિ પજહિ વિનોદેસિ બ્યન્તીકરોસિ અનભાવં ગમેસીતિ – અદ્ધા હિ ભગવા પહાસિ દુક્ખં.

તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મોતિ તથા હિ તે વિદિતો તુલિતો તીરિતો વિભૂતો વિભાવિતો એસ ધમ્મોતિ – તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો, સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં;
> અદ્ધા હિ ભગવા પહાસિ દુક્ખં, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો’’તિ.

૨૭. તે ચાપિ નૂનપ્પજહેય્યુ દુક્ખં, યે ત્વં મુની અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય;

તં તં **નમસ્સામિ સમેચ્ચ નાગ, અપ્પેવ મં ભગવા અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય.**

તે ચાપિ નૂનપ્પજહેય્યુ દુક્ખન્તિ. તે ચાપીતિ ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ગહટ્ઠા ચ પબ્બજિતા ચ દેવા ચ મનુસ્સા ચ. **પજહેય્યુ દુક્ખન્તિ** જાતિદુક્ખં જરાદુક્ખં બ્યાધિદુક્ખં મરણદુક્ખં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં પજહેય્યું વિનોદેય્યું બ્યન્તીકરેય્યું અનભાવં ગમેય્યુન્તિ – તે ચાપિ નૂનપ્પજહેય્યુ દુક્ખં.

યે ત્વં મુની અટ્ઠિતં ઓવદેય્યાતિ. યેતિ ખત્તિયે ચ બ્રાહ્મણે ચ વેસ્સે ચ સુદ્દે ચ ગહટ્ઠે ચ પબ્બજિતે ચ દેવે ચ મનુસ્સે ચ. **ત્વન્તિ** ભગવન્તં ભણતિ. **મુનીતિ** મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં…પે॰… સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનિ. **અટ્ઠિતં ઓવદેય્યાતિ** અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય સક્કચ્ચં ઓવદેય્ય અભિણ્હં ઓવદેય્ય પુનપ્પુનં ઓવદેય્ય અનુસાસેય્યાતિ – યે ત્વં મુની અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય.

તં તં નમસ્સામિ સમેચ્ચ નાગાતિ. તન્તિ ભગવન્તં ભણતિ. **નમસ્સામીતિ** કાયેન વા નમસ્સામિ, વાચાય વા નમસ્સામિ, ચિત્તેન વા નમસ્સામિ, અન્વત્થપટિપત્તિયા વા નમસ્સામિ, ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિયા વા નમસ્સામિ, સક્કરોમિ ગરું કરોમિ [ગરુકરોમિ (સ્યા॰)] માનેમિ પૂજેમિ. **સમેચ્ચાતિ** સમેચ્ચ અભિસમેચ્ચ સમાગન્ત્વા અભિસમાગન્ત્વા સમ્મુખા તં નમસ્સામિ. **નાગાતિ** નાગો ચ ભગવા આગું ન કરોતીતિ – નાગો, ન ગચ્છતીતિ – નાગો, ન આગચ્છતીતિ – નાગો. કથં ભગવા આગું ન કરોતીતિ – નાગો? આગુ વુચ્ચતિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

> આગું ન કરોતિ કિઞ્ચિ લોકે, [સભિયાતિ ભગવા]
> સબ્બસંયોગે [સબ્બયોગે (ક॰), સુ॰ નિ॰ ૫૨૭] વિસજ્જ બન્ધનાનિ;
> સબ્બત્થ ન સજ્જતી વિમુત્તો, નાગો તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તાતિ.

એવં ભગવા આગું ન કરોતીતિ – નાગો.

કથં ભગવા ન ગચ્છતીતિ – નાગો. ભગવા ન છન્દાગતિં ગચ્છતિ, ન દોસાગતિં ગચ્છતિ, ન મોહાગતિં ગચ્છતિ, ન ભયાગતિં ગચ્છતિ, ન રાગવસેન ગચ્છતિ, ન દોસવસેન ગચ્છતિ, ન મોહવસેન ગચ્છતિ, ન માનવસેન ગચ્છતિ, ન દિટ્ઠિવસેન ગચ્છતિ, ન ઉદ્ધચ્ચવસેન ગચ્છતિ, ન વિચિકિચ્છાવસેન ગચ્છતિ, ન અનુસયવસેન ગચ્છતિ, ન વગ્ગેહિ ધમ્મેહિ યાયતિ નીયતિ [નિય્યતિ (સ્યા॰ ક॰)] વુય્હતિ સંહરીયતિ. એવં ભગવા ન ગચ્છતીતિ – નાગો.

કથં ભગવા ન આગચ્છતીતિ – નાગો. સોતાપત્તિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતિ. સકદાગામિમગ્ગેન…પે॰… અનાગામિમગ્ગેન… અરહત્તમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતિ. એવં ભગવા ન આગચ્છતીતિ નાગોતિ – તં તં નમસ્સામિ સમેચ્ચ નાગ.

અપ્પેવ મં ભગવા અટ્ઠિતં ઓવદેય્યાતિ અપ્પેવ મં ભગવા અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય સક્કચ્ચં ઓવદેય્ય અભિણ્હં ઓવદેય્ય પુનપ્પુનં ઓવદેય્ય અનુસાસેય્યાતિ – અપ્પેવ મં ભગવા અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘તે ચાપિ નૂનપ્પજહેય્યુ દુક્ખં, યે ત્વં મુની અટ્ઠિતં ઓવદેય્ય;

તં તં નમસ્સામિ સમેચ્ચ નાગ, અપ્પેવ મં ભગવા અટ્ઠિતં ઓવદેય્યા’’તિ.

૨૮. **યં બ્રાહ્મણં વેદગુમાભિજઞ્ઞા, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તં;**
અદ્ધા હિ સો ઓઘમિમં અતારિ, તિણ્ણો ચ પારં અખિલો અકઙ્ખો.

યં બ્રાહ્મણં વેદગુમાભિજઞ્ઞાતિ. **બ્રાહ્મણો**તિ સત્તન્નં ધમ્માનં બાહિતત્તા બ્રાહ્મણો. સક્કાયદિટ્ઠિ બાહિતા હોતિ, વિચિકિચ્છા બાહિતા હોતિ, સીલબ્બતપરામાસો બાહિતો હોતિ, રાગો બાહિતો હોતિ, દોસો બાહિતો હોતિ, મોહો બાહિતો હોતિ, માનો બાહિતો હોતિ. બાહિતાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

બાહિત્વા સબ્બપાપકાનિ, [સભિયાતિ ભગવા]
વિમલો સાધુસમાહિતો ઠિતત્તો;
સંસારમતિચ્ચ કેવલી સો, અસિતો [અનિસ્સિતો (સ્યા॰) સુ॰ નિ॰ ૫૨૪] તાદિ પવુચ્ચતે સ બ્રહ્મા.

વેદગૂતિ વેદો વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં…પે॰… સબ્બં વેદમતિચ્ચ વેદગૂ સોતિ. **અભિજઞ્ઞા**તિ અભિજાનેય્ય આજાનેય્ય વિજાનેય્ય પટિવિજાનેય્ય પટિવિજ્ઝેય્યાતિ – યં બ્રાહ્મણં વેદગુમાભિજઞ્ઞા.

અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તન્તિ. **અકિઞ્ચન**ન્તિ રાગકિઞ્ચનં દોસકિઞ્ચનં મોહકિઞ્ચનં માનકિઞ્ચનં દિટ્ઠિકિઞ્ચનં કિલેસકિઞ્ચનં દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં, યસ્સેતે કિઞ્ચના પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ અકિઞ્ચનો. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **ભવા**તિ દ્વે ભવા – કમ્મભવો ચ પટિસન્ધિકો ચ પુનબ્ભવો …પે॰… અયં પટિસન્ધિકો પુનબ્ભવો. **અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્ત**ન્તિ અકિઞ્ચનં પુગ્ગલં કામભવે ચ અસત્તં અલગ્ગં અલગ્ગિતં અપલિબુદ્ધં નિક્ખન્તં નિસ્સટં વિપ્પમુત્તં વિસઞ્ઞુત્તં વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરન્તન્તિ – અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તં.

અદ્ધા હિ સો ઓઘમિમં અતારીતિ. **અદ્ધા**તિ એકંસવચનં…પે॰… અવત્થાપનવચનમેતં – અદ્ધાતિ. **ઓઘ**ન્તિ કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં. **અતારી**તિ ઉત્તરિ પતરિ સમતિક્કમિ વીતિવત્તયીતિ – અદ્ધા હિ સો ઓઘમિમં અતારિ.

તિણ્ણો ચ પારં અખિલો અકઙ્ખોતિ. **તિણ્ણો**તિ કામોઘં તિણ્ણો, ભવોઘં તિણ્ણો, દિટ્ઠોઘં તિણ્ણો, અવિજ્જોઘં તિણ્ણો, સંસારપથં તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો નિત્થિણ્ણો [નિત્તિણ્ણો (સ્યા॰)] અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તો. સો વુત્થવાસો [વુટ્ઠવાસો (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૬] ચિણ્ણચરણો ગતદ્ધો ગતદિસો ગતકોટિકો પાલિતબ્રહ્મચરિયો ઉત્તમદિટ્ઠિપ્પત્તો ભાવિતમગ્ગો, પહીનકિલેસો પટિવિદ્ધાકુપ્પો સચ્છિકતનિરોધો . દુક્ખં તસ્સ પરિઞ્ઞાતં, સમુદયો પહીનો, મગ્ગો ભાવિતો, નિરોધો સચ્છિકતો, અભિઞ્ઞેય્યં અભિઞ્ઞાતં, પરિઞ્ઞેય્યં પરિઞ્ઞાતં, પહાતબ્બં પહીનં, ભાવેતબ્બં ભાવિતં, સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકતં. સો ઉક્ખિત્તપલિઘો સંકિણ્ણપરિક્ખો અબ્બુળ્હેસિકો નિરગ્ગળો અરિયો પન્નદ્ધજો પન્નભારો વિસઞ્ઞુત્તો પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનો છળઙ્ગસમન્નાગતો એકારક્ખો ચતુરાપસ્સેનો પનુણ્ણપચ્ચેકસચ્ચો [પણુન્નપચ્ચેકસચ્ચો (ક॰)] સમવયસટ્ઠેસનો અનાવિલસઙ્કપ્પો પસ્સદ્ધકાયસઙ્ખારો સુવિમુત્તચિત્તો સુવિમુત્તપઞ્ઞો કેવલી વુસિતવા ઉત્તમપુરિસો પરમપુરિસો પરમપત્તિપ્પત્તો. સો નેવ આચિનાતિ ન અપચિનાતિ, અપચિનિત્વા

ઠિતો. નેવ પજહતિ ન ઉપાદિયતિ, પજહિત્વા ઠિતો. નેવ વિસિનેતિ ન ઉસ્સિનેતિ, વિસિનેત્વા ઠિતો. નેવ વિધૂપેતિ ન સન્ધૂપેતિ, વિધૂપેત્વા ઠિતો. અસેક્ખેન સીલક્ખન્ધેન સમન્નાગતત્તા ઠિતો. અસેક્ખેન સમાધિક્ખન્ધેન...પે॰... પઞ્ઞાક્ખન્ધેન... વિમુત્તિક્ખન્ધેન... વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધેન સમન્નાગતત્તા ઠિતો. સચ્ચં સમ્પટિપાદયિત્વા [પટિપાદયિત્વા (સ્યા॰)] ઠિતો. એજં સમતિક્કમિત્વા ઠિતો. કિલેસગ્ગિં પરિયાદિયિત્વા ઠિતો. અપરિગમનતાય ઠિતો. કથં [કટં (સ્યા॰) કામસુત્તનિદ્દેસટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા] સમાદાય ઠિતો? વિમુત્તિપટિસેવનતાય ઠિતો . મેત્તાય પારિસુદ્ધિયા ઠિતો. કરુણાય ...પે॰... મુદિતાય... ઉપેક્ખાય પારિસુદ્ધિયા ઠિતો. અચ્ચન્તપારિસુદ્ધિયા ઠિતો. અતમ્મયતાય [અકમ્મઞ્ઞતાય (સ્યા॰)] પારિસુદ્ધિયા ઠિતો. વિમુત્તત્તા ઠિતો. સન્તુસ્સિતત્તા ઠિતો. ખન્ધપરિયન્તે ઠિતો. ધાતુપરિયન્તે ઠિતો. આયતનપરિયન્તે ઠિતો. ગતિપરિયન્તે ઠિતો. ઉપપત્તિપરિયન્તે ઠિતો. પટિસન્ધિપરિયન્તે ઠિતો. ભવપરિયન્તે ઠિતો. સંસારપરિયન્તે ઠિતો. વટ્ટપરિયન્તે ઠિતો. અન્તિમભવે ઠિતો. અન્તિમે સમુસ્સયે ઠિતો. અન્તિમદેહધરો અરહા.

> તસ્સાયં પચ્છિમકો ભવો, ચરિમોયં સમુસ્સયો;
> જાતિમરણસંસારો, નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ.

તિણ્ણો ચ પારન્તિ પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. સો પારગતો પારપ્પત્તો અન્તગતો અન્તપ્પત્તો કોટિગતો કોટિપ્પત્તો પરિયન્તગતો પરિયન્તપ્પત્તો વોસાનગતો વોસાનપ્પત્તો તાણગતો તાણપ્પત્તો લેણગતો લેણપ્પત્તો સરણગતો સરણપ્પત્તો અભયગતો અભયપ્પત્તો અચ્ચુતગતો અચ્ચુતપ્પત્તો અમતગતો અમતપ્પત્તો નિબ્બાનગતો નિબ્બાનપ્પત્તો. સો વુત્તવાસો ચિણ્ણચરણો...પે॰... જાતિમરણસંસારો, નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – તિણ્ણો ચ પારં.

અખિલોતિ રાગો ખિલો, દોસો ખિલો, મોહો ખિલો, કોધો ખિલો, ઉપનાહો ખિલો...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા ખિલા. યસ્સેતે ખિલા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા સો વુચ્ચતિ અખિલો. **અકઙ્ખો**તિ દુક્ખે કઙ્ખા, દુક્ખસમુદયે કઙ્ખા, દુક્ખનિરોધે કઙ્ખા, દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાય કઙ્ખા, પુબ્બન્તે કઙ્ખા, અપરન્તે કઙ્ખા, પુબ્બન્તાપરન્તે કઙ્ખા, ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ કઙ્ખા, યા એવરૂપા કઙ્ખા કઙ્ખાયના કઙ્ખાયિતત્તં વિમતિ વિચિકિચ્છા દ્વેળ્હકં દ્વેધાપથો સંસયો અનેકંસગ્ગાહો આસપ્પના પરિસપ્પના અપરિયોગાહના છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ મનોવિલેખો. યસ્સેતે કઙ્ખા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા સો વુચ્ચતિ અકઙ્ખોતિ – તિણ્ણો ચ પારં અખિલો અકઙ્ખો. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યં બ્રાહ્મણં વેદગુમાભિજઞ્ઞા, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તં;
> અદ્ધા હિ સો ઓઘમિમં અતારિ, તિણ્ણો ચ પારં અખિલો અકઙ્ખો’’તિ.

> **૨૯. વિદ્વા ચ યો વેદગૂ નરો ઇધ, ભવાભવે સઙ્ગમિમં વિસજ્જ;**
> **સો વીતતણ્હો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ.**

વિદ્વા ચ યો વેદગૂ નરો ઇધાતિ. **વિદ્વા**તિ વિજ્જાગતો ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **યો**તિ યો યાદિસો...પે॰... મનુસ્સો વા. **વેદગૂ**તિ વેદા વુચ્ચન્તિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો વીમંસા વિપસ્સના સમ્માદિટ્ઠિ [ઞાણં...પે॰... સબ્બવેદમતિચ્ચ વેદગૂ સોતિ. (સ્યા॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૮૧]. તેહિ વેદેહિ જાતિજરામરણસ્સ અન્તગતો અન્તપ્પત્તો કોટિગતો કોટિપ્પત્તો પરિયન્તગતો પરિયન્તપ્પત્તો વોસાનગતો

વોસાનપ્પત્તો તાણગતો તાણપ્પત્તો લેણગતો લેણપ્પત્તો સરણગતો સરણપ્પત્તો અભયગતો અભયપ્પત્તો અચ્ચુતગતો અચ્ચુતપ્પત્તો અમતગતો અમતપ્પત્તો નિબ્બાનગતો નિબ્બાનપ્પત્તો. વેદાનં વા અન્તગતોતિ વેદગૂ, વેદેહિ વા અન્તગતોતિ વેદગૂ, સત્તન્નં વા ધમ્માનં વિદિતત્તા વેદગૂ. સક્કાયદિટ્ઠિ વિદિતા હોતિ, વિચિકિચ્છા...પે॰... સીલબ્બતપરામાસો... રાગો... દોસો... મોહો... માનો વિદિતો હોતિ. વિદિતાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

> વેદાનિ વિચેય્ય કેવલાનિ, [સભિયાતિ ભગવા]
> સમણાનં યાનીધત્થિ બ્રાહ્મણાનં;
> સબ્બવેદનાસુ વીતરાગો, સબ્બં વેદમતિચ્ચ વેદગૂ સો.

નરોતિ સત્તો નરો માનવો પોસો પુગ્ગલો જીવો જાગુ [જાતુ (સ્યા॰)] જન્તુ ઇન્દગુ [ઇન્દગૂ (સ્યા॰)] મનુજો. **ઇધા**તિ ઇમિસ્સા દિટ્ઠિયા...પે॰... ઇમસ્મિં મનુસ્સલોકેતિ – વિદ્વા ચ યો વેદગૂ નરો ઇધ.

ભવાભવે સઙ્ગમિમં વિસજ્જાતિ. **ભવાભવે**તિ ભવાભવે કમ્મભવે પુનબ્ભવે કામભવે, કમ્મભવે કામભવે પુનબ્ભવે રૂપભવે, કમ્મભવે રૂપભવે પુનબ્ભવે અરૂપભવે, કમ્મભવે અરૂપભવે પુનબ્ભવે પુનપ્પુનભવે, પુનપ્પુનગતિયા પુનપ્પુનઉપપત્તિયા પુનપ્પુનપટિસન્ધિયા પુનપ્પુનઅત્તભાવાભિનિબ્બત્તિયા. **સઙ્ગા**તિ સત્ત સઙ્ગા – રાગસઙ્ગો, દોસસઙ્ગો, મોહસઙ્ગો, માનસઙ્ગો, દિટ્ઠિસઙ્ગો, કિલેસસઙ્ગો, દુચ્ચરિતસઙ્ગો. **વિસજ્જા**તિ સઙ્ગે વોસજ્જેત્વા વા વિસજ્જ. અથ વા, સઙ્ગે બન્ધે વિબન્ધે આબન્ધે લગ્ગે લગ્ગિતે પલિબુદ્ધે બન્ધને ફોટયિત્વા [મોચયિત્વા (સ્યા॰)] વા વિસજ્જ. યથા યાનં વા વય્હં વા રથં વા સકટં વા સન્દમાનિકં વા સજ્જં વિસજ્જં કરોન્તિ વિકોપેન્તિ – એવમેવ તે સઙ્ગે વોસજ્જેત્વા વા વિસજ્જ. અથ વા, સઙ્ગે બન્ધે વિબન્ધે આબન્ધે લગ્ગે લગ્ગિતે પલિબુદ્ધે બન્ધને ફોટયિત્વા વા વિસજ્જાતિ – ભવાભવે સઙ્ગમિમં વિસજ્જ.

સો વીતતણ્હો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમીતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા... યસ્સેસા તણ્હા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ વીતતણ્હો વિગતતણ્હો ચત્તતણ્હો વન્તતણ્હો મુત્તતણ્હો પહીનતણ્હો પટિનિસ્સટ્ઠતણ્હો વીતરાગો ચત્તરાગો પહીનરાગો પટિનિસ્સટ્ઠરાગો નિચ્છાતો નિબ્બુતો સીતિભૂતો સુખપ્પટિસંવેદી બ્રહ્મભૂતેન અત્તના વિહરતીતિ – સો વીતતણ્હો. **અનીઘો**તિ રાગો નીઘો, દોસો નીઘો, મોહો નીઘો, કોધો નીઘો, ઉપનાહો નીઘો...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા નીઘા. યસ્સેતે નીઘા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ અનીઘો. **નિરાસો**તિ આસા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. યસ્સેસા આસા તણ્હા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ નિરાસો. **જાતી**તિ યા તેસં તેસં સત્તાનં...પે॰... આયતનાનં પટિલાભો. **જરા**તિ યા તેસં તેસં સત્તાનં ...પે॰... ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકો. અયં વુચ્ચતિ જરા. **સો વીતતણ્હો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમી**તિ યો સો વીતતણ્હો અનીઘો ચ નિરાસો ચ, સો ખો જાતિજરામરણં અતરિ ઉત્તરિ પતરિ સમતિક્કમિ વીતિવત્તયીતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – સો વીતતણ્હો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘વિદ્વા ચ યો વેદગૂ નરો ઇધ, ભવાભવે સઙ્ગમિમં વિસજ્જ;

સો વીતતણ્હો અનીઘો નિરાસો, અતારિ સો જાતિજરન્તિ બ્રૂમી’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે, ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો ચતુત્થો.

૫. ધોતકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૩૦. પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં, [ઇચ્ચાયસ્મા ધોતકો]
વાચાભિકઙ્ખામિ મહેસિ તુય્હં;
તવ સુત્વાન નિગ્ઘોસં, સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો.

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છામીતિ તિસ્સો પુચ્છા – અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા, દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા, વિમતિચ્છેદના પુચ્છા...પે॰... ઇમા તિસ્સો પુચ્છા...પે॰... નિબ્બાનપુચ્છા. **પુચ્છામિ ત**ન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં પસાદેમિ તં, કથયસ્સુ મેતિ – પુચ્છામિ તં. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેત**ન્તિ બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

ઇચ્ચાયસ્મા ધોતકોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰... **આયસ્મા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં આયસ્માતિ. **ધોતકો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા ધોતકો.

વાચાભિકઙ્ખામિ મહેસિ તુય્હન્તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં કઙ્ખામિ અભિકઙ્ખામિ ઇચ્છામિ સાદિયામિ પત્થયામિ પિહયામિ અભિજપ્પામિ. **મહેસી**તિ કિં મહેસિ ભગવા? મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ...પે॰... કહં નરાસભોતિ મહેસીતિ – વાચાભિકઙ્ખામિ મહેસિ તુય્હં.

તવ સુત્વાન નિગ્ઘોસન્તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં સુત્વા સુણિત્વા ઉગ્ગહેત્વા ઉપધારયિત્વા ઉપલક્ખયિત્વાતિ – તવ સુત્વાન નિગ્ઘોસં.

સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનોતિ. **સિક્ખા**તિ તિસ્સો સિક્ખા – અધિસીલસિક્ખા, અધિચિત્તસિક્ખા, અધિપઞ્ઞાસિક્ખા...પે॰... અયં અધિપઞ્ઞાસિક્ખા. **નિબ્બાનમત્તનો**તિ અત્તનો રાગસ્સ નિબ્બાપનાય, દોસસ્સ નિબ્બાપનાય, મોહસ્સ નિબ્બાપનાય, કોધસ્સ નિબ્બાપનાય , ઉપનાહસ્સ નિબ્બાપનાય...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સમાય ઉપસમાય વૂપસમાય નિબ્બાપનાય પટિનિસ્સગ્ગાય પટિપસ્સદ્ધિયા અધિસીલમ્પિ સિક્ખેય્ય, અધિચિત્તમ્પિ સિક્ખેય્ય, અધિપઞ્ઞમ્પિ સિક્ખેય્ય. ઇમા તિસ્સો સિક્ખાયો આવજ્જન્તો સિક્ખેય્ય, જાનન્તો સિક્ખેય્ય, પસ્સન્તો સિક્ખેય્ય, પચ્ચવેક્ખન્તો સિક્ખેય્ય, ચિત્તં પદહન્તો સિક્ખેય્ય, સદ્ધાય અધિમુચ્ચન્તો સિક્ખેય્ય, વીરિયં પગ્ગણ્હન્તો સિક્ખેય્ય, સતિં ઉપટ્ઠપેન્તો સિક્ખેય્ય, ચિત્તં સમાદહન્તો સિક્ખેય્ય, પઞ્ઞાય પજાનન્તો સિક્ખેય્ય, અભિઞ્ઞેય્યં અભિજાનન્તો સિક્ખેય્ય, પરિઞ્ઞેય્યં પરિજાનન્તો સિક્ખેય્ય, પહાતબ્બં પજહન્તો સિક્ખેય્ય, ભાવેતબ્બં ભાવેન્તો સિક્ખેય્ય, સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકરોન્તો સિક્ખેય્ય, આચરેય્ય સમાચરેય્ય સમાદાય વત્તેય્યાતિ – સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

''પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં, [ઇચ્ચાયસ્મા ધોતકો]
વાચાભિકઙ્ખામિ મહેસિ તુય્હં;
તવ સુત્વાન નિગ્ઘોસં, સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો''તિ.

૩૧. તેનહાતપ્પં કરોહિ, [ધોતકાતિ ભગવા]
ઇધેવ નિપકો સતો;
ઇતો સુત્વાન નિગ્ઘોસં, સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો.

તેનહાતપ્પં કરોહીતિ આતપ્પં કરોહિ, ઉસ્સાહં કરોહિ, ઉસ્સોળ્હિં કરોહિ, થામં કરોહિ, ધિતિં કરોહિ, વીરિયં કરોહિ, છન્દં જનેહિ સઞ્જનેહિ ઉપટ્ઠપેહિ સમુટ્ઠપેહિ નિબ્બત્તેહિ અભિનિબ્બત્તેહીતિ – તેનહાતપ્પં કરોહિ.

ધોતકાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ધોતકાતિ ભગવા.

ઇધેવ નિપકો સતોતિ. **ઇધા**તિ ઇમિસ્સા દિટ્ઠિયા ઇમિસ્સા ખન્તિયા ઇમિસ્સા રુચિયા ઇમસ્મિં આદાયે ઇમસ્મિં ધમ્મે ઇમસ્મિં વિનયે ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે ઇમસ્મિં પાવચને ઇમસ્મિં બ્રહ્મચરિયે ઇમસ્મિં સત્થુસાસને ઇમસ્મિં અત્તભાવે ઇમસ્મિં મનુસ્સલોકે. **નિપકો**તિ નિપકો પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો...પે॰... સો વુચ્ચતિ સતોતિ – ઇધેવ નિપકો સતો.

ઇતો સુત્વાન નિગ્ઘોસન્તિ ઇતો મય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં સુત્વા સુણિત્વા ઉગ્ગણ્હિત્વા ઉપધારયિત્વા ઉપલક્ખયિત્વાતિ – ઇતો સુત્વાન નિગ્ઘોસં.

સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનોતિ. **સિક્ખા**તિ તિસ્સો સિક્ખા – અધિસીલસિક્ખા, અધિચિત્તસિક્ખા, અધિપઞ્ઞાસિક્ખા...પે॰... અયં અધિપઞ્ઞાસિક્ખા. **નિબ્બાનમત્તનો**તિ અત્તનો રાગસ્સ નિબ્બાપનાય, દોસસ્સ નિબ્બાપનાય, મોહસ્સ નિબ્બાપનાય, કોધસ્સ નિબ્બાપનાય, ઉપનાહસ્સ નિબ્બાપનાય...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સમાય ઉપસમાય વૂપસમાય નિબ્બાપનાય પટિનિસ્સગ્ગાય પટિપસ્સદ્ધિયા અધિસીલમ્પિ સિક્ખેય્ય, અધિચિત્તમ્પિ સિક્ખેય્ય, અધિપઞ્ઞમ્પિ સિક્ખેય્ય. ઇમા તિસ્સો સિક્ખાયો આવજ્જન્તો સિક્ખેય્ય, જાનન્તો સિક્ખેય્ય...પે॰... સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકરોન્તો સિક્ખેય્ય, આચરેય્ય સમાચરેય્ય સમાદાય વત્તેય્યાતિ – સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો. તેનાહ ભગવા –

''તેનહાતપ્પં કરોહિ, [ધોતકાતિ ભગવા]
ઇધેવ નિપકો સતો;
ઇતો સુત્વાન નિગ્ઘોસં, સિક્ખે નિબ્બાનમત્તનો''તિ.

૩૨. પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકે, અકિઞ્ચનં બ્રાહ્મણમિરિયમાનં;
તં તં નમસ્સામિ સમન્તચક્ખુ, પમુઞ્ચ મં સક્ક કથંકથાહિ.

પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકેતિ. **દેવા**તિ તયો દેવા – સમ્મુતિદેવા, ઉપપત્તિદેવા, વિસુદ્ધિદેવા. કતમે સમ્મુતિદેવા? સમ્મુતિદેવા વુચ્ચન્તિ રાજાનો ચ રાજકુમારા ચ દેવિયો ચ. ઇમે વુચ્ચન્તિ સમ્મુતિદેવા. કતમે

ઉપપત્તિદેવા? ઉપપત્તિદેવા વુચ્ચન્તિ ચાતુમહારાજિકા દેવા તાવતિંસા દેવા યામા દેવા તુસિતા દેવા નિમ્માનરતી દેવા પરનિમ્મિતવસવત્તી દેવા બ્રહ્મકાયિકા દેવા યે ચ દેવા તદુત્તરિ [તત્રુપરિ (સ્યા॰)]. ઇમે વુચ્ચન્તિ ઉપપત્તિદેવા. કતમે વિસુદ્ધિદેવા? વિસુદ્ધિદેવા વુચ્ચન્તિ તથાગતસાવકા અરહન્તો ખીણાસવા યે ચ પચ્ચેકબુદ્ધા. ઇમે વુચ્ચન્તિ વિસુદ્ધિદેવા. ભગવા સમ્મુતિદેવાનઞ્ચ ઉપપત્તિદેવાનઞ્ચ વિસુદ્ધિદેવાનઞ્ચ દેવો ચ અતિદેવો ચ દેવાતિદેવો ચ સીહસીહો નાગનાગો ગણિગણી મુનિમુની રાજરાજા. **પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકે**તિ મનુસ્સલોકે દેવં પસ્સામિ અતિદેવં પસ્સામિ દેવાતિદેવં પસ્સામિ દક્ખામિ ઓલોકેમિ નિજ્ઝાયામિ ઉપપરિક્ખામીતિ – પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકે.

આકિઞ્ચનં બ્રાહ્મણમિરિયમાનન્તિ. **અકિઞ્ચન**ન્તિ રાગકિઞ્ચનં દોસકિઞ્ચનં મોહકિઞ્ચનં માનકિઞ્ચનં દિટ્ઠિકિઞ્ચનં કિલેસકિઞ્ચનં દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં, તે કિઞ્ચના બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા, તસ્મા બુદ્ધો અકિઞ્ચનો. **બ્રાહ્મણો**તિ ભગવા સત્તન્નં ધમ્માનં બાહિતત્તા બ્રાહ્મણો – સક્કાયદિટ્ઠિ બાહિતા હોતિ, વિચિકિચ્છા બાહિતા હોતિ, સીલબ્બતપરામાસો બાહિતો હોતિ, રાગો બાહિતો હોતિ, દોસો બાહિતો હોતિ, મોહો બાહિતો હોતિ, માનો બાહિતો હોતિ, બાહિતાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

> બાહિત્વા સબ્બપાપકાનિ, [સભિયાતિ ભગવા]
> વિમલો સાધુસમાહિતો ઠિતત્તો;
> સંસારમતિચ્ચ કેવલી સો, અસિતો તાદિ પવુચ્ચતે સ બ્રહ્માતિ.

ઇરિયમાનન્તિ ચરન્તં વિહરન્તં ઇરિયન્તં વત્તેન્તં પાલેન્તં યપેન્તં યાપેન્તન્તિ – અકિઞ્ચનં બ્રાહ્મણમિરિયમાનં.

તં તં નમસ્સામિ સમન્તચક્ખૂતિ. **ત**ન્તિ ભગવન્તં ભણતિ. **નમસ્સામી**તિ કાયેન વા નમસ્સામિ, વાચાય વા નમસ્સામિ, ચિત્તેન વા નમસ્સામિ, અન્વત્થપટિપત્તિયા વા નમસ્સામિ, ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિયા વા નમસ્સામિ સક્કરોમિ ગરું કરોમિ માનેમિ પૂજેમિ. **સમન્તચક્ખૂ**તિ સમન્તચક્ખુ વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણં. ભગવા સબ્બઞ્ઞુતઞાણેન ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો.

> ''ન તસ્સ અદ્દિટ્ઠમિધત્થિ [અદિટ્ઠમિધત્થિ (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૧૫૬] કિઞ્ચિ, અથો અવિઞ્ઞાતમજાનિતબ્બં;
> સબ્બં અભિઞ્ઞાસિ યદત્થિ નેય્યં, તથાગતો તેન સમન્તચક્ખૂ''તિ.

તં તં નમસ્સામિ સમન્તચક્ખુ.

પમુઞ્ચ મં સક્ક કથંકથાહીતિ. **સક્કા**તિ સક્કો ભગવા સક્યકુલા પબ્બજિતોતિપિ સક્કો. અથ વા, અડ્ઢો [અદ્ધો (સ્યા॰ ક॰)] મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. તસ્સિમાનિ ધનાનિ, સેય્યથિદં – સદ્ધાધનં સીલધનં હિરિધનં ઓત્તપ્પધનં સુતધનં ચાગધનં પઞ્ઞાધનં સતિપટ્ઠાનધનં સમ્મપ્પધાનધનં ઇદ્ધિપાદધનં ઇન્દ્રિયધનં બલધનં બોજ્ઝઙ્ગધનં મગ્ગધનં ફલધનં નિબ્બાનધનં. ઇમેહિ અનેકવિધેહિ ધનરતનેહિ અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. અથ વા, સક્કો પહુ વિસવી અલમત્તો સૂરો વીરો વિક્કન્તો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી

પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસોતિપિ સક્કો . કથંકથા વુચ્ચતિ વિચિકિચ્છા. દુક્ખે કઙ્ખા, દુક્ખસમુદયે કઙ્ખા, દુક્ખનિરોધે કઙ્ખા, દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાય કઙ્ખા, પુબ્બન્તે કઙ્ખા, અપરન્તે કઙ્ખા, પુબ્બન્તાપરન્તે કઙ્ખા, ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ કઙ્ખા. યા એવરૂપા કઙ્ખા કઙ્ખાયના કઙ્ખાયિતત્તં વિમતિ વિચિકિચ્છા દ્વેળ્હકં દ્વેધાપથો સંસયો અનેકંસગ્ગાહો આસપ્પના પરિસપ્પના અપરિયોગાહના છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ મનોવિલેખો. **પમુઞ્ચ મં સક્ક કથંકથાહી**તિ મુઞ્ચ મં પમુઞ્ચ મં મોચેહિ મં પમોચેહિ મં ઉદ્ધર મં સમુદ્ધર મં વુટ્ઠાપેહિ મં કથંકથાસલ્લતોતિ – પમુઞ્ચ મં સક્ક કથંકથાહિ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘પસ્સામહં દેવમનુસ્સલોકે, અકિઞ્ચનં બ્રાહ્મણમિરિયમાનં;
> તં તં નમસ્સામિ સમન્તચક્ખુ, પમુઞ્ચ મં સક્ક કથંકથાહી’’તિ.

૩૩. નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય, કથંકથિં ધોતક કઞ્ચિ લોકે;
ધમ્મઞ્ચ સેટ્ઠં આજાનમાનો, એવં તુવં ઓઘમિમં તરેસિ.

નાહં સહિસ્સામિ [સમીહામિ (ક॰)] **પમોચનાયા**તિ નાહં તં સક્કોમિ મુઞ્ચિતું પમુઞ્ચિતું મોચેતું પમોચેતું ઉદ્ધરિતું સમુદ્ધરિતું ઉટ્ઠાપેતું સમુટ્ઠાપેતું કથંકથાસલ્લતોતિ. એવમ્પિ નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય. અથ વા, ન ઈહામિ ન સમીહામિ ન ઉસ્સહામિ ન વાયમામિ ન ઉસ્સાહં કરોમિ ન ઉસ્સોળ્હિં કરોમિ ન થામં કરોમિ ન ધિતિં કરોમિ ન વીરિયં કરોમિ ન છન્દં જનેમિ ન સઞ્જનેમિ ન નિબ્બત્તેમિ ન અભિનિબ્બત્તેમિ અસ્સદ્ધે પુગ્ગલે અચ્છન્દિકે કુસીતે હીનવીરિયે અપ્પટિપજ્જમાને ધમ્મદેસનાયાતિ. એવમ્પિ નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય. અથ વા, નત્થઞ્ઞો કોચિ મોચેતા. તે યદિ મોચેય્યું સકેન થામેન સકેન બલેન સકેન વીરિયેન સકેન પરક્કમેન સકેન પુરિસથામેન સકેન પુરિસબલેન સકેન પુરિસવીરિયેન સકેન પુરિસપરક્કમેન અત્તના સમ્માપટિપદં અનુલોમપટિપદં અપચ્ચનીકપટિપદં અન્વત્થપટિપદં ધમ્માનુધમ્મપટિપદં પટિપજ્જમાના મોચેય્યુન્તિ. એવમ્પિ નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘સો વત, ચુન્દ, અત્તના પલિપપલિપન્નો પરં પલિપપલિપન્નં ઉદ્ધરિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. સો વત, ચુન્દ, અત્તના અદન્તો અવિનીતો અપરિનિબ્બુતો પરં દમેસ્સતિ વિનેસ્સતિ પરિનિબ્બાપેસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ. એવમ્પિ નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘અત્તના હિ [અત્તનાવ (બહૂસુ) ધ॰ પ॰ ૧૬૫] કતં પાપં, અત્તના સંકિલિસ્સતિ;
> અત્તના અકતં પાપં, અત્તનાવ વિસુજ્ઝતિ;
> સુદ્ધિ અસુદ્ધિ પચ્ચત્તં, નાઞ્ઞો અઞ્ઞં વિસોધયે’’તિ.

એવમ્પિ નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘એવમેવ ખો, બ્રાહ્મણ, તિટ્ઠતેવ નિબ્બાનં તિટ્ઠતિ નિબ્બાનગામિમગ્ગો તિટ્ઠામહં સમાદપેતા, અથ ચ પન મમ સાવકા મયા એવં ઓવદિયમાના એવં અનુસાસિયમાના અપ્પેકચ્ચે અચ્ચન્તનિટ્ઠં નિબ્બાનં આરાધેન્તિ એકચ્ચે નારાધેન્તીતિ. એત્થ ક્યાહં, બ્રાહ્મણ કરોમિ? મગ્ગક્ખાયી, બ્રાહ્મણ, તથાગતો. મગ્ગં

બુદ્ધો આચિક્ખતિ. અત્તના પટિપજ્જમાના મુચ્ચેય્યુન્તિ [મુઞ્ચેય્યુન્તિ (સ્યા॰)]. એવમ્પિ નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય''.

કથંકથિં ધોતક કઞ્ચિ લોકેતિ કથંકથિં પુગ્ગલં સકઙ્ખં સખિલં સદ્વેળ્હકં સવિચિકિચ્છં. **કઞ્ચી**તિ કઞ્ચિ ખત્તિયં વા બ્રાહ્મણં વા વેસ્સં વા સુદ્દં વા ગહટ્ઠં વા પબ્બજિતં વા દેવં વા મનુસ્સં વા. **લોકે**તિ અપાયલોકે...પે॰... આયતનલોકેતિ – કથંકથિં ધોતક કઞ્ચિ લોકે.

ધમ્મઞ્ચ સેટ્ઠં આજાનમાનોતિ ધમ્મં સેટ્ઠં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **સેટ્ઠ**ન્તિ અગ્ગં સેટ્ઠં વિસેટ્ઠં પામોક્ખં ઉત્તમં પવરં ધમ્મં આજાનમાનો વિજાનમાનો પટિવિજાનમાનો પટિવિજ્ઝમાનોતિ – ધમ્મઞ્ચ સેટ્ઠં આજાનમાનો.

એવં તુવં ઓઘમિમં તરેસીતિ એવં કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં તરેય્યાસિ ઉત્તરેય્યાસિ પતરેય્યાસિ સમતિક્કમેય્યાસિ વીતિવત્તેય્યાસીતિ – એવં તુવં ઓઘમિમં તરેસિ. તેનાહ ભગવા –

''નાહં સહિસ્સામિ પમોચનાય, કથંકથિં ધોતક કઞ્ચિ લોકે;
ધમ્મઞ્ચ સેટ્ઠં આજાનમાનો, એવં તુવં ઓઘમિમં તરેસી''તિ.

૩૪. **અનુસાસ બ્રહ્મે કરુણાયમાનો, વિવેકધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;**
યથાહં આકાસોવ [આકાસો ચ (સ્યા॰)] **અબ્યાપજ્જમાનો** [અબ્યાપજ્ઝમાનો (સ્યા॰)], **ઇધેવ સન્તો અસિતો ચરેય્યં.**

અનુસાસ બ્રહ્મે કરુણાયમાનોતિ અનુસાસ બ્રહ્મે અનુગ્ગણ્હ બ્રહ્મે અનુકમ્પ બ્રહ્મેતિ – અનુસાસ બ્રહ્મે. **કરુણાયમાનો**તિ કરુણાયમાનો અનુદયમાનો [અનુદ્દયમાનો (બહૂસુ)] અનુરક્ખમાનો અનુગ્ગણ્હમાનો અનુકમ્પમાનોતિ – અનુસાસ બ્રહ્મે કરુણાયમાનો.

વિવેકધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞન્તિ વિવેકધમ્મં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **યમહં વિજઞ્ઞ**ન્તિ યમહં જાનેય્યં આજાનેય્યં વિજાનેય્યં પટિવિજાનેય્યં પટિવિજ્ઝેય્યં અધિગચ્છેય્યં ફસ્સેય્યં સચ્છિકરેય્યન્તિ – વિવેકધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં.

યથાહં આકાસોવ અબ્યાપજ્જમાનોતિ યથા આકાસો ન પજ્જતિ ન ગણ્હતિ [નત્થિ... સ્યા॰ ... પોત્થકે] ન બજ્ઝતિ ન પલિબજ્ઝતિ, એવં અપજ્જમાનો અગણ્હમાનો અબજ્ઝમાનો અપલિબજ્ઝમાનોતિ – એવમ્પિ આકાસોવ અબ્યાપજ્જમાનો. યથા આકાસો ન રજ્જતિ લાખાય વા હલિદ્દિયા [હલિદ્દેન (સ્યા॰)] વા નીલિયા [નીલેન (સ્યા॰)] વા મઞ્જેટ્ઠાય વા એવં અરજ્જમાનો અદુસ્સમાનો અમુય્હમાનો અકિલિસ્સમાનોતિ [અકિલિયમાનો (સ્યા॰)] – એવમ્પિ આકાસોવ અબ્યાપજ્જમાનો. યથા આકાસો ન કુપ્પતિ ન બ્યાપજ્જતિ ન પતિલીયતિ [પતિટ્ઠિયતિ (ક॰)] ન પટિહઞ્ઞતિ, એવં અકુપ્પમાનો અબ્યાપજ્જમાનો અપ્પતિલીયમાનો અપ્પટિહઞ્ઞમાનો અપ્પટિહતમાનોતિ – એવમ્પિ આકાસોવ અબ્યાપજ્જમાનો.

ઇધેવ સન્તો અસિતો ચરેય્યન્તિ. ઇધેવ સન્તોતિ ઇધેવ સન્તો ઇધેવ સમાનો ઇધેવ નિસિન્નો સમાનો ઇમસ્મિંયેવ આસને નિસિન્નો સમાનો ઇમિસ્સાયેવ પરિસાય નિસિન્નો સમાનોતિ, એવમ્પિ – ઇધેવ સન્તો. અથ વા,

ઇધેવ સન્તો ઉપસન્તો વૂપસન્તો નિબ્બુતો પટિપ્પસ્સદ્ધોતિ, એવમ્પિ – ઇધેવ સન્તો. **અસિતો**તિ દ્વે નિસ્સયા – તણ્હાનિસ્સયો ચ દિટ્ઠિનિસ્સયો ચ...પે॰... અયં તણ્હાનિસ્સયો...પે॰... અયં દિટ્ઠિનિસ્સયો... તણ્હાનિસ્સયં પહાય દિટ્ઠિનિસ્સયં પટિનિસ્સજ્જિત્વા ચક્ખું અનિસ્સિતો, સોતં અનિસ્સિતો, ઘાનં અનિસ્સિતો, જિવ્હં અનિસ્સિતો, કાયં અનિસ્સિતો, મનં અનિસ્સિતો, રૂપે... સદ્દે... ગન્ધે ... રસે... ફોટ્ઠબ્બે... ધમ્મે... કુલં... ગણં... આવાસં... લાભં... યસં... પસંસં... સુખં... ચીવરં... પિણ્ડપાતં... સેનાસનં... ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં... કામધાતું... રૂપધાતું... અરૂપધાતું... કામભવં... રૂપભવં... અરૂપભવં... સઞ્ઞાભવં... અસઞ્ઞાભવં... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવં... એકવોકારભવં... ચતુવોકારભવં... પઞ્ચવોકારભવં... અતીતં... અનાગતં... પચ્ચુપ્પન્નં... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બે [દિટ્ઠં, સુતં, મુતં, વિઞ્ઞાતં, સબ્બે. મહાનિ॰ ૪૬ પસ્સિતબ્બં] ધમ્મે અસિતો અનિસ્સિતો અનલ્લીનો અનુપગતો અનજ્ઝોસિતો અનધિમુત્તો નિક્ખન્તો નિસ્સટો [નિસ્સટ્ઠો (સ્યા॰)] વિપ્પમુત્તો વિસંયુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા. **ચરેય્યન્તિ** ચરેય્યં વિહરેય્યં ઇરિયેય્યં વત્તેય્યં યપેય્યં યાપેય્યન્તિ – ઇધેવ સન્તો અસિતો ચરેય્યં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘અનુસાસ બ્રહ્મે કરુણાયમાનો, વિવેકધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
> યથાહં આકાસોવ અબ્યાપજ્જમાનો, ઇધેવ સન્તો અસિતો ચરેય્ય’’ન્તિ.

૩૫. કિત્તયિસ્સામિ તે સન્તિં, [ધોતકાતિ ભગવા]
દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં.

કિત્તયિસ્સામિ તે સન્તિન્તિ રાગસ્સ સન્તિં, દોસસ્સ સન્તિં, મોહસ્સ સન્તિં, કોધસ્સ સન્તિં, ઉપનાહસ્સ...પે॰... મક્ખસ્સ... પળાસસ્સ... ઇસ્સાય... મચ્છરિયસ્સ... માયાય... સાઠેય્યસ્સ... થમ્ભસ્સ... સારમ્ભસ્સ... માનસ્સ... અતિમાનસ્સ... મદસ્સ... પમાદસ્સ... સબ્બકિલેસાનં... સબ્બદુચ્ચરિતાનં... સબ્બદરથાનં... સબ્બપરિળાહાનં... સબ્બસન્તાપાનં... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સન્તિં ઉપસન્તિં વૂપસન્તિં નિબ્બુતિં પટિપ્પસ્સદ્ધિં કિત્તયિસ્સામિ પકિત્તયિસ્સામિ આચિક્ખિસ્સામિ દેસેસ્સામિ પઞ્ઞપેસ્સામિ પટ્ઠપેસ્સામિ વિવરિસ્સામિ વિભજિસ્સામિ ઉત્તાનીકરિસ્સામિ પકાસિસ્સામીતિ – કિત્તયિસ્સામિ તે સન્તિં.

ધોતકાતિ ભગવાતિ. ધોતકાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ધોતકાતિ ભગવા.

દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહન્તિ. **દિટ્ઠે ધમ્મે**તિ દિટ્ઠે ધમ્મે ઞાતે ધમ્મે તુલિતે ધમ્મે તીરિતે ધમ્મે વિભૂતે ધમ્મે વિભાવિતે ધમ્મે સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચાતિ...પે॰... યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મન્તિ દિટ્ઠે ધમ્મે ઞાતે ધમ્મે તુલિતે ધમ્મે તીરિતે ધમ્મે વિભાવિતે ધમ્મે વિભૂતે ધમ્મેતિ, એવમ્પિ – દિટ્ઠે ધમ્મે...પે॰.... અથ વા, દુક્ખે દિટ્ઠે દુક્ખં કથયિસ્સામિ, સમુદયે દિટ્ઠે સમુદયં કથયિસ્સામિ, મગ્ગે દિટ્ઠે મગ્ગં કથયિસ્સામિ, નિરોધે દિટ્ઠે નિરોધં કથયિસ્સામીતિ, એવમ્પિ – દિટ્ઠે ધમ્મે...પે॰.... અથ વા, સન્દિટ્ઠિકં અકાલિકં એહિપસ્સિકં ઓપનેય્યિકં [ઓપનયિકં (સ્યા॰ ક॰)] પચ્ચત્તં વેદિતબ્બં વિઞ્ઞૂહીતિ, એવમ્પિ – દિટ્ઠે ધમ્મે. **અનીતિહ**ન્તિ ન ઇતિહીતિહં ન ઇતિકિરાય ન પરમ્પરાય ન પિટકસમ્પદાય ન તક્કહેતુ ન નયહેતુ ન આકારપરિવિતક્કેન ન દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા સામં સયમભિઞ્ઞાતં અત્તપચ્ચક્ખધમ્મં, તં કથયિસ્સામીતિ – દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં.

યં વિદિત્વા સતો ચરન્તિ યં વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા; ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા; ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ…પે॰… ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ…પે॰… ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા . **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો…પે॰… સો વુચ્ચતિ સતો. **ચરન્તિ** ચરન્તો વિહરન્તો ઇરિયન્તો વત્તેન્તો પાલેન્તો યપેન્તો યાપેન્તોતિ – યં વિદિત્વા સતો ચરં .

તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **વિસત્તિકા**તિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા…પે॰… વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા. **લોકે**તિ અપાયલોકે…પે॰… આયતનલોકે. **તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ** લોકે વેસા વિસત્તિકા, લોકે વેતં વિસત્તિકં સતો તરેય્ય ઉત્તરેય્ય પતરેય્ય સમતિક્કમેય્ય વીતિવત્તેય્યાતિ – તરે લોકે વિસત્તિકં. તેનાહ ભગવા –

‘‘કિત્તયિસ્સામિ તે સન્તિં, [ધોતકાતિ ભગવા]
દિટ્ઠે ધમ્મે અનીતિહં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિક’’ન્તિ.

૩૬. તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ, મહેસિ સન્તિમુત્તમં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં.

તઞ્ચાહં અભિનન્દામીતિ. **ત**ન્તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં નન્દામિ અભિનન્દામિ મોદામિ અનુમોદામિ ઇચ્છામિ સાદિયામિ પત્થયામિ પિહયામિ અભિજપ્પામીતિ – તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ.

મહેસિસન્તિમુત્તમન્તિ. **મહેસી**તિ કિં મહેસિ ભગવા? મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ, મહન્તં સમાધિક્ખન્ધં…પે॰… કહં નરાસભોતિ મહેસિ. **સન્તિમુત્તમન્તિ** સન્તિ વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **ઉત્તમન્તિ** અગ્ગં સેટ્ઠં વિસેટ્ઠં પામોક્ખં ઉત્તમં પવરન્તિ – મહેસિ સન્તિમુત્તમં.

યં વિદિત્વા સતો ચરન્તિ યં વિદિતં કત્વા…પે॰… ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા; ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ… ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ…પે॰… ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો…પે॰… સો વુચ્ચતિ સતો. **ચરન્તિ** ચરન્તો…પે॰… યાપેન્તોતિ – યં વિદિત્વા સતો ચરં.

તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ. વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **વિસત્તિકા**તિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા…પે॰… વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા. **લોકે**તિ અપાયલોકે…પે॰… આયતનલોકે. **તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ** લોકે વેસા વિસત્તિકા, લોકે વેતં વિસત્તિકં સતો તરેય્યં ઉત્તરેય્યં…પે॰… વીતિવત્તેય્યન્તિ – તરે લોકે વિસત્તિકં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘તઞ્ચાહં અભિનન્દામિ, મહેસિ સન્તિમુત્તમં;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિક’’ન્તિ.

૩૭. **યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ, [ધોતકાતિ ભગવા]**
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
એતં વિદિત્વા સઙ્ગોતિ લોકે, ભવાભવાય માકાસિ તણ્હં.

યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસીતિ યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ આજાનાસિ પટિવિજાનાસિ પટિવિજ્ઝસીતિ – યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ. **ધોતકાતિ ભગવાતિ. ધોતકા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ધોતકાતિ ભગવા.

ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝેતિ. **ઉદ્ધ**ન્તિ અનાગતં; **અધો**તિ અતીતં; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ પચ્ચુપ્પન્નં. **ઉદ્ધ**ન્તિ દેવલોકો; **અધો**તિ અપાયલોકો; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ મનુસ્સલોકો. અથ વા, **ઉદ્ધ**ન્તિ કુસલા ધમ્મા; **અધો**તિ અકુસલા ધમ્મા; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ અબ્યાકતા ધમ્મા. **ઉદ્ધ**ન્તિ અરૂપધાતુ; **અધો**તિ કામધાતુ; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ રૂપધાતુ. **ઉદ્ધ**ન્તિ સુખા વેદના; **અધો**તિ દુક્ખા વેદના; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ અદુક્ખમસુખા વેદના. **ઉદ્ધ**ન્તિ ઉદ્ધં પાદતલા; **અધો**તિ અધો કેસમત્થકા; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ વેમજ્ઝેતિ – ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે.

એતં વિદિત્વા સઙ્ગોતિ લોકેતિ સઙ્ગો એસો લગ્ગનં એતં બન્ધનં એતં પલિબોધો એસોતિ ઞત્વા જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – એતં વિદિત્વા સઙ્ગોતિ લોકે.

ભવાભવાય માકાસિ તણ્હન્તિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા સદ્દતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા. **ભવાભવાયા**તિ ભવાભવાય કમ્મભવાય પુનબ્ભવાય કામભવાય, કમ્મભવાય કામભવાય પુનબ્ભવાય રૂપભવાય, કમ્મભવાય રૂપભવાય પુનબ્ભવાય અરૂપભવાય, કમ્મભવાય અરૂપભવાય પુનબ્ભવાય પુનપ્પુનબ્ભવાય, પુનપ્પુનગતિયા પુનપ્પુનઉપપત્તિયા પુનપ્પુનપટિસન્ધિયા પુનપ્પુનઅત્તભાવાભિનિબ્બત્તિયા તણ્હં માકાસિ મા જનેસિ મા સઞ્જનેસિ મા નિબ્બત્તેસિ માભિનિબ્બત્તેસિ, પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – ભવાભવાય માકાસિ તણ્હન્તિ. તેનાહ ભગવા –

‘‘યં કિઞ્ચિ સમ્પજાનાસિ, [ધોતકાતિ ભગવા]
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
એતં વિદિત્વા સઙ્ગોતિ લોકે, ભવાભવાય માકાસિ તણ્હ’’ન્તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે, ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

ધોતકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો પઞ્ચમો.

૬. ઉપસીવમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૩૮. **એકો અહં સક્ક મહન્તમોઘં, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો]**

અનિસ્સિતો નો વિસહામિ તારિતું;
આરમ્મણં [આરમણં (ક॰)] **બ્રૂહિ સમન્તચક્ખુ, યં નિસ્સિતો ઓઘમિમં તરેય્યં.**

એકો અહં સક્ક મહન્તમોઘન્તિ. એકોતિ પુગ્ગલો વા મે દુતિયો નત્થિ, ધમ્મો વા મે દુતિયો નત્થિ, યં વા પુગ્ગલં નિસ્સાય ધમ્મં વા નિસ્સાય મહન્તં કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં તરેય્યં ઉત્તરેય્યં પતરેય્યં સમતિક્કમેય્યં વીતિવત્તેય્યન્તિ. **સક્કા**તિ સક્કો. ભગવા સક્યકુલા પબ્બજિતોતિપિ સક્કો. અથ વા, અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. તસ્સિમાનિ ધનાનિ, સેય્યથિદં – સદ્ધાધનં સીલધનં હિરિધનં ઓત્તપ્પધનં સુતધનં ચાગધનં પઞ્ઞાધનં સતિપટ્ઠાનધનં...પે॰... નિબ્બાનધનં. ઇમેહિ અનેકેહિ ધનરતનેહિ અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. અથ વા, સક્કો પહુ વિસવી અલમત્તો સૂરો વીરો વિક્કન્તો અભીરૂ અછમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસોતિપિ સક્કોતિ – એકો અહં સક્ક મહન્તમોઘં.

ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰.... **આયસ્મા**તિ પિયવચનં...પે॰.... **ઉપસીવો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો.

અનિસ્સિતો નો વિસહામિ તારિતુન્તિ. અનિસ્સિતોતિ પુગ્ગલં વા અનિસ્સિતો ધમ્મં વા અનિસ્સિતો નો વિસહામિ ન ઉસ્સહામિ ન સક્કોમિ ન પટિબલો મહન્તં કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં તરિતું ઉત્તરિતું પતરિતું સમતિક્કમિતું વીતિવત્તિતુન્તિ – અનિસ્સિતો નો વિસહામિ તારિતું.

આરમ્મણં બ્રૂહિ સમન્તચક્ખૂતિ આરમ્મણં આલમ્બણં નિસ્સયં ઉપનિસ્સયં બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **સમન્તચક્ખૂ**તિ સમન્તચક્ખુ વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણં. ભગવા તેન સબ્બઞ્ઞુતઞાણેન ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો.

ન તસ્સ અદિટ્ઠમિધત્થિ કિઞ્ચિ, અથો અવિઞ્ઞાતમજાનિતબ્બં;
સબ્બં અભિઞ્ઞાસિ યદત્થિ નેય્યં, તથાગતો તેન સમન્તચક્ખૂતિ.

આરમ્મણં બ્રૂહિ સમન્તચક્ખુ.

યં નિસ્સિતો ઓઘમિમં તરેય્યન્તિ. યં નિસ્સિતોતિ યં પુગ્ગલં વા નિસ્સિતો ધમ્મં વા નિસ્સિતો મહન્તં કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં તરેય્યં ઉત્તરેય્યં પતરેય્યં સમતિક્કમેય્યં વીતિવત્તેય્યન્તિ – યં નિસ્સિતો ઓઘમિમં તરેય્યં . તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

“એકો અહં સક્ક મહન્તમોઘં, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો]
અનિસ્સિતો નો વિસહામિ તારિતું;
આરમ્મણં બ્રૂહિ સમન્તચક્ખુ, યં નિસ્સિતો ઓઘમિમં તરેય્ય”ન્તિ.

૩૯. આકિઞ્ચઞ્ઞં પેક્ખમાનો સતિમા, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
નત્થીતિ નિસ્સાય તરસ્સુ ઓઘં;
કામે પહાય વિરતો કથાહિ, તણ્હક્ખયં નત્તમહાભિપસ્સ [રત્તમહાભિપસ્સ (સ્યા॰) પસ્સ અભિધાનગન્થે અબ્યયવગ્ગો] .

આકિઞ્ચઞ્ઞં પેક્ખમાનો સતિમાતિ સો બ્રાહ્મણો પકતિયા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં લાભીયેવ નિસ્સયં ન જાનાતિ – ''અયં મે નિસ્સયો''તિ. તસ્સ ભગવા નિસ્સયઞ્ચ આચિક્ખતિ ઉત્તરિઞ્ચ નિય્યાનપથં. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં સતો સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠહિત્વા તત્થ જાતે ચિત્તચેતસિકે ધમ્મે અનિચ્ચતો પેક્ખમાનો, દુક્ખતો...પે॰... રોગતો... ગણ્ડતો... સલ્લતો... અઘતો... આબાધતો... પરતો... પલોકતો... ઈતિતો... ઉપદ્દવતો... ભયતો... ઉપસગ્ગતો... ચલતો... પભઙ્ગુતો... અદ્ધુવતો... અતાણતો... અલેણતો... અસરણતો... અસરણીભૂતતો... રિત્તતો... તુચ્છતો... સુઞ્ઞતો... અનત્તતો... આદીનવતો... વિપરિણામધમ્મતો... અસારકતો... અઘમૂલતો... ભવતો... વિભવતો... સાસવતો... સઙ્ખતતો... મારામિસતો... જાતિધમ્મતો... જરાધમ્મતો... બ્યાધિધમ્મતો... મરણધમ્મતો... સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસધમ્મતો ... સમુદયધમ્મતો... અત્થઙ્ગમતો... અસ્સાદતો... આદીનવતો... નિસ્સરણતો પેક્ખમાનો દક્ખમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનો.

સતિમાતિ યા સતિ અનુસ્સતિ પટિસ્સતિ...પે॰... સમ્માસતિ – અયં વુચ્ચતિ સતિ. ઇમાય સતિયા ઉપેતો હોતિ...પે॰... સમન્નાગતો, સો વુચ્ચતિ સતિમાતિ – આકિઞ્ચઞ્ઞં પેક્ખમાનો સતિમા.

ઉપસીવાતિ ભગવાતિ. **ઉપસીવા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં... પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ઉપસીવાતિ ભગવા.

નત્થીતિ નિસ્સાય તરસ્સુ ઓઘન્તિ નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ. કિંકારણા નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ? વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તિં સતો સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠહિત્વા તઞ્ઞેવ વિઞ્ઞાણં અભાવેતિ, વિભાવેતિ, અન્તરધાપેતિ, નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતિ. તંકારણા નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં નિસ્સાય ઉપનિસ્સાય આલમ્બણં કરિત્વા કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં તરસ્સુ ઉત્તરસ્સુ પતરસ્સુ સમતિક્કમસ્સુ વીતિવત્તસ્સૂતિ – નત્થીતિ નિસ્સાય તરસ્સુ ઓઘં.

કામે પહાય વિરતો કથાહીતિ. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **કામે પહાયા**તિ વત્થુકામે પરિજાનિત્વા કિલેસકામે પહાય પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – કામે પહાય. **વિરતો કથાહી**તિ કથંકથા વુચ્ચતિ વિચિકિચ્છા. દુક્ખે કઙ્ખા...પે॰... છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ મનોવિલેખો કથંકથાય આરતો વિરતો પટિવિરતો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – એવમ્પિ વિરતો કથાહિ...પે॰... અથ વા, દ્વત્તિંસાય તિરચ્છાનકથાય આરતો વિરતો પટિવિરતો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ એવમ્પિ વિરતો કથાહીતિ – કામે પહાય વિરતો કથાહિ.

તણ્હક્ખયં નત્તમહાભિપસ્સાતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા. **નત્તં** વુચ્ચતિ રત્તિ. **અહો**તિ દિવસો. રત્તિઞ્ચ દિવા ચ તણ્હક્ખયં રાગક્ખયં દોસક્ખયં મોહક્ખયં ગતિક્ખયં ઉપપત્તિક્ખયં પટિસન્ધિક્ખયં ભવક્ખયં સંસારક્ખયં વટ્ટક્ખયં પસ્સ અભિપસ્સ દક્ખ ઓલોકય નિજ્ઝાય ઉપપરિક્ખાતિ – તણ્હક્ખયં નત્તમહાભિપસ્સ. તેનાહ ભગવા –

> ''આકિઞ્ચઞ્ઞં પેક્ખમાનો સતિમા, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
> નત્થીતિ નિસ્સાય તરસ્સુ ઓઘં;

કામે પહાય વિરતો કથાહિ, તણ્હક્ખયં નત્તમહાભિપસ્સા’’તિ.

૪૦. **સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો]**
આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં;
સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તો, તિટ્ઠે નુ સો તત્થ અનાનુયાયી.

સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગોતિ. **સબ્બેસૂ**તિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં સબ્બેસૂતિ. **કામેસૂ**તિ **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગોતિ. સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો વિગતરાગો ચત્તરાગો વન્તરાગો મુત્તરાગો પહીનરાગો પટિનિસ્સટ્ઠરાગો વિક્ખમ્ભનતોતિ – સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો.

ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ…પે॰…. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં…પે॰…. **ઉપસીવો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં…પે॰… અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો.

આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞન્તિ. હેટ્ઠિમા છ સમાપત્તિયો હિત્વા ચજિત્વા પરિચ્ચજિત્વા અતિક્કમિત્વા સમતિક્કમિત્વા વીતિવત્તિત્વા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં નિસ્સિતો અલ્લીનો ઉપગતો સમુપગતો અજ્ઝોસિતો અધિમુત્તોતિ – આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં.

સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તોતિ સઞ્ઞાવિમોક્ખા વુચ્ચન્તિ સત્ત સઞ્ઞાસમાપત્તિયો. તાસં સઞ્ઞાસમાપત્તીનં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિવિમોક્ખો [વિમોક્ખા (ક॰) એવમઞ્ઞેસુ પદેસુ બહુવચનેન] અગ્ગો ચ સેટ્ઠો ચ વિસેટ્ઠો ચ પામોક્ખો ચ ઉત્તમો ચ પવરો ચ, પરમે અગ્ગે સેટ્ઠે વિસેટ્ઠે પામોક્ખે ઉત્તમે પવરે અધિમુત્તિવિમોક્ખેન અધિમુત્તો તત્રાધિમુત્તો તદધિમુત્તો તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યોતિ – સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તો.

તિટ્ઠે નુ સો તત્થ અનાનુયાયીતિ. **તિટ્ઠે નૂ**તિ સંસયપુચ્છા વિમતિપુચ્છા દ્વેળ્હકપુચ્છા અનેકંસપુચ્છા , ‘‘એવં નુ ખો, નનુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ – તિટ્ઠે નુ. **તત્થા**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતને. **અનાનુયાયી**તિ અનાનુયાયી અવિચ્ચમાનો [અવેધમાનો (સ્યા॰)] અવિગચ્છમાનો અનન્તરધાયમાનો અપરિહાયમાનો…પે॰…. અથ વા, અરજ્જમાનો અદુસ્સમાનો અમુય્હમાનો અકિલિસ્સમાનોતિ – તિટ્ઠે નુ સો તત્થ અનાનુયાયી. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉપસીવો]
આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં;
સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તો, તિટ્ઠે નુ સો તત્થ અનાનુયાયી’’તિ.

૪૧. **સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો, [ઉપસીવાતિ ભગવા]**
આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં;
સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તો, તિટ્ઠેય્ય સો તત્થ અનાનુયાયી.

સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગોતિ. સબ્બેસૂતિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં સબ્બેસૂતિ. **કામેસૂતિ કામાતિ** ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગોતિ** સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો…પે॰… પટિનિસ્સટ્ઠરાગો વિક્ખમ્ભનતોતિ – સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો.

ઉપસીવાતિ ભગવાતિ. ઉપસીવાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં… પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ઉપસીવાતિ ભગવા.

આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞન્તિ. હેટ્ઠિમા છ સમાપત્તિયો હિત્વા ચજિત્વા પરિચ્ચજિત્વા અતિક્કમિત્વા સમતિક્કમિત્વા વીતિવત્તિત્વા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં નિસ્સિતો અલ્લીનો ઉપગતો સમુપગતો અજ્ઝોસિતો અધિમુત્તોતિ – આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં.

સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તોતિ સઞ્ઞાવિમોક્ખા વુચ્ચન્તિ સત્ત સઞ્ઞાસમાપત્તિયો. તાસં સઞ્ઞાસમાપત્તીનં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિવિમોક્ખો અગ્ગો ચ સેટ્ઠો ચ વિસેટ્ઠો ચ પામોક્ખો ચ ઉત્તમો ચ પવરો ચ, પરમે અગ્ગે સેટ્ઠે વિસેટ્ઠે પામોક્ખે ઉત્તમે પવરે અધિમુત્તિવિમોક્ખેન અધિમુત્તો તત્રાધિમુત્તો તદધિમુત્તો…પે॰… તદધિપતેય્યોતિ – સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તો.

તિટ્ઠેય્ય સો તત્થ અનાનુયાયીતિ. તિટ્ઠેય્યાતિ તિટ્ઠેય્ય સટ્ઠિકપ્પસહસ્સાનિ. **તત્થાતિ** આકિઞ્ચઞ્ઞાયતને. **અનાનુયાયીતિ** અનાનુયાયી અવિચ્ચમાનો અવિગચ્છમાનો અનન્તરધાયમાનો અપરિહાયમાનો. અથ વા, અરજ્જમાનો અદુસ્સમાનો અમુય્હમાનો અકિલિસ્સમાનોતિ – તિટ્ઠેય્ય સો તત્થ અનાનુયાયી. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘સબ્બેસુ કામેસુ યો વીતરાગો, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
> આકિઞ્ચઞ્ઞં નિસ્સિતો હિત્વા મઞ્ઞં;
> સઞ્ઞાવિમોક્ખે પરમેધિમુત્તો, તિટ્ઠેય્ય સો તત્થ અનાનુયાયી’’તિ.

> **૪૨. તિટ્ઠે ચે સો તત્થ અનાનુયાયી, પૂગમ્પિ વસ્સાનિ** [વસ્સાનં (સ્યા॰ ક॰)] **સમન્તચક્ખુ;**
> **તત્થેવ સો સીતિસિયા વિમુત્તો, ચવેથ વિઞ્ઞાણં તથાવિધસ્સ.**

તિટ્ઠે ચે સો તત્થ અનાનુયાયીતિ સચે સો તિટ્ઠેય્ય સટ્ઠિકપ્પસહસ્સાનિ. **તત્થાતિ** આકિઞ્ચઞ્ઞાયતને. **અનાનુયાયીતિ** અનાનુયાયી અવિચ્ચમાનો અવિગચ્છમાનો અનન્તરધાયમાનો અપરિહાયમાનો. અથ વા, અરજ્જમાનો અદુસ્સમાનો અમુય્હમાનો અકિલિસ્સમાનોતિ – તિટ્ઠે ચે સો તત્થ અનાનુયાયી.

પૂગમ્પિ વસ્સાનિ સમન્તચક્ખૂતિ. પૂગમ્પિ વસ્સાનીતિ પૂગમ્પિ વસ્સાનિ બહૂનિ વસ્સાનિ [બહુન્નં વસ્સાનં (સ્યા॰)] બહૂનિ વસ્સસતાનિ બહૂનિ વસ્સસહસ્સાનિ બહૂનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ બહૂનિ કપ્પાનિ બહૂનિ કપ્પસતાનિ બહૂનિ કપ્પસહસ્સાનિ બહૂનિ કપ્પસતસહસ્સાનિ. **સમન્તચક્ખૂતિ** સમન્તચક્ખુ વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં…પે॰… તથાગતો તેન સમન્તચક્ખૂતિ – પૂગમ્પિ વસ્સાનિ સમન્તચક્ખુ.

તત્થેવ સો સીતિસિયા વિમુત્તો, ચવેથ વિઞ્ઞાણં તથાવિધસ્સાતિ તત્થેવ સો સીતિભાવમનુપ્પત્તો નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો અવિપરિણામધમ્મો સસ્સતિસમં તથેવ તિટ્ઠેય્ય. અથ વા, તસ્સ વિઞ્ઞાણં ચવેય્ય ઉચ્છિજ્જેય્ય

નસ્સેય્ય વિનસ્સેય્ય ન ભવેય્યાતિ પુનબ્ભવપટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં નિબ્બત્તેય્ય કામધાતુયા વા રૂપધાતુયા વા અરૂપધાતુયા વાતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સમાપન્નસ્સ સસ્સતઞ્ચ ઉચ્છેદઞ્ચ પુચ્છતિ. ઉદાહુ તત્થેવ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયેય્ય . અથ વા, તસ્સ વિઞ્ઞાણં ચવેય્ય પુન પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં નિબ્બત્તેય્ય કામધાતુયા વા રૂપધાતુયા વા અરૂપધાતુયા વાતિ, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં ઉપપન્નસ્સ પરિનિબ્બાનઞ્ચ પટિસન્ધિઞ્ચ પુચ્છતિ. **તથાવિધસ્સા**તિ તથાવિધસ્સ તાદિસસ્સ તસ્સણ્ઠિતસ્સ તપ્પકારસ્સ તપ્પટિભાગસ્સ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં ઉપપન્નસ્સાતિ – તત્થેવ સો સીતિસિયા વિમુત્તો, ચવેથ વિઞ્ઞાણં તથાવિધસ્સ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘તિટ્ઠે ચે સો તત્થ અનાનુયાયી, પૂગમ્પિ વસ્સાનિ સમન્તચક્ખુ;
> તત્થેવ સો સીતિસિયા વિમુત્તો, ચવેથ વિઞ્ઞાણં તથાવિધસ્સા’’તિ.

> **૪૩. અચ્ચિ યથા વાતવેગેન ખિત્તા, [ઉપસીવાતિ ભગવા]**
> **અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં;**
> **એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો, અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં.**

અચ્ચિ યથા વાતવેગેન ખિત્તાતિ અચ્ચિ વુચ્ચતિ જાલસિખા. **વાતા**તિ પુરત્થિમા વાતા પચ્છિમા વાતા ઉત્તરા વાતા દક્ખિણા વાતા સરજા વાતા અરજા વાતા સીતા વાતા ઉણ્હા વાતા પરિત્તા વાતા અધિમત્તા વાતા [કાળવાતા (ક॰)] વેરમ્ભવાતા પક્ખવાતા સુપણ્ણવાતા તાલપણ્ણવાતા વિધૂપનવાતા. **વાતવેગેન ખિત્તા**તિ વાતવેગેન ખિત્તા [ખિત્તં (સ્યા॰) એવમઞ્ઞેસુ પદેસુ નિગ્ગહીતન્તવસેન] ઉક્ખિત્તા નુન્ના પણુન્ના ખમ્ભિતા વિક્ખમ્ભિતાતિ – અચ્ચિ યથા વાતવેગેન ખિત્તા. **ઉપસીવાતિ ભગવાતિ. ઉપસીવા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ઉપસીવાતિ ભગવા.

અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખન્તિ. અત્થં પલેતીતિ અત્થં પલેતિ, અત્થં ગમેતિ, અત્થં ગચ્છતિ નિરુજ્ઝતિ વૂપસમતિ પટિપ્પસ્સમ્ભતિ. **ન ઉપેતિ સઙ્ખન્તિ** સઙ્ખં [અમુકં નામ દિસં ગતોતિ સઙ્ખં (સ્યા॰)] ન ઉપેતિ, ઉદ્દેસં ન ઉપેતિ, ગણનં ન ઉપેતિ, પણ્ણત્તિં ન ઉપેતિ, ‘‘પુરત્થિમં વા દિસં ગતા, પચ્છિમં વા દિસં ગતા, ઉત્તરં વા દિસં ગતા, દક્ખિણં વા દિસં ગતા ઉદ્ધં વા ગતા, અધો વા ગતા, તિરિયં વા ગતા, વિદિસં વા ગતા’’તિ, સો હેતુ નત્થિ, પચ્ચયો નત્થિ, કારણં નત્થિ, યેન સઙ્ખં ગચ્છેય્યાતિ – અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં.

એવં મુની નામકાયા વિમુત્તોતિ. **એવન્તિ** ઓપમ્મસમ્પટિપાદનં. **મુની**તિ મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં ...પે॰... સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનિ. **નામકાયા વિમુત્તો**તિ સો મુનિ પકતિયા પુબ્બેવ રૂપકાયા વિમુત્તો. તદઙ્ગં સમતિક્કમા [તદઙ્ગં સમતિક્કમ્મ (ક॰)] વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન પહીનો. તસ્સ મુનિનો ભવન્તં આગમ્મ ચત્તારો અરિયમગ્ગા પટિલદ્ધા હોન્તિ. ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં પટિલદ્ધત્તા નામકાયો ચ રૂપકાયો ચ પરિઞ્ઞાતા હોન્તિ. નામકાયસ્સ ચ રૂપકાયસ્સ ચ પરિઞ્ઞાતત્તા નામકાયા ચ રૂપકાયા ચ મુત્તો વિમુત્તો સુવિમુત્તો અચ્ચન્તઅનુપાદાવિમોક્ખેનાતિ – એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો.

અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખન્તિ. અત્થં પલેતીતિ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ. **ન ઉપેતિ સઙ્ખન્તિ** અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો સઙ્ખં ન ઉપેતિ, ઉદ્દેસં ન ઉપેતિ, ગણનં ન ઉપેતિ, પણ્ણત્તિં ન ઉપેતિ – ખત્તિયોતિ વા બ્રાહ્મણોતિ વા વેસ્સોતિ વા સુદ્દોતિ વા ગહટ્ઠોતિ વા પબ્બજિતોતિ વા દેવોતિ વા

મનુસ્સોતિ વા રૂપીતિ વા અરૂપીતિ વા સઞ્ઞીતિ વા અસઞ્ઞીતિ વા નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીતિ વા. સો હેતુ નત્થિ પચ્ચયો નત્થિ કારણં નત્થિ યેન સઙ્ખં ગચ્છેય્યાતિ – અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં. તેનાહ ભગવા –

‘‘અચ્ચિ યથા વાતવેગેન ખિત્તા, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં;
એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો, અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખ’’ન્તિ.

૪૪. અત્થઙ્ગતો સો ઉદ વા સો નત્થિ, ઉદાહુ વે સસ્સતિયા અરોગો;
તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો.

અત્થઙ્ગતો સો ઉદ વા સો નત્થીતિ સો અત્થઙ્ગતો ઉદાહુ નત્થિ સો નિરુદ્ધો ઉચ્છિન્નો વિનટ્ઠોતિ – અત્થઙ્ગતો સો ઉદ વા સો નત્થિ.

ઉદાહુ વે સસ્સતિયા અરોગોતિ ઉદાહુ નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો અવિપરિણામધમ્મો સસ્સતિસમં તથેવ તિટ્ઠેય્યાતિ – ઉદાહુ વે સસ્સતિયા અરોગો.

તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહીતિ. **તન્તિ** યં પુચ્છામિ યં યાચામિ યં અજ્ઝેસામિ યં પસાદેમિ. **મુની**તિ મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં…પે॰… સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનિ. **સાધુ વિયાકરોહી**તિ સાધુ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ.

તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મોતિ તથા હિ તે વિદિતો તુલિતો તીરિતો વિભૂતો વિભાવિતો એસ ધમ્મોતિ – તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘અત્થઙ્ગતો સો ઉદ વા સો નત્થિ, ઉદાહુ વે સસ્સતિયા અરોગો;
તં મે મુની સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો’’તિ.

૪૫. અત્થઙ્ગતસ્સ ન પમાણમત્થિ, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
યેન નં વજ્જું તં તસ્સ નત્થિ;
સબ્બેસુ ધમ્મેસુ સમૂહતેસુ, સમૂહતા વાદપથાપિ સબ્બે.

અત્થઙ્ગતસ્સ ન પમાણમત્થીતિ અત્થઙ્ગતસ્સ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતસ્સ રૂપપમાણં નત્થિ, વેદનાપમાણં નત્થિ, સઞ્ઞાપમાણં નત્થિ, સઙ્ખારપમાણં નત્થિ, વિઞ્ઞાણપમાણં નત્થિ, ન અત્થિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ પહીનં સમુચ્છિન્નં વૂપસન્તં પટિપ્પસ્સદ્ધં અભબ્બુપ્પત્તિકં ઞાણગ્ગિના દડ્ઢન્તિ – અત્થઙ્ગતસ્સ ન પમાણમત્થિ. **ઉપસીવાતિ ભગવાતિ ઉપસીવા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ઉપસીવાતિ ભગવા.

યેન નં વજ્જું તં તસ્સ નત્થીતિ યેન તં રાગેન [યેન રાગેન (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૯૪] વદેય્યું, યેન દોસેન વદેય્યું, યેન મોહેન વદેય્યું, યેન માનેન વદેય્યું, યાય દિટ્ઠિયા વદેય્યું, યેન ઉદ્ધચ્ચેન વદેય્યું, યાય વિચિકિચ્છાય વદેય્યું, યેહિ અનુસયેહિ વદેય્યું – રત્તોતિ વા દુટ્ઠોતિ વા મૂળ્હોતિ વા વિનિબદ્ધોતિ વા પરામટ્ઠોતિ વા

વિક્ખેપગતોતિ વા અનિટ્ઠઙ્ગતોતિ [અનિટ્ઠાગતોતિ (ક॰)] વા થામગતોતિ વા, તે અભિસઙ્ખારા પહીના. અભિસઙ્ખારાનં પહીનત્તા ગતિયા યેન તં વદેય્યું – નેરયિકોતિ વા તિરચ્છાનયોનિકોતિ વા પેત્તિવિસયિકોતિ વા મનુસ્સોતિ વા દેવોતિ વા રૂપીતિ વા અરૂપીતિ વા સઞ્ઞીતિ વા અસઞ્ઞીતિ વા નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીતિ વા, સો હેતુ નત્થિ પચ્ચયો નત્થિ કારણં નત્થિ યેન વદેય્યું કથેય્યું ભણેય્યું દીપેય્યું વોહરેય્યુન્તિ – યેન નં વજ્જું તં તસ્સ નત્થિ.

સબ્બેસુ ધમ્મેસુ સમૂહતેસૂતિ સબ્બેસુ ધમ્મેસુ સબ્બેસુ ખન્ધેસુ સબ્બેસુ આયતનેસુ સબ્બાસુ ધાતૂસુ સબ્બાસુ ગતીસુ સબ્બાસુ ઉપપત્તીસુ સબ્બાસુ પટિસન્ધીસુ સબ્બેસુ ભવેસુ સબ્બેસુ સંસારેસુ સબ્બેસુ વટ્ટેસુ ઊહતેસુ સમૂહતેસુ ઉદ્ધતેસુ સમુદ્ધતેસુ ઉપ્પાટિતેસુ સમુપ્પાટિતેસુ પહીનેસુ સમુચ્છિન્નેસુ વૂપસન્તેસુ પટિપ્પસ્સદ્ધેસુ અભબ્બુપ્પત્તિકેસુ ઞાણગ્ગિના દડ્ઢેસૂતિ – સબ્બેસુ ધમ્મેસુ સમૂહતેસુ.

સમૂહતા વાદપથાપિ સબ્બેતિ વાદપથા વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. તસ્સ વાદા ચ વાદપથા ચ અધિવચનાનિ ચ અધિવચનપથા ચ નિરુત્તિ ચ નિરુત્તિપથા ચ પઞ્ઞત્તિ ચ પઞ્ઞત્તિપથા ચ ઊહતા સમૂહતા ઉદ્ધતા સમુદ્ધતા ઉપ્પાટિતા સમુપ્પાટિતા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – સમૂહતા વાદપથાપિ સબ્બે. તેનાહ ભગવા –

“અત્થઙ્ગતસ્સ ન પમાણમત્થિ, [ઉપસીવાતિ ભગવા]
યેન નં વજ્જું તં તસ્સ નત્થિ;
સબ્બેસુ ધમ્મેસુ સમૂહતેસુ, સમૂહતા વાદપથાપિ સબ્બે”તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના યે તે બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં…પે॰… પઞ્જલિકો નમસ્સમાનો નિસિન્નો હોતિ – સત્થા મે, ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

ઉપસીવમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો છટ્ઠો.

૭. નન્દમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૪૬. સન્તિ લોકે મુનયો, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
જના વદન્તિ તયિદં કથંસુ;
ઞાણૂપપન્નં મુનિ નો વદન્તિ, ઉદાહુ વે જીવિતેનૂપપન્નં [જીવિકેનૂપપન્નં (સ્યા॰)] .

સન્તિ લોકે મુનયોતિ. **સન્તી**તિ સન્તિ સંવિજ્જન્તિ અત્થિ ઉપલબ્ભન્તિ. **લોકે**તિ અપાયલોકે…પે॰… આયતનલોકે. **મુનયો**તિ મુનિનામકા આજીવકા નિગણ્ઠા જટિલા તાપસા . (દેવા લોકે મુનયોતિ સઞ્જાનન્તિ, ન ચ તે મુનયો) [( ) એત્થન્તરે પાઠો નત્થિ સ્યા॰ પોત્થકે] તિ. સન્તિ લોકે મુનયો. **ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો**તિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ…પે॰…. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં…પે॰…. **નન્દો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં…પે॰… અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો.

જના વદન્તિ તયિદં કથંસૂતિ. **જના**તિ ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ગહટ્ઠા ચ પબ્બજિતા ચ દેવા ચ મનુસ્સા ચ. **વદન્તી**તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ. **તયિદં કથંસૂ**તિ સંસયપુચ્છા વિમતિપુચ્છા

દ્વેળ્હકપુચ્છા અનેકંસપુચ્છા ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ – જના વદન્તિ તયિદં કથંસુ.

ઞાણૂપપન્નં મુનિ નો વદન્તીતિ . અટ્ઠ સમાપત્તિઞાણેન વા પઞ્ચાભિઞ્ઞાઞાણેન વા ઉપેતં સમુપેતં ઉપાગતં સમુપાગતં ઉપપન્નં સમુપપન્નં સમન્નાગતં મુનિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – ઞાણૂપપન્નં મુનિ નો વદન્તિ.

ઉદાહુ વે જીવિતેનૂપપન્નન્તિ ઉદાહુ અનેકવિવિધઅતિપરમદુક્કરકારિકલૂખજીવિતાનુયોગેન ઉપેતં સમુપેતં ઉપાગતં સમુપાગતં ઉપપન્નં સમુપપન્નં સમન્નાગતં મુનિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – ઉદાહુ વે જીવિતેનૂપપન્નં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘સન્તિ લોકે મુનયો, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
> જના વદન્તિ તયિદં કથંસુ;
> ઞાણૂપપન્નં મુનિ નો વદન્તિ, ઉદાહુ વે જીવિતેનૂપપન્ન’’ન્તિ.

> **૪૭. ન દિટ્ઠિયા ન સુતિયા ન ઞાણેન,**
> **મુનીધ નન્દ કુસલા વદન્તિ;**
> **વિસેનિકત્વા** [વિસેનિંકત્વા (ક॰) મહાનિ॰ ૬૮] **અનીઘા નિરાસા, ચરન્તિ યે તે મુનયોતિ બ્રૂમિ.**

ન દિટ્ઠિયા ન સુતિયા ન ઞાણેનાતિ. **ન દિટ્ઠિયા**તિ ન દિટ્ઠસુદ્ધિયા. **ન સુતિયા**તિ ન સુતસુદ્ધિયા. **ન ઞાણેના**તિ નપિ અટ્ઠસમાપત્તિઞાણેન નપિ પઞ્ચાભિઞ્ઞાઞાણેન નપિ મિચ્છાઞાણેનાતિ – ન દિટ્ઠિયા ન સુતિયા ન ઞાણેન.

મુનીધ નન્દ કુસલા વદન્તીતિ. **કુસલા**તિ યે તે ખન્ધકુસલા ધાતુકુસલા આયતનકુસલા પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલા સતિપટ્ઠાનકુસલા સમ્મપ્પધાનકુસલા ઇદ્ધિપાદકુસલા ઇન્દ્રિયકુસલા બલકુસલા બોજ્ઝઙ્ગકુસલા મગ્ગકુસલા ફલકુસલા નિબ્બાનકુસલા દિટ્ઠસુદ્ધિયા વા સુતસુદ્ધિયા વા અટ્ઠસમાપત્તિઞાણેન વા પઞ્ચાભિઞ્ઞાઞાણેન વા મિચ્છાઞાણેન વા દિટ્ઠેન વા સુતેન વા ઉપેતં સમુપેતં ઉપાગતં સમુપાગતં ઉપપન્નં સમુપપન્નં સમન્નાગતં મુનિં ન વદન્તિ ન કથેન્તિ ન ભણન્તિ ન દીપયન્તિ ન વોહરન્તીતિ – મુનીધ નન્દ કુસલા વદન્તિ.

વિસેનિકત્વા અનીઘા નિરાસા, ચરન્તિ યે તે મુનયોતિ બ્રૂમીતિ સેના વુચ્ચતિ મારસેના, કાયદુચ્ચરિતં મારસેના, વચીદુચ્ચરિતં મારસેના, મનોદુચ્ચરિતં મારસેના, રાગો મારસેના, દોસો મારસેના, મોહો મારસેના, કોધો…પે॰… ઉપનાહો… મક્ખો… પળાસો… ઇસ્સા… મચ્છરિયં… માયા… સાઠેય્યં… થમ્ભો… સારમ્ભો… માનો… અતિમાનો… મદો… પમાદો… સબ્બે કિલેસા સબ્બે દુચ્ચરિતા સબ્બે દરથા સબ્બે પરિળાહા સબ્બે સન્તાપા સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા મારસેના. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘કામા તે પઠમા સેના, દુતિયા અરતિ વુચ્ચતિ;
> તતિયા ખુપ્પિપાસા તે, ચતુત્થી તણ્હા પવુચ્ચતિ.

> ‘‘પઞ્ચમં થિનમિદ્ધં તે, છટ્ઠા ભીરૂ પવુચ્ચતિ;
> સત્તમી વિચિકિચ્છા તે, મક્ખો થમ્ભો તે અટ્ઠમો;

લાભો સિલોકો સક્કારો, મિચ્છાલદ્ધો ચ યો યસો.

“યો ચત્તાનં સમુક્કંસે, પરે ચ અવજાનાતિ;
એસા નમુચિ તે સેના [એસા તે નમુચિ સેના (સ્યા॰ ક॰) સુ॰ નિ॰ ૪૪૧], કણ્હસ્સાભિપ્પહારિની;
ન નં અસૂરો જિનાતિ, જેત્વા ચ લભતે સુખ”ન્તિ.

યતો યતૂહિ અરિયમગ્ગેહિ સબ્બા ચ મારસેના સબ્બે ચ પટિસેનિકરા [વિસેનિંકત્વા (ક॰) મહાનિ॰ ૬૮] કિલેસા જિતા ચ પરાજિતા ચ ભગ્ગા વિપ્પલુગ્ગા [વિપ્પલુગ્ગતા (સ્યા॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૨૮] પરમ્મુખા, તેન વુચ્ચન્તિ વિસેનિકત્વા. **અનીઘા**તિ રાગો નીઘો, દોસો નીઘો, મોહો નીઘો, કોધો નીઘો, ઉપનાહો નીઘો…પે॰… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા નીઘા. યેસં એતે નીઘા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા તે વુચ્ચન્તિ અનીઘા. **નિરાસા**તિ આસા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અવિજ્જા લોભો અકુસલમૂલં. યેસં એસા આસા તણ્હા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, તે વુચ્ચન્તિ નિરાસા અરહન્તો ખીણાસવા. **વિસેનિકત્વા અનીઘા નિરાસા, ચરન્તિ યે તે મુનયોતિ બ્રૂમી**તિ યે તે વિસેનિકત્વાવ અનીઘા ચ નિરાસા ચ ચરન્તિ વિહરન્તિ ઇરિયન્તિ વત્તેન્તિ પાલેન્તિ યપેન્તિ યાપેન્તિ, તે લોકે મુનયોતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – વિસેનિકત્વા અનીઘા નિરાસા, ચરન્તિ યે તે મુનયોતિ બ્રૂમિ. તેનાહ ભગવા –

“ન દિટ્ઠિયા ન સુતિયા ન ઞાણેન, મુનીધ નન્દ કુસલા વદન્તિ;
વિસેનિકત્વા અનીઘા નિરાસા, ચરન્તિ યે તે મુનયોતિ બ્રૂમી”તિ.

૪૮. **યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]**
દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.

કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા તત્થ યતા ચરન્તા, અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસેતિ. **યે કેચી**તિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – યે કેચીતિ. **સમણા**તિ યે કેચિ ઇતો બહિદ્ધા પબ્બજ્જૂપગતા પરિબ્બાજકસમાપન્ના. **બ્રાહ્મણા**તિ યે કેચિ ભોવાદિકાતિ – યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે. **ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો**તિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ…પે॰…. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં…પે॰…. **નન્દો**તિ. તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં…પે॰… અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો.

દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ દિટ્ઠેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ ; સુતેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ; દિટ્ઠસ્સુતેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં.

સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ સીલેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ; વતેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ; સીલબ્બતેનાપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં.

અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ અનેકવિધકોતૂહલમઙ્ગલેન [અનેકવિધવત્ત કુતૂહલમઙ્ગલેન (સ્યા॰)] સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.

કચ્ચિસુ તે ભગવા તત્થ યતા ચરન્તાતિ. કચ્ચિસ્સૂતિ સંસયપુચ્છા વિમતિપુચ્છા દ્વેળ્હકપુચ્છા અનેકંસપુચ્છા, ''એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો''તિ – કચ્ચિસ્સુ. **તેતિ** દિટ્ઠિગતિકા. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા. **તત્થ યતા ચરન્તાતિ. તત્થાતિ** સકાય દિટ્ઠિયા સકાય ખન્તિયા સકાય રુચિયા સકાય લદ્ધિયા. **યતાતિ** યત્તા પટિયત્તા [યતા પટિયતા (સ્યા॰)] ગુત્તા ગોપિતા રક્ખિતા સંવુતા. **ચરન્તાતિ** ચરન્તા વિહરન્તા ઇરિયન્તા વત્તેન્તા પાલેન્તા યપેન્તા યાપેન્તાતિ – કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા તત્થ યતા ચરન્તા.

અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસાતિ જાતિજરામરણં અતરિંસુ ઉત્તરિંસુ પતરિંસુ સમતિક્કમિંસુ વીતિવત્તિંસુ. **મારિસાતિ** પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં – મારિસાતિ – અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ.

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છામિ તન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં, કથયસ્સુ મેતિ પુચ્છામિ તં. **ભગવાતિ**...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેતન્તિ** બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ''યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
> દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
> સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.
>
> ''કચ્ચિસ્સુ તે ભગવા તત્થ યતા ચરન્તા,
> અતારુ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ;
> પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેત''ન્તિ.

૪૯. યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [નન્દાતિ ભગવા]
દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં;
કિઞ્ચાપિ તે તત્થ યતા ચરન્તિ, નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ.

યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસેતિ. યે કેચીતિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – યે કેચીતિ. **સમણાતિ** યે કેચિ ઇતો બહિદ્ધા પબ્બજ્જૂપગતા પરિબ્બાજકસમાપન્ના.

બ્રાહ્મણાતિ યે કેચિ ભોવાદિકાતિ – યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે. **નન્દાતિ ભગવાતિ. નન્દા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – નન્દાતિ ભગવા.

દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ દિટ્ઠેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ; સુતેનપિ સુદ્ધિં…પે॰… દિટ્ઠસ્સુતેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં.

સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ સીલેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ ; વતેનપિ સુદ્ધિં…પે॰… વોહરન્તિ; સીલબ્બતેનાપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં.

અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ અનેકવિધકોતૂહલમઙ્ગલેન સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.

કિઞ્ચાપિ તે તત્થ યતા ચરન્તીતિ. **કિઞ્ચાપી**તિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં – કિઞ્ચાપીતિ. **તે**તિ દિટ્ઠિગતિકા. **તત્થા**તિ સકાય દિટ્ઠિયા સકાય ખન્તિયા સકાય રુચિયા સકાય લદ્ધિયા. **યતા**તિ યત્તા પટિયત્તા ગુત્તા ગોપિતા રક્ખિતા સંવુતા. **ચરન્તી**તિ ચરન્તિ વિહરન્તિ ઇરિયન્તિ વત્તેન્તિ પાલેન્તિ યપેન્તિ યાપેન્તીતિ – કિઞ્ચાપિ તે તત્થ યતા ચરન્તિ.

નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમીતિ જાતિજરામરણં ન તરિંસુ ન ઉત્તરિંસુ ન પતરિંસુ ન સમતિક્કમિંસુ ન વીતિવત્તિંસુ, જાતિજરામરણા અનિક્ખન્તા અનિસ્સટા અનતિક્કન્તા અસમતિક્કન્તા અવીતિવત્તા, અન્તોજાતિજરામરણે પરિવત્તેન્તિ, અન્તોસંસારપથે પરિવત્તેન્તિ, જાતિયા અનુગતા, જરાય અનુસટા, બ્યાધિના અભિભૂતા, મરણેન અબ્ભાહતા અતાણા અલેણા અસરણા અસરણીભૂતાતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [નન્દાતિ ભગવા]
> દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
>
> સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં;
> કિઞ્ચાપિ તે તત્થ યતા ચરન્તિ, નાતરિંસુ જાતિજરન્તિ બ્રૂમી’’તિ.

૫૦. યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.

તે ચે મુની બ્રૂસિ અનોઘતિણ્ણે, અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે;
અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસેતિ. યે કેચીતિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – યે કેચીતિ. **સમણાતિ** યે કેચિ ઇતો બહિદ્ધા પબ્બજ્જૂપગતા પરિબ્બાજકસમાપન્ના. **બ્રાહ્મણાતિ** યે કેચિ ભોવાદિકાતિ – યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે. **ઇચ્ચાયસ્મા નન્દોતિ. ઇચ્ચાતિ** પદસન્ધિ...પે॰... ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો.

દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ દિટ્ઠેનપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ; સુતેનાપિ સુદ્ધિં...પે॰... દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં.

સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ સીલેનાપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તિ; વતેનાપિ સુદ્ધિં...પે॰... વોહરન્તિ; સીલબ્બતેનાપિ સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં.

અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિન્તિ અનેકવિધકોતૂહલમઙ્ગલેન સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં વદન્તિ કથેન્તિ ભણન્તિ દીપયન્તિ વોહરન્તીતિ – અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.

તે ચે મુની બ્રૂસિ અનોઘતિણ્ણેતિ. તે ચેતિ દિટ્ઠિગતિકે. **મુનીતિ** મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં...પે॰... સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનિ . **બ્રૂસિ અનોઘતિણ્ણેતિ** કામોઘં ભવોઘં દિટ્ઠોઘં અવિજ્જોઘં અતિણ્ણે અનતિક્કન્તે અસમતિક્કન્તે અવીતિવત્તે અન્તોજાતિજરામરણે પરિવત્તેન્તે અન્તોસંસારપથે પરિવત્તેન્તે જાતિયા અનુગતે જરાય અનુસટે બ્યાધિના અભિભૂતે મરણેન અબ્ભાહતે અતાણે અલેણે અસરણે અસરણીભૂતે. **બ્રૂસીતિ** બ્રૂસિ આચિક્ખસિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરસિ વિભજસિ ઉત્તાનીકરોસિ પકાસેસીતિ – તે ચે મુની બ્રૂસિ અનોઘતિણ્ણે.

અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસાતિ અથ કો એસો સદેવકે લોકે સમારકે સબ્રહ્મકે સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાય સદેવમનુસ્સાય જાતિજરામરણં અતરિ ઉત્તરિ પતરિ સમતિક્કમિ વીતિવત્તયિ. **મારિસાતિ** પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે, અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ.

પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ. પુચ્છામિ તન્તિ પુચ્છામિ તં યાચામિ તં અજ્ઝેસામિ તં પસાદેમિ તં. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેતન્તિ** બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ''યે કેચિમે સમણબ્રાહ્મણાસે, [ઇચ્ચાયસ્મા નન્દો]
> દિટ્ઠસ્સુતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં;
> સીલબ્બતેનાપિ વદન્તિ સુદ્ધિં, અનેકરૂપેન વદન્તિ સુદ્ધિં.
>
> તે ચે મુની બ્રૂસિ અનોઘતિણ્ણે, અથ કો ચરહિ દેવમનુસ્સલોકે;
> અતારિ જાતિઞ્ચ જરઞ્ચ મારિસ, પુચ્છામિ તં ભગવા બ્રૂહિ મેત''ન્તિ.

૫૧. નાહં સબ્બે સમણબ્રાહ્મણાસે, [નન્દાતિ ભગવા]
જાતિજરાય નિવુતાતિ બ્રૂમિ;
યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં.

અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં, તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે [અનાસવા યે (સ્યા॰ ક॰)] ;
તે વે નરા ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમિ.

નાહં સબ્બે સમણબ્રાહ્મણાસે, નન્દાતિ ભગવા જાતિજરાય નિવુતાતિ બ્રૂમીતિ નાહં, નન્દ, સબ્બે સમણબ્રાહ્મણા જાતિજરાય આવુતા નિવુતા ઓવુતા પિહિતા પટિચ્છન્ના પટિકુજ્જિતાતિ વદામિ. અત્થિ તે સમણબ્રાહ્મણા યેસં જાતિ ચ જરામરણઞ્ચ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્માતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – નાહં સબ્બે સમણબ્રાહ્મણાસે નન્દાતિ ભગવા જાતિજરાય નિવુતાતિ બ્રૂમિ.

યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બન્તિ યે સબ્બા દિટ્ઠસુદ્ધિયો પહાય જહિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વા. યે સબ્બા સુતસુદ્ધિયો પહાય...પે॰... યે સબ્બા મુતસુદ્ધિયો પહાય, યે સબ્બા દિટ્ઠસુતમુતસુદ્ધિયો પહાય યે સબ્બા સીલસુદ્ધિયો પહાય, યે સબ્બા વતસુદ્ધિયો પહાય, યે સબ્બા સીલબ્બતસુદ્ધિયો પહાય જહિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – યે સીધ દિટ્ઠંવ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં.

અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બન્તિ અનેકવિધકોતૂહલમઙ્ગલેન સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં પહાય જહિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં.

તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવા સે, તે વે નરા ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમીતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા સદ્દતણ્હા ગન્ધતણ્હા રસતણ્હા ફોટ્ઠબ્બતણ્હા ધમ્મતણ્હા. **તણ્હં પરિઞ્ઞાયા**તિ તણ્હં તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા – ઞાતપરિઞ્ઞાય, તીરણપરિઞ્ઞાય, પહાનપરિઞ્ઞાય. કતમા ઞાતપરિઞ્ઞા? તણ્હં જાનાતિ [પજાનાતિ (સ્યા॰) પરિજાનાતિ (ક॰) મહાનિ॰ ૧૩] ''અયં રૂપતણ્હા, અયં સદ્દતણ્હા, અયં ગન્ધતણ્હા, અયં રસતણ્હા, અયં ફોટ્ઠબ્બતણ્હા, અયં ધમ્મતણ્હા''તિ જાનાતિ પસ્સતિ – અયં ઞાતપરિઞ્ઞા.

કતમા તીરણપરિઞ્ઞા? એવં ઞાતં કત્વા તણ્હં તીરેતિ અનિચ્ચતો દુક્ખતો રોગતો ગણ્ડતો...પે॰... નિસ્સરણતો તીરેતિ – અયં તીરણપરિઞ્ઞા.

કતમા પહાનપરિઞ્ઞા? એવં તીરયિત્વા તણ્હં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''યો, ભિક્ખવે, તણ્હાય છન્દરાગો તં પજહથ. એવં સા તણ્હા પહીના ભવિસ્સતિ ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા''. અયં પહાનપરિઞ્ઞા. **તણ્હં પરિઞ્ઞાયા**તિ તણ્હં ઇમાહિ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા. **અનાસવા**તિ ચત્તારો આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, દિટ્ઠાસવો, અવિજ્જાસવો. યેસં ઇમે આસવા પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા, તે વુચ્ચન્તિ અનાસવા અરહન્તો ખીણાસવા – તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવા.

તે વે નરા ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમીતિ યે તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવા, તે કામોઘં તિણ્ણા ભવોઘં તિણ્ણા દિટ્ઠોઘં તિણ્ણા અવિજ્જોઘં તિણ્ણા સબ્બસંસારપથં તિણ્ણા ઉત્તિણ્ણા નિત્તિણ્ણા અતિક્કન્તા સમતિક્કન્તા વીતિવત્તાતિ બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે તે વે નરા ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘નાહં સબ્બે સમણબ્રાહ્મણાસે, [નન્દાતિ ભગવા]
> જાતિજરાય નિવુતાતિ બ્રૂમિ;
> યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં.
>
> અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં, તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે;
> તે વે નરા ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમી’’તિ.

૫૨. એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો, સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં;
યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં.

અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં, તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે;
અહમ્પિ તે ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમિ.

એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનોતિ. **એત**ન્તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં નન્દામિ અભિનન્દામિ મોદામિ અનુમોદામિ ઇચ્છામિ સાદિયામિ પત્થયામિ પિહયામિ અભિજપ્પામિ. **મહેસિનો**તિ કિં મહેસિ ભગવા? મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ મહેસિ…પે॰… કહં નરાસભોતિ મહેસીતિ – એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો.

સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકન્તિ. **સુકિત્તિત**ન્તિ સુકિત્તિતં સુઆચિક્ખિતં [સ્વાચિક્ખિતં (ક॰)] સુદેસિતં સુપઞ્ઞપિતં સુપટ્ઠપિતં સુવિવટં સુવિભત્તં સુઉત્તાનીકતં સુપકાસિતં. **ગોતમનૂપધીક**ન્તિ ઉપધી વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. ઉપધિપ્પહાનં ઉપધિવૂપસમં ઉપધિનિસ્સગ્ગં ઉપધિપટિપ્પસ્સદ્ધં અમતં નિબ્બાનન્તિ – સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં.

યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બન્તિ યે સબ્બા દિટ્ઠસુદ્ધિયો પહાય જહિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વા. યે સબ્બા સુતસુદ્ધિયો…પે॰… યે સબ્બા મુતસુદ્ધિયો… યે સબ્બા દિટ્ઠસુતમુતસુદ્ધિયો… યે સબ્બા સીલસુદ્ધિયો… યે સબ્બા વતસુદ્ધિયો… યે સબ્બા સીલબ્બતસુદ્ધિયો પહાય જહિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં.

અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બન્તિ અનેકવિધકોતૂહલમઙ્ગલેન સુદ્ધિં વિસુદ્ધિં પરિસુદ્ધિં મુત્તિં વિમુત્તિં પરિમુત્તિં પહાય જહિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં.

તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે, અહમ્પિ તે ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમીતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા સદ્દતણ્હા ગન્ધતણ્હા રસતણ્હા ફોટ્ઠબ્બતણ્હા ધમ્મતણ્હા. **તણ્હં પરિઞ્ઞાયા**તિ તણ્હં તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા – ઞાતપરિઞ્ઞાય,

તીરણપરિઞ્ઞાય [તિરણપરિઞ્ઞાય (સ્યા॰)], પહાનપરિઞ્ઞાય. કતમા ઞાતપરિઞ્ઞા ? તણ્હં જાનાતિ – અયં રૂપતણ્હા, અયં સદ્દતણ્હા, અયં ગન્ધતણ્હા, અયં રસતણ્હા, અયં ફોટ્ઠબ્બતણ્હા, અયં ધમ્મતણ્હાતિ જાનાતિ પસ્સતિ – અયં ઞાતપરિઞ્ઞા.

કતમા તીરણપરિઞ્ઞા? એવં ઞાતં કત્વા તણ્હં તીરેતિ [તિરેતિ (સ્યા॰)] અનિચ્ચતો દુક્ખતો રોગતો ગણ્ડતો સલ્લતો અઘતો આબાધતો પરતો પલોકતો ઈતિતો ઉપદ્દવતો ભયતો ઉપસગ્ગતો ચલતો પભઙ્ગુતો અદ્ધુવતો અતાણતો અલેણતો અસરણતો અસરણીભૂતતો રિત્તતો તુચ્છતો સુઞ્ઞતો અનત્તતો આદીનવતો વિપરિણામધમ્મતો અસારકતો અઘમૂલતો વધકતો વિભવતો સાસવતો સઙ્ખતતો મારામિસતો જાતિધમ્મતો જરાધમ્મતો બ્યાધિધમ્મતો મરણધમ્મતો સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસધમ્મતો સંકિલેસધમ્મતો સમુદયતો અત્થઙ્ગમતો અસ્સાદતો આદીનવતો નિસ્સરણતો તીરેતિ – અયં તીરણપરિઞ્ઞા.

કતમા પહાનપરિઞ્ઞા? એવં તીરયિત્વા તણ્હં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ – અયં પહાનપરિઞ્ઞા.

તણ્હં પરિઞ્ઞાયાતિ તણ્હં ઇમાહિ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા. **અનાસવા**તિ ચત્તારો આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, દિટ્ઠાસવો, અવિજ્જાસવો. યેસં ઇમે આસવા પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા, તે વુચ્ચન્તિ અનાસવા અરહન્તો ખીણાસવા. **તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે, અહમ્પિ તે ઓઘતિણ્ણા**તિ. **બ્રૂમી**તિ યે તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવા, અહમ્પિ તે કામોઘં તિણ્ણા ભવોઘં તિણ્ણા દિટ્ઠોઘં તિણ્ણા અવિજ્જોઘં તિણ્ણા સબ્બસંસારપથં તિણ્ણા ઉત્તિણ્ણા નિત્તિણ્ણા અતિક્કન્તા સમતિક્કન્તા વીતિવત્તાતિ બ્રૂમિ વદામિતિ – તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે, અહમ્પિ તે ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમિ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘એતાભિનન્દામિ વચો મહેસિનો, સુકિત્તિતં ગોતમનૂપધીકં;
> યે સીધ દિટ્ઠં વ સુતં મુતં વા, સીલબ્બતં વાપિ પહાય સબ્બં.
>
> અનેકરૂપમ્પિ પહાય સબ્બં, તણ્હં પરિઞ્ઞાય અનાસવાસે;
> અહમ્પિ તે ઓઘતિણ્ણાતિ બ્રૂમી’’તિ.

નન્દમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો સત્તમો.

૮. હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૫૩. યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ, [ઇચ્ચાયસ્મા હેમકો]
હુરં ગોતમસાસના;
ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ, સબ્બં તં ઇતિહીતિહં;
સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં, નાહં તત્થ અભિરમિં.

યે મે પુબ્બે વિયાકંસૂતિ યો ચ બાવરી બ્રાહ્મણો યે ચઞ્ઞે તસ્સ આચરિયા, તે સકં દિટ્ઠિં સકં ખન્તિં સકં રુચિં સકં લદ્ધિં સકં અજ્ઝાસયં સકં અધિપ્પાયં બ્યાકંસુ આચિક્ખિંસુ દેસયિંસુ પઞ્ઞપિંસુ પટ્ઠપિંસુ વિવરિંસુ વિભજિંસુ ઉત્તાનીઅકંસુ પકાસેસુન્તિ – યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ. **ઇચ્ચાયસ્મા હેમકો**તિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ…પે॰…

પદાનુપુબ્બતાપેતં – ઇચ્ચાતિ. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં…પે॰… **હેમકો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં…પે॰… અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા હેમકો.

હુરં ગોતમસાસનાતિ હુરં ગોતમસાસના પરં ગોતમસાસના પુરે ગોતમસાસના પઠમતરં ગોતમસાસના બુદ્ધસાસના જિનસાસના તથાગતસાસના [તથાગતસાસના દેવસાસના (ક॰)] અરહન્તસાસનાતિ – હુરં ગોતમસાસના.

ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતીતિ એવં કિર આસિ, એવં કિર ભવિસ્સતીતિ – ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ.

સબ્બં તં ઇતિહીતિહન્તિ સબ્બં તં ઇતિહીતિહં ઇતિકિરાય પરંપરાય પિટકસમ્પદાય તક્કહેતુ નયહેતુ આકારપરિવિતક્કેન દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા ન સામં સયમભિઞ્ઞાતં ન અત્તપચ્ચક્ખધમ્મં કથયિંસૂતિ – સબ્બં તં ઇતિહીતિહં.

સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનન્તિ સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં વિતક્કવડ્ઢનં સઙ્કપ્પવડ્ઢનં કામવિતક્કવડ્ઢનં બ્યાપાદવિતક્કવડ્ઢનં વિહિંસાવિતક્કવડ્ઢનં ઞાતિવિતક્કવડ્ઢનં જનપદવિતક્કવડ્ઢનં અમરાવિતક્કવડ્ઢનં પરાનુદયતાપટિસંયુત્તવિતક્કવડ્ઢનં લાભસક્કારસિલોકપટિસંયુત્તવિતક્કવડ્ઢનં અનવઞ્ઞત્તિપટિસંયુત્તવિતક્કવડ્ઢનન્તિ – સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં.

નાહં તત્થ અભિરમિન્તિ નાહં તત્થ અભિરમિં ન વિન્દિં નાધિગચ્છિં ન પટિલભિન્તિ – નાહં તત્થ અભિરમિં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ, [ઇચ્ચાયસ્મા હેમકો]
> હુરં ગોતમસાસના;
> ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ, સબ્બં તં ઇતિહીતિહં;
> સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં, નાહં તત્થ અભિરમિ’’ન્તિ.

૫૪. ત્વઞ્ચ મે ધમ્મમક્ખાહિ, તણ્હાનિગ્ઘાતનં મુનિ;
યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિકં.

ત્વઞ્ચ મે ધમ્મમક્ખાહીતિ. **ત્વ**ન્તિ ભગવન્તં ભણતિ. **ધમ્મમક્ખાહી**તિ. **ધમ્મ**ન્તિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ચત્તારો સમ્મપ્પધાને ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં અક્ખાહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – ત્વઞ્ચ મે ધમ્મમક્ખાહિ.

તણ્હાનિગ્ઘાતનં મુનીતિ. **તણ્હા**તિ – રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. તણ્હાનિગ્ઘાતનં તણ્હાપહાનં તણ્હાવૂપસમં તણ્હાપટિનિસ્સગ્ગં તણ્હાપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનં. **મુની**તિ મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં…પે॰… સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનીતિ – તણ્હાનિગ્ઘાતનં મુનિ.

યં વિદિત્વા સતો ચરન્તિ યં વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ...પે॰... ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ...પે॰... ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ વિદિતં કત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો...પે॰... સો વુચ્ચતિ સતો. **ચરન્તિ** ચરન્તો વિહરન્તો ઇરિયન્તો વત્તેન્તો પાલેન્તો યપેન્તો યાપેન્તોતિ – યં વિદિત્વા સતો ચરં.

તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **વિસત્તિકા**તિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા...પે॰... વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા. **લોકે**તિ અપાયલોકે મનુસ્સલોકે દેવલોકે ખન્ધલોકે ધાતુલોકે આયતનલોકે. **તરે લોકે વિસત્તિકન્તિ** લોકે વેસા વિસત્તિકા લોકે વેતં વિસત્તિકં સતો તરેય્યં ઉત્તરેય્યં પતરેય્યં સમતિક્કમેય્યં વીતિવત્તેય્યન્તિ – તરે લોકે વિસત્તિકં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ''ત્વઞ્ચ મે ધમ્મમક્ખાહિ, તણ્હાનિગ્ઘાતનં મુનિ;
> યં વિદિત્વા સતો ચરં, તરે લોકે વિસત્તિક''ન્તિ.

૫૫. ઇધ દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ, પિયરૂપેસુ હેમક;
છન્દરાગવિનોદનં, નિબ્બાનપદમચ્ચુતં.

ઇધ દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસૂતિ. **દિટ્ઠન્તિ** ચક્ખુના દિટ્ઠં; **સુતન્તિ** સોતેન સુતં; **મુતન્તિ** ઘાનેન ઘાયિતં જિવ્હાય સાયિતં કાયેન ફુટ્ઠં; **વિઞ્ઞાતન્તિ** મનસા વિઞ્ઞાતન્તિ – ઇધ દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ.

પિયરૂપેસુ હેમકાતિ કિઞ્ચ લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં? ચક્ખુ [ચક્ખું (સ્યા॰ ક॰)] લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, સોતં લોકે...પે॰... ઘાનં લોકે... જિવ્હા લોકે... કાયો લોકે... મનો લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; રૂપા લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, સદ્દા લોકે... ગન્ધા લોકે... રસા લોકે... ફોટ્ઠબ્બા લોકે... ધમ્મા લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; ચક્ખુવિઞ્ઞાણં લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, સોતવિઞ્ઞાણં લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, ઘાનવિઞ્ઞાણં લોકે... જિવ્હાવિઞ્ઞાણં લોકે... કાયવિઞ્ઞાણં લોકે... મનોવિઞ્ઞાણં લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, ચક્ખુસમ્ફસ્સો લોકે... સોતસમ્ફસ્સો લોકે... ઘાનસમ્ફસ્સો લોકે... જિવ્હાસમ્ફસ્સો લોકે... કાયસમ્ફસ્સો લોકે... મનોસમ્ફસ્સો લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; ચક્ખુસમ્ફસ્સજા વેદના લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં... સોતસમ્ફસ્સજા વેદના... ઘાનસમ્ફસ્સજા વેદના... જિવ્હાસમ્ફસ્સજા વેદના... કાયસમ્ફસ્સજા વેદના... મનોસમ્ફસ્સજા વેદના લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; રૂપસઞ્ઞા લોકે... સદ્દસઞ્ઞા લોકે... ગન્ધસઞ્ઞા લોકે... રસસઞ્ઞા લોકે... ફોટ્ઠબ્બસઞ્ઞા લોકે... ધમ્મસઞ્ઞા લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, રૂપસઞ્ચેતના લોકે... સદ્દસઞ્ચેતના લોકે... ગન્ધસઞ્ચેતના લોકે... રસસઞ્ચેતના લોકે... ફોટ્ઠબ્બસઞ્ચેતના લોકે... ધમ્મસઞ્ચેતના લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; રૂપતણ્હા લોકે... સદ્દતણ્હા લોકે... ગન્ધતણ્હા લોકે... રસતણ્હા લોકે ... ફોટ્ઠબ્બતણ્હા લોકે... ધમ્મતણ્હા લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; રૂપવિતક્કો લોકે... સદ્દવિતક્કો લોકે... ગન્ધવિતક્કો લોકે... રસવિતક્કો લોકે... ફોટ્ઠબ્બવિતક્કો લોકે... ધમ્મવિતક્કો લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં; રૂપવિચારો લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, સદ્દવિચારો લોકે... ગન્ધવિચારો લોકે... રસવિચારો લોકે... ફોટ્ઠબ્બવિચારો લોકે... ધમ્મવિચારો લોકે પિયરૂપં સાતરૂપન્તિ – પિયરૂપેસુ હેમક.

છન્દરાગવિનોદનન્તિ. **છન્દરાગો**તિ યો કામેસુ કામચ્છન્દો કામરાગો કામનન્દી કામતણ્હા કામસિનેહો કામપરિળાહો કામમુચ્છા કામજ્ઝોસાનં કામોઘો કામયોગો કામુપાદાનં કામચ્છન્દનીવરણં. **છન્દરાગવિનોદન**ન્તિ છન્દરાગપ્પહાનં છન્દરાગવૂપસમં છન્દરાગપટિનિસ્સગ્ગં છન્દરાગપટિપ્પસ્સદ્ધં અમતં નિબ્બાનન્તિ – છન્દરાગવિનોદનં.

નિબ્બાનપદમચ્ચુતન્તિ નિબ્બાનપદં તાણપદં લેણપદં સરણપદં અભયપદં. **અચ્ચુત**ન્તિ નિચ્ચં ધુવં સસ્સતં અવિપરિણામધમ્મન્તિ – નિબ્બાનપદમચ્ચુતં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘ઇધ દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ, પિયરૂપેસુ હેમક;
> છન્દરાગવિનોદનં, નિબ્બાનપદમચ્ચુત’’ન્તિ.

૫૬. એતદઞ્ઞાય યે સતા, દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા;
ઉપસન્તા ચ તે સદા, તિણ્ણા લોકે વિસત્તિકં.

એતદઞ્ઞાય યે સતાતિ. **એત**ન્તિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **અઞ્ઞાયા**તિ અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **યે**તિ અરહન્તો ખીણાસવા. **સતા**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતા – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવિતત્તા સતા...પે॰... તે વુચ્ચન્તિ સતાતિ – એતદઞ્ઞાય યે સતા.

દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતાતિ. **દિટ્ઠધમ્મા**તિ દિટ્ઠધમ્મા ઞાતધમ્મા તુલિતધમ્મા તીરિતધમ્મા વિભૂતધમ્મા વિભાવિતધમ્મા. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ દિટ્ઠધમ્મા...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ દિટ્ઠધમ્મા ઞાતધમ્મા તુલિતધમ્મા તીરિતધમ્મા વિભૂતધમ્મા વિભાવિતધમ્મા. **અભિનિબ્બુતા**તિ રાગસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતા, દોસસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતા, મોહસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતા, કોધસ્સ...પે॰... ઉપનાહસ્સ... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સન્તત્તા સમિતત્તા વૂપસમિતત્તા નિજ્ઝાતત્તા નિબ્બુતત્તા વિગતત્તા પટિપ્પસદ્ધત્તા સન્તા ઉપસન્તા વૂપસન્તા નિબ્બુતા પટિપ્પસ્સદ્ધાતિ – દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા.

ઉપસન્તા ચ તે સદાતિ. **ઉપસન્તા**તિ રાગસ્સ ઉપસમિતત્તા નિબ્બાપિતત્તા ઉપસન્તા...પે॰... દોસસ્સ... મોહસ્સ... કોધસ્સ... ઉપનાહસ્સ...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સન્તત્તા સમિતત્તા વૂપસમિતત્તા નિજ્ઝાતત્તા નિબ્બુતત્તા વિગતત્તા પટિપ્પસદ્ધત્તા સન્તા ઉપસન્તા વૂપસન્તા નિબ્બુતા પટિપ્પસ્સદ્ધાતિ ઉપસન્તા. **તે**તિ અરહન્તો ખીણાસવા. **સદા**તિ સદા સબ્બકાલં નિચ્ચકાલં ધુવકાલં સતતં સમિતં અબ્બોકિણ્ણં પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં ઉદકૂમિકજાતં અવીચિસન્તતિસહિતં ફસ્સિતં પુરેભત્તં પચ્છાભત્તં પુરિમયામં મજ્ઝિમયામં પચ્છિમયામં કાળે જુણ્હે વસ્સે હેમન્તે ગિમ્હે પુરિમે વયોખન્ધે મજ્ઝિમે વયોખન્ધે પચ્છિમે વયોખન્ધેતિ – ઉપસન્તા ચ તે સદા.

તિણ્ણા લોકે વિસત્તિકન્તિ વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **વિસત્તિકા**તિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા...પે॰... વિસટા વિત્થતાતિ વિસત્તિકા. **લોકે**તિ અપાયલોકે...પે॰... આયતનલોકે.

તિણ્ણા લોકે વિસત્તિકન્તિ લોકે વેસા વિસત્તિકા લોકે વેતં વિસત્તિકં તિણ્ણા ઉત્તિણ્ણા નિત્થિણ્ણા અતિક્કન્તા સમતિક્કન્તા વીતિવત્તાતિ – તિણ્ણા લોકે વિસત્તિકં. તેનાહ ભગવા –

''એતદઞ્ઞાય યે સતા, દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા;
ઉપસન્તા ચ તે સદા, તિણ્ણા લોકે વિસત્તિક''ન્તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો અટ્ઠમો.

૯. તોદેય્યમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૫૭. યસ્મિં કામા ન વસન્તિ, [ઇચ્ચાયસ્મા તોદેય્યો]
તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ;
કથંકથા ચ યો તિણ્ણો, વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસો.

યસ્મિં કામા ન વસન્તીતિ યસ્મિં કામા ન વસન્તિ ન સંવસન્તિ ન આવસન્તિ ન પરિવસન્તીતિ – યસ્મિં કામા ન વસન્તિ. **ઇચ્ચાયસ્મા તોદેય્યોતિ. ઇચ્ચાતિ** પદસન્ધિ...પે॰... પદાનુપુબ્બતાપેતં – ઇચ્ચાતિ. **આયસ્માતિ** પિયવચનં...પે॰.... **તોદેય્યોતિ** તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા તોદેય્યો.

તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતીતિ તણ્હા યસ્સ નત્થિ ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ.

કથંકથા ચ યો તિણ્ણોતિ કથંકથા ચ યો તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો નિત્થિણ્ણો અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તોતિ – કથંકથા ચ યો તિણ્ણો.

વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસોતિ વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસો કિંસણ્ઠિતો કિંપકારો કિંપટિભાગો ઇચ્છિતબ્બોતિ વિમોક્ખં પુચ્છતીતિ – વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

''યસ્મિં કામા ન વસન્તિ, [ઇચ્ચાયસ્મા તોદેય્યો]
તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ;
કથંકથા ચ યો તિણ્ણો, વિમોક્ખો તસ્સ કીદિસો''તિ.

૫૮. યસ્મિં કામા ન વસન્તિ, [તોદેય્યાતિ ભગવા]
તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ;
કથંકથા ચ યો તિણ્ણો, વિમોક્ખો તસ્સ નાપરો.

યસ્મિં કામા ન વસન્તીતિ. યસ્મિન્તિ યસ્મિં પુગ્ગલે અરહન્તે ખીણાસવે. **કામાતિ** ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **યસ્મિં કામા ન વસન્તીતિ** યસ્મિં કામા ન વસન્તિ ન સંવસન્તિ ન આવસન્તિ ન પરિવસન્તીતિ – યસ્મિં કામા ન વસન્તિ.

તોદેય્યાતિ ભગવાતિ. તોદેય્યાતિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં... પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – તોદેય્યાતિ ભગવા.

તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતીતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા સદ્દતણ્હા ગન્ધતણ્હા રસતણ્હા ફોટ્ઠબ્બતણ્હા ધમ્મતણ્હા. **યસ્સા**તિ અરહતો ખીણાસવસ્સ. **તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતી**તિ તણ્હા યસ્સ નત્થિ ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ, પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ.

કથંકથા ચ યો તિણ્ણોતિ કથંકથા વુચ્ચતિ વિચિકિચ્છા. દુક્ખે કઙ્ખા...પે॰... છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ મનોવિલેખો. **યો**તિ યો સો અરહં ખીણાસવો. **કથંકથા ચ યો તિણ્ણો**તિ કથંકથા ચ યો તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો નિત્થિણ્ણો અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તોતિ – કથંકથા ચ યો તિણ્ણો.

વિમોક્ખો તસ્સ નાપરોતિ નત્થિ તસ્સ અપરો વિમોક્ખો. યેન વિમોક્ખેન વિમુચ્ચેય્ય વિમુત્તો સો. કતં તસ્સ વિમોક્ખેન કરણીયન્તિ – વિમોક્ખો તસ્સ નાપરો. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યસ્મિં કામા ન વસન્તિ, [તોદેય્યાતિ ભગવા]
> તણ્હા યસ્સ ન વિજ્જતિ;
> કથંકથા ચ યો તિણ્ણો, વિમોક્ખો તસ્સ નાપરો’’તિ.

૫૯. નિરાસસો સો ઉદ આસસાનો, પઞ્ઞાણવા સો ઉદ પઞ્ઞકપ્પી;
મુનિં અહં સક્ક યથા વિજઞ્ઞં, તં મે વિયાચિક્ખ સમન્તચક્ખુ.

નિરાસસો સો ઉદ આસસાનોતિ નિત્તણ્હો સો, ઉદાહુ સતણ્હો રૂપે આસીસતિ [આસિંસતિ (સ્યા॰)], સદ્દે...પે॰... ગન્ધે... રસે... ફોટ્ઠબ્બે... કુલં... ગણં... આવાસં... લાભં... યસં... પસંસં... સુખં... ચીવરં... પિણ્ડપાતં... સેનાસનં... ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં... કામધાતું ... રૂપધાતું... અરૂપધાતું... કામભવં... રૂપભવં... અરૂપભવં... સઞ્ઞાભવં... અસઞ્ઞાભવં... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવં... એકવોકારભવં... ચતુવોકારભવં... પઞ્ચવોકારભવં... અતીતં... અનાગતં... પચ્ચુપ્પન્નં... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બે ધમ્મે આસીસતિ સાદિયતિ પત્થેતિ પિહેતિ અભિજપ્પતીતિ – નિરાસસો સો ઉદ આસસાનો.

પઞ્ઞાણવા સો ઉદ પઞ્ઞકપ્પીતિ. પઞ્ઞાણવા સોતિ પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **ઉદ પઞ્ઞકપ્પી**તિ ઉદાહુ અટ્ઠસમાપત્તિઞાણેન વા પઞ્ચાભિઞ્ઞાઞાણેન વા મિચ્છાઞાણેન વા તણ્હાકપ્પં વા દિટ્ઠિકપ્પં વા કપ્પેતિ જનેતિ સઞ્જનેતિ નિબ્બત્તેતિ અભિનિબ્બત્તેતીતિ – પઞ્ઞાણવા સો ઉદ પઞ્ઞકપ્પી.

મુનિં અહં સક્ક યથા વિજઞ્ઞન્તિ. સક્કાતિ સક્કો ભગવા. સક્યકુલા પબ્બજિતોતિપિ સક્કો. અથ વા, અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. તસ્સિમાનિ ધનાનિ, સેય્યથિદં – સદ્ધાધનં સીલધનં હિરિધનં ઓત્તપ્પધનં સુતધનં ચાગધનં પઞ્ઞાધનં સતિપટ્ઠાનધનં સમ્મપ્પધાનધનં ઇદ્ધિપાદધનં ઇન્દ્રિયધનં બલધનં બોજ્ઝઙ્ગધનં મગ્ગધનં ફલધનં નિબ્બાનધનન્તિ. તેહિ અનેકવિધેહિ ધનરતનેહિ અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. અથ વા, પહુ વિસવી અલમત્તો સૂરો વીરો વિક્કન્તો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસોતિપિ

સક્કો. **મુનિં અહં સક્ક યથા વિજઞ્ઞન્તિ** સક્ક યથાહં મુનિં જાનેય્યં આજાનેય્યં વિજાનેય્યં પટિવિજાનેય્યં પટિવિજ્ઝેય્યન્તિ – મુનિં અહં સક્ક યથા વિજઞ્ઞં.

તં મે વિયાચિક્ખ સમન્તચક્ખૂતિ. **તન્તિ** યં પુચ્છામિ યં યાચામિ યં અજ્ઝેસામિ યં પસાદેમિ. **વિયાચિક્ખાતિ** આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **સમન્તચક્ખૂતિ** સમન્તચક્ખુ વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણં...પે॰... તથાગતો તેન સમન્તચક્ખૂતિ – તં મે વિયાચિક્ખ સમન્તચક્ખુ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘નિરાસસો સો ઉદ આસસાનો, પઞ્ઞાણવા સો ઉદ પઞ્ઞકપ્પી;
> મુનિં અહં સક્ક યથા વિજઞ્ઞં, તં મે વિયાચિક્ખ સમન્તચક્ખૂ’’તિ.

૬૦. **નિરાસસો સો ન ચ આસસાનો, પઞ્ઞાણવા સો ન ચ પઞ્ઞકપ્પી;**
એવમ્પિ તોદેય્ય મુનિં વિજાન, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તં.

નિરાસસો સો ન ચ આસસાનોતિ નિત્તણ્હો સો. ન સો સતણ્હો રૂપે નાસીસતિ. સદ્દે...પે॰... ગન્ધે... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બે ધમ્મે નાસીસતિ ન ઇચ્છતિ ન સાદિયતિ ન પત્થેતિ ન પિહેતિ નાભિજપ્પતીતિ – નિરાસસો સો ન ચ આસસાનો.

પઞ્ઞાણવા સો ન ચ પઞ્ઞકપ્પીતિ. **પઞ્ઞાણવાતિ** પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **ન ચ પઞ્ઞકપ્પીતિ** અટ્ઠસમાપત્તિઞાણેન વા પઞ્ચાભિઞ્ઞાઞાણેન વા મિચ્છાઞાણેન વા તણ્હાકપ્પં વા ન કપ્પેતિ દિટ્ઠિકપ્પં વા ન કપ્પેતિ ન જનેતિ ન સઞ્જનેતિ ન નિબ્બત્તેતિ નાભિનિબ્બત્તેતીતિ – પઞ્ઞાણવા સો ન ચ પઞ્ઞકપ્પી.

એવમ્પિ તોદેય્ય મુનિં વિજાનાતિ. **મુનીતિ** મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં...પે॰... સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનિ. **એવમ્પિ તોદેય્ય મુનિં વિજાનાતિ** તોદેય્ય, એવં મુનિં જાન પટિજાન પટિવિજાન પટિવિજ્ઝાતિ – એવમ્પિ તોદેય્ય મુનિં વિજાન.

અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તન્તિ. **અકિઞ્ચનન્તિ** રાગકિઞ્ચનં દોસકિઞ્ચનં મોહકિઞ્ચનં માનકિઞ્ચનં દિટ્ઠિકિઞ્ચનં કિલેસકિઞ્ચનં દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં. યસ્સેતાનિ [યસ્સેતે (સ્યા॰)] કિઞ્ચનાનિ [કિઞ્ચના (સ્યા॰)] પહીનાનિ સમુચ્છિન્નાનિ વૂપસન્તાનિ પટિપ્પસ્સદ્ધાનિ અભબ્બુપ્પત્તિકાનિ ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાનિ, સો વુચ્ચતિ અકિઞ્ચનો. **કામાતિ** ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **ભવાતિ** દ્વે ભવા – કમ્મભવો ચ પટિસન્ધિકો ચ પુનબ્ભવો...પે॰... અયં પટિસન્ધિકો પુનબ્ભવો.

અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તન્તિ અકિઞ્ચનં પુગ્ગલં કામે ચ ભવે ચ અસત્તં અલગ્ગં અલગ્ગિતં અપલિબુદ્ધં નિક્ખન્તં નિસ્સટં વિપ્પમુત્તં વિસઞ્ઞુત્તં વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરન્તન્તિ – અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘નિરાસસો સો ન ચ આસસાનો, પઞ્ઞાણવા સો ન ચ પઞ્ઞકપ્પી;
> એવમ્પિ તોદેય્ય મુનિં વિજાન, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્તન્તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

તોદેય્યમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો નવમો.

૧૦. કપ્પમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૬૧. મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં, [ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો]
ઓઘે જાતે મહબ્ભયે;
જરામચ્ચુપરેતાનં, દીપં પબ્રૂહિ મારિસ;
ત્વઞ્ચ મે દીપમક્ખાહિ, યથાયિદં નાપરં સિયા.

મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતન્તિ સરો વુચ્ચતિ સંસારો આગમનં ગમનં ગમનાગમનં કાલં ગતિ ભવાભવો ચુતિ ચ ઉપપત્તિ ચ નિબ્બત્તિ ચ ભેદો ચ જાતિ ચ જરા ચ મરણઞ્ચ. સંસારસ્સ પુરિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ, પચ્છિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ; મજ્ઝેવ સંસારે સત્તા ઠિતા પતિટ્ઠિતા અલ્લીના ઉપગતા અજ્ઝોસિતા અધિમુત્તા.

કથં સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ? એત્તકા જાતિયો વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિસતાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ , તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકા જાતિકોટિયો વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિકોટિસતાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિકોટિસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ, હેવં નત્થિ. એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિકોટિસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ.

એત્તકાનિ વસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ વસ્સસતાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ વસ્સસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકા વસ્સકોટિયો વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ વસ્સકોટિસતાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ વસ્સકોટિસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ વસ્સકોટિસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ.

એત્તકાનિ કપ્પાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ કપ્પસતાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ

ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ કપ્પસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ કપ્પસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકા કપ્પકોટિયો વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ કપ્પકોટિસતાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ કપ્પકોટિસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ કપ્પકોટિસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિ, તતો પરં ન વત્તતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''અનમતગ્ગોયં, ભિક્ખવે, સંસારો, પુબ્બા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાનં સન્ધાવતં સંસરતં. એવં દીઘરત્તં ખો, ભિક્ખવે, દુક્ખં પચ્ચનુભૂતં તિબ્બં પચ્ચનુભૂતં બ્યસનં પચ્ચનુભૂતં, કટસી વડ્ઢિતા [કટસીવવડ્ઢિતં (સ્યા॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪]. યાવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, અલમેવ સબ્બસઙ્ખારેસુ નિબ્બિન્દિતું અલં વિરજ્જિતું અલં વિમુચ્ચિતુ''ન્તિ. એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ.

કથં સંસારસ્સ પચ્છિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ? એત્તકા જાતિયો વટ્ટં વત્તિસ્સતિ, તતો પરં ન વત્તિસ્સતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પચ્છિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એત્તકાનિ જાતિસતાનિ, એત્તકાનિ જાતિસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ જાતિસતસહસ્સાનિ, એત્તકા જાતિકોટિયો, એત્તકાનિ જાતિકોટિસતાનિ, એત્તકાનિ જાતિકોટિસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ જાતિકોટિસતસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ વસ્સાનિ, એત્તકાનિ વસ્સસતાનિ, એત્તકાનિ વસ્સસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ, એત્તકા વસ્સકોટિયો, એત્તકાનિ વસ્સકોટિસતાનિ, એત્તકાનિ વસ્સકોટિસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ વસ્સકોટિસતસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ કપ્પાનિ, એત્તકાનિ કપ્પસતાનિ, એત્તકાનિ કપ્પસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ કપ્પસતસહસ્સાનિ, એત્તકા કપ્પકોટિયો, એત્તકાનિ કપ્પકોટિસતાનિ , એત્તકાનિ કપ્પકોટિસહસ્સાનિ, એત્તકાનિ કપ્પકોટિસતસહસ્સાનિ વટ્ટં વત્તિસ્સતિ, તતો પરં ન વત્તિસ્સતીતિ હેવં નત્થિ, એવમ્પિ સંસારસ્સ પચ્છિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એવમ્પિ સંસારસ્સ પુરિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ, પચ્છિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ, મજ્ઝેવ સંસારે સત્તા ઠિતા પતિટ્ઠિતા અલ્લીના ઉપગતા અજ્ઝોસિતા અધિમુત્તાતિ – મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં. **ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો**તિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰.... **આયસ્મા**તિ પિયવચનં...પે॰.... **કપ્પો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો.

ઓઘે જાતે મહબ્ભયેતિ કામોઘે ભવોઘે દિટ્ઠોઘે અવિજ્જોઘે જાતે સઞ્જાતે નિબ્બત્તે અભિનિબ્બત્તે પાતુભૂતે. **મહબ્ભયે**તિ જાતિભયે જરાભયે બ્યાધિભયે મરણભયેતિ – ઓઘે જાતે મહબ્ભયે.

જરામચ્ચુપરેતાનન્તિ જરાય ફુટ્ઠાનં પરેતાનં સમોહિતાનં સમન્નાગતાનં. મચ્ચુના ફુટ્ઠાનં પરેતાનં સમોહિતાનં સમન્નાગતાનં, જાતિયા અનુગતાનં જરાય અનુસટાનં બ્યાધિના અભિભૂતાનં મરણેન અબ્ભાહતાનં અતાણાનં અલેણાનં અસરણાનં અસરણીભૂતાનન્તિ – જરામચ્ચુપરેતાનં.

દીપં પબ્રૂહિ મારિસાતિ દીપં તાણં લેણં સરણં ગતિં પરાયનં [ગતિપરાયનં (સ્યા॰) એવમુપરિપિ] બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **મારિસા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં મારિસાતિ – દીપં પબ્રૂહિ મારિસ.

ત્વઞ્ચ મે દીપમક્ખાહીતિ. ત્વન્તિ ભગવન્તં ભણતિ. **દીપમક્ખાહી**તિ દીપં તાણં લેણં સરણં ગતિં પરાયનં અક્ખાહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – ત્વઞ્ચ મે દીપમક્ખાહિ.

યથાયિદં નાપરં સિયાતિ યથયિદં દુક્ખં ઇધેવ નિરુજ્ઝેય્ય વૂપસમેય્ય અત્થં ગચ્છેય્ય પટિપ્પસ્સમ્ભેય્ય પુનપટિસન્ધિકં દુક્ખં ન નિબ્બત્તેય્ય, કામધાતુયા વા રૂપધાતુયા વા અરૂપધાતુયા વા કામભવે વા રૂપભવે વા અરૂપભવે વા સઞ્ઞાભવે વા અસઞ્ઞાભવે વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવે વા એકવોકારભવે વા ચતુવોકારભવે વા પઞ્ચવોકારભવે વા પુનગતિયા વા ઉપપત્તિયા વા પટિસન્ધિયા વા ભવે વા સંસારે વા વટ્ટે વા ન જનેય્ય ન સઞ્જનેય્ય ન નિબ્બત્તેય્ય નાભિનિબ્બત્તેય્ય. ઇધેવ નિરુજ્ઝેય્ય વૂપસમેય્ય અત્થં ગચ્છેય્ય પટિપ્પસ્સમ્ભેય્યાતિ – યથાયિદં નાપરં સિયા. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં, [ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો]
> ઓઘે જાતે મહબ્ભયે;
> જરામચ્ચુપરેતાનં, દીપં પબ્રૂહિ મારિસ;
> ત્વઞ્ચ મે દીપમક્ખાહિ, યથાયિદં નાપરં સિયા’’તિ.

૬૨. મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં, [કપ્પાતિ ભગવા]
ઓઘે જાતે મહબ્ભયે;
જરામચ્ચુપરેતાનં, દીપં પબ્રૂમિ કપ્પ તે.

મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતન્તિ સરો વુચ્ચતિ સંસારો આગમનં ગમનં ગમનાગમનં કાલં ગતિ ભવાભવો, ચુતિ ચ ઉપપત્તિ ચ નિબ્બત્તિ ચ ભેદો ચ જાતિ ચ જરા ચ મરણઞ્ચ. સંસારસ્સ પુરિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ, પચ્છિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. મજ્ઝેવ સંસારે સત્તા ઠિતા પતિટ્ઠિતા અલ્લીના ઉપગતા અજ્ઝોસિતા અધિમુત્તા.

કથં સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ…પે॰… એવં સંસારસ્સ પુરિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. કથં સંસારસ્સ પચ્છિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ…પે॰… એવં સંસારસ્સ પચ્છિમા કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. એવં સંસારસ્સ પુરિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ, પચ્છિમાપિ કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ. મજ્ઝેવ સંસારે સત્તા ઠિતા પતિટ્ઠિતા અલ્લીના ઉપગતા અજ્ઝોસિતા અધિમુત્તાતિ – મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં. **કપ્પાતિ ભગવા**તિ. **કપ્પા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – કપ્પાતિ ભગવા.

ઓઘે જાતે મહબ્ભયેતિ કામોઘે ભવોઘે દિટ્ઠોઘે અવિજ્જોઘે જાતે સઞ્જાતે નિબ્બત્તે અભિનિબ્બત્તે પાતુભૂતે. **મહબ્ભયે**તિ જાતિભયે જરાભયે બ્યાધિભયે મરણભયેતિ – ઓઘે જાતે મહબ્ભયે.

જરામચ્ચુપરેતાનન્તિ જરાય ફુટ્ઠાનં પરેતાનં સમોહિતાનં સમન્નાગતાનં, મચ્ચુના ફુટ્ઠાનં પરેતાનં સમોહિતાનં સમન્નાગતાનં જાતિયા અનુગતાનં જરાય અનુસટાનં બ્યાધિના અભિભૂતાનં મરણેન અબ્ભાહતાનં અતાણાનં અલેણાનં અસરણાનં અસરણીભૂતાનન્તિ – જરામચ્ચુપરેતાનં.

દીપં પબ્રૂમિ કપ્પ તેતિ દીપં તાણં લેણં સરણં ગતિં પરાયનં બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – દીપં પબ્રૂમિ કપ્પ તે. તેનાહ ભગવા –

''મજ્ઝે સરસ્મિં તિટ્ઠતં, [કપ્પાતિ ભગવા]
ઓઘે જાતે મહબ્ભયે;
જરામચ્ચુપરેતાનં, દીપં પબ્રૂમિ કપ્પ તે''તિ.

૬૩. **અકિઞ્ચનં અનાદાનં, એતં દીપં અનાપરં;**
નિબ્બાનં ઇતિ નં બ્રૂમિ, જરામચ્ચુપરિક્ખયં.

અકિઞ્ચનં અનાદાનન્તિ. કિઞ્ચનન્તિ – રાગકિઞ્ચનં દોસકિઞ્ચનં મોહકિઞ્ચનં માનકિઞ્ચનં દિટ્ઠિકિઞ્ચનં કિલેસકિઞ્ચનં દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં; કિઞ્ચનપ્પહાનં કિઞ્ચનવૂપસમં [કિઞ્ચનવૂપસમો (સ્યા॰) એવમીદિસેસુ ઠાનેસુ] કિઞ્ચનપટિનિસ્સગ્ગં [કિઞ્ચનપટિનિસ્સગ્ગો (સ્યા॰)] કિઞ્ચનપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – અકિઞ્ચનં. **અનાદાનન્તિ** આદાનં વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. આદાનપ્પહાનં આદાનવૂપસમં આદાનપટિનિસ્સગ્ગં આદાનપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – અકિઞ્ચનં અનાદાનં.

એતં દીપં અનાપરન્તિ એતં દીપં તાણં લેણં સરણં ગતિ પરાયનં. **અનાપરન્તિ** તમ્હા પરો અઞ્ઞો દીપો નત્થિ. અથ ખો સો એવં દીપો અગ્ગો ચ સેટ્ઠો ચ વિસેટ્ઠો ચ પામોક્ખો ચ ઉત્તમો ચ પવરો ચાતિ – એતં દીપં અનાપરં.

નિબ્બાનં ઇતિ નં બ્રૂમીતિ વાનં વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. વાનપ્પહાનં વાનવૂપસમં વાનપટિનિસ્સગ્ગં વાનપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનં. **ઇતીતિ** પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં – ઇતીતિ. **બ્રૂમીતિ** બ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – નિબ્બાનં ઇતિ નં બ્રૂમિ.

જરામચ્ચુપરિક્ખયન્તિ જરામરણસ્સ પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – જરામચ્ચુપરિક્ખયં. તેનાહ ભગવા –

''અકિઞ્ચનં અનાદાનં, એતં દીપં અનાપરં;
નિબ્બાનં ઇતિ નં બ્રૂમિ, જરામચ્ચુપરિક્ખય''ન્તિ.

૬૪. **એતદઞ્ઞાય યે સતા, દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા;**
ન તે મારવસાનુગા, ન તે મારસ્સ પદ્ધગૂ [પટ્ઠગૂ (સ્યા॰ ક॰)] .

એતદઞ્ઞાય યે સતાતિ. એતન્તિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **અઞ્ઞાયાતિ** અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા, ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ…પે॰… ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **યેતિ** અરહન્તો ખીણાસવા. **સતાતિ** ચતૂહિ કારણેહિ સતા –

કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તા [ભાવિતત્તા (ક॰)] સતા…પે॰… તે વુચ્ચન્તિ સતાતિ – એતદઞ્ઞાય યે સતા.

દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતાતિ. દિટ્ઠધમ્માતિ દિટ્ઠધમ્મા ઞાતધમ્મા તુલિતધમ્મા તીરિતધમ્મા વિભૂતધમ્મા વિભાવિતધમ્મા. **અભિનિબ્બુતા**તિ રાગસ્સ નિબ્બાપિતત્તા નિબ્બુતા, દોસસ્સ…પે॰… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સન્તત્તા સમિતત્તા વૂપસમિતત્તા નિજ્ઝાતત્તા નિબ્બુતત્તા પટિપ્પસ્સદ્ધત્તા સન્તા ઉપસન્તા વૂપસન્તા નિબ્બુતા પટિપ્પસ્સદ્ધાતિ – દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા.

ન તે મારવસાનુગાતિ. મારોતિ યો સો મારો કણ્હો અધિપતિ અન્તગૂ નમુચિ પમત્તબન્ધુ. **ન તે મારવસાનુગા**તિ ન તે મારસ્સ વસે વત્તન્તિ, નાપિ મારો તેસુ વસં વત્તેતિ . તે મારઞ્ચ મારપક્ખઞ્ચ મારપાસઞ્ચ મારબળિસઞ્ચ [મારબલિસઞ્ચ (ક॰)] મારામિસઞ્ચ મારવિસયઞ્ચ મારનિવાસઞ્ચ મારગોચરઞ્ચ મારબન્ધનઞ્ચ અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા મદ્દિત્વા ચરન્તિ વિહરન્તિ ઇરિયન્તિ વત્તેન્તિ પાલેન્તિ યપેન્તિ યાપેન્તીતિ – ન તે મારવસાનુગા.

ન તે મારસ્સ પદ્ધગૂતિ ન તે મારસ્સ પદ્ધા પદ્ધચરા [પટ્ઠા પટ્ઠચરા (સ્યા॰ ક॰)] પરિચારિકા સિયા; બુદ્ધસ્સ તે ભગવતો પદ્ધા પદ્ધચરા પરિચારિકા સિયાતિ – ન તે મારસ્સ પદ્ધગૂ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘એતદઞ્ઞાય યે સતા, દિટ્ઠધમ્માભિનિબ્બુતા;
> ન તે મારવસાનુગા, ન તે મારસ્સ પદ્ધગૂ’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના…પે॰… સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

કપ્પમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો દસમો.

૧૧. જતુકણ્ણિમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૬૫. સુત્વાનહં વીર અકામકામિં, [ઇચ્ચાયસ્મા જતુકણ્ણિ]
ઓઘાતિગં પુટ્ઠુમકામમાગમં;
સન્તિપદં બ્રૂહિ સહજનેત્ત, યથાતચ્છં ભગવા બ્રૂહિ મેતં.

સુત્વાનહં વીર અકામકામિન્તિ સુત્વા સુણિત્વા ઉગ્ગહેત્વા ઉપધારેત્વા ઉપલક્ખયિત્વા. ઇતિપિ સો ભગવા અરહં…પે॰… બુદ્ધો ભગવાતિ – સુત્વાનહં. **વીરા**તિ વીરો ભગવા. વીરિયવાતિ વીરો, પહૂતિ વીરો, વિસવીતિ વીરો, અલમત્તોતિ વીરો, સૂરોતિ વીરો, વિક્કન્તો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસોતિ વીરો.

> વિરતો ઇધ સબ્બપાપકેહિ, નિરયદુક્ખં અતિચ્ચ વીરિયવા [વિરિયવા (સ્યા॰) સુ॰ નિ॰ ૫૩૬] સો;
> સો વીરિયવા પધાનવા, વીરો તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તાતિ.

સુત્વાનહં વીર. **અકામકામિન્તિ. કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. બુદ્ધસ્સ ભગવતો વત્થુકામા પરિઞ્ઞાતા, કિલેસકામા પહીના. વત્થુકામાનં પરિઞ્ઞાતત્તા કિલેસકામાનં પહીનત્તા ભગવા ન કામે કામેતિ, ન કામે પત્થેતિ, ન કામે પિહેતિ, ન કામે અભિજપ્પતિ. યે કામે કામેન્તિ, કામે પત્થેન્તિ, કામે પિહેન્તિ, કામે અભિજપ્પન્તિ, તે કામકામિનો રાગરાગિનો સઞ્ઞાસઞ્ઞિનો. ભગવા ન કામે કામેતિ, ન કામે પત્થેતિ, ન કામે પિહેતિ, ન કામે અભિજપ્પતિ. તસ્મા બુદ્ધો અકામો નિક્કામો ચત્તકામો વન્તકામો મુત્તકામો પહીનકામો પટિનિસ્સટ્ઠકામો વીતરાગો વિગતરાગો ચત્તરાગો વન્તરાગો મુત્તરાગો પહીનરાગો પટિનિસ્સટ્ઠરાગો નિચ્છાતો નિબ્બુતો સીતિભૂતો સુખપ્પટિસંવેદી બ્રહ્મભૂતેન અત્તના વિહરતીતિ – સુત્વાનહં વીર અમકામકામિં.

ઇચ્ચાયસ્મા જતુકણ્ણીતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰... પદાનુપુબ્બતાપેતં – ઇચ્ચાતિ. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં આયસ્માતિ. **જતુકણ્ણી**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ગોત્તં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા જતુકણ્ણિ.

ઓઘાતિગં પુટ્ઠુમકામમાગમન્તિ. ઓઘાતિગન્તિ ઓઘાતિગં ઓઘં અતિક્કન્તં સમતિક્કન્તં વીતિવત્તન્તિ – ઓઘાતિગં. **પુટ્ઠુ**ન્તિ પુટ્ઠું પુચ્છિતું યાચિતું અજ્ઝેસિતું પસાદેતું. **અકામમાગમ**ન્તિ અકામં પુટ્ઠું નિક્કામં ચત્તકામં વન્તકામં મુત્તકામં પહીનકામં પટિનિસ્સટ્ઠકામં વીતરાગં વિગતરાગં ચત્તરાગં વન્તરાગં મુત્તરાગં પહીનરાગં પટિનિસ્સટ્ઠરાગં આગમ્હા આગતમ્હા ઉપાગતમ્હા સમ્પત્તમ્હા તયા સદ્ધિં સમાગતમ્હાતિ – ઓઘાતિગં પુટ્ઠુમકામમાગમં.

સન્તિપદં બ્રૂહિ સહજનેત્તાતિ. **સન્તી**તિ એકેન આકારેન સન્તિપિ સન્તિપદમ્પિ [સન્તિપદન્તિ (ક॰)] તંયેવ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં . વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''સન્તમેતં પદં, પણીતમેતં પદં, યદિદં સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાન''ન્તિ. અથાપરેનાકારેન યે ધમ્મા સન્તાધિગમાય સન્તિફુસનાય સન્તિસચ્છિકિરિયાય સંવત્તન્તિ, સેય્યથિદં – ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ચત્તારો સમ્મપ્પધાના ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો – ઇમે વુચ્ચન્તિ સન્તિપદા. સન્તિપદં તાણપદં લેણપદં સરણપદં અભયપદં અચ્ચુતપદં અમતપદં નિબ્બાનપદં બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **સહજનેત્તા**તિ નેત્તં વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. બુદ્ધસ્સ ભગવતો નેત્તઞ્ચ જિનભાવો ચ બોધિયા મૂલે અપુબ્બં અચરિમં એકસ્મિં ખણે ઉપ્પન્નો, તસ્મા બુદ્ધો સહજનેત્તોતિ – સન્તિપદં બ્રૂહિ સહજનેત્ત.

યથાતચ્છં ભગવા બ્રૂહિ મેતન્તિ યથાતચ્છં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં...પે॰... નિરોધો નિબ્બાનં. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ. **બ્રૂહિ મેત**ન્તિ બ્રૂહિ આચિક્ખાહિ...પે॰... પકાસેહીતિ – યથાતચ્છં ભગવા બ્રૂહિ મેતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ''સુત્વાનહં વીર અકામકામિં, [ઇચ્ચાયસ્મા જતુકણ્ણિ]
> ઓઘાતિગં પુટ્ઠુમકામમાગમં;
> સન્તિપદં બ્રૂહિ સહજનેત્ત, યથાતચ્છં ભગવા બ્રૂહિ મેત''ન્તિ.

૬૬. ભગવા હિ કામે અભિભુય્ય ઇરિયતિ, આદિચ્ચોવ પથવિં તેજી તેજસા;
પરિત્તપઞ્ઞસ્સ મે ભૂરિપઞ્ઞો, આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં.

ભગવા હિ કામે અભિભુય્ય ઇરિયતીતિ. ભગવાતિ ગારવાધિવચનં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ. **કામાતિ** ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. ભગવા વત્થુકામે પરિજાનિત્વા કિલેસકામે પહાય અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – ભગવા હિ કામે અભિભુય્ય ઇરિયતિ.

આદિચ્ચોવ પથવિં તેજી તેજસાતિ આદિચ્ચો વુચ્ચતિ સૂરિયો [સુરિયો (સ્યા॰)]. પથવી વુચ્ચતિ જગતી [જરા (સ્યા॰)]. યથા સૂરિયો તેજી તેજેન સમન્નાગતો પથવિં અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા સન્તાપયિત્વા સબ્બં આકાસગતં તમગતં અભિવિહચ્ચ અન્ધકારં વિધમિત્વા આલોકં દસ્સયિત્વા આકાસે અન્તલિક્ખે ગગનપથે [ગમનપથે (સ્યા॰) અટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા] ગચ્છતિ, એવમેવ ભગવા ઞાણતેજી ઞાણતેજેન સમન્નાગતો સબ્બં અભિસઙ્ખારસમુદયં…પે॰… કિલેસતમં અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા ઞાણાલોકં દસ્સેત્વા વત્થુકામે પરિજાનિત્વા કિલેસકામે પહાય અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા મદ્દિત્વા ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – આદિચ્ચોવ પથવિં તેજી તેજસા.

પરિત્તપઞ્ઞસ્સ મે ભૂરિપઞ્ઞોતિ અહમસ્મિ પરિત્તપઞ્ઞો ઓમકપઞ્ઞો લામકપઞ્ઞો છતુક્કપઞ્ઞો. ત્વમ્પિ મહાપઞ્ઞો પુથુપઞ્ઞો હાસપઞ્ઞો જવનપઞ્ઞો તિક્ખપઞ્ઞો નિબ્બેધિકપઞ્ઞો. ભૂરિ વુચ્ચતિ પથવી. ભગવા તાય પથવિસમાય પઞ્ઞાય વિપુલાય વિત્થતાય સમન્નાગતોતિ – પરિત્તપઞ્ઞસ્સ મે ભૂરિપઞ્ઞો.

આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞન્તિ. ધમ્મન્તિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાને…પે॰… નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **યમહં વિજઞ્ઞન્તિ** યમહં જાનેય્યં આજાનેય્યં વિજાનેય્યં પટિજાનેય્યં પટિવિજ્ઝેય્યં અધિગચ્છેય્યં ફસ્સેય્યં સચ્છિકરેય્યન્તિ – આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં.

જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનન્તિ ઇધેવ જાતિજરાય મરણસ્સ પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘ભગવા હિ કામે અભિભુય્ય ઇરિયતિ, આદિચ્ચોવ પથવિં તેજી તેજસા;
> પરિત્તપઞ્ઞસ્સ મે ભૂરિપઞ્ઞો, આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
> જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાન’’ન્તિ.

૬૭. કામેસુ વિનય ગેધં, [જતુકણ્ણીતિ ભગવા]
નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો;
ઉગ્ગહિતં નિરત્તં વા, મા તે વિજ્જિત્થ કિઞ્ચનં.

કામેસુ વિનય ગેધન્તિ. કામાતિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **ગેધન્તિ** ગેધો વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **કામેસુ વિનય ગેધ**ન્તિ કામેસુ ગેધં વિનય પટિવિનય પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – કામેસુ વિનય ગેધં. **જતુકણ્ણી**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં ગોત્તેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – જતુકણ્ણીતિ ભગવા.

નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતોતિ. **નેક્ખમ્મ**ન્તિ સમ્માપટિપદં અનુલોમપટિપદં અપચ્ચનીકપટિપદં અન્વત્થપટિપદં ધમ્માનુધમ્મપટિપદં સીલેસુ પરિપૂરકારિતં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતં ભોજને મત્તઞ્ઞુતં જાગરિયાનુયોગં સતિસમ્પજઞ્ઞં ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ચત્તારો સમ્મપ્પધાને ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં ખેમતો તાણતો લેણતો સરણતો સરણીભૂતતો અભયતો અચ્ચુતતો અમતતો નિબ્બાનતો દટ્ઠું પસ્સિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો.

ઉગ્ગહિતં નિરત્તં વાતિ. **ઉગ્ગહિત**ન્તિ તણ્હાવસેન દિટ્ઠિવસેન ગહિતં પરામટ્ઠં અભિનિવિટ્ઠં અજ્ઝોસિતં અધિમુત્તં. **નિરત્તં વા**તિ નિરત્તં વા મુઞ્ચિતબ્બં વિજહિતબ્બં વિનોદિતબ્બં બ્યન્તીકાતબ્બં અનભાવં ગમેતબ્બન્તિ – ઉગ્ગહિતં નિરત્તં વા.

મા તે વિજ્જિત્થ કિઞ્ચનન્તિ રાગકિઞ્ચનં દોસકિઞ્ચનં મોહકિઞ્ચનં માનકિઞ્ચનં દિટ્ઠિકિઞ્ચનં કિલેસકિઞ્ચનં દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં. ઇદં કિઞ્ચનં [ઇમે કિઞ્ચના (ક॰)] તુય્હં મા વિજ્જિત્થ મા પવિજ્જિત્થ મા સંવિજ્જિત્થ પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – મા તે વિજ્જિત્થ કિઞ્ચનં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘કામેસુ વિનય ગેધં, [જતુકણ્ણીતિ ભગવા]
> નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો;
> ઉગ્ગહિતં નિરત્તં વા, મા તે વિજ્જિત્થ કિઞ્ચન’’ન્તિ.

૬૮. યં પુબ્બે તં વિસોસેહિ, પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચનં;
મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસિ, ઉપસન્તો ચરિસ્સસિ.

યં પુબ્બે તં વિસોસેહીતિ અતીતે સઙ્ખારે આરબ્ભ યે કિલેસા ઉપ્પજ્જેય્યું તે કિલેસે સોસેહિ વિસોસેહિ સુક્ખાપેહિ વિસુક્ખાપેહિ અબીજં કરોહિ પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – એવમ્પિ યં પુબ્બે તં વિસોસેહિ. અથ વા, યે અતીતા કમ્માભિસઙ્ખારા અવિપક્કવિપાકા તે કમ્માભિસઙ્ખારે સોસેહિ વિસોસેહિ સુક્ખાપેહિ વિસુક્ખાપેહિ અબીજં [અવીજં (સ્યા॰)] કરોહિ પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – એવમ્પિ યં પુબ્બે તં વિસોસેહિ.

પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચનન્તિ પચ્છા વુચ્ચતિ અનાગતે સઙ્ખારે આરબ્ભ રાગકિઞ્ચનં દોસકિઞ્ચનં મોહકિઞ્ચનં માનકિઞ્ચનં દિટ્ઠિકિઞ્ચનં કિલેસકિઞ્ચનં દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં. ઇદં કિઞ્ચનં તુય્હં મા અહુ મા અહોસિ મા જનેસિ [મા જનેહિ (સ્યા॰) તથાવસેસેસુ દ્વીસુ પદેસુપિ] મા સઞ્જનેસિ માભિનિબ્બત્તેસિ પજહ વિનોદેહિ બ્યન્તીકરોહિ અનભાવં ગમેહીતિ – પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચનં.

મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસીતિ મજ્ઝે વુચ્ચતિ પચ્ચુપ્પન્નં રૂપં વેદના સઞ્ઞા સઙ્ખારા વિઞ્ઞાણં. પચ્ચુપ્પન્ને સઙ્ખારે તણ્હાવસેન દિટ્ઠિવસેન ન ગહેસ્સસિ ન તણ્હિસ્સસિ ન પરામસિસ્સસિ ન નન્દિસ્સસિ નાભિનન્દિસ્સસિ ન અજ્ઝોસિસ્સસિ. અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહિસ્સસિ વિનોદેસ્સસિ બ્યન્તીકરિસ્સસિ અનભાવં ગમેસ્સસીતિ – મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસિ.

ઉપસન્તો ચરિસ્સસીતિ રાગસ્સ ઉપસમિતત્તા ઉપસન્તો ચરિસ્સસિ, દોસસ્સ…પે॰… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારાનં સન્તત્તા સમિતત્તા ઉપસમિતત્તા વૂપસમિતત્તા નિજ્ઝાતત્તા નિબ્બુતત્તા વિગતત્તા પટિપ્પસ્સદ્ધત્તા સન્તો ઉપસન્તો વૂપસન્તો નિબ્બુતો પટિપ્પસ્સદ્ધો ચરિસ્સસિ વિહરિસ્સસિ ઇરિયિસ્સસિ વત્તિસ્સસિ પાલેસ્સસિ યપેસ્સસિ યાપેસ્સસીતિ – ઉપસન્તો ચરિસ્સસિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યં પુબ્બે તં વિસોસેહિ, પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચનં;
> મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસિ, ઉપસન્તો ચરિસ્સસી’’તિ.

૬૯. સબ્બસો નામરૂપસ્મિં, વીતગેધસ્સ બ્રાહ્મણ;
આસવાસ્સ ન વિજ્જન્તિ, યેહિ મચ્ચુવસં વજે.

સબ્બસો નામરૂપસ્મિં વીતગેધસ્સ બ્રાહ્મણાતિ. **સબ્બસો**તિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં સબ્બસોતિ. **નામ**ન્તિ ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધા. **રૂપ**ન્તિ ચત્તારો ચ મહાભૂતા ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાય રૂપં. **ગેધો** વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો…પે॰… અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **સબ્બસો નામરૂપસ્મિં વીતગેધસ્સ બ્રાહ્મણા**તિ સબ્બસો નામરૂપસ્મિં વીતગેધસ્સ વિગતગેધસ્સ ચત્તગેધસ્સ વન્તગેધસ્સ મુત્તગેધસ્સ પહીનગેધસ્સ પટિનિસ્સટ્ઠગેધસ્સ વીતરાગસ્સ વિગતરાગસ્સ ચત્તરાગસ્સ વન્તરાગસ્સ મુત્તરાગસ્સ પહીનરાગસ્સ પટિનિસ્સટ્ઠરાગસ્સાતિ – સબ્બસો નામરૂપસ્મિં વીતગેધસ્સ બ્રાહ્મણ.

આસવાસ્સ ન વિજ્જન્તીતિ. **આસવા**તિ ચત્તારો આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, દિટ્ઠાસવો, અવિજ્જાસવો. **અસ્સા**તિ અરહતો ખીણાસવસ્સ. **ન વિજ્જન્તી**તિ ઇમે આસવા તસ્સ નત્થિ ન સન્તિ ન સંવિજ્જન્તિ નુપલબ્ભન્તિ પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – આસવાસ્સ ન વિજ્જન્તિ.

યેહિ મચ્ચુવસં વજેતિ યેહિ આસવેહિ મચ્ચુનો વા વસં ગચ્છેય્ય, મરણસ્સ વા વસં ગચ્છેય્ય, મારપક્ખસ્સ વા વસં ગચ્છેય્ય; તે આસવા તસ્સ નત્થિ ન સન્તિ ન સંવિજ્જન્તિ નુપલબ્ભન્તિ પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ – યેહિ મચ્ચુવસં વજે. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘સબ્બસો નામરૂપસ્મિં, વીતગેધસ્સ બ્રાહ્મણ;
> આસવાસ્સ ન વિજ્જન્તિ, યેહિ મચ્ચુવસં વજે’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના…પે॰… સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

જતુકણ્ણિમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો એકાદસમો.

૧૨. ભદ્રાવુધમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૭૦. **ઓકઞ્જહં તણ્હચ્છિદં અનેજં, [ઇચ્ચાયસ્મા ભદ્રાવુધો]**
નન્દિઞ્જહં ઓઘતિણ્ણં વિમુત્તં;
કપ્પઞ્જહં અભિયાચે સુમેધં, સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ [અપગમિસ્સન્તિ (ક॰)] **ઇતો.**

ઓકઞ્જહં તણ્હચ્છિદં અનેજન્તિ. ઓકઞ્જહન્તિ રૂપધાતુયા યો છન્દો યો રાગો યા નન્દી યા તણ્હા યે ઉપાયુપાદાના [ઉપયુપાદાના (ક॰)] ચેતસો અધિટ્ઠાનાભિનિવેસાનુસયા, તે બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો ઓકઞ્જહો. વેદનાધાતુયા...પે॰... સઞ્ઞાધાતુયા... સઙ્ખારધાતુયા... વિઞ્ઞાણધાતુયા યો છન્દો યો રાગો યા નન્દી યા તણ્હા યે ઉપાયુપાદાના ચેતસો અધિટ્ઠાનાભિનિવેસાનુસયા, તે બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો ઓકઞ્જહો.

તણ્હચ્છિદન્તિ. તણ્હાતિ રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા. સા તણ્હા બુદ્ધસ્સ ભગવતો છિન્ના ઉચ્છિન્ના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા. તસ્મા બુદ્ધો તણ્હચ્છિદો. **અનેજોતિ** એજા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો ...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. સા એજા તણ્હા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અનેજો. એજાય પહીનત્તા અનેજો ભગવા લાભેપિ ન ઇઞ્જતિ, અલાભેપિ ન ઇઞ્જતિ, યસેપિ ન ઇઞ્જતિ, અયસેપિ ન ઇઞ્જતિ, પસંસાયપિ ન ઇઞ્જતિ, નિન્દાયપિ ન ઇઞ્જતિ, સુખેપિ ન ઇઞ્જતિ, દુક્ખેપિ ન ઇઞ્જતિ ન ચલતિ ન વેધતિ ન પવેધતિ ન સમ્પવેધતીતિ. તસ્મા બુદ્ધો અનેજોતિ – ઓકઞ્જહં તણ્હચ્છિદં અનેજં. **ઇચ્ચાયસ્મા ભદ્રાવુધોતિ. ઇચ્ચાતિ** પદસન્ધિ...પે॰... **આયસ્માતિ**, પિયવચનં...પે॰... **ભદ્રાવુધોતિ** તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા ભદ્રાવુધો.

નન્દિઞ્જહં ઓઘતિણ્ણં વિમુત્તન્તિ નન્દી વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. સા નન્દી સા તણ્હા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો નન્દિઞ્જહો. **ઓઘતિણ્ણન્તિ** ભગવા કામોઘં તિણ્ણો ભવોઘં તિણ્ણો દિટ્ઠોઘં તિણ્ણો અવિજ્જોઘં તિણ્ણો સબ્બસંસારપથં તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો નિત્થિણ્ણો અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તો. સો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણો...પે॰... જાતિમરણસંસારો નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – નન્દિઞ્જહં ઓઘતિણ્ણં. **વિમુત્તન્તિ** ભગવતો રાગા ચિત્તં મુત્તં વિમુત્તં સુવિમુત્તં, દોસા ચિત્તં... મોહા ચિત્તં...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારેહિ ચિત્તં મુત્તં વિમુત્તં સુવિમુત્તન્તિ – નન્દિઞ્જહં ઓઘતિણ્ણં વિમુત્તં.

કપ્પઞ્જહં અભિયાચે સુમેધન્તિ. કપ્પાતિ દ્વે કપ્પા – તણ્હાકપ્પો ચ દિટ્ઠિકપ્પો ચ...પે॰... અયં તણ્હાકપ્પો...પે॰... અયં દિટ્ઠિકપ્પો. બુદ્ધસ્સ ભગવતો તણ્હાકપ્પો પહીનો દિટ્ઠિકપ્પો પટિનિસ્સટ્ઠો. તણ્હાકપ્પસ્સ પહીનત્તા દિટ્ઠિકપ્પસ્સ પટિનિસ્સટ્ઠત્તા તસ્મા બુદ્ધો કપ્પઞ્જહો . **અભિયાચેતિ** યાચામિ અભિયાચામિ અજ્ઝેસામિ સાદિયામિ પત્થયામિ પિહયામિ જપ્પામિ અભિજપ્પામિ. **સુમેધા** વુચ્ચતિ પઞ્ઞા. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા ઇમાય મેધાય પઞ્ઞાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો. તસ્મા બુદ્ધો સુમેધોતિ – કપ્પઞ્જહં અભિયાચે સુમેધં.

સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ ઇતોતિ. નાગસ્સાતિ નાગો. ભગવા આગું ન કરોતીતિ નાગો, ન ગચ્છતીતિ નાગો, ન આગચ્છતીતિ નાગો...પે॰... એવં ભગવા ન ગચ્છતીતિ નાગો. **સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ ઇતો**તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં સુત્વા સુણિત્વા ઉગ્ગહેત્વા ઉપધારયિત્વા ઉપલક્ખયિત્વા ઇતો અપનમિસ્સન્તિ વજિસ્સન્તિ પક્કમિસ્સન્તિ દિસાવિદિસં ગમિસ્સન્તીતિ – સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ ઇતો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘ઓકઞ્જહં તણ્હચ્છિદં અનેજં, [ઇચ્ચાયસ્મા ભદ્રાવુધો]
> નન્દિઞ્જહં ઓઘતિણ્ણં વિમુત્તં;
> કપ્પઞ્જહં અભિયાચે સુમેધં, સુત્વાન નાગસ્સ અપનમિસ્સન્તિ ઇતો’’તિ.

૭૧. નાનાજના જનપદેહિ સઙ્ગતા, તવ વીર વાક્યં અભિકઙ્ખમાના;
તેસં તુવં સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો.

નાનાજના જનપદેહિ સઙ્ગતાતિ. નાનાજનાતિ ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ગહટ્ઠા ચ પબ્બજિતા ચ દેવા ચ મનુસ્સા ચ. **જનપદેહિ સઙ્ગતા**તિ અઙ્ગા ચ મગધા ચ કલિઙ્ગા ચ કાસિયા ચ કોસલા ચ વજ્જિયા ચ મલ્લા ચ ચેતિયમ્હા ચ [ચેતિયમ્હા ચ સાગરમ્હા ચ (સ્યા॰)] વંસા ચ કુરુમ્હા ચ પઞ્ચાલા ચ મચ્છા ચ સુરસેના ચ અસ્સકા ચ અવન્તિયા ચ યોના [યોનકા (ક॰) મહાનિ॰ ૫૫] ચ કમ્બોજા ચ. **સઙ્ગતા**તિ સઙ્ગતા સમાગતા સમોહિતા સન્નિપતિતાતિ – નાનાજના જનપદેહિ સઙ્ગતા.

તવ વીર વાક્યં અભિકઙ્ખમાનાતિ. વીરાતિ વીરો. ભગવા વીરિયવાતિ વીરો, પહૂતિ વીરો, વિસવીતિ વીરો, અલમત્તોતિ વીરો, વિગતલોમહંસોતિપિ વીરો.

> વિરતો ઇધ સબ્બપાપકેહિ, નિરયદુક્ખં અતિચ્ચ વીરિયવા સો;
> સો વીરિયવા પધાનવા, વીરો તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તાતિ.

તવ વીર વાક્યં અભિકઙ્ખમાનાતિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં. **અભિકઙ્ખમાના**તિ અભિકઙ્ખમાના ઇચ્છમાના સાદિયમાના પત્થયમાના પિહયમાના અભિજપ્પમાનાતિ – તવ વીર વાક્યં અભિકઙ્ખમાના.

તેસં તુવં સાધુ વિયાકરોહીતિ. તેસન્તિ તેસં ખત્તિયાનં બ્રાહ્મણાનં વેસ્સાનં સુદ્દાનં ગહટ્ઠાનં પબ્બજિતાનં દેવાનં મનુસ્સાનં. **તુવ**ન્તિ ભગવન્તં ભણતિ. **સાધુ વિયાકરોહી**તિ સાધુ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – તેસં તુવં સાધુ વિયાકરોહિ.

તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મોતિ તથા હિ તે વિદિતો તુલિતો તીરિતો વિભૂતો વિભાવિતો એસ ધમ્મોતિ – તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘નાનાજના જનપદેહિ સઙ્ગતા, તવ વીર વાક્યં અભિકઙ્ખમાના;
> તેસં તુવં સાધુ વિયાકરોહિ, તથા હિ તે વિદિતો એસ ધમ્મો’’તિ.

૭૨. આદાનતણ્હં વિનયેથ સબ્બં, [ભદ્રાવુધાતિ ભગવા]
ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
યં યઞ્હિ લોકસ્મિમુપાદિયન્તિ, તેનેવ મારો અન્વેતિ જન્તું.

આદાનતણ્હં વિનયેથ સબ્બન્તિ આદાનતણ્હં વુચ્ચતિ રૂપતણ્હા...પે॰... આદાનતણ્હાતિ કિંકારણા વુચ્ચતિ આદાનતણ્હા? તાય તણ્હાય રૂપં આદિયન્તિ ઉપાદિયન્તિ ગણ્હન્તિ પરામસન્તિ અભિનિવિસન્તિ. વેદનં...પે॰... સઞ્ઞં... સઙ્ખારે... વિઞ્ઞાણં... ગતિં... ઉપપત્તિં... પટિસન્ધિં... ભવં... સંસારં... વટ્ટં આદિયન્તિ ઉપાદિયન્તિ ગણ્હન્તિ પરામસન્તિ અભિનિવિસન્તિ. તંકારણા વુચ્ચતિ આદાનતણ્હા. **આદાનતણ્હં વિનયેથ સબ્બ**ન્તિ સબ્બં આદાનતણ્હં વિનયેય્ય પટિવિનયેય્ય પજહેય્ય વિનોદેય્ય બ્યન્તીકરેય્ય અનભાવં ગમેય્યાતિ – આદાનતણ્હં વિનયેથ સબ્બં. **ભદ્રાવુધાતિ ભગવા**તિ. **ભદ્રાવુધા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ભદ્રાવુધાતિ ભગવા.

ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝેતિ. **ઉદ્ધ**ન્તિ અનાગતં; **અધો**તિ અતીતં; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ પચ્ચુપ્પન્નં. **ઉદ્ધ**ન્તિ દેવલોકો; **અધો**તિ નિરયલોકો; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ મનુસ્સલોકો. અથ વા, **ઉદ્ધ**ન્તિ કુસલા ધમ્મા; **અધો**તિ અકુસલા ધમ્મા; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ અબ્યાકતા ધમ્મા. **ઉદ્ધ**ન્તિ અરૂપધાતુ; **અધો**તિ કામધાતુ; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ રૂપધાતુ. **ઉદ્ધ**ન્તિ સુખા વેદના; **અધો**તિ દુક્ખા વેદના; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ અદુક્ખમસુખા વેદના. **ઉદ્ધ**ન્તિ ઉદ્ધં પાદતલા; **અધો**તિ અધો કેસમત્થકા; **તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે**તિ વેમજ્ઝેતિ – ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે.

યં યઞ્હિ લોકસ્મિમુપાદિયન્તીતિ યં યં રૂપગતં વેદનાગતં સઞ્ઞાગતં સઙ્ખારગતં વિઞ્ઞાણગતં આદિયન્તિ ઉપાદિયન્તિ ગણ્હન્તિ પરામસન્તિ અભિનિવિસન્તિ. **લોકસ્મિ**ન્તિ અપાયલોકે...પે॰... આયતનલોકેતિ – યં યઞ્હિ લોકસ્મિમુપાદિયન્તિ.

તેનેવ મારો અન્વેતિ જન્તુન્તિ તેનેવ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન પટિસન્ધિકો ખન્ધમારો ધાતુમારો આયતનમારો ગતિમારો ઉપપત્તિમારો પટિસન્ધિમારો ભવમારો સંસારમારો વટ્ટમારો અન્વેતિ અનુગચ્છતિ અન્વાયિકો હોતિ. **જન્તુ**ન્તિ સત્તં જનં નરં માણવં [માનવં (સ્યા॰)] પોસં પુગ્ગલં જીવં જાગું જન્તું ઇન્દગું મનુજન્તિ – તેનેવ મારો અન્વેતિ જન્તું. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘આદાનતણ્હં વિનયેથ સબ્બં, [ભદ્રાવુધાતિ ભગવા]
> ઉદ્ધં અધો તિરિયઞ્ચાપિ મજ્ઝે;
> યં યઞ્હિ લોકસ્મિમુપાદિયન્તિ, તેનેવ મારો અન્વેતિ જન્તુ’’ન્તિ.

૭૩. તસ્મા પજાનં ન ઉપાદિયેથ, ભિક્ખુ સતો કિઞ્ચનં સબ્બલોકે;
આદાનસત્તે ઇતિ પેક્ખમાનો, પજં ઇમં મચ્ચુધેય્યે વિસત્તં.

તસ્મા પજાનં ન ઉપાદિયેથાતિ. **તસ્મા**તિ તસ્મા તંકારણા તંહેતુ તપ્પચ્ચયા તંનિદાના, એતં આદીનવં સમ્પસ્સમાનો આદાનતણ્હાયાતિ – તસ્મા. **પજાન**ન્તિ જાનન્તો પજાનન્તો આજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ જાનન્તો

પજાનન્તો આજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો. **ન ઉપાદિયેથા**તિ રૂપં નાદિયેય્ય ન ઉપાદિયેય્ય ન ગણ્હેય્ય ન પરામસેય્ય નાભિનિવિસેય્ય; વેદનં…પે॰… સઞ્ઞં… સઙ્ખારે… વિઞ્ઞાણં… ગતિં … ઉપપત્તિં… પટિસન્ધિં… ભવં… સંસારં… વટ્ટં નાદિયેય્ય ન ઉપાદિયેય્ય ન ગણ્હેય્ય ન પરામસેય્ય નાભિનિવિસેય્યાતિ – તસ્મા પજાનં ન ઉપાદિયેથ.

ભિક્ખુ સતો કિઞ્ચનં સબ્બલોકેતિ. **ભિક્ખૂ**તિ પુથુજ્જનકલ્યાણકો વા ભિક્ખુ, સેક્ખો વા ભિક્ખુ. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો…પે॰… સો વુચ્ચતિ સતોતિ – ભિક્ખુ સતો. **કિઞ્ચન**ન્તિ કિઞ્ચિ રૂપગતં વેદનાગતં સઞ્ઞાગતં સઙ્ખારગતં વિઞ્ઞાણગતં. **સબ્બલોકે**તિ સબ્બઅપાયલોકે સબ્બમનુસ્સલોકે સબ્બદેવલોકે સબ્બખન્ધલોકે સબ્બધાતુલોકે સબ્બઆયતનલોકેતિ – ભિક્ખુ સતો કિઞ્ચનં સબ્બલોકે.

આદાનસત્તે ઇતિ પેક્ખમાનોતિ આદાનસત્તા વુચ્ચન્તિ યે રૂપં આદિયન્તિ ઉપાદિયન્તિ ગણ્હન્તિ પરામસન્તિ અભિનિવિસન્તિ; વેદનં…પે॰… સઞ્ઞં… સઙ્ખારે… વિઞ્ઞાણં… ગતિં… ઉપપત્તિં… પટિસન્ધિં… ભવં… સંસારં… વટ્ટં આદિયન્તિ ઉપાદિયન્તિ ગણ્હન્તિ પરામસન્તિ અભિનિવિસન્તિ. **ઇતી**તિ પદસન્ધિ…પે॰… પદાનુપુબ્બતાપેતં ઇતીતિ. **પેક્ખમાનો**તિ પેક્ખમાનો દક્ખમાનો દિસ્સમાનો પસ્સમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનોતિ – આદાનસત્તે ઇતિ પેક્ખમાનો.

પજં ઇમં મચ્ચુધેય્યે વિસત્તન્તિ. **પજા**તિ સત્તાધિવચનં મચ્ચુધેય્યા વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. પજા મચ્ચુધેય્યે મારધેય્યે મરણધેય્યે સત્તા વિસત્તા આસત્તા લગ્ગા લગ્ગિતા પલિબુદ્ધા. યથા ભિત્તિખિલે વા નાગદન્તે વા ભણ્ડં સત્તં વિસત્તં આસત્તં લગ્ગં લગ્ગિતં પલિબુદ્ધં, એવમેવ પજા મચ્ચુધેય્યે મારધેય્યે મરણધેય્યે સત્તા વિસત્તા આસત્તા લગ્ગા લગ્ગિતા પલિબુદ્ધાતિ – પજં ઇમં મચ્ચુધેય્યે વિસત્તં. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘તસ્મા પજાનં ન ઉપાદિયેથ, ભિક્ખુ સતો કિઞ્ચનં સબ્બલોકે;
> આદાનસત્તે ઇતિ પેક્ખમાનો, પજં ઇમં મચ્ચુધેય્યે વિસત્ત’’ન્તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના…પે॰… સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

ભદ્રાવુધમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો દ્વાદસમો.

૧૩. ઉદયમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૭૪. ઝાયિં વિરજમાસીનં, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉદયો]
કતકિચ્ચં અનાસવં;
પારગું સબ્બધમ્માનં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂહિ [સંબ્રૂહિ (સ્યા॰)], **અવિજ્જાય પભેદનં.**

ઝાયિં વિરજમાસીનન્તિ. **ઝાયિ**ન્તિ ઝાયી ભગવા. પઠમેનપિ ઝાનેન ઝાયી, દુતિયેનપિ ઝાનેન ઝાયી, તતિયેનપિ ઝાનેન ઝાયી, ચતુત્થેનપિ ઝાનેન ઝાયી, સવિતક્કસવિચારેનપિ ઝાનેન ઝાયી,

અવિતક્કવિચારમત્તેનપિ ઝાનેન ઝાયી, અવિતક્કઅવિચારેનપિ ઝાનેન ઝાયી, સપ્પીતિકેનપિ ઝાનેન ઝાયી, નિપ્પીતિકેનપિ ઝાનેન ઝાયી, સાતસહગતેનપિ ઝાનેન ઝાયી, ઉપેક્ખાસહગતેનપિ ઝાનેન ઝાયી, સુઞ્ઞતેનપિ ઝાનેન ઝાયી, અનિમિત્તેનપિ ઝાનેન ઝાયી, અપ્પણિહિતેનપિ ઝાનેન ઝાયી, લોકિયેનપિ ઝાનેન ઝાયી, લોકુત્તરેનપિ ઝાનેન ઝાયી ઝાનરતો એકત્તમનુયુત્તો સદત્થગરુકોતિ – ઝાયિં. **વિરજ**ન્તિ રાગો રજો, દોસો રજો, મોહો રજો, કોધો રજો, ઉપનાહો રજો...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા રજા. તે રજા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અરજો વિરજો નિરજો રજાપગતો રજવિપ્પહીનો રજવિપ્પયુત્તો સબ્બરજવીતિવત્તો.

> રાગો રજો ન ચ પન રેણુ વુચ્ચતિ,
> રાગસ્સેતં અધિવચનં રજોતિ;
> એતં રજં વિપ્પજહિત્વા [પટિવિનોદિત્વા (ક॰) મહાનિ॰ ૨૦૯] ચક્ખુમા, તસ્મા જિનો વિગતરજોતિ વુચ્ચતિ.

> દોસો રજો ન ચ પન રેણુ વુચ્ચતિ, દોસસ્સેતં અધિવચનં રજોતિ;
> એતં રજં વિપ્પજહિત્વા ચક્ખુમા, તસ્મા જિનો વિગતરજોતિ વુચ્ચતિ.

> મોહો રજો ન ચ પન રેણુ વુચ્ચતિ, મોહસ્સેતં અધિવચનં રજોતિ;
> એતં રજં વિપ્પજહિત્વા ચક્ખુમા, તસ્મા જિનો વિગતરજોતિ વુચ્ચતીતિ. –

વિરજં ...પે॰....

આસીનન્તિ નિસિન્નો ભગવા પાસાણકે ચેતિયેતિ – આસીનો.

> નગસ્સ [નગરસ્સ (ક॰)] પસ્સે આસીનં, મુનિં દુક્ખસ્સ પારગું;
> સાવકા પયિરુપાસન્તિ, તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનોતિ.

એવમ્પિ ભગવા આસીનો. અથ વા, ભગવા સબ્બોસ્સુક્કપટિપ્પસ્સદ્ધત્તા આસીનો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણો... પે॰... જાતિમરણસંસારો નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ. એવમ્પિ ભગવા આસીનોતિ – ઝાયિં વિરજમાસીનં .

ઇચ્ચાયસ્મા ઉદયોતિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰... **આયસ્મા**તિ પિયવચનં...પે॰... **ઉદયો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા ઉદયો.

કતકિચ્ચં અનાસવન્તિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો કિચ્ચાકિચ્ચં કરણીયાકરણીયં પહીનં ઉચ્છિન્નમૂલં તાલાવત્થુકતં અનભાવંકતં આયતિં અનુપ્પાદધમ્મં. તસ્મા બુદ્ધો કતકિચ્ચો.

> યસ્સ ચ વિસતા [યસ્સ પરિપતા (સ્યા॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૨૦૨] નત્થિ, છિન્નસોતસ્સ ભિક્ખુનો;
> કિચ્ચાકિચ્ચપ્પહીનસ્સ, પરિળાહો ન વિજ્જતીતિ.

કતકિચ્ચં અનાસવન્તિ. આસવાતિ ચત્તારો આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, દિટ્ઠાસવો, અવિજ્જાસવો. તે આસવા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અનાસવોતિ – કતકિચ્ચં અનાસવં.

પારગું સબ્બધમ્માનન્તિ ભગવા સબ્બધમ્માનં અભિઞ્ઞાપારગૂ પરિઞ્ઞાપારગૂ પહાનપારગૂ ભાવનાપારગૂ સચ્છિકિરિયાપારગૂ સમાપત્તિપારગૂ. અભિઞ્ઞાપારગૂ સબ્બધમ્માનં, પરિઞ્ઞાપારગૂ સબ્બદુક્ખાનં, પહાનપારગૂ સબ્બકિલેસાનં, ભાવનાપારગૂ ચતુન્નં મગ્ગાનં, સચ્છિકિરિયાપારગૂ નિરોધસ્સ, સમાપત્તિપારગૂ સબ્બસમાપત્તીનં. સો વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયસ્મિં સીલસ્મિં; વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયસ્મિં સમાધિસ્મિં; વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયાય પઞ્ઞાય; વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયાય વિમુત્તિયા. સો પારગતો પારપ્પત્તો અન્તગતો અન્તપ્પત્તો કોટિગતો કોટિપ્પત્તો પરિયન્તગતો પરિયન્તપ્પત્તો વોસાનગતો વોસાનપ્પત્તો તાણગતો તાણપ્પત્તો લેણગતો લેણપ્પત્તો સરણગતો સરણપ્પત્તો અભયગતો અભયપ્પત્તો અચ્ચુતગતો અચ્ચુતપ્પત્તો અમતગતો અમતપ્પત્તો નિબ્બાનગતો નિબ્બાનપ્પત્તો. સો વુત્તવાસો ચિણ્ણચરણો…પે॰… જાતિમરણસંસારો નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – પારગું સબ્બધમ્માનં.

અત્થિ પઞ્હેન આગમન્તિ પઞ્હેન અત્થિકો આગતોમ્હિ, પઞ્હં પુચ્છિતુકામો આગતોમ્હિ, પઞ્હં સોતુકામો આગતોમ્હીતિ, એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં. અથ વા, પઞ્હત્થિકાનં પઞ્હં પુચ્છિતુકામાનં પઞ્હં સોતુકામાનં આગમનં અભિક્કમનં ઉપસઙ્કમનં પયિરુપાસનં અત્થીતિ, એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં. અથ વા, પઞ્હાગમો તુય્હં અત્થિ, ત્વમ્પિ પહુ ત્વમસિ અલમત્તો મયા પુચ્છિતં કથેતું વિસજ્જેતું, વહસ્સેતં ભારન્તિ, એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં.

અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂહીતિ અઞ્ઞાવિમોક્ખો વુચ્ચતિ અરહત્તવિમોક્ખો. અરહત્તવિમોક્ખં પબ્રૂહિ આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂહિ.

અવિજ્જાય પભેદનન્તિ અવિજ્જાય ભેદનં પભેદનં પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધં અમતં નિબ્બાનન્તિ – અવિજ્જાય પભેદનં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘ઝાયિં વિરજમાસીનં, [ઇચ્ચાયસ્મા ઉદયો]
> કતકિચ્ચં અનાસવં;
> પારગું સબ્બધમ્માનં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
>
> અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂહિ, અવિજ્જાય પભેદન’’ન્તિ.

૭૫. **પહાનં કામચ્છન્દાનં, [ઉદયાતિ ભગવા]**
દોમનસ્સાન ચૂભયં;
થિનસ્સ [થીનસ્સ (સ્યા॰)] **ચ પનૂદનં, કુક્કુચ્ચાનં નિવારણં.**

પહાનં કામચ્છન્દાનન્તિ. છન્દોતિ યો કામેસુ કામચ્છન્દો કામરાગો કામનન્દી કામતણ્હા કામસિનેહો કામપિપાસા કામપરિળાહો કામમુચ્છા કામજ્ઝોસાનં કામોઘો કામયોગો કામુપાદાનં કામચ્છન્દનીવરણં. **પહાનં કામચ્છન્દાનન્તિ** કામચ્છન્દાનં પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – પહાનં

કામચ્છન્દાનં. **ઉદયાતિ ભગવાતિ. ઉદયા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવાતિ** ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ઉદયાતિ ભગવા.

દોમનસ્સાન ચૂભયન્તિ. દોમનસ્સાતિ યં ચેતસિકં અસાતં ચેતસિકં દુક્ખં ચેતોસમ્ફસ્સજં અસાતં દુક્ખં વેદયિતં, ચેતોસમ્ફસ્સજા અસાતા દુક્ખા વેદના. **દોમનસ્સાન ચૂભય**ન્તિ કામચ્છન્દસ્સ ચ દોમનસ્સસ્સ ચ ઉભિન્નં પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – દોમનસ્સાન ચૂભયં.

થિનસ્સ ચ પનૂદનન્તિ. થિનન્તિ યા ચિત્તસ્સ અકલ્યતા અકમ્મઞ્ઞતા ઓલીયના સલ્લીયના લીના લીયના લીયિતત્તં થિનં થિયના [થીનં થીયના (સ્યા॰)] થિયિતત્તં ચિત્તસ્સ. **પનૂદન**ન્તિ થિનસ્સ ચ પનૂદનં પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – થિનસ્સ ચ પનૂદનં.

કુક્કુચ્ચાનં નિવારણન્તિ. કુક્કુચ્ચન્તિ હત્થકુક્કુચ્ચમ્પિ કુક્કુચ્ચં, પાદકુક્કુચ્ચમ્પિ કુક્કુચ્ચં, હત્થપાદકુક્કુચ્ચમ્પિ કુક્કુચ્ચં. અકપ્પિયે કપ્પિયસઞ્ઞિતા, કપ્પિયે અકપ્પિયસઞ્ઞિતા...પે॰... અવજ્જે વજ્જસઞ્ઞિતા, વજ્જે અવજ્જસઞ્ઞિતા. યં એવરૂપં કુક્કુચ્ચં કુક્કુચ્ચાયના કુક્કુચ્ચાયિતત્તં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો, ઇદં વુચ્ચતિ કુક્કુચ્ચં. અપિ ચ, દ્વીહિ કારણેહિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો – કતત્તા ચ અકતત્તા ચ. કથં કતત્તા ચ અકતત્તા ચ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો? ''કતં મે કાયદુચ્ચરિતં, અકતં મે કાયસુચરિત''ન્તિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો . ''કતં મે વચીદુચ્ચરિતં, અકતં મે વચીસુચરિત''ન્તિ...પે॰... ''કતં મે મનોદુચ્ચરિતં, અકતં મે મનોસુચરિત''ન્તિ...પે॰... ''કતો મે પાણાતિપાતો, અકતા મે પાણાતિપાતા વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતં મે અદિન્નાદાનં, અકતા મે અદિન્નાદાના વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતો મે કામેસુમિચ્છાચારો, અકતા મે કામેસુમિચ્છાચારા વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતો મે મુસાવાદો, અકતા મે મુસાવાદા વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતા મે પિસુણા વાચા [પિસુણવાચા (ક॰)], અકતા મે પિસુણાય વાચાય વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતા મે ફરુસા વાચા, અકતા મે ફરુસાય વાચાય વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતો મે સમ્ફપ્પલાપો, અકતા મે સમ્ફપ્પલાપા વેરમણી''તિ...પે॰... ''કતા મે અભિજ્ઝા, અકતા મે અનભિજ્ઝા''તિ...પે॰... ''કતો મે બ્યાપાદો, અકતો મે અબ્યાપાદો''તિ...પે॰... ''કતા મે મિચ્છાદિટ્ઠિ, અકતા મે સમ્માદિટ્ઠી''તિ , ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો. એવં કતત્તા ચ અકતત્તા ચ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો.

અથ વા, ''સીલેસુમ્હિ અપરિપૂરકારી''તિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો; ''ઇન્દ્રિયેસુમ્હિ અગુત્તદ્વારો''તિ...પે॰... ''ભોજને અમત્તઞ્ઞુમ્હી''તિ... ''જાગરિયં અનનુયુત્તોમ્હી''તિ... ''ન સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતોમ્હી''તિ... ''અભાવિતા મે ચત્તારો સતિપટ્ઠાનાતિ, ચત્તારો સમ્મપ્પધાનાતિ ચત્તારો ઇદ્ધિપાદાતિ, પઞ્ચિન્દ્રિયાનીતિ, પઞ્ચ બલાનીતિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગાતિ, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો''તિ... ''દુક્ખં મે અપરિઞ્ઞાતં, સમુદયો મે અપ્પહીનો, મગ્ગો મે અભાવિતો, નિરોધો મે અસચ્છિકતો''તિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં ચેતસો વિપ્પટિસારો મનોવિલેખો.

કુક્કુચ્ચાનં નિવારણન્તિ કુક્કુચ્ચાનં આવરણં નીવરણં પહાનં ઉપસમં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – કુક્કુચ્ચાનં નિવારણં. તેનાહ ભગવા –

''પહાનં કામચ્છન્દાનં, [ઉદયાતિ ભગવા]

દોમનસ્સાન ચૂભયં;
થિનસ્સ ચ પનૂદનં, કુક્કુચ્ચાનં નિવારણ’’ન્તિ.

૭૬. ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધં , ધમ્મતક્કપુરેજવં;
અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂમિ, અવિજ્જાય પભેદનં.

ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધન્તિ. ઉપેક્ખાતિ યા ચતુત્થે ઝાને ઉપેક્ખા ઉપેક્ખના અજ્ઝુપેક્ખના ચિત્તસમતા [ચિત્તસમથો (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૨૦૭] ચિત્તપ્પસ્સદ્ધતા મજ્ઝત્તતા ચિત્તસ્સ. **સતી**તિ યા ચતુત્થે ઝાને ઉપેક્ખં આરબ્ભ સતિ અનુસ્સતિ...પે॰... સમ્માસતિ. **ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધન્તિ** ચતુત્થે ઝાને ઉપેક્ખા ચ સતિ ચ સુદ્ધા હોન્તિ વિસુદ્ધા સંસુદ્ધા પરિસુદ્ધા પરિયોદાતા અનઙ્ગણા વિગતૂપક્કિલેસા મુદુભૂતા કમ્મનિયા ઠિતા આનેઞ્જપ્પત્તાતિ – ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધં.

ધમ્મતક્કપુરેજવન્તિ ધમ્મતક્કો વુચ્ચતિ સમ્માસઙ્કપ્પો. સો આદિતો હોતિ, પુરતો હોતિ, પુબ્બઙ્ગમો હોતિ અઞ્ઞાવિમોક્ખસ્સાતિ, એવમ્પિ ધમ્મતક્કપુરેજવં. અથ વા, ધમ્મતક્કો વુચ્ચતિ સમ્માદિટ્ઠિ. સા આદિતો હોતિ, પુરતો હોતિ, પુબ્બઙ્ગમો હોતિ અઞ્ઞાવિમોક્ખસ્સાતિ , એવમ્પિ ધમ્મતક્કપુરેજવં. અથ વા, ધમ્મતક્કો વુચ્ચતિ ચતુન્નં મગ્ગાનં પુબ્બભાગવિપસ્સના. સા આદિતો હોતિ, પુરતો હોતિ, પુબ્બઙ્ગમો હોતિ અઞ્ઞાવિમોક્ખસ્સાતિ – એવમ્પિ ધમ્મતક્કપુરેજવં.

અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂમીતિ અઞ્ઞાવિમોક્ખો વુચ્ચતિ અરહત્તવિમોક્ખો. અરહત્તવિમોક્ખં પબ્રૂમિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમિ પકાસેમીતિ – અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂમિ.

અવિજ્જાય પભેદનન્તિ. અવિજ્જાતિ દુક્ખે અઞ્ઞાણં...પે॰... અવિજ્જા મોહો અકુસલમૂલં. **પભેદનન્તિ** અવિજ્જાય પભેદનં પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – અવિજ્જાય પભેદનં. તેનાહ ભગવા –

‘‘ઉપેક્ખાસતિસંસુદ્ધં, ધમ્મતક્કપુરેજવં;
અઞ્ઞાવિમોક્ખં પબ્રૂમિ, અવિજ્જાય પભેદન’’ન્તિ.

૭૭. કિંસુ સંયોજનો લોકો, કિંસુ તસ્સ વિચારણં;
કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેન, નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ.

કિંસુ સંયોજનો લોકોતિ લોકસ્સ સંયોજનં લગ્ગનં બન્ધનં ઉપક્કિલેસો. કેન લોકો યુત્તો પયુત્તો આયુત્તો સમાયુત્તો લગ્ગો લગ્ગિતો પલિબુદ્ધોતિ – કિંસુ સંયોજનો લોકો.

કિંસુ તસ્સ વિચારણન્તિ કિંસુ તસ્સ ચારણં વિચારણં પટિવિચારણં. કેન લોકો ચરતિ વિચરતિ પટિવિચરતીતિ – કિંસુ તસ્સ વિચારણં. **કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેન નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતી**તિ કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેન વૂપસમેન પટિનિસ્સગ્ગેન પટિપ્પસ્સદ્ધિયા નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ પવુચ્ચતિ કથીયતિ ભણીયતિ દીપીયતિ વોહરીયતીતિ – કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેન નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘કિંસુ સંયોજનો લોકો, કિંસુ તસ્સ વિચારણં;
કિસ્સસ્સ વિપ્પહાનેન, નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતી’’તિ.

૭૮. નન્દિસંયોજનો લોકો, વિતક્કસ્સ વિચારણા;
તણ્હાય વિપ્પહાનેન, નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ.

નન્દિસંયોજનો લોકોતિ નન્દી વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં, અયં વુચ્ચતિ નન્દી. યા નન્દી લોકસ્સ સંયોજનં લગ્ગનં બન્ધનં ઉપક્કિલેસો, ઇમાય નન્દિયા લોકો યુત્તો પયુત્તો આયુત્તો સમાયુત્તો લગ્ગો લગ્ગિતો પલિબુદ્ધોતિ – નન્દિસંયોજનો લોકો.

વિતક્કસ્સ વિચારણાતિ. **વિતક્કા**તિ નવ વિતક્કા – કામવિતક્કો, બ્યાપાદવિતક્કો, વિહિંસાવિતક્કો, ઞાતિવિતક્કો જનપદવિતક્કો , અમરાવિતક્કો, પરાનુદયતાપટિસંયુત્તો વિતક્કો, લાભસક્કારસિલોકપટિસંયુત્તો વિતક્કો, અનવઞ્ઞત્તિપટિસંયુત્તો વિતક્કો. ઇમે વુચ્ચન્તિ નવ વિતક્કા. ઇમે નવ વિતક્કા લોકસ્સ ચારણા વિચારણા પટિવિચારણા. ઇમેહિ નવહિ વિતક્કેહિ લોકો ચરતિ વિચરતિ પટિવિચરતીતિ – વિતક્કસ્સ વિચારણા.

તણ્હાય વિપ્પહાનેન નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતીતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા. **તણ્હાય વિપ્પહાનેન નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતી**તિ તણ્હાય વિપ્પહાનેન વૂપસમેન પટિનિસ્સગ્ગેન પટિપ્પસ્સદ્ધિયા નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ પવુચ્ચતિ કથીયતિ ભણીયતિ દીપીયતિ વોહરીયતીતિ – તણ્હાય વિપ્પહાનેન નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતિ. તેનાહ ભગવા –

‘‘નન્દિસંયોજનો લોકો, વિતક્કસ્સ વિચારણા;
તણ્હાય વિપ્પહાનેન, નિબ્બાનં ઇતિ વુચ્ચતી’’તિ.

૭૯. કથં સતસ્સ ચરતો, વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતિ;
ભગવન્તં પુટ્ઠુમાગમા, તં સુણોમ વચો તવ.

કથં સતસ્સ ચરતોતિ કથં સતસ્સ સમ્પજાનસ્સ ચરતો વિહરતો ઇરિયતો વત્તયતો પાલયતો યપયતો યાપયતોતિ – કથં સતસ્સ ચરતો.

વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતીતિ વિઞ્ઞાણં નિરુજ્ઝતિ વૂપસમ્મતિ અત્થં ગચ્છતિ પટિપ્પસ્સમ્ભતીતિ – વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતિ.

ભગવન્તં પુટ્ઠુમાગમાતિ બુદ્ધં ભગવન્તં પુટ્ઠું પુચ્છિતું યાચિતું અજ્ઝેસિતું પસાદેતું આગમ્હા આગતમ્હા ઉપાગતમ્હા સમ્પત્તમ્હા, ‘‘તયા સદ્ધિં સમાગતમ્હા’’તિ – ભગવન્તં પુટ્ઠુમાગમા.

તં સુણોમ વચો તવાતિ. **તન્તિ** તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં સુણોમ ઉગ્ગણ્હામ ધારેમ ઉપધારેમ ઉપલક્ખેમાતિ – તં સુણોમ વચો તવ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘કથં સતસ્સ ચરતો, વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતિ;

ભગવન્તં પુટ્ઠુમાગમા, તં સુણોમ વચો તવા’’તિ.

૮૦. **અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, વેદનં નાભિનન્દતો;**
એવં સતસ્સ ચરતો, વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતિ.

અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ વેદનં નાભિનન્દતોતિ અજ્ઝત્તં વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ [ન અજ્ઝોસાય તિટ્ઠતિ (સ્યા॰)], અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ; બહિદ્ધા વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ; અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ. અજ્ઝત્તં સમુદયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી [ઇદં પદં નત્થિ સ્યા॰ પોત્થકે] વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ; અજ્ઝત્તં વયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… અજ્ઝત્તં સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… બહિદ્ધા સમુદયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ; બહિદ્ધા વયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… બહિદ્ધા સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… અજ્ઝત્તબહિદ્ધા સમુદયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… અજ્ઝત્તબહિદ્ધા સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ. ઇમેહિ દ્વાદસહિ આકારેહિ વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો…પે॰… અનભાવં ગમેતિ.

અથ વા, વેદનં અનિચ્ચતો પસ્સન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ. વેદનં દુક્ખતો રોગતો ગણ્ડતો સલ્લતો અઘતો આબાધતો…પે॰… નિસ્સરણતો પસ્સન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતિ. ઇમેહિ ચત્તાલીસાય [દ્વાચત્તાળીસાય (સ્યા॰)] આકારેહિ વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરન્તો વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ ન અજ્ઝોસેતિ, અભિનન્દનં અભિવદનં અજ્ઝોસાનં ગાહં પરામાસં અભિનિવેસં પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ – અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ વેદનં નાભિનન્દતો.

એવં સતસ્સ ચરતોતિ એવં સતસ્સ સમ્પજાનસ્સ ચરતો વિહરતો ઇરિયતો વત્તયતો પાલયતો યપયતો યાપયતોતિ – એવં સતસ્સ ચરતો.

વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતીતિ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણં અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણં આનેઞ્જાભિસઙ્ખારસહગતં વિઞ્ઞાણં નિરુજ્ઝતિ વૂપસમ્મતિ અત્થં ગચ્છતિ પટિપ્પસ્સમ્ભતીતિ – વિઞ્ઞાણં

ઉપરુજ્ઝતી. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, વેદનં નાભિનન્દતો;
> એવં સતસ્સ ચરતો, વિઞ્ઞાણં ઉપરુજ્ઝતી’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે, ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

ઉદયમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો તેરસમો.

૧૪. પોસાલમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૮૧. યો અતીતં આદિસતિ, [ઇચ્ચાયસ્મા પોસાલો]
અનેજો છિન્નસંસયો;
પારગું [પારગૂ (સ્યા॰ ક॰)] **સબ્બધમ્માનં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં.**

યો અતીતં આદિસતીતિ. **યો**તિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ. અનાચરિયકો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો, બલેસુ ચ વસીભાવં. **અતીતં આદિસતી**તિ ભગવા અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતમ્પિ આદિસતિ, અનાગતમ્પિ આદિસતિ, પચ્ચુપ્પન્નમ્પિ આદિસતિ.

કથં ભગવા અત્તનો અતીતં આદિસતિ? ભગવા અત્તનો અતીતં એકમ્પિ જાતિં આદિસતિ, દ્વેપિ જાતિયો આદિસતિ, તિસ્સોપિ જાતિયો આદિસતિ, ચતસ્સોપિ જાતિયો આદિસતિ, પઞ્ચપિ જાતિયો આદિસતિ, દસપિ જાતિયો આદિસતિ, વીસમ્પિ જાતિયો આદિસતિ, તિંસમ્પિ જાતિયો આદિસતિ, ચત્તાલીસમ્પિ જાતિયો આદિસતિ , પઞ્ઞાસમ્પિ જાતિયો આદિસતિ, જાતિસતમ્પિ...પે॰... જાતિસહસ્સમ્પિ... જાતિસતસહસ્સમ્પિ... અનેકેપિ સંવટ્ટકપ્પે... અનેકેપિ વિવટ્ટકપ્પે... અનેકેપિ સંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પે આદિસતિ – ‘‘અમુત્રાસિં એવંનામો એવંગોત્તો એવંવણ્ણો એવમાહારો એવંસુખદુક્ખપ્પટિસંવેદી એવમાયુપરિયન્તો, સો તતો ચુતો અમુત્ર ઉદપાદિં; તત્રાપાસિં એવંનામો એવંગોત્તો એવંવણ્ણો એવમાહારો એવંસુખદુક્ખપ્પટિસંવેદી એવમાયુપરિયન્તો, સો તતો ચુતો ઇધૂપપન્નો’’તિ. ઇતિ સાકારં સઉદ્દેસં અનેકવિહિતં પુબ્બેનિવાસં આદિસતિ. એવં ભગવા અત્તનો અતીતં આદિસતિ.

કથં ભગવા પરેસં અતીતં આદિસતિ? ભગવા પરેસં અતીતં એકમ્પિ જાતિં આદિસતિ, દ્વેપિ જાતિયો આદિસતિ...પે॰... અનેકેપિ સંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પે આદિસતિ – ‘‘અમુત્રાસિ એવંનામો એવંગોત્તો એવંવણ્ણો એવમાહારો એવંસુખદુક્ખપ્પટિસંવેદી એવમાયુપરિયન્તો, સો તતો ચુતો અમુત્ર ઉદપાદિ; તત્રાપાસિ એવંનામો એવંગોત્તો એવંવણ્ણો એવમાહારો એવંસુખદુક્ખપ્પટિસંવેદી એવમાયુપરિયન્તો, સો તતો ચુતો ઇધૂપપન્નો’’તિ. ઇતિ સાકારં સઉદ્દેસં અનેકવિહિતં પુબ્બેનિવાસં આદિસતિ. એવં ભગવા પરેસં અતીતં આદિસતિ.

ભગવા પઞ્ચ જાતકસતાનિ ભાસન્તો અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતં આદિસતિ, મહાપદાનિયસુત્તન્તં [મહાધનિયસુત્તં (સ્યા॰)] ભાસન્તો અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતં આદિસતિ, મહાસુદસ્સનિયસુત્તન્તં ભાસન્તો અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતં આદિસતિ, મહાગોવિન્દિયસુત્તન્તં ભાસન્તો અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતં આદિસતિ, મઘદેવિયસુત્તન્તં ભાસન્તો અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતં આદિસતિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘અતીતં ખો, ચુન્દ, અદ્ધાનં આરબ્ભ તથાગતસ્સ સતાનુસારિઞાણં [સતાનુસ્સરિયઞાણં (ક॰) પસ્સ દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૭] હોતિ. સો યાવતકં આકઙ્ખતિ તાવતકં અનુસ્સરતિ. અનાગતઞ્ચ ખો, ચુન્દ...પે॰... પચ્ચુપ્પન્નઞ્ચ ખો, ચુન્દ, અદ્ધાનં આરબ્ભ તથાગતસ્સ બોધિજં ઞાણં ઉપ્પજ્જતિ – ‘અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિદાનિ પુનબ્ભવો’’’તિ.

ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણં [ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તિઞાણં (ક॰) અટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા] તથાગતસ્સ તથાગતબલં, સત્તાનં આસયાનુસયઞાણં તથાગતસ્સ તથાગતબલં, યમકપાટિહીરે ઞાણં [યમકપાટિહિરિયઞાણં (સ્યા॰)] તથાગતસ્સ તથાગતબલં, મહાકરુણાસમાપત્તિયા ઞાણં તથાગતસ્સ તથાગતબલં, સબ્બઞ્ઞુતઞાણં તથાગતસ્સ તથાગતબલં, અનાવરણઞાણં તથાગતસ્સ તથાગતબલં, સબ્બત્થ અસઙ્ગમપ્પટિહતમનાવરણઞાણં તથાગતસ્સ તથાગતબલં. એવં ભગવા અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અતીતમ્પિ આદિસતિ અનાગતમ્પિ આદિસતિ પચ્ચુપ્પન્નમ્પિ આદિસતિ આચિક્ખતિ દેસેતિ પઞ્ઞપેતિ પટ્ઠપેતિ વિવરતિ વિભજતિ ઉત્તાનીકરોતિ પકાસેતીતિ – યો અતીતં આદિસતિ.

ઇચ્ચાયસ્મા પોસાલોતિ. ઇચ્ચાતિ પદસન્ધિ...પે॰... **આયસ્મા**તિ પિયવચનં...પે॰... **પોસાલો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા પોસાલો.

અનેજો છિન્નસંસયોતિ એજા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. સા એજા તણ્હા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અનેજો. એજાય પહીનત્તા અનેજો. ભગવા લાભેપિ ન ઇઞ્જતિ...પે॰... દુક્ખેપિ ન ઇઞ્જતિ ન ચલતિ ન વેધતિ નપ્પવેધતિ ન સમ્પવેધતીતિ અનેજો. **છિન્નસંસયો**તિ સંસયો વુચ્ચતિ વિચિકિચ્છા. દુક્ખે કઙ્ખા...પે॰... છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ મનોવિલેખો. સો સંસયો બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીનો છિન્નો ઉચ્છિન્નો સમુચ્છિન્નો વૂપસન્તો પટિનિસ્સગ્ગો પટિપ્પસ્સદ્ધો અભબ્બુપ્પત્તિકો ઞાણગ્ગિના દડ્ઢો. તસ્મા બુદ્ધો છિન્નસંસયોતિ – અનેજો છિન્નસંસયો.

પારગું સબ્બધમ્માનન્તિ ભગવા સબ્બધમ્માનં અભિઞ્ઞાપારગૂ પરિઞ્ઞાપારગૂ પહાનપારગૂ ભાવનાપારગૂ સચ્છિકિરિયાપારગૂ સમાપત્તિપારગૂ અભિઞ્ઞાપારગૂ સબ્બધમ્માનં...પે॰... જાતિમરણસંસારો નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – પારગૂ સબ્બધમ્માનં.

અત્થિ પઞ્હેન આગમન્તિ પઞ્હેન અત્થિકો આગતોમ્હિ...પે॰... ‘‘વહસ્સેતં ભાર’’ન્તિ – અત્થિ પઞ્હેન આગમં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘યો અતીતં આદિસતિ, [ઇચ્ચાયસ્મા પોસાલો]
અનેજો છિન્નસંસયો;
પારગું સબ્બધમ્માનં, અત્થિ પઞ્હેન આગમ’’ન્તિ.

૮૨. **વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સ, સબ્બકાયપ્પહાયિનો;**
અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતો;
ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામિ, કથં નેય્યો તથાવિધો.

વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સાતિ કતમા રૂપસઞ્ઞા? રૂપાવચરસમાપત્તિં સમાપન્નસ્સ વા ઉપપન્નસ્સ વા દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારિસ્સ વા સઞ્ઞા સઞ્જાનના સઞ્જાનિતત્તં – અયં રૂપસઞ્ઞા. **વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સા**તિ ચતસ્સો અરૂપસમાપત્તિયો પટિલદ્ધસ્સ [લાભિસ્સ (સ્યા॰)] રૂપસઞ્ઞા વિભૂતા હોન્તિ વિગતા અતિક્કન્તા સમતિક્કન્તા વીતિવત્તાતિ – વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સ.

સબ્બકાયપ્પહાયિનોતિ સબ્બો તસ્સ પટિસન્ધિકો રૂપકાયો પહીનો, તદઙ્ગસમતિક્કમા વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન પહીનો તસ્સ રૂપકાયોતિ – સબ્બકાયપ્પહાયિનો.

અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતોતિ. **નત્થિ કિઞ્ચી**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ. કિંકારણા? નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ. યં વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તિં સતો સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠહિત્વા તઞ્ઞેવ વિઞ્ઞાણં અભાવેતિ, વિભાવેતિ, અન્તરધાપેતિ, ''નત્થિ કિઞ્ચી''તિ પસ્સતિ – તંકારણા નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તીતિ – અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતો.

ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામીતિ. **સક્કા**તિ – સક્કો. ભગવા સક્યકુલા પબ્બજિતોતિપિ સક્કો ...પે॰... પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસોતિપિ સક્કો. **ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામી**તિ તસ્સ ઞાણં પુચ્છામિ, પઞ્ઞં પુચ્છામિ, સમ્બુદ્ધં પુચ્છામિ. ''કીદિસં કિંસણ્ઠિતં કિંપકારં કિંપટિભાગં ઞાણં ઇચ્છિતબ્બ''ન્તિ – ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામિ.

કથં નેય્યો તથાવિધોતિ કથં સો નેતબ્બો વિનેતબ્બો અનુનેતબ્બો પઞ્ઞપેતબ્બો નિજ્ઝાપેતબ્બો પેક્ખેતબ્બો પસાદેતબ્બો? કથં તેન [કથમસ્સ (સ્યા॰)] ઉત્તરિ ઞાણં ઉપ્પાદેતબ્બં? **તથાવિધો**તિ તથાવિધો તાદિસો તસ્સણ્ઠિતો તપ્પકારો તપ્પટિભાગો યો સો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિલાભીતિ – કથં નેય્યો તથાવિધો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ''વિભૂતરૂપસઞ્ઞિસ્સ, સબ્બકાયપ્પહાયિનો;
> અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, નત્થિ કિઞ્ચીતિ પસ્સતો;
> ઞાણં સક્કાનુપુચ્છામિ, કથં નેય્યો તથાવિધો''તિ.

> ૮૩. **વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો સબ્બા, [પોસાલાતિ ભગવા]**
> **અભિજાનં તથાગતો;**
> **તિટ્ઠન્તમેનં જાનાતિ, ધિમુત્તં તપ્પરાયણં;**

વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો સબ્બાતિ ભગવા અભિસઙ્ખારવસેન ચતસ્સો વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો જાનાતિ, પટિસન્ધિવસેન સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો જાનાતિ. કથં ભગવા અભિસઙ્ખારવસેન ચતસ્સો વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો જાનાતિ? વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''રૂપુપયં [રૂપૂપાયં (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૩.૫૩] વા, ભિક્ખવે, વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠમાનં તિટ્ઠેય્ય [તિટ્ઠતિ (સ્યા॰ ક॰)], રૂપારમ્મણં રૂપપ્પતિટ્ઠં નન્દૂપસેચનં વુદ્ધિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જેય્ય. વેદનુપયં વા, ભિક્ખવે...પે॰... સઞ્ઞુપયં વા, ભિક્ખવે...પે॰... સઙ્ખારુપયં વા, ભિક્ખવે, વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠમાનં તિટ્ઠેય્ય, સઙ્ખારારમ્મણં સઙ્ખારપ્પતિટ્ઠં નન્દૂપસેચનં વુદ્ધિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જેય્યા''તિ. એવં ભગવા અભિસઙ્ખારવસેન ચતસ્સો વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો જાનાતિ.

કથં ભગવા પટિસન્ધિવસેન સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો જાનાતિ? વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે, સત્તા નાનત્તકાયા નાનત્તસઞ્ઞિનો – સેય્યથાપિ મનુસ્સા એકચ્ચે ચ દેવા એકચ્ચે ચ વિનિપાતિકા. અયં પઠમા વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ.

‘‘સન્તિ , ભિક્ખવે, સત્તા નાનત્તકાયા એકત્તસઞ્ઞિનો, સેય્યથાપિ દેવા બ્રહ્મકાયિકા પઠમાભિનિબ્બત્તા. અયં દુતિયા વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ.

‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે, સત્તા એકત્તકાયા નાનત્તસઞ્ઞિનો, સેય્યથાપિ દેવા આભસ્સરા. અયં તતિયા વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ.

‘‘સન્તિ , ભિક્ખવે, સત્તા એકત્તકાયા એકત્તસઞ્ઞિનો, સેય્યથાપિ દેવા સુભકિણ્હા. અયં ચતુત્થી [ચતુત્થા (સ્યા॰) પસ્સ અ॰ નિ॰ ૭.૪૪] વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ.

‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે, સત્તા સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનં સમતિક્કમા પટિઘસઞ્ઞાનં અત્થઙ્ગમા નાનત્તસઞ્ઞાનં અમનસિકારા, અનન્તો આકાસોતિ આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગા. અયં પઞ્ચમી [પઞ્ચમા (સ્યા॰)] વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ.

‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે, સત્તા સબ્બસો આકાસાનઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મ, અનન્તં વિઞ્ઞાણન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનૂપગા. અયં છટ્ઠી [છટ્ઠો (સ્યા॰)] વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ.

‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે, સત્તા સબ્બસો વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મ, નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનૂપગા. અયં સત્તમી [સત્તમા (સ્યા॰)] વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ’’. એવં ભગવા પટિસન્ધિવસેન સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો જાનાતીતિ – વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો સબ્બા.

પોસાલાતિ ભગવાતિ. **પોસાલા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – પોસાલાતિ ભગવા.

અભિજાનં તથાગતોતિ. **અભિજાનન્તિ** અભિજાનન્તો વિજાનન્તો પટિવિજાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો તથાગતો. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘અતીતં ચેપિ ખો, ચુન્દ, હોતિ અભૂતં અતચ્છં અનત્થસઞ્હિતં, ન તં તથાગતો બ્યાકરોતિ. અતીતં ચેપિ, ચુન્દ, હોતિ ભૂતં તચ્છં અનત્થસઞ્હિતં, તમ્પિ તથાગતો ન બ્યાકરોતિ. અતીતં ચેપિ ખો, ચુન્દ, હોતિ ભૂતં તચ્છં અત્થસઞ્હિતં, તત્ર કાલઞ્ઞૂ તથાગતો હોતિ તસ્સેવ પઞ્હસ્સ વેય્યાકરણાય. અનાગતં ચેપિ, ચુન્દ, હોતિ…પે॰… પચ્ચુપ્પન્નં ચેપિ, ચુન્દ, હોતિ અભૂતં અતચ્છં અનત્થસઞ્હિતં, ન તં તથાગતો બ્યાકરોતિ. પચ્ચુપ્પન્નં ચેપિ, ચુન્દ, હોતિ ભૂતં તચ્છં અનત્થસઞ્હિતં, તમ્પિ તથાગતો ન બ્યાકરોતિ. પચ્ચુપ્પન્નં ચેપિ, ચુન્દ, હોતિ ભૂતં તચ્છં અત્થસઞ્હિતં, તત્ર કાલઞ્ઞૂ તથાગતો હોતિ તસ્સ પઞ્હસ્સ વેય્યાકરણાય. ઇતિ ખો, ચુન્દ, અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ તથાગતો કાલવાદી ભૂતવાદી અત્થવાદી ધમ્મવાદી વિનયવાદી. તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ.

‘‘યં ખો, ચુન્દ, સદેવકસ્સ લોકસ્સ સમારકસ્સ સબ્રહ્મકસ્સ સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાય સદેવમનુસ્સાય દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા , સબ્બં તં તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધં. તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. યઞ્ચ, ચુન્દ, રત્તિં તથાગતો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝતિ, યઞ્ચ રત્તિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ, યં એતસ્મિં અન્તરે ભાસતિ લપતિ નિદ્દિસતિ સબ્બં તં તથેવ હોતિ નો અઞ્ઞથા.

તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. યથાવાદી, ચુન્દ, તથાગતો તથાકારી; યથાકારી તથાવાદી. ઇતિ યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી. તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. સદેવકે, ચુન્દ, લોકે સમારકે સબ્રહ્મકે સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાય સદેવમનુસ્સાય તથાગતો અભિભૂ અનભિભૂતો અઞ્ઞદત્થુદસો વસવત્તી. તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતી''તિ – અભિજાનં તથાગતો.

તિટ્ઠન્તમેનં જાનાતીતિ ભગવા ઇધટ્ઠઞ્ઞેવ [ઇધટ્ઠઞ્ઞેવ (સ્યા॰)] જાનાતિ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન – ''અયં પુગ્ગલો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જિસ્સતી''તિ. ભગવા ઇધટ્ઠઞ્ઞેવ જાનાતિ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન – ''અયં પુગ્ગલો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા તિરચ્છાનયોનિં ઉપપજ્જિસ્સતી''તિ. ભગવા ઇધટ્ઠઞ્ઞેવ જાનાતિ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન – ''અયં પુગ્ગલો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા પેત્તિવિસયં ઉપપજ્જિસ્સતી''તિ. ભગવા ઇધટ્ઠઞ્ઞેવ જાનાતિ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન – ''અયં પુગ્ગલો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા મનુસ્સેસુ ઉપ્પજ્જિસ્સતી''તિ. ભગવા ઇધટ્ઠઞ્ઞેવ જાનાતિ કમ્માભિસઙ્ખારવસેન – ''અયં પુગ્ગલો સુપ્પટિપન્નો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જિસ્સતી''તિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''ઇધ પનાહં, સારિપુત્ત, એકચ્ચં પુગ્ગલં એવં ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ પજાનામિ – 'તથાયં પુગ્ગલો પટિપન્નો, તથા ચ ઇરિયતિ, તઞ્ચ મગ્ગં સમારૂળ્હો, યથા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જિસ્સતી'તિ.

''ઇધ પનાહં, સારિપુત્ત, એકચ્ચં પુગ્ગલં એવં ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ પજાનામિ – 'તથાયં પુગ્ગલો પટિપન્નો તથા ચ ઇરિયતિ તઞ્ચ મગ્ગં સમારૂળ્હો, યથા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા તિરચ્છાનયોનિં ઉપપજ્જિસ્સતી'તિ.

''ઇધ પનાહં, સારિપુત્ત, એકચ્ચં પુગ્ગલં એવં ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ પજાનામિ – 'તથાયં પુગ્ગલો પટિપન્નો તથા ચ ઇરિયતિ તઞ્ચ મગ્ગં સમારૂળ્હો, યથા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા પેત્તિવિસયં ઉપપજ્જિસ્સતી'તિ.

''ઇધ પનાહં, સારિપુત્ત, એકચ્ચં પુગ્ગલં એવં ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ પજાનામિ – 'તથાયં પુગ્ગલો પટિપન્નો તથા ચ ઇરિયતિ તઞ્ચ મગ્ગં સમારૂળ્હો, યથા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા મનુસ્સેસુ ઉપ્પજ્જિસ્સતી'તિ.

''ઇધ પનાહં, સારિપુત્ત, એકચ્ચં પુગ્ગલં એવં ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ પજાનામિ – 'તથાયં પુગ્ગલો પટિપન્નો તથા ચ ઇરિયતિ તઞ્ચ મગ્ગં સમારૂળ્હો, યથા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જિસ્સતી'તિ.

''ઇધ પનાહં, સારિપુત્ત, એકચ્ચં પુગ્ગલં એવં ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ પજાનામિ – 'તથાયં પુગ્ગલો પટિપન્નો તથા ચ ઇરિયતિ તઞ્ચ મગ્ગં સમારૂળ્હો, યથા આસવાનં ખયા અનાસવં ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં દિટ્ઠેવ ધમ્મે સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી'''તિ – તિટ્ઠન્તમેનં જાનાતિ.

ધિમુત્તં તપ્પરાયણન્તિ. ધિમુત્તન્તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં. ધિમુત્તન્તિ વિમોક્ખેન ધિમુત્તં તત્રાધિમુત્તં તદધિમુત્તં તદાધિપતેય્યં. અથ વા, ભગવા જાનાતિ – ''અયં પુગ્ગલો રૂપાધિમુત્તો સદ્દાધિમુત્તો ગન્ધાધિમુત્તો રસાધિમુત્તો ફોટ્ઠબ્બાધિમુત્તો કુલાધિમુત્તો ગણાધિમુત્તો આવાસાધિમુત્તો લાભાધિમુત્તો યસાધિમુત્તો પસંસાધિમુત્તો સુખાધિમુત્તો ચીવરાધિમુત્તો પિણ્ડપાતાધિમુત્તો સેનાસનાધિમુત્તો ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાધિમુત્તો સુત્તન્તાધિમુત્તો વિનયાધિમુત્તો અભિધમ્માધિમુત્તો આરઞ્ઞકઙ્ગાધિમુત્તો પિણ્ડપાતિકઙ્ગાધિમુત્તો પંસુકૂલિકઙ્ગાધિમુત્તો

તેચીવરિકઙ્ગાધિમુત્તો સપદાનચારિકઙ્ગાધિમુત્તો ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગાધિમુત્તો નેસજ્જિકઙ્ગાધિમુત્તો યથાસન્થતિકઙ્ગાધિમુત્તો પઠમજ્ઝાનાધિમુત્તો દુતિયજ્ઝાનાધિમુત્તો તતિયજ્ઝાનાધિમુત્તો ચતુત્થજ્ઝાનાધિમુત્તોઆકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તાધિમુત્તો વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તાધિમુત્તો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તાધિમુત્તો નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તાધિમુત્તો''તિધિમુત્તં.

તપ્પરાયણન્તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનમયં તપ્પરાયણં કમ્મપરાયણં વિપાકપરાયણં કમ્મગરુકં પટિસન્ધિગરુકં . અથ વા, ભગવા જાનાતિ – ''અયં પુગ્ગલો રૂપપરાયણો...પે॰... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિપરાયણો''તિ – ધિમુત્તં તપ્પરાયણં. તેનાહ ભગવા –

> ''વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો સબ્બા, [પોસાલાતિ ભગવા]
> અભિજાનં તથાગતો;
> તિટ્ઠન્તમેનં જાનાતિ, ધિમુત્તં તપ્પરાયણ''ન્તિ.

> ૮૪. **આકિઞ્ચઞ્ઞાસમ્ભવં ઞત્વા, નન્દિસંયોજનં ઇતિ;**
> **એવમેતં અભિઞ્ઞાય, તતો તત્થ વિપસ્સતિ;**
> **એતં ઞાણં તથં તસ્સ, બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો.**

આકિઞ્ચઞ્ઞાસમ્ભવં ઞત્વાતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાસમ્ભવોતિ વુચ્ચતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસંવત્તનિકો કમ્માભિસઙ્ખારો. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસંવત્તનિકં કમ્માભિસઙ્ખારં આકિઞ્ચઞ્ઞાસમ્ભવોતિ ઞત્વા, લગ્ગનન્તિ ઞત્વા, બન્ધનન્તિ ઞત્વા, પલિબોધોતિ ઞત્વા જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – આકિઞ્ચઞ્ઞાસમ્ભવં ઞત્વા.

નન્દિસંયોજનં ઇતીતિ **નન્દિસંયોજનં** વુચ્ચતિ અરૂપરાગો. અરૂપરાગેન તં કમ્મં લગ્ગં લગ્ગિતં પલિબુદ્ધં અરૂપરાગં નન્દિસંયોજનન્તિ ઞત્વા, લગ્ગનન્તિ ઞત્વા, બન્ધનન્તિ ઞત્વા, પલિબોધોતિ ઞત્વા જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **ઇતી**તિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં ઇતીતિ – નન્દિસંયોજનં ઇતિ.

એવમેતં અભિઞ્ઞાયાતિ એવં એતં અભિઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – એવમેતં અભિઞ્ઞાય.

તતો તત્થ વિપસ્સતીતિ. **તત્થા**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠહિત્વા તત્થ જાતે ચિત્તચેતસિકે ધમ્મે અનિચ્ચતો વિપસ્સતિ, દુક્ખતો વિપસ્સતિ, રોગતો...પે॰... નિસ્સરણતો વિપસ્સતિ દક્ખતિ ઓલોકેતિ નિજ્ઝાયતિ ઉપપરિક્ખતીતિ – તતો તત્થ વિપસ્સતિ.

એતં ઞાણં તથં તસ્સાતિ એતં ઞાણં તચ્છં ભૂતં યાથાવં અવિપરીતં તસ્સાતિ – એતં ઞાણં તથં તસ્સ.

બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતોતિ. **બ્રાહ્મણો**તિ સત્તન્નં ધમ્માનં બાહિતત્તા બ્રાહ્મણો...પે॰... અસિતો તાદિ પવુચ્ચતે સ બ્રહ્માતિ. **બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો**તિ પુથુજ્જનકલ્યાણં ઉપાદાય સત્ત સેક્ખા અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા અનધિગતસ્સ અધિગમાય અસચ્છિકતસ્સ સચ્છિકિરિયાય વસન્તિ સંવસન્તિ આવસન્તિ પરિવસન્તિ; અરહા વુસિતવા

કતકરણીયો ઓહિતભારો અનુપ્પત્તસદત્થો પરિક્ખીણભવસંયોજનો સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તો; સો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણો...પે॰... જાતિમરણસંસારો; નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘આકિઞ્ચઞ્ઞાસમ્ભવં ઞત્વા, નન્દિસંયોજનં ઇતિ;
> એવમેતં અભિઞ્ઞાય, તતો તત્થ વિપસ્સતિ;
> એતં ઞાણં તથં તસ્સ, બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે, ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

પોસાલમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો ચુદ્દસમો.

૧૫. મોઘરાજમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૮૫. દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સં, [ઇચ્ચાયસ્મા મોઘરાજા]
ન મે બ્યાકાસિ ચક્ખુમા;
યાવતતિયઞ્ચ દેવીસિ [દેવિસિ (સ્યા॰)], **બ્યાકરોતીતિ મે સુતં.**

દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સન્તિ સો બ્રાહ્મણો દ્વિક્ખત્તું બુદ્ધં ભગવન્તં પઞ્હં અપુચ્છિ. તસ્સ ભગવા પઞ્હં પુટ્ઠો ન બ્યાકાસિ – ‘‘તદન્તરા [ચક્ખુસમનન્તરા (સ્યા॰)] ઇમસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ઇન્દ્રિયપરિપાકો ભવિસ્સતી’’તિ. **સક્કન્તિ** સક્કો. ભગવા સક્યકુલા પબ્બજિતોતિપિ સક્કો. અથ વા, અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. તસ્સિમાનિ ધનાનિ, સેય્યથિદં – સદ્ધાધનં સીલધનં હિરિધનં ઓત્તપ્પધનં સુતધનં ચાગધનં પઞ્ઞાધનં સતિપટ્ઠાનધનં સમ્મપ્પધાનધનં ઇદ્ધિપાદધનં ઇન્દ્રિયધનં બલધનં બોજ્ઝઙ્ગધનં મગ્ગધનં ફલધનં નિબ્બાનધનં. ઇમેહિ અનેકવિધેહિ ધનરતનેહિ અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવાતિપિ સક્કો. અથ વા, સક્કો પહુ વિસવી અલમત્તો સૂરો વીરો વિક્કન્તો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસોતિપિ સક્કો. **દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સન્તિ** દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સં અયાચિસ્સં અજ્ઝેસિસ્સં પસાદયિસ્સન્તિ – દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સં.

ઇચ્ચાયસ્મા મોઘરાજાતિ. ઇચ્ચાતિ પદસન્ધિ...પે॰... **આયસ્માતિ** પિયવચનં...પે॰... **મોઘરાજાતિ** તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા મોઘરાજા.

ન મે બ્યાકાસિ ચક્ખુમાતિ. ન મે બ્યાકાસીતિ ન મે બ્યાકાસિ ન આચિક્ખિ ન દેસેસિ ન પઞ્ઞપેસિ ન પટ્ઠપેસિ ન વિવરિ ન વિભજિ ન ઉત્તાનીઅકાસિ ન પકાસેસિ. **ચક્ખુમાતિ** ભગવા પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા – મંસચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, દિબ્બચક્ખુનાપિ [દિબ્બેન ચક્ખુનાપિ (ક॰)] ચક્ખુમા, પઞ્ઞાચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, બુદ્ધચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, સમન્તચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા.

કથં ભગવા મંસચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા? મંસચક્ખુમ્હિ ભગવતો પઞ્ચ વણ્ણા સંવિજ્જન્તિ – નીલો ચ વણ્ણો, પીતકો ચ વણ્ણો, લોહિતકો ચ વણ્ણો, કણ્હો ચ વણ્ણો, ઓદાતો ચ વણ્ણો. યત્થ ચ અક્ખિલોમાનિ પતિટ્ઠિતાનિ તં નીલં હોતિ સુનીલં પાસાદિકં દસ્સનેય્યં ઉમાપુપ્ફસમાનં [ઉમ્મારપુપ્ફસમાનં (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૧૫૬]. તસ્સ પરતો પીતકં હોતિ સુપીતકં સુવણ્ણવણ્ણં પાસાદિકં દસ્સનેય્યં કણિકારપુપ્ફસમાનં. ઉભતો ચ અક્ખિકૂટાનિ ભગવતો લોહિતકાનિ હોન્તિ સુલોહિતકાનિ પાસાદિકાનિ દસ્સનેય્યાનિ ઇન્દગોપકસમાનાનિ. મજ્ઝે કણ્હં હોતિ સુકણ્હં

અલૂખં સિનિદ્ધં પાસાદિકં દસ્સનેય્યં અદ્દારિટ્ઠકસમાનં [અળારિટ્ઠકસમાનં (સ્યા॰)]. તસ્સ પરતો ઓદાતં હોતિ સુઓદાતં સેતં પણ્ડરં પાસાદિકં દસ્સનેય્યં ઓસધિતારકસમાનં. તેન ભગવા પાકતિકેન મંસચક્ખુના અત્તભાવપરિયાપન્નેન પુરિમસુચરિતકમ્માભિનિબ્બત્તેન સમન્તા યોજનં પસ્સતિ દિવા ચેવ રત્તિઞ્ચ . યદા હિ ચતુરઙ્ગસમન્નાગતો અન્ધકારો હોતિ સૂરિયો ચ અત્થઙ્ગતો [અત્થઙ્ગમિતો (સ્યા॰ ક॰)] હોતિ; કાળપક્ખો ચ ઉપોસથો હોતિ, તિબ્બો ચ વનસણ્ડો હોતિ, મહા ચ કાળમેઘો [અકાલમેઘો (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૧૫૬] અબ્ભુટ્ઠિતો હોતિ. એવરૂપે ચતુરઙ્ગસમન્નાગતે અન્ધકારે સમન્તા યોજનં પસ્સતિ. નત્થિ સો કુટ્ટો વા કવાટં વા પાકારો વા પબ્બતો વા ગચ્છો વા લતા વા આવરણં રૂપાનં દસ્સનાય. એકં ચે તિલફલં નિમિત્તં કત્વા તિલવાહે પક્ખિપેય્ય, તંયેવ તિલફલં ઉદ્ધરેય્ય. એવં પરિસુદ્ધં ભગવતો પાકતિકં મંસચક્ખુ. એવં ભગવા મંસચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા.

કથં ભગવા દિબ્બેન ચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા? ભગવા દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન સત્તે પસ્સતિ ચવમાને ઉપપજ્જમાને હીને પણીતે સુવણ્ણે દુબ્બણ્ણે; સુગતે દુગ્ગતે યથાકમ્મૂપગે સત્તે પજાનાતિ – ‘‘ઇમે વત ભોન્તો સત્તા કાયદુચ્ચરિતેન સમન્નાગતા વચીદુચ્ચરિતેન સમન્નાગતા મનોદુચ્ચરિતેન સમન્નાગતા અરિયાનં ઉપવાદકા મિચ્છાદિટ્ઠિકા મિચ્છાદિટ્ઠિકમ્મસમાદાના, તે કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપન્ના; ઇમે વા પન ભોન્તો સત્તા કાયસુચરિતેન સમન્નાગતા વચીસુચરિતેન સમન્નાગતા મનોસુચરિતેન સમન્નાગતા અરિયાનં અનુપવાદકા સમ્માદિટ્ઠિકા સમ્માદિટ્ઠિકમ્મસમાદાના, તે કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપન્ના’’તિ. ઇતિ દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન સત્તે પસ્સતિ ચવમાને ઉપપજ્જમાને હીને પણીતે સુવણ્ણે દુબ્બણ્ણે સુગતે દુગ્ગતે, યથાકમ્મૂપગે સત્તે પજાનાતિ. આકઙ્ખમાનો ચ ભગવા એકમ્પિ લોકધાતું પસ્સેય્ય, દ્વેપિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, તિસ્સોપિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, ચતસ્સોપિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, પઞ્ચપિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, દસપિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, વીસમ્પિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, તિંસમ્પિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, ચત્તાલીસમ્પિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, પઞ્ઞાસમ્પિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, સતમ્પિ લોકધાતુયો પસ્સેય્ય, સહસ્સિમ્પિ ચૂળનિકં લોકધાતું પસ્સેય્ય, દ્વિસહસ્સિમ્પિ મજ્ઝિમિકં લોકધાતું પસ્સેય્ય, તિસહસ્સિમ્પિ લોકધાતું પસ્સેય્ય, મહાસહસ્સિમ્પિ [તિસહસ્સિં મહાસહસ્સમ્પિ (ક॰)] લોકધાતું પસ્સેય્ય, યાવતકં વા [યાવતા (સી॰ ક॰)] પન આકઙ્ખેય્ય તાવતકં પસ્સેય્ય. એવં પરિસુદ્ધં ભગવતો દિબ્બચક્ખુ. એવં ભગવા દિબ્બેન ચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા.

કથં ભગવા પઞ્ઞાચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા? ભગવા મહાપઞ્ઞો પુથુપઞ્ઞો જવનપઞ્ઞો હાસપઞ્ઞો તિક્ખપઞ્ઞો નિબ્બેધિકપઞ્ઞો પઞ્ઞાપભેદકુસલો પભિન્નઞાણો અધિગતપટિસમ્ભિદપ્પત્તો ચતુવેસારજ્જપ્પત્તો દસબલધારી પુરિસાસભો પુરિસસીહો પુરિસનાગો પુરિસાજઞ્ઞો પુરિસધોરય્હો અનન્તઞાણો અનન્તતેજો અનન્તયસો અડ્ઢો મહદ્ધનો ધનવા નેતા વિનેતા અનુનેતા પઞ્ઞાપેતા નિજ્ઝાપેતા પેક્ખેતા પસાદેતા. સો હિ ભગવા અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા અસઞ્જાતસ્સ મગ્ગસ્સ સઞ્જનેતા અનક્ખાતસ્સ મગ્ગસ્સ અક્ખાતા, મગ્ગઞ્ઞૂ મગ્ગવિદૂ મગ્ગકોવિદો મગ્ગાનુગા ચ પન એતરહિ સાવકા વિહરન્તિ પચ્છા સમન્નાગતા.

સો હિ ભગવા જાનં જાનાતિ, પસ્સં પસ્સતિ, ચક્ખુભૂતો ઞાણભૂતો ધમ્મભૂતો બ્રહ્મભૂતો વત્તા પવત્તા અત્થસ્સ નિન્નેતા અમતસ્સ દાતા ધમ્મસ્સામી [ધમ્મસામિ (સ્યા॰ ક॰)] તથાગતો. નત્થિ તસ્સ ભગવતો અઞ્ઞાતં અદિટ્ઠં અવિદિતં અસચ્છિકતં અફસ્સિતં [અફુસિતં (સ્યા॰ ક॰)] પઞ્ઞાય. અતીતં અનાગતં પચ્ચુપ્પન્નં [અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં (સ્યા॰)] ઉપાદાય સબ્બે ધમ્મા સબ્બાકારેન બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણમુખે આપાથં આગચ્છન્તિ. યં કિઞ્ચિ નેય્યં નામ અત્થિ જાનિતબ્બં [અત્થિ ધમ્મં જાનિતબ્બં (ક॰)] અત્તત્થો વા પરત્થો વા

ઉભયત્થો વા દિટ્ઠધમ્મિકો વા અત્થો સમ્પરાયિકો વા અત્થો ઉત્તાનો વા અત્થો ગમ્ભીરો વા અત્થો ગૂળ્હો વા અત્થો પટિચ્છન્નો વા અત્થો નેય્યો વા અત્થો નીતો વા અત્થો અનવજ્જો વા અત્થો નિક્કિલેસો વા અત્થો વોદાનો વા અત્થો પરમત્થો વા [પરમત્થો વા અત્થો (ક॰)], સબ્બં તં અન્તો બુદ્ધઞાણે પરિવત્તતિ.

સબ્બં કાયકમ્મં બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણાનુપરિવત્તિ, સબ્બં વચીકમ્મં ઞાણાનુપરિવત્તિ, સબ્બં મનોકમ્મં ઞાણાનુપરિવત્તિ. અતીતે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતં ઞાણં, અનાગતે અપ્પટિહતં ઞાણં, પચ્ચુપ્પન્ને અપ્પટિહતં ઞાણં, યાવતકં નેય્યં તાવતકં ઞાણં, યાવતકં ઞાણં તાવતકં નેય્યં. નેય્યપરિયન્તિકં ઞાણં, ઞાણપરિયન્તિકં નેય્યં, નેય્યં અતિક્કમિત્વા ઞાણં નપ્પવત્તતિ, ઞાણં અતિક્કમિત્વા નેય્યપથો નત્થિ. અઞ્ઞમઞ્ઞપરિયન્તટ્ઠાયિનો તે ધમ્મા. યથા દ્વિન્નં સમુગ્ગપટલાનં સમ્માફુસિતાનં હેટ્ઠિમં સમુગ્ગપટલં ઉપરિમં નાતિવત્તતિ, ઉપરિમં સમુગ્ગપટલં હેટ્ઠિમં નાતિવત્તતિ, અઞ્ઞમઞ્ઞપરિયન્તટ્ઠાયિનો; એવમેવ બુદ્ધસ્સ ભગવતો નેય્યઞ્ચ ઞાણઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞપરિયન્તટ્ઠાયિનો. યાવતકં નેય્યં તાવતકં ઞાણં, યાવતકં ઞાણં તાવતકં નેય્યં, નેય્યપરિયન્તિકં ઞાણં, ઞાણપરિયન્તિકં નેય્યં. નેય્યં અતિક્કમિત્વા ઞાણં નપ્પવત્તતિ, ઞાણં અતિક્કમિત્વા નેય્યપથો નત્થિ. અઞ્ઞમઞ્ઞપરિયન્તટ્ઠાયિનો તે ધમ્મા.

સબ્બધમ્મેસુ બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણં પવત્તતિ. સબ્બે ધમ્મા બુદ્ધસ્સ ભગવતો આવજ્જનપટિબદ્ધા આકઙ્ખપટિબદ્ધા મનસિકારપટિબદ્ધા ચિત્તુપ્પાદપટિબદ્ધા. સબ્બસત્તેસુ બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણં પવત્તતિ. સબ્બેસઞ્ચ સત્તાનં ભગવા આસયં જાનાતિ, અનુસયં જાનાતિ, ચરિતં જાનાતિ, અધિમુત્તિં જાનાતિ, અપ્પરજક્ખે મહારજક્ખે તિક્ખિન્દ્રિયે મુદિન્દ્રિયે સ્વાકારે દ્વાકારે સુવિઞ્ઞાપયે દુવિઞ્ઞાપયે ભબ્બાભબ્બે સત્તે જાનાતિ. સદેવકો લોકો સમારકો સબ્રહ્મકો સસ્સમણબ્રાહ્મણી પજા સદેવમનુસ્સા અન્તોબુદ્ધઞાણે પરિવત્તતિ.

યથા યે કેચિ મચ્છકચ્છપા અન્તમસો તિમિતિમિઙ્ગલં [તિમિતિપિઙ્ગલં (ક॰)] ઉપાદાય અન્તોમહાસમુદ્દે પરિવત્તન્તિ, એવમેવ સદેવકો લોકો સમારકો લોકો સબ્રહ્મકો લોકો સસ્સમણબ્રાહ્મણી પજા સદેવમનુસ્સા અન્તોબુદ્ધઞાણે પરિવત્તતિ. યથા યે કેચિ પક્ખી અન્તમસો ગરુળં વેનતેય્યં ઉપાદાય આકાસસ્સ પદેસે પરિવત્તન્તિ, એવમેવ યેપિ તે સારિપુત્તસમા પઞ્ઞાય સમન્નાગતા તેપિ બુદ્ધઞાણસ્સ પદેસે પરિવત્તન્તિ; બુદ્ધઞાણં દેવમનુસ્સાનં પઞ્ઞં ફરિત્વા અભિભવિત્વા તિટ્ઠતિ.

યેપિ તે ખત્તિયપણ્ડિતા બ્રાહ્મણપણ્ડિતા ગહપતિપણ્ડિતા સમણપણ્ડિતા નિપુણા કતપરપ્પવાદા વાલવેધિરૂપા વોભિન્દન્તા [તે ભિન્દન્તા (સ્યા॰ ક॰)] મઞ્ઞે ચરન્તિ પઞ્ઞાગતેન દિટ્ઠિગતાનિ, તે પઞ્હે અભિસઙ્ખરિત્વા અભિસઙ્ખરિત્વા તથાગતં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છન્તિ ગૂળ્હાનિ ચ પટિચ્છન્નાનિ. કથિતા વિસજ્જિતા ચ તે પઞ્હા ભગવતા [ભગવતો (ક॰)] હોન્તિ નિદ્દિટ્ઠકારણા. ઉપક્ખિત્તકા ચ તે ભગવતો સમ્પજ્જન્તિ. અથ ખો ભગવાવ તત્થ અતિરોચતિ – યદિદં પઞ્ઞાયાતિ. એવં ભગવા પઞ્ઞાચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા.

કથં ભગવા બુદ્ધચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા? ભગવા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો [ઓલોકેન્તો (ક॰)] અદ્દસ સત્તે અપ્પરજક્ખે મહારજક્ખે તિક્ખિન્દ્રિયે મુદિન્દ્રિયે સ્વાકારે દ્વાકારે સુવિઞ્ઞાપયે દુવિઞ્ઞાપયે અપ્પેકચ્ચે પરલોકવજ્જભયદસ્સાવિનો [પર ... દસ્સાવિને (ક॰)] વિહરન્તે. સેય્યથાપિ નામ ઉપ્પલિનિયં વા પદુમિનિયં વા પુણ્ડરીકિનિયં વા અપ્પેકચ્ચાનિ ઉપ્પલાનિ વા પદુમાનિ વા પુણ્ડરીકાનિ વા ઉદકે જાતાનિ ઉદકે સંવડ્ઢાનિ ઉદકાનુગ્ગતાનિ અન્તોનિમુગ્ગપોસીનિ [અન્તોનિમ્મુગ્ગપોસીનિ (ક॰)], અપ્પેકચ્ચાનિ ઉપ્પલાનિ વા પદુમાનિ વા

પુણ્ડરીકાનિ વા ઉદકે જાતાનિ ઉદકે સંવડ્ઢાનિ સમોદકં ઠિતાનિ, અપ્પેકચ્ચાનિ ઉપ્પલાનિ વા પદુમાનિ વા પુણ્ડરીકાનિ વા ઉદકે જાતાનિ ઉદકે સંવડ્ઢાનિ ઉદકા અચ્ચુગ્ગમ્મ તિટ્ઠન્તિ અનુપલિત્તાનિ ઉદકેન; એવમેવં ભગવા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો અદ્દસ સત્તે અપ્પરજક્ખે મહારજક્ખે તિક્ખિન્દ્રિયે મુદિન્દ્રિયે સ્વાકારે દ્વાકારે સુવિઞ્ઞાપયે દુવિઞ્ઞાપયે અપ્પેકચ્ચે પરલોકવજ્જભયદસ્સાવિનો વિહરન્તે. જાનાતિ ભગવા – ''અયં પુગ્ગલો રાગચરિતો, અયં દોસચરિતો, અયં મોહચરિતો, અયં વિતક્કચરિતો, અયં સદ્ધાચરિતો, અયં ઞાણચરિતો''તિ. રાગચરિતસ્સ ભગવા પુગ્ગલસ્સ અસુભકથં કથેતિ; દોસચરિતસ્સ ભગવા પુગ્ગલસ્સ મેત્તાભાવનં આચિક્ખતિ; મોહચરિતસ્સ ભગવા પુગ્ગલસ્સ ઉદ્દેસે પરિપુચ્છાય કાલેન ધમ્મસ્સવને કાલેન ધમ્મસાકચ્છાય ગરુસંવાસે નિવેસેતિ; વિતક્કચરિતસ્સ ભગવા પુગ્ગલસ્સ આનાપાનસ્સતિં આચિક્ખતિ; સદ્ધાચરિતસ્સ ભગવા પુગ્ગલસ્સ પસાદનીયં નિમિત્તં આચિક્ખતિ બુદ્ધસુબોધિં [બુદ્ધસુબુદ્ધતં (ક॰)] ધમ્મસુધમ્મતં સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિં સીલાનિ ચ; અત્તનો ઞાણચરિતસ્સ ભગવા પુગ્ગલસ્સ વિપસ્સનાનિમિત્તં આચિક્ખતિ અનિચ્ચાકારં દુક્ખાકારં અનત્તાકારં.

> ''સેલે યથા પબ્બતમુદ્ધનિટ્ઠિતો, યથાપિ પસ્સે જનતં સમન્તતો;
> તથૂપમં ધમ્મમયં સુમેધ, પાસાદમારુય્હ સમન્તચક્ખુ;
> સોકાવતિણ્ણં [સોકાવકિણ્ણં (સ્યા॰)] જનતમપેતસોકો, અવેક્ખસ્સુ જાતિજરાભિભૂત''ન્તિ.

એવં ભગવા બુદ્ધચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા.

કથં ભગવા સમન્તચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા? સમન્તચક્ખુ વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણં. ભગવા સબ્બઞ્ઞુતઞાણેન ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો.

> ''ન તસ્સ અદિટ્ઠમિધત્થિ કિઞ્ચિ, અથો અવિઞ્ઞાતમજાનિતબ્બં;
> સબ્બં અભિઞ્ઞાસિ યદત્થિ નેય્યં, તથાગતો તેન સમન્તચક્ખૂ''તિ.

એવં ભગવા સમન્તચક્ખુનાપિ ચક્ખુમાતિ – ન મે બ્યાકાસિ ચક્ખુમા.

યાવતતિયઞ્ચ દેવીસિ, બ્યાકરોતીતિ મે સુતન્તિ યાવતતિયં બુદ્ધો સહધમ્મિકં પઞ્હં પુટ્ઠો બ્યાકરોતિ નો સંસારેતીતિ [સમ્પાયતીતિ (સ્યા॰)] – એવં મયા ઉગ્ગહિતં, એવં મયા ઉપધારિતં, એવં મયા ઉપલક્ખિતં. **દેવીસી**તિ ભગવા ચેવ ઇસિ ચાતિ – દેવીસિ. યથા રાજા પબ્બજિતા વુચ્ચન્તિ રાજિસયો, બ્રાહ્મણા પબ્બજિતા વુચ્ચન્તિ બ્રાહ્મણિસયો, એવમેવ ભગવા દેવો ચેવ ઇસિ ચાતિ – દેવીસિ.

અથ વા, ભગવા પબ્બજિતોતિપિ ઇસિ. મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિપિ ઇસિ. મહન્તં સમાધિક્ખન્ધં...પે॰... મહન્તં પઞ્ઞાક્ખન્ધં... મહન્તં વિમુત્તિક્ખન્ધં... મહન્તં વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિપિ ઇસિ. મહતો તમોકાયસ્સ પદાલનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિપિ ઇસિ. મહતો વિપલ્લાસસ્સ પભેદનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિપિ ઇસિ. મહતો તણ્હાસલ્લસ્સ અબ્બહનં... મહતો દિટ્ઠિસઙ્ઘાટસ્સ વિનિવેઠનં... મહતો માનદ્ધજસ્સ પપાતનં... મહતો અભિસઙ્ખારસ્સ વૂપસમં... મહતો ઓઘસ્સ નિત્થરણં... મહતો ભારસ્સ નિક્ખેપનં... મહતો સંસારવટ્ટસ્સ ઉપચ્છેદં... મહતો સન્તાપસ્સ નિબ્બાપનં... મહતો પરિળાહસ્સ પટિપ્પસ્સદ્ધિં... મહતો ધમ્મદ્ધજસ્સ ઉસ્સાપનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિપિ ઇસિ. મહન્તે સતિપટ્ઠાને... મહન્તે સમ્મપ્પધાને... મહન્તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ... મહન્તાનિ બલાનિ... મહન્તે બોજ્ઝઙ્ગે... મહન્તં અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં... મહન્તં પરમત્થં

ꣳ૧અતં નિબ્બાનં એસી ગવેસી પરિયેસીતિપિ ઇસિ. મહેસક્ખેહિ વા સત્તેહિ એસિતો ગવેસિતો પરિયેસિતો – ‘‘કહં બુદ્ધો, કહં ભગવા, કહં દેવદેવો, કહં નરાસભો’’તિપિ ઇસીતિ – યાવતતિયઞ્ચ દેવીસિ બ્યાકરોતીતિ મે સુતં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘દ્વાહં સક્કં અપુચ્છિસ્સં, [ઇચ્ચાયસ્મા મોઘરાજા]
ન મે બ્યાકાસિ ચક્ખુમા;
યાવતતિયઞ્ચ દેવીસિ, બ્યાકરોતીતિ મે સુત’’ન્તિ.

૮૬. અયં લોકો પરો લોકો, બ્રહ્મલોકો સદેવકો;
દિટ્ઠિં તે નાભિજાનાતિ, ગોતમસ્સ યસસ્સિનો.

અયં લોકો પરો લોકોતિ. **અયં લોકો**તિ મનુસ્સલોકો. **પરો લોકો**તિ મનુસ્સલોકં ઠપેત્વા સબ્બો પરો લોકોતિ – અયં લોકો પરો લોકો.

બ્રહ્મલોકો સદેવકોતિ સદેવકો લોકો સમારકો સબ્રહ્મકો સસ્સમણબ્રાહ્મણી પજા સદેવમનુસ્સાતિ – બ્રહ્મલોકો સદેવકો.

દિટ્ઠિં તે નાભિજાનાતીતિ તુય્હં દિટ્ઠિં ખન્તિં રુચિં લદ્ધિં અજ્ઝાસયં અધિપ્પાયં લોકો ન જાનાતિ – ‘‘અયં એવંદિટ્ઠિકો એવંખન્તિકો એવંરુચિકો એવંલદ્ધિકો એવંઅજ્ઝાસયો એવંઅધિપ્પાયો’’તિ ન જાનાતિ ન પસ્સતિ ન દક્ખતિ નાધિગચ્છતિ ન વિન્દતિ ન પટિલભતીતિ – દિટ્ઠિં તે નાભિજાનાતિ.

ગોતમસ્સ યસસ્સિનોતિ ભગવા યસપ્પત્તોતિ યસસ્સી. અથ વા, ભગવા સક્કતો ગરુકતો માનિતો પૂજિતો અપચિતો લાભી ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનન્તિપિ યસસ્સીતિ – ગોતમસ્સ યસ્સિનો. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘અયં લોકો પરો લોકો, બ્રહ્મલોકો સદેવકો;
દિટ્ઠિં તે નાભિજાનાતિ, ગોતમસ્સ યસસ્સિનો’’તિ.

૮૭. એવં અભિક્કન્તદસ્સાવિં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
કથં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતિ.

એવં અભિક્કન્તદસ્સાવિન્તિ એવં અભિક્કન્તદસ્સાવિં અગ્ગદસ્સાવિં સેટ્ઠદસ્સાવિં વિસેટ્ઠદસ્સાવિં પામોક્ખદસ્સાવિં ઉત્તમદસ્સાવિં પરમદસ્સાવિન્તિ – એવં અભિક્કન્તદસ્સાવિં.

અત્થિ પઞ્હેન આગમન્તિ પઞ્હેન અત્થિકો આગતોમ્હિ…પે॰… વહસ્સેતં ભારન્તિ, એવમ્પિ અત્થિ પઞ્હેન આગમં.

કથં લોકં અવેક્ખન્તન્તિ કથં લોકં અવેક્ખન્તં પચ્ચવેક્ખન્તં તુલયન્તં તીરયન્તં વિભાવયન્તં વિભૂતં કરોન્તન્તિ – કથં લોકં અવેક્ખન્તં.

મચ્ચુરાજા ન પસ્સતીતિ મચ્ચુરાજા ન પસ્સતિ ન દક્ખતિ નાધિગચ્છતિ ન વિન્દતિ ન પટિલભતીતિ – મચ્ચુરાજા ન પસ્સતિ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘એવં અભિક્કન્તદસ્સાવિં, અત્થિ પઞ્હેન આગમં;
> કથં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતી’’તિ.

> ૮૮. **સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સુ, મોઘરાજ સદા સતો;**
> **અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચ, એવં મચ્ચુતરો સિયા;**
> **એવં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતિ.**

સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સૂતિ. **લોકો**તિ નિરયલોકો તિરચ્છાનલોકો પેત્તિવિસયલોકો મનુસ્સલોકો દેવલોકો ખન્ધલોકો ધાતુલોકો આયતનલોકો અયં લોકો પરો લોકો બ્રહ્મલોકો સદેવકો [સદેવકો લોકો (ક॰)]. અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભગવન્તં એતદવોચ – ‘‘લોકો લોકોતિ, ભન્તે, વુચ્ચતિ. કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે, લોકોતિ વુચ્ચતી’’તિ? ‘‘લુજ્જતીતિ ખો, ભિક્ખુ, તસ્મા લોકોતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ લુજ્જતિ? ચક્ખુ ખો ભિક્ખુ લુજ્જતિ, રૂપા લુજ્જન્તિ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણં લુજ્જતિ, ચક્ખુસમ્ફસ્સો લુજ્જતિ, યમ્પિદં [યમિદં (ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૮૨] ચક્ખુસમ્ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ વેદયિતં સુખં વા દુક્ખં વા અદુક્ખમસુખં વા તમ્પિ લુજ્જતિ; સોતં લુજ્જતિ, ગન્ધા લુજ્જન્તિ…પે॰… કાયો લુજ્જતિ , ફોટ્ઠબ્બા લુજ્જન્તિ; મનો લુજ્જતિ, ધમ્મા લુજ્જન્તિ, મનોવિઞ્ઞાણં લુજ્જતિ, મનોસમ્ફસ્સો લુજ્જતિ; યમ્પિદં મનોસમ્ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ વેદયિતં સુખં વા દુક્ખં વા અદુક્ખમસુખં વા તમ્પિ લુજ્જતિ. લુજ્જતીતિ ખો, ભિક્ખુ, તસ્મા લોકોતિ વુચ્ચતિ’’.

સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સૂતિ દ્વીહિ કારણેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ – અવસિયપવત્તસલ્લક્ખણવસેન [અવસ્સિયપવત્ત … (સ્યા॰)] વા તુચ્છસઙ્ખારસમનુપસ્સનાવસેન વા. કથં અવસિયપવત્તસલ્લક્ખણવસેન સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ? રૂપે વસો ન લબ્ભતિ, વેદનાય વસો ન લબ્ભતિ, સઞ્ઞાય વસો ન લબ્ભતિ, સઙ્ખારેસુ વસો ન લબ્ભતિ, વિઞ્ઞાણે વસો ન લબ્ભતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા [પસ્સ સં॰ નિ॰ ૩.૫૯] – ‘‘રૂપં, ભિક્ખવે, અનત્તા. રૂપઞ્ચ હિદં, ભિક્ખવે, અત્તા અભવિસ્સ, નયિદં રૂપં આબાધાય સંવત્તેય્ય; લબ્ભેથ ચ રૂપે – ‘એવં મે રૂપં હોતુ, એવં મે રૂપં મા અહોસી’તિ. યસ્મા ચ ખો, ભિક્ખવે, રૂપં અનત્તા, તસ્મા રૂપં આબાધાય સંવત્તતિ ન ચ લબ્ભતિ રૂપે – ‘એવં મે રૂપં હોતુ, એવં મે રૂપં મા અહોસી’તિ.

‘‘વેદના અનત્તા. વેદના ચ હિદં, ભિક્ખવે, અત્તા અભવિસ્સ, નયિદં વેદના આબાધાય સંવત્તેય્ય; લબ્ભેથ ચ વેદનાય – ‘એવં મે વેદના હોતુ, એવં મે વેદના મા અહોસી’તિ. યસ્મા ચ ખો, ભિક્ખવે, વેદના અનત્તા, તસ્મા વેદના આબાધાય સંવત્તતિ, ન ચ લબ્ભતિ વેદનાય – ‘એવં મે વેદના હોતુ, એવં મે વેદના મા અહોસી’તિ.

‘‘સઞ્ઞા અનત્તા. સઞ્ઞા ચ હિદં, ભિક્ખવે, અત્તા અભવિસ્સ, નયિદં સઞ્ઞા આબાધાય સંવત્તેય્ય; લબ્ભેથ ચ સઞ્ઞાય – ‘એવં મે સઞ્ઞા હોતુ, એવં મે સઞ્ઞા મા અહોસી’તિ. યસ્મા ચ ખો, ભિક્ખવે, સઞ્ઞા અનત્તા, તસ્મા સઞ્ઞા આબાધાય સંવત્તતિ, ન ચ લબ્ભતિ સઞ્ઞાય – ‘એવં મે સઞ્ઞા હોતુ, એવં મે સઞ્ઞા મા અહોસી’તિ.

‘‘સઙ્ખારા અનત્તા. સઙ્ખારા ચ હિદં, ભિક્ખવે, અત્તા અભવિસ્સંસુ, નયિદં સઙ્ખારા આબાધાય સંવત્તેય્યું; લબ્ભેથ ચ સઙ્ખારેસુ – ‘એવં મે સઙ્ખારા હોન્તુ, એવં મે સઙ્ખારા મા અહેસુ’ન્તિ. યસ્મા ચ ખો, ભિક્ખવે , સઙ્ખારા અનત્તા,

તસ્મા સઙ્ખારા આબાધાય સંવત્તન્તિ, ન ચ લબ્ભતિ સઙ્ખારેસુ – ‘એવં મે સઙ્ખારા હોન્તુ, એવં મે સઙ્ખારા મા અહેસુ’ન્તિ.

“વિઞ્ઞાણં અનત્તા. વિઞ્ઞાણઞ્ચ હિદં, ભિક્ખવે, અત્તા અભવિસ્સ, નયિદં વિઞ્ઞાણં આબાધાય સંવત્તેય્ય; લબ્ભેથ ચ વિઞ્ઞાણે – ‘એવં મે વિઞ્ઞાણં હોતુ, એવં મે વિઞ્ઞાણં મા અહોસી’તિ. યસ્મા ચ ખો, ભિક્ખવે, વિઞ્ઞાણં અનત્તા, તસ્મા વિઞ્ઞાણં આબાધાય સંવત્તતિ, ન ચ લબ્ભતિ વિઞ્ઞાણે – ‘એવં મે વિઞ્ઞાણં હોતુ, એવં મે વિઞ્ઞાણં મા અહોસી’”તિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – “નાયં, ભિક્ખવે, કાયો તુમ્હાકં, નપિ અઞ્ઞેસં [પરેસં (સ્યા॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૨.૩૭]. પુરાણમિદં, ભિક્ખવે, કમ્મં અભિસઙ્ખતં અભિસઞ્ચેતયિતં વેદનિયં દટ્ઠબ્બં. તત્ર ખો, ભિક્ખવે, સુતવા અરિયસાવકો પટિચ્ચસમુપ્પાદંયેવ સાધુકં યોનિસો મનસિ કરોતિ – ‘ઇતિ ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતિ; ઇમસ્મિં અસતિ ઇદં ન હોતિ, ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતિ, યદિદં – અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા, સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપં, નામરૂપપચ્ચયા સળાયતનં, સળાયતનપચ્ચયા ફસ્સો, ફસ્સપચ્ચયા વેદના, વેદનાપચ્ચયા તણ્હા, તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાનં, ઉપાદાનપચ્ચયા ભવો, ભવપચ્ચયા જાતિ, જાતિપચ્ચયા જરામરણં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસા સમ્ભવન્તિ – એવમેતસ્સ કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતિ’”.

“અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો, સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો ...પે॰... જાતિનિરોધા જરામરણં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસા નિરુજ્ઝન્તિ , એવમેતસ્સ કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી”તિ. એવં અવસિયપવત્તસલ્લક્ખણવસેન સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

કથં તુચ્છસઙ્ખારસમનુપસ્સનાવસેન સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ? રૂપે સારો ન લબ્ભતિ, વેદનાય સારો ન લબ્ભતિ, સઞ્ઞાય સારો ન લબ્ભતિ, સઙ્ખારેસુ સારો ન લબ્ભતિ, વિઞ્ઞાણે સારો ન લબ્ભતિ; રૂપં અસ્સારં નિસ્સારં સારાપગતં નિચ્ચસારસારેન વા સુખસારસારેન વા અત્તસારસારેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા. વેદના અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા...પે॰... સઞ્ઞા અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા... સઙ્ખારા અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા... વિઞ્ઞાણં અસ્સારં નિસ્સારં સારાપગતં નિચ્ચસારસારેન વા સુખસારસારેન વા અત્તસારસારેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા. યથા નળો અસ્સારો નિસ્સારો સારાપગતો, યથા ચ એરણ્ડો...પે॰... યથા ચ ઉદુમ્બરો અસ્સારો નિસ્સારો સારાપગતો, યથા ચ સેતગચ્છો [સેતવચ્છો (ક॰)] અસ્સારો નિસ્સારો સારાપગતો, યથા ચ પાલિભદ્દકો [પાળિભદ્દકો (ક॰)] અસ્સારો નિસ્સારો સારાપગતો, યથા ચ ફેણપિણ્ડો [ફેણુપિણ્ડો (સ્યા॰)] અસ્સારો નિસ્સારો સારાપગતો, યથા ચ ઉદકપુબ્બુળં [પુબ્બુલકં (સ્યા॰)] અસ્સારં નિસ્સારં સારાપગતં, યથા ચ મરીચિ અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા, યથા કદલિક્ખન્ધો અસ્સારો નિસ્સારો સારાપગતો, યથા માયા અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા – એવમેવ રૂપં અસ્સારં નિસ્સારં સારાપગતં નિચ્ચસારસારેન વા સુખસારસારેન વા અત્તસારસારેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા. વેદના અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા...પે॰... સઞ્ઞા અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા... સઙ્ખારા અસ્સારા નિસ્સારા સારાપગતા... વિઞ્ઞાણં અસ્સારં નિસ્સારં સારાપગતં નિચ્ચસારસારેન વા સુખસારસારેન વા અત્તસારસારેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા. એવં તુચ્છસઙ્ખારસમનુપસ્સનાવસેન સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ. ઇમેહિ દ્વીહિ કારણેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

અપિ ચ, છહાકારેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ. ચક્ખુ સુઞ્ઞં [સ્યા॰ … પોત્થકે ઇમસ્મિં ઠાને અઞ્ઞથા દિસ્સતિ] અત્તેન વા અત્તનિયેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા, સોતં સુઞ્ઞં… પે॰… ઘાનં સુઞ્ઞં… જિવ્હા સુઞ્ઞા… કાયો સુઞ્ઞો… મનો સુઞ્ઞો અત્તેન વા અત્તનિયેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા. રૂપા સુઞ્ઞા…પે॰… સદ્દા સુઞ્ઞા… ગન્ધા સુઞ્ઞા… રસા સુઞ્ઞા… ફોટ્ઠબ્બા સુઞ્ઞા… ધમ્મા સુઞ્ઞા અત્તેન વા અત્તનિયેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા . ચક્ખુવિઞ્ઞાણં સુઞ્ઞં…પે॰… મનોવિઞ્ઞાણં સુઞ્ઞં… ચક્ખુસમ્ફસ્સો સુઞ્ઞો … મનોસમ્ફસ્સો સુઞ્ઞો… ચક્ખુસમ્ફસ્સજા વેદના સુઞ્ઞા… મનોસમ્ફસ્સજા વેદના સુઞ્ઞા… રૂપસઞ્ઞા સુઞ્ઞા… ધમ્મસઞ્ઞા સુઞ્ઞા… રૂપસઞ્ચેતના સુઞ્ઞા… ધમ્મસઞ્ચેતના સુઞ્ઞા… રૂપતણ્હા સુઞ્ઞા… રૂપવિતક્કો સુઞ્ઞો… રૂપવિચારો સુઞ્ઞો… ધમ્મવિચારો સુઞ્ઞો અત્તેન વા અત્તનિયેન વા નિચ્ચેન વા ધુવેન વા સસ્સતેન વા અવિપરિણામધમ્મેન વા. એવં છહાકારેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

અપિ ચ, દસહાકારેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ. રૂપં રિત્તતો તુચ્છતો સુઞ્ઞતો અનત્તતો અસારકતો વધકતો વિભવતો અઘમૂલતો સાસવતો સઙ્ખતતો; વેદનં…પે॰… સઞ્ઞં… સઙ્ખારે… વિઞ્ઞાણં… ચુતિં… ઉપપત્તિં… પટિસન્ધિં… ભવં… સંસારવટ્ટં રિત્તતો તુચ્છતો સુઞ્ઞતો અનત્તતો અસારકતો વધકતો વિભવતો અઘમૂલતો સાસવતો સઙ્ખતતો. એવં દસહાકારેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

અપિ ચ, દ્વાદસહાકારેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ. રૂપં ન સત્તો ન જીવો ન નરો ન માણવો ન ઇત્થી ન પુરિસો ન અત્તા ન અત્તનિયં નાહં ન મમ ન કોચિ ન કસ્સચિ; વેદના…પે॰… સઞ્ઞા… સઙ્ખારા… વિઞ્ઞાણં ન સત્તો ન જીવો ન નરો ન માણવો ન ઇત્થી ન પુરિસો ન અત્તા ન અત્તનિયં નાહં ન મમ ન કોચિ ન કસ્સચિ. એવં દ્વાદસહાકારેહિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘યં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં તં પજહથ. તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં? રૂપં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તં પજહથ. તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. વેદના, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તં પજહથ. સા વો પહીના દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. સઞ્ઞા, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તં પજહથ. સા વો પહીના દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. સઙ્ખારા, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તે પજહથ. તે વો પહીના દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સન્તિ. વિઞ્ઞાણં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તં પજહથ. તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. સેય્યથાપિ [તં કિં મઞ્ઞથ (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૩.૩૩], ભિક્ખવે, યં ઇમસ્મિં જેતવને તિણકટ્ઠસાખાપલાસં તં જનો હરેય્ય વા ડહેય્ય વા યથાપચ્ચયં વા કરેય્ય. અપિ નુ તુમ્હાકં એવમસ્સ – ‘અમ્હે જનો હરતિ વા ડહતિ વા યથાપચ્ચયં વા કરોતી’તિ? ‘નો હેતં, ભન્તે’. ‘તં કિસ્સ હેતુ’? ‘ન હિ નો એતં, ભન્તે, અત્તા વા અત્તનિયં વા’તિ. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, યં ન તુમ્હાકં તં પજહથ; તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં? રૂપં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તં પજહથ. તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતિ. વેદના…પે॰… સઞ્ઞા… સઙ્ખારા… વિઞ્ઞાણં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં; તં પજહથ. તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતી’’તિ. એવમ્પિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

આયસ્મા આનન્દો ભગવન્તં એતદવોચ – ‘‘‘સુઞ્ઞો [સુઞ્ઞતો (ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૮૫] લોકો, સુઞ્ઞો લોકો’તિ, ભન્તે, વુચ્ચતિ. કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે, સુઞ્ઞો લોકોતિ વુચ્ચતી’’તિ? ‘‘યસ્મા ચ ખો, આનન્દ, સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા, તસ્મા સુઞ્ઞો લોકોતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચાનન્દ, સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા? ચક્ખુ

ખો, આનન્દ, સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા. રૂપા સુઞ્ઞા…પે॰… ચક્ખુવિઞ્ઞાણં સુઞ્ઞં… ચક્ખુસમ્ફસ્સો સુઞ્ઞો… યમ્પિદં ચક્ખુસમ્ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ વેદયિતં સુખં વા દુક્ખં વા અદુક્ખમસુખં વા તમ્પિ સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા. સોતં સુઞ્ઞં… સદ્દા સુઞ્ઞા… ઘાનં સુઞ્ઞં… ગન્ધા સુઞ્ઞા… જિવ્હા સુઞ્ઞા… રસા સુઞ્ઞા… કાયો સુઞ્ઞો … ફોટ્ઠબ્બા સુઞ્ઞા… મનો સુઞ્ઞો… ધમ્મા સુઞ્ઞા… મનોવિઞ્ઞાણં સુઞ્ઞં… મનોસમ્ફસ્સો સુઞ્ઞો… યમ્પિદં સુઞ્ઞં મનોસમ્ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ વેદયિતં સુખં વા દુક્ખં વા અદુક્ખમસુખં વા તમ્પિ સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા. યસ્મા ચ ખો, આનન્દ, સુઞ્ઞં અત્તેન વા અત્તનિયેન વા, તસ્મા સુઞ્ઞો લોકોતિ વુચ્ચતી''તિ. એવમ્પિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

''સુદ્ધં ધમ્મસમુપ્પાદં, સુદ્ધસઙ્ખારસન્તતિં;
પસ્સન્તસ્સ યથાભૂતં, ન ભયં હોતિ ગામણિ.

''તિણકટ્ઠસમં લોકં, યદા પઞ્ઞાય પસ્સતિ;
નાઞ્ઞં [ન અઞ્ઞં (સી॰ સ્યા॰ ક॰)] પત્થયતે કિઞ્ચિ, અઞ્ઞત્રપ્પટિસન્ધિયા''તિ.

એવમ્પિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા [પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૬] – ''એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ રૂપં સમન્નેસતિ યાવતા રૂપસ્સ ગતિ, વેદનં સમન્નેસતિ યાવતા વેદનાય ગતિ, સઞ્ઞં સમન્નેસતિ યાવતા સઞ્ઞાય ગતિ, સઙ્ખારે સમન્નેસતિ યાવતા સઙ્ખારાનં ગતિ, વિઞ્ઞાણં સમન્નેસતિ યાવતા વિઞ્ઞાણસ્સ ગતિ . તસ્સ રૂપં [તસ્સ ભિક્ખુનો રૂપં (સ્યા॰)] સમન્નેસતો યાવતા રૂપસ્સ ગતિ, વેદનં…પે॰… સઞ્ઞં… સઙ્ખારે… વિઞ્ઞાણં સમન્નેસતો યાવતા વિઞ્ઞાણસ્સ ગતિ, યમ્પિસ્સ તં હોતિ અહન્તિ વા મમન્તિ વા અસ્મીતિ વા, તમ્પિ તસ્સ ન હોતી''તિ. એવમ્પિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખતિ.

સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સૂતિ સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સુ પચ્ચવેક્ખસ્સુ દક્ખસ્સુ તુલેહિ તીરેહિ વિભાવેહિ વિભૂતં કરોહીતિ – સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સુ.

મોઘરાજ સદા સતોતિ. **મોઘરાજા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **સદા**તિ સબ્બકાલં…પે॰… પચ્છિમે વયોખન્ધે. **સતો**તિ ચતૂહિ કારણેહિ સતો – કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં ભાવેન્તો સતો…પે॰… સો વુચ્ચતિ સતોતિ – મોઘરાજ સદા સતો.

અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચાતિ અત્તાનુદિટ્ઠિ વુચ્ચતિ વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ. ઇધ અસ્સુતવા પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદો અરિયધમ્મે અવિનીતો સપ્પુરિસાનં અદસ્સાવી સપ્પુરિસધમ્મસ્સ અકોવિદો સપ્પુરિસધમ્મે અવિનીતો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ રૂપવન્તં વા અત્તાનં અત્તનિ વા રૂપં રૂપસ્મિં વા અત્તાનં, વેદનં…પે॰… સઞ્ઞં… સઙ્ખારે… વિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતિ વિઞ્ઞાણવન્તં વા અત્તાનં અત્તનિ વા વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણસ્મિં વા અત્તાનં. યા એવરૂપા દિટ્ઠિ દિટ્ઠિગતં દિટ્ઠિગહનં દિટ્ઠિકન્તારો દિટ્ઠિવિસૂકાયિકં દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં દિટ્ઠિસંયોજનં ગાહો પટિગ્ગાહો અભિનિવેસો પરામાસો કુમ્મગ્ગો મિચ્છાપથો મિચ્છત્તં તિત્થાયતનં વિપરિયેસગ્ગાહો વિપરીતગ્ગાહો વિપલ્લાસગ્ગાહો મિચ્છાગાહો અયાથાવકસ્મિં યાથાવકન્તિ ગાહો યાવતા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ, અયં અત્તાનુદિટ્ઠિ. **અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચા**તિ અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચ સમૂહચ્ચ [ઉહચ્ચ સમુહચ્ચ (ક॰)]

સદ્દનીતિયા પન સમેતિ] ઉદ્ધરિત્વા સમુદ્ધરિત્વા ઉપ્પાટયિત્વા સમુપ્પાટયિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચ.

એવં મચ્ચુતરો સિયાતિ એવં મચ્ચુપિ તરેય્યાસિ, જરાપિ તરેય્યાસિ, મરણમ્પિ તરેય્યાસિ ઉત્તરેય્યાસિ પતરેય્યાસિ સમતિક્કમેય્યાસિ વીતિવત્તેય્યાસીતિ – એવં મચ્ચુતરો સિયા.

એવં લોકં અવેક્ખન્તન્તિ એવં લોકં અવેક્ખન્તં પચ્ચવેક્ખન્તં તુલયન્તં તીરયન્તં વિભાવયન્તં વિભૂતં કરોન્તન્તિ – એવં લોકં અવેક્ખન્તં.

મચ્ચુરાજા ન પસ્સતીતિ મચ્ચુપિ મચ્ચુરાજા, મારોપિ મચ્ચુરાજા, મરણમ્પિ મચ્ચુરાજા. **ન પસ્સતી**તિ મચ્ચુરાજા ન પસ્સતી ન દક્ખતિ નાધિગચ્છતિ ન વિન્દતિ ન પટિલભતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, આરઞ્ઞિકો મિગો અરઞ્ઞે પવને ચરમાનો વિસ્સત્થો ગચ્છતિ વિસ્સત્થો [વિસ્સટ્ઠો (ક॰)] તિટ્ઠતિ વિસ્સત્થો નિસીદતિ વિસ્સત્થો સેય્યં કપ્પેતિ. તં કિસ્સ હેતુ? અનાપાથગતો [અનાપાતગતો (ક॰)], ભિક્ખવે, લુદ્દસ્સ. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખં પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ‘ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ [અન્તમકાસિ (ક॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧] મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો’.

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા અજ્ઝત્તં સમ્પસાદનં ચેતસો એકોદિભાવં અવિતક્કં અવિચારં સમાધિજં પીતિસુખં દુતિયં ઝાનં…પે॰… તતિયં ઝાનં… ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ‘ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો’.

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનં સમતિક્કમા, પટિઘસઞ્ઞાનં અત્થઙ્ગમા, નાનત્તસઞ્ઞાનં અમનસિકારા, અનન્તો આકાસોતિ આકાસાનઞ્ચાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ‘ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો’.

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સબ્બસો આકાસાનઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મ અનન્તં વિઞ્ઞાણન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ…પે॰….

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સબ્બસો વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મ નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ…પે॰….

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સબ્બસો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સમતિક્કમ્મ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ…પે॰….

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સબ્બસો નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમતિક્કમ્મ સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ; પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ‘ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો, તિણ્ણો લોકે વિસત્તિક’ન્તિ. સો વિસ્સત્થો ગચ્છતિ વિસ્સત્થો તિટ્ઠતિ વિસ્સત્થો નિસીદતિ વિસ્સત્થો સેય્યં કપ્પેતિ. તં કિસ્સ હેતુ? અનાપાથગતો ભિક્ખુ પાપિમતો’’તિ – મચ્ચુરાજા ન પસ્સતિ. તેનાહ ભગવા –

“સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સુ, મોઘરાજ સદા સતો;
અત્તાનુદિટ્ઠિં ઊહચ્ચ, એવં મચ્ચુતરો સિયા;

એવં લોકં અવેક્ખન્તં, મચ્ચુરાજા ન પસ્સતી”તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના...પે॰... સત્થા મે, ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મીતિ.

મોઘરાજમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો પન્નરસમો.

૧૬. પિઙ્ગિયમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો

૮૯. **જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણો** [વિવણ્ણો (સ્યા॰)], **[ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો]**
નેત્તા ન સુદ્ધા સવનં ન ફાસુ;
માહં નસ્સં મોમુહો અન્તરાવ [અન્તરાય (સ્યા॰ ક॰)], **આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;**
જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં.

જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણોતિ. **જિણ્ણોહમસ્મી**તિ જિણ્ણો વુડ્ઢો મહલ્લકો અદ્ધગતો વયોઅનુપ્પત્તો વીસવસ્સસતિકો જાતિયા. **અબલો**તિ દુબ્બલો અપ્પબલો અપ્પથામો. **વીતવણ્ણો**તિ વીતવણ્ણો વિગતવણ્ણો વિગચ્છિતવણ્ણો. યા સા પુરિમા સુભા વણ્ણનિભા સા અન્તરહિતા, આદીનવો પાતુભૂતોતિ – જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણો.

ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયોતિ. ઇચ્ચાતિ પદસન્ધિ...પે॰.... **આયસ્મા**તિ પિયવચનં...પે॰.... **પિઙ્ગિયો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં...પે॰... અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો.

નેત્તા ન સુદ્ધા સવનં ન ફાસૂતિ નેત્તા અસુદ્ધા અવિસુદ્ધા અપરિસુદ્ધા અવોદાતા. નો તથા ચક્ખુના રૂપે પસ્સામીતિ – નેત્તા ન સુદ્ધા. **સવનં ન ફાસૂ**તિ સોતં અસુદ્ધં અવિસુદ્ધં અપરિસુદ્ધં અવોદાતં. નો તથા સોતેન સદ્દં સુણોમીતિ – નેત્તા ન સુદ્ધા સવનં ન ફાસુ.

માહં નસ્સં મોમુહો અન્તરાવાતિ. **માહં નસ્સ**ન્તિ માહં નસ્સ માહં વિનસ્સં માહં પનસ્સં. **મોમુહો**તિ મોહમુહો અવિજ્જાગતો અઞ્ઞાણી અવિભાવી દુપ્પઞ્ઞો. **અન્તરાવા**તિ તુય્હં ધમ્મં દિટ્ઠિં પટિપદં મગ્ગં અનઞ્ઞાય અનધિગન્ત્વા અવિદિત્વા અપ્પટિલભિત્વા અફસ્સયિત્વા અસચ્છિકરિત્વા અન્તરાયેવ કાલઙ્કરેય્યન્તિ – માહં નસ્સં મોમુહો અન્તરાવ.

આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞન્તિ. **ધમ્મ**ન્તિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાને, ચત્તારો સમ્મપ્પધાને, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં, નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહીતિ – આચિક્ખ ધમ્મં. **યમહં વિજઞ્ઞ**ન્તિ યમહં જાનેય્યં આજાનેય્યં વિજાનેય્યં પટિવિજાનેય્યં પટિવિજ્ઝેય્યં અધિગચ્છેય્યં ફસ્સેય્યં સચ્છિકરેય્યન્તિ – આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં.

જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનન્તિ ઇધેવ જાતિજરામરણસ્સ પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

"જિણ્ણોહમસ્મિ અબલો વીતવણ્ણો, [ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો]
નેત્તા ન સુદ્ધા સવનં ન ફાસુ;
માહં નસ્સં મોમુહો અન્તરાવ, આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં;
જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાન"ન્તિ.

૯૦. દિસ્વાન રૂપેસુ વિહઞ્ઞમાને, [પિઙ્ગિયાતિ ભગવા]
રુપ્પન્તિ રૂપેસુ જના પમત્તા;
તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો, જહસ્સુ રૂપં અપુનબ્ભવાય.

દિસ્વાન રૂપેસુ વિહઞ્ઞમાનેતિ. **રૂપ**ન્તિ ચત્તારો ચ મહાભૂતા ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાય રૂપં. સત્તા રૂપહેતુ રૂપપ્પચ્ચયા રૂપકારણા હઞ્ઞન્તિ વિહઞ્ઞન્તિ ઉપહઞ્ઞન્તિ ઉપઘાતિયન્તિ [ઉપઘાતયન્તિ (સ્યા॰ ક॰)]. રૂપે સતિ વિવિધકમ્મકારણા [વિવિધકમ્મકરણાનિ (ક॰)] કારેન્તિ. કસાહિપિ તાળેન્તિ, વેત્તેહિપિ તાળેન્તિ, અદ્ધદણ્ડકેહિપિ તાળેન્તિ, હત્થમ્પિ છિન્દન્તિ, પાદમ્પિ છિન્દન્તિ, હત્થપાદમ્પિ છિન્દન્તિ, કણ્ણમ્પિ છિન્દન્તિ, નાસમ્પિ છિન્દન્તિ, કણ્ણનાસમ્પિ છિન્દન્તિ, બિલઙ્ગથાલિકમ્પિ કરોન્તિ, સઙ્ખમુણ્ડિકમ્પિ કરોન્તિ, રાહુમુખમ્પિ કરોન્તિ, જોતિમાલિકમ્પિ કરોન્તિ, હત્થપજ્જોતિકમ્પિ કરોન્તિ, એરકવત્તિકમ્પિ કરોન્તિ, ચીરકવાસિકમ્પિ કરોન્તિ, એણેય્યકમ્પિ કરોન્તિ, બળિસમંસિકમ્પિ કરોન્તિ, કહાપણિકમ્પિ કરોન્તિ, ખારાપતચ્છિકમ્પિ [ખારાપટિચ્છિકમ્પિ (ક॰)] કરોન્તિ, પલિઘપરિવત્તિકમ્પિ કરોન્તિ, પલાલપીઠકમ્પિ કરોન્તિ, તત્તેનપિ તેલેન ઓસિઞ્ચન્તિ, સુનખેહિપિ ખાદાપેન્તિ, જીવન્તમ્પિ સૂલે ઉત્તાસેન્તિ, અસિનાપિ સીસં છિન્દન્તિ. એવં સત્તા રૂપહેતુ રૂપપ્પચ્ચયા રૂપકારણા હઞ્ઞન્તિ વિહઞ્ઞન્તિ ઉપહઞ્ઞન્તિ ઉપઘાતિયન્તિ. એવં હઞ્ઞમાને વિહઞ્ઞમાને ઉપહઞ્ઞમાને ઉપઘાતિયમાને દિસ્વા પસ્સિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – દિસ્વાન રૂપેસુ વિહઞ્ઞમાને.

પિઙ્ગિયાતિ ભગવાતિ. **પિઙ્ગિયા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – પિઙ્ગિયાતિ ભગવા.

રુપ્પન્તિ રૂપેસુ જના પમત્તાતિ. **રુપ્પન્તી**તિ રુપ્પન્તિ કુપ્પન્તિ પીળયન્તિ [પીળિયન્તિ (સ્યા॰ ક॰)] ઘટ્ટયન્તિ, બ્યાધિતા દોમનસ્સિતા હોન્તિ. ચક્ખુરોગેન રુપ્પન્તિ કુપ્પન્તિ પીળયન્તિ ઘટ્ટયન્તિ, બ્યાધિતા દોમનસ્સિતા હોન્તિ. સોતરોગેન...પે॰... કાયરોગેન...પે॰... ડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સેહિ રુપ્પન્તિ કુપ્પન્તિ પીળયન્તિ ઘટ્ટયન્તિ, બ્યાધિતા દોમનસ્સિતા હોન્તીતિ – રુપ્પન્તિ રૂપેસુ.

અથ વા, ચક્ખુસ્મિં હીયમાને હાયમાને પરિહાયમાને વેમાને [વિહાયમાને (ક॰)] વિગચ્છમાને અન્તરધાયમાને રુપ્પન્તિ...પે॰... દોમનસ્સિતા હોન્તિ. સોતસ્મિં...પે॰... ઘાનસ્મિં... જિવ્હાય... કાયસ્મિં... રૂપસ્મિં... સદ્દસ્મિં... ગન્ધસ્મિં... રસસ્મિં... ફોટ્ઠબ્બસ્મિં... કુલસ્મિં... ગણસ્મિં... આવાસસ્મિં... લાભસ્મિં... યસસ્મિં... પસંસાય... સુખસ્મિં... ચીવરસ્મિં... પિણ્ડપાતસ્મિં... સેનાસનસ્મિં... ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારસ્મિં હીયમાને હાયમાને પરિહાયમાને વેમાને વિગચ્છમાને અન્તરધાયમાને રુપ્પન્તિ કુપ્પન્તિ પીળયન્તિ ઘટ્ટયન્તિ, બ્યાધિતા દોમનસ્સિતા હોન્તીતિ – એવમ્પિ રુપ્પન્તિ રૂપેસુ.

જનાતિ ખત્તિયા ચ બ્રાહ્મણા ચ વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ગહટ્ઠા ચ પબ્બજિતા ચ દેવા ચ મનુસ્સા ચ. **પમત્તાતિ** પમાદો વત્તબ્બો કાયદુચ્ચરિતેન વા વચીદુચ્ચરિતેન વા મનોદુચ્ચરિતેન વા પઞ્ચસુ કામગુણેસુ ચિત્તસ્સ વોસગ્ગો વોસગ્ગાનુપ્પદાનં કુસલાનં વા ધમ્માનં ભાવનાય અસક્કચ્ચકિરિયતા અસાતચ્ચકિરિયતા અનટ્ઠિતકિરિયતા ઓલીનવુત્તિતા નિક્ખિત્તચ્છન્દતા નિક્ખિત્તધુરતા અનાસેવના અભાવના અબહુલીકમ્મં [અબહુલિકમ્મં (ક॰)] અનધિટ્ઠાનં અનનુયોગો પમાદો. યો એવરૂપો પમાદો પમજ્જના પમજ્જિતત્તં – અયં વુચ્ચતિ પમાદો. ઇમિના પમાદેન સમન્નાગતા જના પમત્તાતિ – રુપ્પન્તિ રૂપેસુ જના પમત્તા.

તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તોતિ. **તસ્માતિ** તસ્મા તંકારણા તંહેતુ તપ્પચ્ચયા તંનિદાના એવં આદીનવં સમ્પસ્સમાનો રૂપેસૂતિ – તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય. **અપ્પમત્તોતિ** સક્કચ્ચકારી સાતચ્ચકારી...પે॰... અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ – તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો.

જહસ્સુ રૂપં અપુનબ્ભવાયાતિ. **રૂપન્તિ** ચત્તારો ચ મહાભૂતા ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાય રૂપં. **જહસ્સુ રૂપન્તિ** જહસ્સુ રૂપં, પજહસ્સુ રૂપં, વિનોદેહિ રૂપં, બ્યન્તીકરોહિ રૂપં, અનભાવં ગમેહિ રૂપં. **અપુનબ્ભવાયાતિ** યથા તે રૂપં ઇધેવ નિરુજ્ઝેય્ય, પુનપટિસન્ધિકો ભવો ન નિબ્બત્તેય્ય કામધાતુયા વા રૂપધાતુયા વા અરૂપધાતુયા વા, કામભવે વા રૂપભવે વા અરૂપભવે વા, સઞ્ઞાભવે વા અસઞ્ઞાભવે વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવે વા, એકવોકારભવે વા ચતુવોકારભવે વા પઞ્ચવોકારભવે વા, પુન ગતિયા વા ઉપપત્તિયા વા પટિસન્ધિયા વા ભવે વા સંસારે વા વટ્ટે વા ન જનેય્ય ન સઞ્જનેય્ય ન નિબ્બત્તેય્ય નાભિનિબ્બત્તેય્ય, ઇધેવ નિરુજ્ઝેય્ય વૂપસમેય્ય અત્થં ગચ્છેય્ય પટિપ્પસ્સમ્ભેય્યાતિ – જહસ્સુ રૂપં અપુનબ્ભવાય. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘દિસ્વાન રૂપેસુ વિહઞ્ઞમાને, [પિઙ્ગિયાતિ ભગવા]
> રુપ્પન્તિ રૂપેસુ જના પમત્તા;
> તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો, જહસ્સુ રૂપં અપુનબ્ભવાયા’’તિ.

૯૧. દિસા ચતસ્સો વિદિસા ચતસ્સો, ઉદ્ધં અધો દસ દિસા ઇમાયો;
ન તુય્હં અદિટ્ઠં અસ્સુતં અમુતં, અથો અવિઞ્ઞાતં કિઞ્ચિ નમત્થિ લોકે;
આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં, જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં.

દિસા ચતસ્સો વિદિસા ચતસ્સો, ઉદ્ધં અધો દસ દિસા ઇમાયોતિ દસ દિસા.

ન તુય્હં અદિટ્ઠં અસ્સુતં અમુતં, અથો અવિઞ્ઞાતં કિઞ્ચિ નમત્થિ લોકેતિ ન તુય્હં અદિટ્ઠં અસ્સુતં અમુતં અવિઞ્ઞાતં કિઞ્ચિ અત્તત્થો વા પરત્થો વા ઉભયત્થો વા દિટ્ઠધમ્મિકો વા અત્થો સમ્પરાયિકો વા અત્થો ઉત્તાનો વા અત્થો ગમ્ભીરો વા અત્થો ગૂળ્હો વા અત્થો પટિચ્છન્નો વા અત્થો નેય્યો વા અત્થો નીતો વા અત્થો અનવજ્જો વા અત્થો નિક્કિલેસો વા અત્થો વોદાનો વા અત્થો પરમત્થો વા નત્થિ ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતીતિ – ન તુય્હં અદિટ્ઠં અસ્સુતં અમુતં, અથો અવિઞ્ઞાતં કિઞ્ચિ નમત્થિ લોકે.

આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞન્તિ. **ધમ્મન્તિ** આદિકલ્યાણં...પે॰... નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં આચિક્ખાહિ દેસેહિ પઞ્ઞપેહિ પટ્ઠપેહિ વિવરાહિ વિભજાહિ ઉત્તાનીકરોહિ પકાસેહિ. **યમહં વિજઞ્ઞન્તિ** યમહં જાનેય્યં આજાનેય્યં વિજાનેય્યં પટિવિજાનેય્યં પટિવિજ્ઝેય્યં અધિગચ્છેય્યં ફસ્સેય્યં સચ્છિકરેય્યન્તિ – આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં.

જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનન્તિ ઇધેવ જાતિજરામરણસ્સ પહાનં વૂપસમં પટિનિસ્સગ્ગં પટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાનં. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

> ‘‘દિસા ચતસ્સો વિદિસા ચતસ્સો, ઉદ્ધં અધો દસ દિસા ઇમાયો;
> ન તુય્હં અદિટ્ઠં અસ્સુતં અમુતં, અથો અવિઞ્ઞાતં કિઞ્ચિ નમત્થિ લોકે;
> આચિક્ખ ધમ્મં યમહં વિજઞ્ઞં, જાતિજરાય ઇધ વિપ્પહાન’’ન્તિ.

૯૨. તણ્હાધિપન્ને મનુજે પેક્ખમાનો, [પિઙ્ગિયાતિ ભગવા]
સન્તાપજાતે જરસા પરેતે;
તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો, જહસ્સુ તણ્હં અપુનબ્ભવાય.

તણ્હાધિપન્ને મનુજે પેક્ખમાનોતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. **તણ્હાધિપન્ને**તિ તણ્હાધિપન્ને [તણ્હાય અધિપન્ને (ક॰)] તણ્હાનુગે તણ્હાનુગતે તણ્હાનુસટે તણ્હાય પન્ને પટિપન્ને અભિભૂતે પરિયાદિન્નચિત્તે. **મનુજે**તિ સત્તાધિવચનં. **પેક્ખમાનો**તિ પેક્ખમાનો દક્ખમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનોતિ – તણ્હાધિપન્ને મનુજે પેક્ખમાનો. **પિઙ્ગિયાતિ ભગવાતિ. પિઙ્ગિયા**તિ ભગવા તં બ્રાહ્મણં નામેન આલપતિ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – પિઙ્ગિયાતિ ભગવા.

સન્તાપજાતે જરસા પરેતેતિ. **સન્તાપજાતે**તિ જાતિયા સન્તાપજાતે, જરાય સન્તાપજાતે, બ્યાધિના સન્તાપજાતે, મરણેન સન્તાપજાતે, સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસેહિ સન્તાપજાતે, નેરયિકેન દુક્ખેન સન્તાપજાતે…પે॰… દિટ્ઠિબ્યસનેન દુક્ખેન સન્તાપજાતે ઈતિજાતે ઉપદ્દવજાતે ઉપસગ્ગજાતેતિ – સન્તાપજાતે. **જરસા પરેતે**તિ જરાય ફુટ્ઠે પરેતે સમોહિતે સમન્નાગતે. જાતિયા અનુગતે જરાય અનુસટે બ્યાધિના અભિભૂતે મરણેન અબ્ભાહતે અતાણે અલેણે અસરણે અસરણીભૂતેતિ – સન્તાપજાતે જરસા પરેતે.

તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તોતિ. **તસ્મા**તિ તસ્મા તંકારણા તંહેતુ તપ્પચ્ચયા તંનિદાના એવં આદીનવં સમ્પસ્સમાનો તણ્હાયાતિ – તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય. **અપ્પમત્તો**તિ સક્કચ્ચકારી…પે॰… અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ – તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો.

જહસ્સુ તણ્હં અપુનબ્ભવાયાતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. **જહસ્સુ તણ્હ**ન્તિ જહસ્સુ તણ્હં પજહસ્સુ તણ્હં વિનોદેહિ તણ્હં બ્યન્તીકરોહિ તણ્હં અનભાવં ગમેહિ તણ્હં. **અપુનબ્ભવાયા**તિ યથા તે…પે॰… પુનપટિસન્ધિકો ભવો ન નિબ્બત્તેય્ય કામધાતુયા વા રૂપધાતુયા વા અરૂપધાતુયા વા, કામભવે વા રૂપભવે વા અરૂપભવે વા, સઞ્ઞાભવે વા અસઞ્ઞાભવે વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવે વા, એકવોકારભવે વા ચતુવોકારભવે વા પઞ્ચવોકારભવે વા, પુનગતિયા વા ઉપપત્તિયા વા પટિસન્ધિયા વા ભવે વા સંસારે વા વટ્ટે વા ન જનેય્ય ન સઞ્જનેય્ય ન નિબ્બત્તેય્ય નાભિનિબ્બત્તેય્ય, ઇધેવ નિરુજ્ઝેય્ય વૂપસમેય્ય અત્થં ગચ્છેય્ય પટિપ્પસ્સમ્ભેય્યાતિ – જહસ્સુ તણ્હં અપુનબ્ભવાય. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘તણ્હાધિપન્ને મનુજે પેક્ખમાનો, [પિઙ્ગિયાતિ ભગવા]
> સન્તાપજાતે જરસા પરેતે;
> તસ્મા તુવં પિઙ્ગિય અપ્પમત્તો, જહસ્સુ તણ્હં અપુનબ્ભવાયા’’તિ.

સહ ગાથાપરિયોસાના યે તે બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં એકચ્છન્દા એકપયોગા એકાધિપ્પાયા એકવાસનવાસિતા, તેસં અનેકપાણસહસ્સાનં વિરજં વીતમલં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ – ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ. તસ્સ ચ બ્રાહ્મણસ્સ વિરજં વીતમલં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ – ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ. સહ ધમ્મચક્ખુસ્સ પટિલાભા અજિનજટાવાકચીરતિદણ્ડકમણ્ડલુકેસા ચ મસ્સૂ ચ અન્તરહિતા ભણ્ડુકાસાયવત્થવસનો સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધરો અન્વત્થપટિપત્તિયા પઞ્જલિકો ભગવન્તં નમસ્સમાનો નિસિન્નો હોતિ – ''સત્થા મે ભન્તે ભગવા, સાવકોહમસ્મી''તિ.

પિઙ્ગિયમાણવપુચ્છાનિદ્દેસો [સિઙ્ગિયપઞ્હં (ક॰)] સોળસમો.

૧૭. પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસો

૯૩. ઇદમવોચ ભગવા મગધેસુ વિહરન્તો પાસાણકે ચેતિયે, પરિચારકસોળસાનં [પરિચારિતસોળસન્નં (સ્યા॰ ક॰)] **બ્રાહ્મણાનં અજ્ઝિટ્ઠો પુટ્ઠો પુટ્ઠો પઞ્હં બ્યાકાસિ.**

ઇદમવોચ ભગવાતિ ઇદં પારાયનં અવોચ. **ભગવા**તિ ગારવાધિવચનમેતં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં ભગવાતિ – ઇદમવોચ ભગવા. **મગધેસુ વિહરન્તો**તિ મગધનામકે જનપદે વિહરન્તો ઇરિયન્તો વત્તેન્તો પાલેન્તો યપેન્તો યાપેન્તો. **પાસાણકે ચેતિયે**તિ પાસાણકચેતિયં વુચ્ચતિ બુદ્ધાસનન્તિ – મગધેસુ વિહરન્તો પાસાણકે ચેતિયે. **પરિચારકસોળસાનં બ્રાહ્મણાનન્તિ** પિઙ્ગિયો [સિઙ્ગિયો (ક॰)] બ્રાહ્મણો બાવરિસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પદ્ધો પદ્ધચરો પરિચારકો [પરિચારિકો (સ્યા॰ ક॰)] સિસ્સો. પિઙ્ગિયેન [તેન (ક॰)] તે સોળસાતિ – એવમ્પિ પરિચારકસોળસાનં બ્રાહ્મણાનં. અથ વા, તે સોળસ બ્રાહ્મણા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પદ્ધા પદ્ધચરા પરિચારકા સિસ્સાતિ – એવમ્પિ પરિચારકસોળસાનં બ્રાહ્મણાનં.

અજ્ઝિટ્ઠો પુટ્ઠો પુટ્ઠો પઞ્હં બ્યાકાસીતિ. અજ્ઝિટ્ઠોતિ અજ્ઝિટ્ઠો અજ્ઝેસિતો. **પુટ્ઠો પુટ્ઠો**તિ પુટ્ઠો પુટ્ઠો પુચ્છિતો પુચ્છિતો યાચિતો યાચિતો અજ્ઝેસિતો અજ્ઝેસિતો પસાદિતો પસાદિતો. **પઞ્હં બ્યાકાસી**તિ પઞ્હં બ્યાકાસિ આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઆકાસિ પકાસેસીતિ – અજ્ઝિટ્ઠો પુટ્ઠો પુટ્ઠો પઞ્હં બ્યાકાસિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ''ઇદમવોચ ભગવા મગધેસુ વિહરન્તો પાસાણકે ચેતિયે, પરિચારકસોળસાનં બ્રાહ્મણાનં અજ્ઝિટ્ઠો પુટ્ઠો પુટ્ઠો પઞ્હં બ્યાકાસી''તિ.

૯૪. એકમેકસ્સ ચેપિ પઞ્હસ્સ અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાય ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જેય્ય, ગચ્છેય્યેવ જરામરણસ્સ પારં. પારઙ્ગમનીયા ઇમે ધમ્માતિ. તસ્મા ઇમસ્સ ધમ્મપરિયાયસ્સ ''પારાયન''ન્તેવ અધિવચનં.

એકમેકસ્સ ચેપિ પઞ્હસ્સાતિ એકમેકસ્સ ચેપિ અજિતપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ તિસ્સમેત્તેય્યપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ પુણ્ણકપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ મેત્તગૂપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ ધોતકપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ ઉપસીવપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ નન્દકપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ હેમકપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ તોદેય્યપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ કપ્પપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ જતુકણ્ણિપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ

ભદ્રાવુધપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ ઉદયપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ પોસાલપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ મોઘરાજપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ ચેપિ પિઙ્ગિયપઞ્હસ્સાતિ – એકમેકસ્સ ચેપિ પઞ્હસ્સ.

અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાયાતિ સ્વેવ પઞ્હો ધમ્મો, વિસજ્જનં [વિસ્સજ્જનં (ક॰)] અત્થોતિ અત્થં અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – અત્થમઞ્ઞાય. **ધમ્મમઞ્ઞાયા**તિ ધમ્મં અઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – ધમ્મમઞ્ઞાયાતિ – અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાય. **ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જેય્યા**તિ સમ્માપટિપદં અનુલોમપટિપદં અપચ્ચનીકપટિપદં અન્વત્થપટિપદં ધમ્માનુધમ્મપટિપદં પટિપજ્જેય્યાતિ – ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જેય્ય. **ગચ્છેય્યેવ જરામરણસ્સ પાર**ન્તિ જરામરણસ્સ પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપ્પટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **ગચ્છેય્યેવ જરામરણસ્સ પાર**ન્તિ જરામરણસ્સ પારં ગચ્છેય્ય, પારં અધિગચ્છેય્ય, પારં અધિફસ્સેય્ય, પારં સચ્છિકરેય્યાતિ – ગચ્છેય્યેવ જરામરણસ્સ પારં. **પારઙ્ગમનીયા ઇમે ધમ્મા**તિ ઇમે ધમ્મા પારઙ્ગમનીયા. પારં પાપેન્તિ પારં સમ્પાપેન્તિ પારં સમનુપાપેન્તિ, જરામણસ્સ તરણાય [તારણાય (સ્યા॰)] સંવત્તન્તીતિ – પારઙ્ગમનીયા ઇમે ધમ્માતિ.

તસ્મા ઇમસ્સ ધમ્મપરિયાયસ્સાતિ. **તસ્મા**તિ તસ્મા તંકારણા તંહેતુ તપ્પચ્ચયા તંનિદાનાતિ – તસ્મા. **ઇમસ્સ ધમ્મપરિયાયસ્સા**તિ ઇમસ્સ પારાયનસ્સાતિ – તસ્મા ઇમસ્સ ધમ્મપરિયાયસ્સ. **પારાયનન્તેવ અધિવચન**ન્તિ પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં...પે॰... નિરોધો નિબ્બાનં. અયનં વુચ્ચતિ મગ્ગો, સેય્યથિદં – સમ્માદિટ્ઠિ...પે॰... સમ્માસમાધિ. **અધિવચન**ન્તિ સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપોતિ – પારાયનન્તેવ અધિવચનં. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘એકમેકસ્સ ચેપિ પઞ્હસ્સ અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાય ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જેય્ય, ગચ્છેય્યેવ જરામરણસ્સ પારં. પારઙ્ગમનીયા ઇમે ધમ્માતિ. તસ્મા ઇમસ્સ ધમ્મપરિયાયસ્સ ‘પારાયન’ન્તેવ અધિવચન’’ન્તિ.

૯૫. અજિતો તિસ્સમેત્તેય્યો, પુણ્ણકો અથ મેત્તગૂ;
ધોતકો ઉપસીવો ચ, નન્દો ચ અથ હેમકો.

૯૬. તોદેય્યકપ્પા દુભયો, જતુકણ્ણી ચ પણ્ડિતો;
ભદ્રાવુધો ઉદયો ચ, પોસાલો ચાપિ બ્રાહ્મણો;
મોઘરાજા ચ મેધાવી, પિઙ્ગિયો ચ મહાઇસિ.

૯૭. એતે બુદ્ધં ઉપાગચ્છું, સમ્પન્નચરણં ઇસિં;
પુચ્છન્તા નિપુણે પઞ્હે, બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપાગમું.

એતે બુદ્ધં ઉપાગચ્છુન્તિ. એતેતિ સોળસ પારાયનિયા બ્રાહ્મણા. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ અનાચરિયકો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો બલેસુ ચ વસીભાવં. **બુદ્ધો**તિ કેનટ્ઠેન બુદ્ધો? બુજ્ઝિતા સચ્ચાનીતિ બુદ્ધો, બોધેતા પજાયાતિ બુદ્ધો, સબ્બઞ્ઞુતાય બુદ્ધો, સબ્બદસ્સાવિતાય બુદ્ધો, અભિઞ્ઞેય્યતાય બુદ્ધો, વિસવિતાય બુદ્ધો, ખીણાસવસઙ્ખાતેન બુદ્ધો, નિરુપલેપસઙ્ખાતેન બુદ્ધો, એકન્તવીતરાગોતિ બુદ્ધો, એકન્તવીતદોસોતિ બુદ્ધો, એકન્તવીતમોહોતિ બુદ્ધો, એકન્તનિક્કિલેસોતિ બુદ્ધો,

એકાયનમગ્ગં ગતોતિ બુદ્ધો, એકો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ બુદ્ધો, અબુદ્ધિવિહતત્તા બુદ્ધિપટિલાભાતિ બુદ્ધો. **બુદ્ધો**તિ નેતં નામં માતરા કતં ન પિતરા કતં ન ભાતરા કતં ન ભગિનિયા કતં ન મિત્તામચ્ચેહિ કતં ન ઞાતિસાલોહિતેહિ કતં ન સમણબ્રાહ્મણેહિ કતં ન દેવતાહિ કતં. વિમોક્ખન્તિકમેતં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં બોધિયા મૂલે સહ સબ્બઞ્ઞુતઞાણસ્સ પટિલાભા સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ , યદિદં બુદ્ધોતિ. **એતે બુદ્ધં ઉપાગચ્છુ**ન્તિ એતે બુદ્ધં ઉપાગમિંસુ ઉપસઙ્કમિંસુ પયિરુપાસિંસુ પરિપુચ્છિંસુ પરિપઞ્હિંસૂતિ – એતે બુદ્ધં ઉપાગચ્છું.

સમ્પન્નચરણં ઇસિન્તિ ચરણં વુચ્ચતિ સીલાચારનિબ્બત્તિ. સીલસંવરોપિ ચરણં, ઇન્દ્રિયસંવરોપિ ચરણં, ભોજને મત્તઞ્ઞુતાપિ ચરણં, જાગરિયાનુયોગોપિ ચરણં, સત્તપિ સદ્ધમ્મા ચરણં, ચત્તારિપિ ઝાનાનિ ચરણં. **સમ્પન્નચરણ**ન્તિ સમ્પન્નચરણં સેટ્ઠચરણં વિસેટ્ઠચરણં [વિસિટ્ઠચરણં (ક॰)] પામોક્ખચરણં ઉત્તમચરણં પવરચરણં. **ઇસી**તિ ઇસિ ભગવા મહન્તં સીલક્ખન્ધં એસી ગવેસી પરિયેસીતિ ઇસિ…પે॰… મહેસક્ખેહિ વા સત્તેહિ એસિતો ગવેસિતો પરિયેસિતો – ‘‘કહં બુદ્ધો, કહં ભગવા, કહં દેવદેવો કહં નરાસભો’’તિ – ઇસીતિ – સમ્પન્નચરણં ઇસિં.

પુચ્છન્તા નિપુણે પઞ્હેતિ. **પુચ્છન્તા**તિ પુચ્છન્તા યાચન્તા અજ્ઝેસન્તા પસાદેન્તા. **નિપુણે પઞ્હે**તિ ગમ્ભીરે દુદ્દસે દુરનુબોધે સન્તે પણીતે અતક્કાવચરે નિપુણે પણ્ડિતવેદનીયે પઞ્હેતિ – પુચ્છન્તા નિપુણે પઞ્હે.

બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપાગમુન્તિ. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં બુદ્ધોતિ. **સેટ્ઠ**ન્તિ અગ્ગં સેટ્ઠં વિસેટ્ઠં પામોક્ખં ઉત્તમં પવરં બુદ્ધં ઉપાગમું ઉપાગમિંસુ ઉપસઙ્કમિંસુ પયિરુપાસિંસુ પરિપુચ્છિંસુ પરિપઞ્હિંસૂતિ – બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપાગમું. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ‘‘એતે બુદ્ધં ઉપાગચ્છું, સમ્પન્નચરણં ઇસિં;
> પુચ્છન્તા નિપુણે પઞ્હે, બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપાગમુ’’ન્તિ.

૯૮. **તેસં બુદ્ધો પબ્યાકાસિ, પઞ્હં પુટ્ઠો યથાતથં;**
પઞ્હાનં વેય્યાકરણેન, તોસેસિ બ્રાહ્મણે મુનિ.

તેસં બુદ્ધો પબ્યાકાસીતિ. **તેસ**ન્તિ સોળસાનં પારાયનિયાનં બ્રાહ્મણાનં. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં બુદ્ધોતિ. **પબ્યાકાસી**તિ તેસં બુદ્ધો પબ્યાકાસિ આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસીતિ – તેસં બુદ્ધો પબ્યાકાસિ.

પઞ્હં પુટ્ઠો યથાતથન્તિ. **પઞ્હં પુટ્ઠો**તિ પઞ્હં પુટ્ઠો પુચ્છિતો યાચિતો અજ્ઝેસિતો પસાદિતો. **યથાતથ**ન્તિ યથા આચિક્ખિતબ્બં તથા આચિક્ખિ , યથા દેસિતબ્બં તથા દેસેસિ, યથા પઞ્ઞપેતબ્બં તથા પઞ્ઞપેસિ, યથા પટ્ઠપેતબ્બં તથા પટ્ઠપેસિ, યથા વિવરિતબ્બં તથા વિવરિ , યથા વિભજિતબ્બં તથા વિભજિ, યથા ઉત્તાનીકાતબ્બં તથા ઉત્તાનીઅકાસિ, યથા પકાસિતબ્બં તથા પકાસેસીતિ – પઞ્હં પુટ્ઠો યથાતથં.

પઞ્હાનં વેય્યાકરણેનાતિ પઞ્હાનં વેય્યાકરણેન આચિક્ખનેન દેસનેન પઞ્ઞપનેન પટ્ઠપનેન વિવરણેન વિભજનેન ઉત્તાનીકમ્મેન પકાસનેનાતિ – પઞ્હાનં વેય્યાકરણેન.

તોસેસિ બ્રાહ્મણે મુનીતિ. **તોસેસી**તિ તોસેસિ વિતોસેસિ પસાદેસિ આરાધેસિ અત્તમને અકાસિ. **બ્રાહ્મણે**તિ સોળસ પારાયનિયે બ્રાહ્મણે. **મુની**તિ મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં…પે॰… સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનીતિ – તોસેસિ બ્રાહ્મણે

મુનિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ‘‘તેસં બુદ્ધો પબ્યાકાસિ, પઞ્હં પુટ્ઠો યથાતથં;
> પઞ્હાનં વેય્યાકરણેન, તોસેસિ બ્રાહ્મણે મુની’’તિ.

૯૯. તે તોસિતા ચક્ખુમતા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
બ્રહ્મચરિયમચરિંસુ, વરપઞ્ઞસ્સ સન્તિકે.

તે તોસિતા ચક્ખુમતાતિ. **તે**તિ સોળસ પારાયનિયા બ્રાહ્મણા. **તોસિતા**તિ તોસિતા વિતોસિતા પસાદિતા આરાધિતા અત્તમના કતાતિ – તે તોસિતા. **ચક્ખુમતા**તિ ભગવા પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા – મંસચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, દિબ્બચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, પઞ્ઞાચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, બુદ્ધચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા, સમન્તચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા. કથં ભગવા મંસચક્ખુનાપિ ચક્ખુમા…પે॰… એવં ભગવા સમન્તચક્ખુનાપિ ચક્ખુમાતિ – તે તોસિતા ચક્ખુમતા.

બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુનાતિ. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં બુદ્ધોતિ. **આદિચ્ચબન્ધુના**તિ આદિચ્ચો વુચ્ચતિ સૂરિયો. સો ગોતમો ગોત્તેન, ભગવાપિ ગોતમો ગોત્તેન, ભગવા સૂરિયસ્સ ગોત્તઞાતકો ગોત્તબન્ધુ. તસ્મા બુદ્ધો આદિચ્ચબન્ધૂતિ – બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના.

બ્રહ્મચરિયમચરિંસૂતિ બ્રહ્મચરિયં વુચ્ચતિ અસદ્ધમ્મસમાપત્તિયા આરતિ વિરતિ પટિવિરતિ વેરમણી વિરમણં અકિરિયા અકરણં અનજ્ઝાપત્તિ વેલાઅનતિક્કમો સેતુઘાતો. અપિ ચ, નિપ્પરિયાયવસેન બ્રહ્મચરિયં વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, સેય્યથિદં – સમ્માદિટ્ઠિ, સમ્માસઙ્કપ્પો, સમ્માવાચા, સમ્માકમ્મન્તો, સમ્માઆજીવો, સમ્માવાયામો, સમ્માસતિ, સમ્માસમાધિ. **બ્રહ્મચરિયમચરિંસૂ**તિ બ્રહ્મચરિયં ચરિંસુ અચરિંસુ સમાદાય વત્તિંસૂતિ – બ્રહ્મચરિયમચરિંસુ.

વરપઞ્ઞસ્સ સન્તિકેતિ વરપઞ્ઞસ્સ અગ્ગપઞ્ઞસ્સ સેટ્ઠપઞ્ઞસ્સ વિસેટ્ઠપઞ્ઞસ્સ પામોક્ખપઞ્ઞસ્સ ઉત્તમપઞ્ઞસ્સ પવરપઞ્ઞસ્સ. **સન્તિકે**તિ સન્તિકે સામન્તા આસન્ને અવિદૂરે ઉપકટ્ઠેતિ – વરપઞ્ઞસ્સ સન્તિકે. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ‘‘તે તોસિતા ચક્ખુમતા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
> બ્રહ્મચરિયમચરિંસુ, વરપઞ્ઞસ્સ સન્તિકે’’તિ.

૧૦૦.એકમેકસ્સ પઞ્હસ્સ, યથા બુદ્ધેન દેસિતં;
તથા યો પટિપજ્જેય્ય, ગચ્છે પારં અપારતો.

એકમેકસ્સ પઞ્હસ્સાતિ એકમેકસ્સ અજિતપઞ્હસ્સ, એકમેકસ્સ તિસ્સમેત્તેય્યપઞ્હસ્સ…પે॰… એકમેકસ્સ પિઙ્ગિયપઞ્હસ્સાતિ – એકમેકસ્સ પઞ્હસ્સ.

યથા બુદ્ધેન દેસિતન્તિ. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં બુદ્ધોતિ. **યથા બુદ્ધેન દેસિત**ન્તિ યથા બુદ્ધેન આચિક્ખિતં દેસિતં પઞ્ઞપિતં પટ્ઠપિતં વિવરિતં વિભજિતં [વિભત્તં (સ્યા॰)] ઉત્તાનીકતં

પકાસિતન્તિ – યથા બુદ્ધેન દેસિતં.

તથા યો પટિપજ્જેય્યાતિ સમ્માપટિપદં અનુલોમપટિપદં અપચ્ચનીકપટિપદં અન્વત્થપટિપદં ધમ્માનુધમ્મપટિપદં પટિપજ્જેય્યાતિ – તથા યો પટિપજ્જેય્ય.

ગચ્છે પારં અપારતોતિ પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં…પે॰… નિરોધો નિબ્બાનં; અપારં વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. **ગચ્છે પારં અપારતો**તિ અપારતો પારં ગચ્છેય્ય, પારં અધિગચ્છેય્ય, પારં ફસ્સેય્ય, પારં સચ્છિકરેય્યાતિ – ગચ્છે પારં અપારતો. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ‘‘એકમેકસ્સ પઞ્હસ્સ, યથા બુદ્ધેન દેસિતં;
> તથા યો પટિપજ્જેય્ય, ગચ્છે પારં અપારતો’’તિ.

૧૦૧.અપારા પારં ગચ્છેય્ય, ભાવેન્તો મગ્ગમુત્તમં;
મગ્ગો સો પારં ગમનાય, તસ્મા પારાયનં ઇતિ.

અપારા પારં ગચ્છેય્યાતિ અપારં વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ; પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં…પે॰… તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **અપારા પારં ગચ્છેય્યા**તિ અપારા પારં ગચ્છેય્ય, પારં અધિગચ્છેય્ય, પારં ફસ્સેય્ય, પારં સચ્છિકરેય્યાતિ – અપારા પારં ગચ્છેય્ય.

ભાવેન્તો મગ્ગમુત્તમન્તિ મગ્ગમુત્તમં વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, સેય્યથિદં – સમ્માદિટ્ઠિ…પે॰… સમ્માસમાધિ. **મગ્ગમુત્તમ**ન્તિ મગ્ગં અગ્ગં સેટ્ઠં વિસેટ્ઠં પામોક્ખં ઉત્તમં પવરં. **ભાવેન્તો**તિ ભાવેન્તો આસેવન્તો બહુલીકરોન્તોતિ – ભાવેન્તો મગ્ગમુત્તમં.

મગ્ગો સો પારં ગમનાયાતિ –

> મગ્ગો પન્થો પથો પજ્જો [અદ્ધો (ક॰)], અઞ્જસં વટુમાયનં;
> નાવા ઉત્તરસેતુ ચ, કુલ્લો ચ ભિસિ સઙ્કમો [સઙ્ગમો (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ-ધાતુમાલાયં મગ્ગધાતુવણ્ણનાયં].

પારં ગમનાયાતિ પારં ગમનાય પારં સમ્પાપનાય પારં સમનુપાપનાય જરામરણસ્સ તરણાયાતિ – મગ્ગો સો પારં ગમનાય.

તસ્મા પારાયનં ઇતીતિ. **તસ્મા**તિ તસ્મા તંકારણા તંહેતુ તપ્પચ્ચયા તંનિદાના. પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં…પે॰… નિરોધો નિબ્બાનં. અયનં વુચ્ચતિ મગ્ગો. **ઇતી**તિ પદસન્ધિ…પે॰… પદાનુપુબ્બતાપેતં ઇતીતિ – તસ્મા પારાયનં ઇતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ‘‘અપારા પારં ગચ્છેય્ય, ભાવેન્તો મગ્ગમુત્તમં;
> મગ્ગો સો પારં ગમનાય, તસ્મા પારાયનં ઇતી’’તિ.

પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસો સત્તરસમો.

૧૮. પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસો

૧૦૨.પારાયનમનુગાયિસ્સં , [ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો]

યથાદ્દક્ખિ તથાક્ખાસિ, વિમલો ભૂરિમેધસો;

નિક્કામો નિબ્બનો નાગો, કિસ્સ હેતુ મુસા ભણે.

પારાયનમનુગાયિસ્સન્તિ ગીતમનુગાયિસ્સં કથિતમનુકથયિસ્સં [કથિતમનુગાયિસ્સં (સ્યા॰) એવં સબ્બપદેસુ અનુગાયિસ્સન્તિ આગતં] ભણિતમનુભણિસ્સં લપિતમનુલપિસ્સં ભાસિતમનુભાસિસ્સન્તિ – પારાયનમનુગાયિસ્સં. **ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો**તિ. **ઇચ્ચા**તિ પદસન્ધિ...પે॰... પદાનુપુબ્બતાપેતં – ઇચ્ચાતિ. **આયસ્મા**તિ પિયવચનં ગરુવચનં સગારવસપ્પતિસ્સાધિવચનમેતં – આયસ્માતિ. **પિઙ્ગિયો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપોતિ – ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો.

યથાદ્દક્ખિ તથાક્ખાસીતિ યથા અદ્દક્ખિ તથા અક્ખાસિ આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસિ. ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ યથા અદ્દક્ખિ તથા અક્ખાસિ આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસિ. ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ...પે॰... ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ... ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ યથા અદ્દક્ખિ તથા અક્ખાસિ આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસીતિ – યથાદ્દક્ખિ તથાક્ખાસિ.

વિમલો ભૂરિમેધસોતિ. **વિમલો**તિ રાગો મલં, દોસો મલં, મોહો મલં, કોધો... ઉપનાહો...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા મલા. તે મલા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. અમલો બુદ્ધો વિમલો નિમ્મલો મલાપગતો મલવિપ્પહીનો મલવિમુત્તો સબ્બમલવીતિવત્તો. **ભૂરિ** વુચ્ચતિ પથવી. ભગવા તાય [ભગવા ઇમાય (સ્યા॰)] પથવિસમાય પઞ્ઞાય વિપુલાય વિત્થતાય સમન્નાગતો. મેધા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા ઇમાય મેધાય પઞ્ઞાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો, તસ્મા બુદ્ધો સુમેધસોતિ – વિમલો ભૂરિમેધસો.

નિક્કામો નિબ્બનો નાગોતિ. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. બુદ્ધસ્સ ભગવતો વત્થુકામા પરિઞ્ઞાતા કિલેસકામા પહીના વત્થુકામાનં પરિઞ્ઞાતત્તા કિલેસકામાનં પહીનત્તા. ભગવા ન કામે કામેતિ ન કામે ઇચ્છતિ ન કામે પત્થેતિ ન કામે પિહેતિ ન કામે અભિજપ્પતિ. યે કામે કામેન્તિ કામે ઇચ્છન્તિ કામે પત્થેન્તિ કામે પિહેન્તિ કામે અભિજપ્પન્તિ તે કામકામિનો રાગરાગિનો સઞ્ઞસઞ્ઞિનો. ભગવા ન કામે કામેતિ ન કામે ઇચ્છતિ ન કામે પત્થેતિ ન કામે પિહેતિ ન કામે અભિજપ્પતિ. તસ્મા બુદ્ધો અકામો નિક્કામો ચત્તકામો વન્તકામો મુત્તકામો પહીનકામો પટિનિસ્સટ્ઠકામો વીતરાગો વિગતરાગો ચત્તરાગો વન્તરાગો મુત્તરાગો પહીનરાગો પટિનિસ્સટ્ઠરાગો નિચ્છાતો નિબ્બુતો સીતિભૂતો સુખપ્પટિસંવેદી બ્રહ્મભૂતેન અત્તના વિહરતીતિ – નિક્કામો.

નિબ્બનોતિ રાગો વનં, દોસો વનં, મોહો વનં, કોધો વનં, ઉપનાહો વનં...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા વના. તે વના બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અવનો વિવનો નિબ્બનો વનાપગતો વનવિપ્પહીનો વનવિમુત્તો સબ્બવનવીતિવત્તોતિ – નિબ્બનો. **નાગો**તિ

નાગો; ભગવા આગું ન કરોતીતિ નાગો, ન ગચ્છતીતિ નાગો, ન આગચ્છતીતિ નાગો…પે॰… એવં ભગવા ન આગચ્છતીતિ નાગોતિ – નિક્કામો નિબ્બનો નાગો.

કિસ્સ હેતુ મુસા ભણેતિ. **કિસ્સ હેતૂ**તિ કિસ્સ હેતુ કિંહેતુ કિંકારણા કિંનિદાના કિંપચ્ચયાતિ – કિસ્સ હેતુ. **મુસા ભણે**તિ મુસા ભણેય્ય કથેય્ય દીપેય્ય વોહરેય્ય; **મુસા ભણે**તિ મોસવજ્જં ભણેય્ય, મુસાવાદં ભણેય્ય, અનરિયવાદં ભણેય્ય. ઇધેકચ્ચો સભાગતો [સભગ્ગતો (સ્યા॰)] વા પરિસાગતો [પરિસગ્ગતો (સ્યા॰)] વા ઞાતિમજ્ઝગતો વા પૂગમજ્ઝગતો વા રાજકુલમજ્ઝગતો વા અભિનીતો સક્ખિપુટ્ઠો – ''એહમ્ભો [એહિ ભો (સ્યા॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૩.૧૧૨] પુરિસ, યં જાનાસિ તં વદેહી''તિ, સો અજાનં વા આહ – ''જાનામી''તિ , જાનં વા આહ – ''ન જાનામી''તિ, અપસ્સં વા આહ – ''પસ્સામી''તિ, પસ્સં વા આહ – ''ન પસ્સામી''તિ. ઇતિ અત્તહેતુ વા પરહેતુ વા આમિસકિઞ્ચિક્ખહેતુ વા સમ્પજાનમુસા ભાસતિ, ઇદં વુચ્ચતિ મોસવજ્જં.

અપિ ચ, તીહાકારેહિ મુસાવાદો હોતિ. પુબ્બેવસ્સ હોતિ – ''મુસા ભણિસ્સ''ન્તિ, ભણન્તસ્સ હોતિ – ''મુસા ભણામી''તિ, ભણિતસ્સ હોતિ – ''મુસા મયા ભણિત''ન્તિ – ઇમેહિ તીહાકારેહિ મુસાવાદો હોતિ. અપિ ચ, ચતૂહાકારેહિ મુસાવાદો હોતિ. પુબ્બેવસ્સ હોતિ – ''મુસા ભણિસ્સ''ન્તિ, ભણન્તસ્સ હોતિ – ''મુસા ભણામી''તિ, ભણિતસ્સ હોતિ – ''મુસા મયા ભણિત''ન્તિ, વિનિધાય દિટ્ઠિં – ઇમેહિ ચતૂહાકારેહિ મુસાવાદો હોતિ. અપિ ચ, પઞ્ચહાકારેહિ…પે॰… છહાકારેહિ… સત્તહાકારેહિ… અટ્ઠહાકારેહિ મુસાવાદો હોતિ. પુબ્બેવસ્સ હોતિ – ''મુસા ભણિસ્સ''ન્તિ, ભણન્તસ્સ હોતિ – ''મુસા ભણામી''તિ, ભણિતસ્સ હોતિ – ''મુસા મયા ભણિત''ન્તિ, વિનિધાય દિટ્ઠિં, વિનિધાય ખન્તિં, વિનિધાય રુચિં, વિનિધાય સઞ્ઞં, વિનિધાય ભાવં – ઇમેહિ અટ્ઠહાકારેહિ મુસાવાદો હોતિ મોસવજ્જં. કિસ્સ હેતુ મુસા ભણેય્ય કથેય્ય દીપેય્ય વોહરેય્યાતિ – કિસ્સ હેતુ મુસા ભણે. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ''પારાયનમનુગાયિસ્સં, [ઇચ્ચાયસ્મા પિઙ્ગિયો]
> યથાદ્દક્ખિ તથાક્ખાસિ, વિમલો ભૂરિમેધસો;
> નિક્કામો નિબ્બનો નાગો, કિસ્સ હેતુ મુસા ભણે''તિ.

૧૦૩.પહીનમલમોહસ્સ, માનમક્ખપ્પહાયિનો;
હન્દાહં કિત્તયિસ્સામિ, ગિરં વણ્ણૂપસંહિતં.

પહીનમલમોહસ્સાતિ . **મલ**ન્તિ રાગો મલં, દોસો મલં, મોહો મલં, માનો મલં, દિટ્ઠિ મલં, કિલેસો મલં, સબ્બદુચ્ચરિતં મલં, સબ્બભવગામિકમ્મં મલં.

મોહોતિ યં દુક્ખે અઞ્ઞાણં…પે॰… અવિજ્જાલઙ્ગી મોહો અકુસલમૂલં. અયં વુચ્ચતિ મોહો. મલઞ્ચ મોહો ચ બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો પહીનમલમોહોતિ – પહીનમલમોહસ્સ.

માનમક્ખપ્પહાયિનોતિ. **માનો**તિ એકવિધેન માનો – યા ચિત્તસ્સ ઉન્નતિ [ઉણ્ણતિ (સ્યા॰ ક॰)]. દુવિધેન માનો – અત્તુક્કંસનમાનો, પરવમ્ભનમાનો. તિવિધેન માનો – સેય્યોહમસ્મીતિ માનો, સદિસોહમસ્મીતિ માનો, હીનોહમસ્મીતિ માનો. ચતુબ્બિધેન માનો – લાભેન માનં જનેતિ, યસેન માનં જનેતિ, પસંસાય માનં જનેતિ, સુખેન માનં જનેતિ. પઞ્ચવિધેન માનો – લાભિમ્હિ મનાપિકાનં રૂપાનન્તિ માનં જનેતિ, લાભિમ્હિ મનાપિકાનં

સદ્દાનં...પે॰... ગન્ધાનં... રસાનં... ફોટ્ઠબ્બાનન્તિ માનં જનેતિ. છબ્બિધેન માનો – ચક્ખુસમ્પદાય માનં જનેતિ, સોતસમ્પદાય...પે॰... ઘાનસમ્પદાય... જિવ્હાસમ્પદાય... કાયસમ્પદાય... મનોસમ્પદાય માનં જનેતિ. સત્તવિધેન માનો – માનો, અતિમાનો, માનાતિમાનો, ઓમાનો, અવમાનો, અસ્મિમાનો, મિચ્છામાનો. અટ્ઠવિધેન માનો – લાભેન માનં જનેતિ, અલાભેન ઓમાનં જનેતિ, યસેન માનં જનેતિ, અયસેન ઓમાનં જનેતિ, પસંસાય માનં જનેતિ, નિન્દાય ઓમાનં જનેતિ, સુખેન માનં જનેતિ , દુક્ખેન ઓમાનં જનેતિ. નવવિધેન માનો – સેય્યસ્સ સેય્યોહમસ્મીતિ માનો, સેય્યસ્સ સદિસોહમસ્મીતિ માનો, સેય્યસ્સ હીનોહમસ્મીતિ માનો, સદિસસ્સ સેય્યોહમસ્મીતિ માનો, સદિસસ્સ સદિસોહમસ્મીતિ માનો, સદિસસ્સ હીનોહમસ્મીતિ માનો, હીનસ્સ સેય્યોહમસ્મીતિ માનો, હીનસ્સ સદિસોહમસ્મીતિ માનો, હીનસ્સ હીનોહમસ્સીતિ માનો. દસવિધેન માનો – ઇધેકચ્ચો માનં જનેતિ જાતિયા વા ગોત્તેન વા કોલપુત્તિયેન વા વણ્ણપોક્ખરતાય વા ધનેન વા અજ્ઝેનેન વા કમ્માયતનેન વા સિપ્પાયતનેન વા વિજ્જાટ્ઠાનેન [વિજ્જાઠાનેન (ક॰)] વા સુતેન વા પટિભાનેન વા અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન વા વત્થુના. યો એવરૂપો માનો મઞ્ઞના મઞ્ઞિતત્તં ઉન્નતિ ઉન્નમો ધજો સમ્પગ્ગાહો કેતુકમ્યતા ચિત્તસ્સ – અયં વુચ્ચતિ માનો.

મક્ખોતિ યો મક્ખો મક્ખાયના મક્ખાયિતત્તં નિટ્ઠુરિયં નિટ્ઠુરિયકમ્મં [નિત્થુરિયકમ્મં (ક॰) પસ્સ વિભ॰ ૮૯૨] – અયં વુચ્ચતિ મક્ખો. બુદ્ધસ્સ ભગવતો માનો ચ મક્ખો ચ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો માનમક્ખપ્પહાયીતિ – માનમક્ખપ્પહાયિનો.

હન્દાહં કિત્તયિસ્સામિ ગિરં વણ્ણૂપસંહિતન્તિ. હન્દાહન્તિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં – હન્દાહન્તિ. **કિત્તયિસ્સામિ ગિરં વણ્ણૂપસંહિત**ન્તિ વણ્ણેન ઉપેતં સમુપેતં ઉપાગતં સમુપાગતં ઉપપન્નં સમુપપન્નં સમન્નાગતં વાચં ગિરં બ્યપ્પથં ઉદીરણં [ઓદીરણં (સ્યા॰)] કિત્તયિસ્સામિ દેસેસ્સામિ પઞ્ઞપેસ્સામિ પટ્ઠપેસ્સામિ વિવરિસ્સામિ વિભજિસ્સામિ ઉત્તાનીકરિસ્સામિ પકાસેસ્સામીતિ – હન્દાહં કિત્તયિસ્સામિ ગિરં વણ્ણૂપસંહિતં. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘પહીનમલમોહસ્સ, માનમક્ખપ્પહાયિનો;
> હન્દાહં કિત્તયિસ્સામિ, ગિરં વણ્ણૂપસંહિત’’ન્તિ.

૧૦૪.તમોનુદો બુદ્ધો સમન્તચક્ખુ, લોકન્તગૂ સબ્બભવાતિવત્તો;
અનાસવો સબ્બદુક્ખપ્પહીનો, સચ્ચવ્હયો બ્રહ્મે ઉપાસિતો મે.

તમોનુદો બુદ્ધો સમન્તચક્ખૂતિ. **તમોનુદો**તિ રાગતમં દોસતમં મોહતમં માનતમં દિટ્ઠિતમં કિલેસતમં દુચ્ચરિતતમં અન્ધકરણં અચ્ચાણકરણં પઞ્ઞાનિરોધિકં વિઘાતપક્ખિકં અનિબ્બાનસંવત્તનિકં નુદિ પનુદિ પજહિ વિનોદેસિ બ્યન્તીઅકાસિ અનભાવં ગમેસિ. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ; યદિદં બુદ્ધોતિ. **સમન્તચક્ખુ** વુચ્ચતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં...પે॰... તથાગતો તેન સમન્તચક્ખૂતિ – તમોનુદો બુદ્ધો સમન્તચક્ખુ.

લોકન્તગૂ સબ્બભવાતિવત્તોતિ. **લોકો**તિ એકો લોકો – ભવલોકો. દ્વે લોકા – ભવલોકો ચ સમ્ભવલોકો ચ; સમ્પત્તિભવલોકો ચ સમ્પત્તિસમ્ભવલોકો ચ; વિપત્તિભવલોકો ચ વિપત્તિસમ્ભવલોકો ચ [દ્વે લોકા સમ્પત્તિ ચ ભવલોકો વિપત્તિ ચ ભવલોકો (સ્યા॰)]. તયો લોકા – તિસ્સો વેદના. ચત્તારો લોકા – ચત્તારો આહારા. પઞ્ચ લોકા – પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. છ લોકા – છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ. સત્ત લોકા – સત્તવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો . અટ્ઠ લોકા –

અટ્ઠ લોકધમ્મા. નવ લોકા – નવ સત્તાવાસા. દસ લોકા – દસ આયતનાનિ. દ્વાદસ લોકા – દ્વાદસાયતનાનિ. અટ્ઠારસ લોકા – અટ્ઠારસ ધાતુયો. **લોકન્તગૂ**તિ ભગવા લોકસ્સ અન્તગતો અન્તપ્પત્તો કોટિગતો કોટિપ્પત્તો... નિબ્બાનગતો નિબ્બાનપ્પત્તો. સો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણો... જાતિમરણસંસારો નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – લોકન્તગૂ.

સબ્બભવાતિવત્તોતિ. **ભવા**તિ દ્વે ભવા – કમ્મભવો ચ પટિસન્ધિકો ચ પુનબ્ભવો. કતમો કમ્મભવો? પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો આનેઞ્જાભિસઙ્ખારો – અયં કમ્મભવો. કતમો પટિસન્ધિકો પુનબ્ભવો? પટિસન્ધિકા રૂપા વેદના સઞ્ઞા સઙ્ખારા વિઞ્ઞાણં – અયં પટિસન્ધિકો પુનબ્ભવો. ભગવા કમ્મભવઞ્ચ પટિસન્ધિકઞ્ચ પુનબ્ભવં અતિવત્તો [ઉપાતિવત્તો (ક॰)] અતિક્કન્તો વીતિવત્તોતિ – લોકન્તગૂ સબ્બભવાતિવત્તો.

અનાસવો સબ્બદુક્ખપ્પહીનોતિ. **અનાસવો**તિ ચત્તારો આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, દિટ્ઠાસવો, અવિજ્જાસવો. તે આસવા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અનાસવો. **સબ્બદુક્ખપ્પહીનો**તિ સબ્બં તસ્સ પટિસન્ધિકં જાતિદુક્ખં જરાદુક્ખં બ્યાધિદુક્ખં મરણદુક્ખં સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસદુક્ખં ...પે॰... દિટ્ઠિબ્યસનદુક્ખં પહીનં સમુચ્છિન્નં વૂપસન્તં પટિપ્પસ્સદ્ધં અભબ્બુપ્પત્તિકં ઞાણગ્ગિના દડ્ઢં. તસ્મા બુદ્ધો સબ્બદુક્ખપ્પહીનોતિ – અનાસવો સબ્બદુક્ખપ્પહીનો.

સચ્ચવ્હયો બ્રહ્મે ઉપાસિતો મેતિ. **સચ્ચવ્હયો**તિ સચ્ચવ્હયો સદિસનામો સદિસવ્હયો સચ્ચસદિસવ્હયો. વિપસ્સી ભગવા, સિખી ભગવા, વેસ્સભૂ ભગવા, કકુસન્ધો ભગવા, કોણાગમનો ભગવા, કસ્સપો ભગવા. તે બુદ્ધા ભગવન્તો સદિસનામા સદિસવ્હયા. ભગવાપિ સક્યમુનિ તેસં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સદિસનામો સદિસવ્હયોતિ – તસ્મા બુદ્ધો સચ્ચવ્હયો.

બ્રહ્મે ઉપાસિતો મેતિ સો મયા ભગવા આસિતો ઉપાસિતો પયિરુપાસિતો પરિપુચ્છિતો પરિપઞ્હિતોતિ – સચ્ચવ્હયો બ્રહ્મે ઉપાસિતો મે. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘તમોનુદો બુદ્ધો સમન્તચક્ખુ, લોકન્તગૂ સબ્બભવાતિવત્તો;
> અનાસવો સબ્બદુક્ખપ્પહીનો, સચ્ચવ્હયો બ્રહ્મે ઉપાસિતો મે’’તિ.

૧૦૫દિજો યથા કુબ્બનકં પહાય, બહુપ્ફલં કાનનમાવસેય્ય;
એવમહં અપ્પદસ્સે પહાય, મહોદધિં હંસોરિવ અજ્ઝપત્તો [અજ્જ પત્તો (ક॰)] .

દિજો યથા કુબ્બનકં પહાય, બહુપ્ફલં કાનનમાવસેય્યાતિ . **દિજો** વુચ્ચતિ પક્ખી. કિંકારણા દિજો વુચ્ચતિ પક્ખી? દ્વિક્ખત્તું જાયતીતિ દિજો, માતુકુચ્છિમ્હા ચ અણ્ડકોસમ્હા ચ. તંકારણા દિજો વુચ્ચતિ પક્ખીતિ – દિજો. **યથા કુબ્બનકં પહાયા**તિ યથા દિજો કુબ્બનકં પરિત્તવનકં અપ્પફલં અપ્પભક્ખં અપ્પોદકં પહાય જહિત્વા અતિક્કમિત્વા સમતિક્કમિત્વા વીતિવત્તેત્વા અઞ્ઞં બહુપ્ફલં બહુભક્ખં બહૂદકં [બહુરુક્ખં (સ્યા॰)] મહન્તં કાનનં વનસણ્ડં અધિગચ્છેય્ય વિન્દેય્ય પટિલભેય્ય, તસ્મિઞ્ચ વનસણ્ડે વાસં કપ્પેય્યાતિ – દિજો યથા કુબ્બનકં પહાય બહુપ્ફલં કાનનં આવસેય્ય.

એવમહં અપ્પદસ્સે પહાય, મહોદધિં હંસોરિવ અજ્ઝપત્તોતિ. **એવ**ન્તિ ઓપમ્મસમ્પટિપાદનં. **અપ્પદસ્સે પહાયા**તિ યો ચ બાવરી બ્રાહ્મણો યે ચઞ્ઞે તસ્સ આચરિયા બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપાદાય અપ્પદસ્સા પરિત્તદસ્સા થોકદસ્સા ઓમકદસ્સા લામકદસ્સા છતુક્કદસ્સા [જતુક્કદસ્સા (સ્યા॰), જતુકદસ્સા (સી॰ અટ્ઠ॰)] વા. તે અપ્પદસ્સે પરિત્તદસ્સે થોકદસ્સે ઓમકદસ્સે લામકદસ્સે છતુક્કદસ્સે પહાય પજહિત્વા અતિક્કમિત્વા સમતિક્કમિત્વા વીતિવત્તેત્વા બુદ્ધં ભગવન્તં અપ્પમાણદસ્સં અગ્ગદસ્સં સેટ્ઠદસ્સં વિસેટ્ઠદસ્સં પામોક્ખદસ્સં ઉત્તમદસ્સં પવરદસ્સં અસમં અસમસમં અપ્પટિસમં અપ્પટિભાગં અપ્પટિપુગ્ગલં દેવાતિદેવં નરાસભં પુરિસસીહં પુરિસનાગં પુરિસાજઞ્ઞં પુરિસનિસભં પુરિસધોરય્હં દસબલધારિં [દસબલં તાદિં (સ્યા॰)] અધિગચ્છિં વિન્દિં પટિલભિં. યથા ચ હંસો મહન્તં માનસકં [માનુસકતં (સ્યા॰)] વા સરં અનોતત્તં વા દહં મહાસમુદ્દં વા અક્ખોભં અમિતોદકં જલરાસિં અધિગચ્છેય્ય વિન્દેય્ય પટિલભેય્ય, એવમેવ બુદ્ધં ભગવન્તં અક્ખોભં અમિતતેજં પભિન્નઞાણં વિવટચક્ખું પઞ્ઞાપભેદકુસલં અધિગતપટિસમ્ભિદં ચતુવેસારજ્જપ્પત્તં સુદ્ધાધિમુત્તં સેતપચ્ચત્તં અદ્વયભાણિં તાદિં તથાપટિઞ્ઞં અપરિત્તં મહન્તં ગમ્ભીરં અપ્પમેય્યં દુપ્પરિયોગાહં પહૂતરતનં સાગરસમં છળઙ્ગુપેક્ખાય સમન્નાગતં અતુલં વિપુલં અપ્પમેય્યં, તં તાદિસં પવદતં મગ્ગવાદિનં [પવરમગ્ગવાદિનં (ક॰)] મેરુમિવ નગાનં ગરુળમિવ દિજાનં સીહમિવ મિગાનં ઉદધિમિવ અણ્ણવાનં અધિગચ્છિં, તં સત્થારં જિનપવરં મહેસિન્તિ – એવમહં અપ્પદસ્સે પહાય મહોદધિં હંસોરિવ અજ્ઝપત્તો. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘દિજો યથા કુબ્બનકં પહાય, બહુપ્ફલં કાનનમાવસેય્ય;
> એવમહં અપ્પદસ્સે પહાય, મહોદધિં હંસોરિવ અજ્ઝપત્તો’’તિ.

૧૦૬.યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ,
હુરં ગોતમસાસના ‘ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ’;
સબ્બં તં ઇતિહીતિહં, સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં.

યે મે પુબ્બે વિયાકંસૂતિ. **યે**તિ યો ચ બાવરી બ્રાહ્મણો યે ચઞ્ઞે તસ્સ આચરિયા, તે સકં દિટ્ઠિં સકં ખન્તિં સકં રુચિં સકં લદ્ધિં સકં અજ્ઝાસયં સકં અધિપ્પાયં બ્યાકંસુ આચિક્ખિંસુ દેસયિંસુ પઞ્ઞપિંસુ પટ્ઠપિંસુ વિવરિંસુ વિભજિંસુ ઉત્તાનીઅકંસુ પકાસેસુન્તિ – યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ.

હુરં ગોતમસાસનાતિ હુરં ગોતમસાસના, પરં ગોતમસાસના, પુરે ગોતમસાસના, પઠમતરં ગોતમસાસના બુદ્ધસાસના જિનસાસના તથાગતસાસના [તથાગતસાસના દેવસાસના (સ્યા॰ ક॰)] અરહન્તસાસનાતિ – હુરં ગોતમસાસના.

ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતીતિ એવં કિર આસિ, એવં કિર ભવિસ્સતીતિ – ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સતિ.

સબ્બં તં ઇતિહીતિહન્તિ સબ્બં તં ઇતિહીતિહં ઇતિકિરાય પરમ્પરાય પિટકસમ્પદાય તક્કહેતુ નયહેતુ આકારપરિવિતક્કેન દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા ન સામં સયમભિઞ્ઞાતં ન અત્તપચ્ચક્ખં ધમ્મં યં કથયિંસૂતિ – સબ્બં તં ઇતિહીતિહં.

સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનન્તિ સબ્બં તં તક્કવડ્ઢનં વિતક્કવડ્ઢનં સઙ્કપ્પવડ્ઢનં કામવિતક્કવડ્ઢનં બ્યાપાદવિતક્કવડ્ઢનં વિહિંસાવિતક્કવડ્ઢનં ઞાતિવિતક્કવડ્ઢનં જનપદવિતક્કવડ્ઢનં અમરાવિતક્કવડ્ઢનં પરાનુદયતાપટિસંયુત્તવિતક્કવડ્ઢનં

લાભસક્કારસિલોકપટિસંયુત્તવિતક્કવટ્ઠનં અનવઞ્ઞત્તિપટિસંયુત્તવિતક્કવટ્ઠનન્તિ – સબ્બં તં તક્કવટ્ઠનં. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

“યે મે પુબ્બે વિયાકંસુ, હુરં ગોતમસાસના;
‘ઇચ્ચાસિ ઇતિ ભવિસ્સ’તિ;
સબ્બં તં ઇતિહીતિહં, સબ્બં તં તક્કવટ્ઠન’’ન્તિ.

૧૦૭.એકો તમોનુદાસીનો, જુતિમા સો પભઙ્કરો;
ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણો, ગોતમો ભૂરિમેધસો.

એકો તમોનુદાસીનોતિ. **એકો**તિ ભગવા પબ્બજ્જસઙ્ખાતેન એકો, અદુતિયટ્ઠેન એકો, તણ્હાય પહાનટ્ઠેન એકો, એકન્તવીતરાગોતિ એકો, એકન્તવીતદોસોતિ એકો, એકન્તવીતમોહોતિ એકો, એકન્તનિક્કિલેસોતિ એકો, એકાયનમગ્ગં ગતોતિ એકો, એકો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ એકો.

કથં ભગવા પબ્બજ્જસઙ્ખાતેન એકો? ભગવા દહરોવ સમાનો સુસુ કાળકેસો ભદ્રેન યોબ્બનેન સમન્નાગતો પઠમેન વયસા અકામકાનં માતાપિતૂનં અસ્સુમુખાનં રોદન્તાનં વિલપન્તાનં ઞાતિસઙ્ઘં સબ્બં ઘરાવાસપલિબોધં છિન્દિત્વા પુત્તદારપલિબોધં છિન્દિત્વા ઞાતિપલિબોધં છિન્દિત્વા મિત્તામચ્ચપલિબોધં છિન્દિત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિત્વા અકિઞ્ચનભાવં ઉપગન્ત્વા એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ. એવં ભગવા પબ્બજ્જસઙ્ખાતેન એકો.

કથં ભગવા અદુતિયટ્ઠેન એકો? એવં પબ્બજિતો સમાનો એકો અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ પટિસેવતિ અપ્પસદ્દાનિ અપ્પનિગ્ઘોસાનિ વિજનવાતાનિ મનુસ્સરાહસ્સેય્યકાનિ [મનુસ્સરાહસેય્યકાનિ (સ્યા॰ ક॰)] પટિસલ્લાનસારુપ્પાનિ [પટિસલ્લાણસારુપ્પાનિ (ક॰)]. સો એકો ગચ્છતિ, એકો તિટ્ઠતિ, એકો નિસીદતિ , એકો સેય્યં કપ્પેતિ, એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, એકો અભિક્કમતિ, એકો પટિક્કમતિ, એકો રહો નિસીદતિ, એકો ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ, એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ. એવં ભગવા અદુતિયટ્ઠેન એકો.

કથં ભગવા તણ્હાય પહાનટ્ઠેન એકો? સો એવં એકો અદુતિયો અપ્પમત્તો આતાપી પહિતત્તો વિહરન્તો નજ્જા નેરઞ્જરાય તીરે બોધિરુક્ખમૂલે મહાપધાનં પદહન્તો મારં સસેનં કણ્હં નમુચિં પમત્તબન્ધું વિધમિત્વા તણ્હાજાલિનિં [તણ્હં જાલિનિં (સ્યા॰)] વિસટં [સરિતં (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૧૯૧] વિસત્તિકં પજહિ વિનોદેસિ બ્યન્તીઅકાસિ અનભાવં ગમેસિ.

“તણ્હાદુતિયો પુરિસો, દીઘમદ્ધાન સંસરં;
ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં, સંસારં નાતિવત્તતિ.

“એતમાદીનવં [એવમાદીનવં (ક॰) પસ્સ ઇતિવુ॰ ૧૫] ઞત્વા, તણ્હં [તણ્હા (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૧૯૧] દુક્ખસ્સ સમ્ભવં;
વીતતણ્હો અનાદાનો, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે’’તિ.

એવં ભગવા તણ્હાય પહાનટ્ઠેન એકો.

કથં ભગવા એકન્તવીતરાગોતિ એકો? રાગસ્સ પહીનત્તા એકન્તવીતરાગોતિ એકો, દોસસ્સ પહીનત્તા એકન્તવીતદોસોતિ એકો, મોહસ્સ પહીનત્તા એકન્તવીતમોહોતિ એકો, કિલેસાનં પહીનત્તા એકન્તનિક્કિલેસોતિ એકો.

કથં ભગવા એકાયનમગ્ગં ગતોતિ એકો? એકાયનમગ્ગો વુચ્ચતિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાના...પે॰... અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો.

> ‘‘એકાયનં જાતિખયન્તદસ્સી, મગ્ગં પજાનાતિ હિતાનુકમ્પી;
> એતેન મગ્ગેન તરિંસુ [અતરિંસુ (ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૯; મહાનિ॰ ૧૯૧] પુબ્બે, તરિસ્સન્તિ યે ચ તરન્તિ ઓઘ’’ન્તિ.

એવં ભગવા એકાયનમગ્ગં ગતોતિ એકો.

કથં ભગવા એકો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ એકો. બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો વીમંસા વિપસ્સના સમ્માદિટ્ઠિ . ભગવા તેન બોધિઞાણેન ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ બુજ્ઝિ...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ બુજ્ઝિ. અથ વા, યં બુજ્ઝિતબ્બં અનુબુજ્ઝિતબ્બં પટિબુજ્ઝિતબ્બં સમ્બુજ્ઝિતબ્બં અધિગન્તબ્બં ફસ્સિતબ્બં સચ્છિકાતબ્બં સબ્બં તં તેન બોધિઞાણેન બુજ્ઝિ અનુબુજ્ઝિ પટિબુજ્ઝિ સમ્બુજ્ઝિ અધિગચ્છિ ફસ્સેસિ સચ્છાકાસિ. એવં ભગવા એકો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ એકો.

તમોનુદોતિ ભગવા રાગતમં દોસતમં મોહતમં દિટ્ઠિતમં કિલેસતમં દુચ્ચરિતતમં અન્ધકરણં અચક્ખુકરણં અઞ્ઞાણકરણં પઞ્ઞાનિરોધિકં વિઘાતપક્ખિકં અનિબ્બાનસંવત્તનિકં નુદિ પનુદિ પજહિ વિનોદેસિ બ્યન્તીઅકાસિ અનભાવં ગમેસિ. **આસીનો**તિ નિસિન્નો ભગવા પાસાણકે ચેતિયેતિ – આસીનો [આસિનો (ક॰)].

> નગસ્સ પસ્સે આસીનં, મુનિં દુક્ખસ્સ પારગું;
> સાવકા પયિરુપાસન્તિ, તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનોતિ.

એવમ્પિ ભગવા આસીનો...પે॰... અથ વા, ભગવા સબ્બોસ્સુક્કપટિપ્પસ્સદ્ધત્તા આસીનો સો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણો...પે॰... જાતિમરણસંસારો નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ, એવમ્પિ ભગવા આસીનોતિ – એકો તમોનુદાસીનો.

જુતિમા સો પભઙ્કરોતિ. **જુતિમા**તિ જુતિમા મતિમા પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **પભઙ્કરો**તિ પભઙ્કરો આલોકકરો ઓભાસકરો દીપઙ્કરો પદીપકરો ઉજ્જોતકરો પજ્જોતકરોતિ – જુતિમા સો પભઙ્કરો.

ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણોતિ ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણો ઞાણપઞ્ઞાણો પઞ્ઞાધજો પઞ્ઞાકેતુ પઞ્ઞાધિપતેય્યો વિચયબહુલો પવિચયબહુલો ઓક્ખાયનબહુલો સમોક્ખાયનધમ્મો વિભૂતવિહારી તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો

તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો.

ધજો રથસ્સ પઞ્ઞાણં, ધૂમો [ધુમો (સ્યા॰)] પઞ્ઞાણમગ્ગિનો;
રાજા રટ્ઠસ્સ પઞ્ઞાણં, ભત્તા પઞ્ઞાણમિત્થિયાતિ.

એવમેવ ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણો ઞાણપઞ્ઞાણો પઞ્ઞાધજો પઞ્ઞાકેતુ પઞ્ઞાધિપતેય્યો વિચયબહુલો પવિચયબહુલો ઓક્ખાયનબહુલો સમોક્ખાયનધમ્મો વિભૂતવિહારી તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યોતિ – ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણો.

ગોતમો ભૂરિમેધસોતિ ભૂરિ વુચ્ચતિ પથવી. ભગવા તાય પથવિસમાય પઞ્ઞાય વિપુલાય વિત્થતાય સમન્નાગતો. મેધા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા. યા પઞ્ઞા પજાનના…પે॰… અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા ઇમાય મેધાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો, તસ્મા બુદ્ધો સુમેધસોતિ [ભૂરિમેધસોતિ (સ્યા॰) એવમુપરિપિ] – ગોતમો ભૂરિમેધસો. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

‘‘એકો તમોનુદાસીનો, જુતિમા સો પભઙ્કરો;
ગોતમો ભૂરિપઞ્ઞાણો, ગોતમો ભૂરિમેધસો’’તિ.

૧૦૮યો મે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ.

યો મે ધમ્મદેસેસીતિ. **યો**તિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ અનાચરિયકો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો બલેસુ ચ વસીભાવં. **ધમ્મમદેસેસી**તિ. **ધમ્મ**ન્તિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાને…પે॰… અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસીતિ – યો મે ધમ્મમદેસેસિ.

સન્દિટ્ઠિકમકાલિકન્તિ સન્દિટ્ઠિકં અકાલિકં એહિપસ્સિકં ઓપનેય્યિકં પચ્ચત્તં વેદિતબ્બં વિઞ્ઞૂહીતિ – એવં સન્દિટ્ઠિકં. અથ વા, યો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ, તસ્સ મગ્ગસ્સ અનન્તરા સમનન્તરા અધિગચ્છતેવ ફલં વિન્દતિ પટિલભતીતિ, એવમ્પિ સન્દિટ્ઠિકં. **અકાલિક**ન્તિ યથા મનુસ્સા કાલિકં ધનં દત્વા અનન્તરા ન લભન્તિ કાલં આગમેન્તિ, નેવાયં ધમ્મો. યો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ, તસ્સ મગ્ગસ્સ અનન્તરા સમનન્તરા અધિગચ્છતેવ ફલં વિન્દતિ પટિલભતિ, ન પરત્થ ન પરલોકે, એવં અકાલિકન્તિ – સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં.

તણ્હક્ખયમનીતિકન્તિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. **તણ્હક્ખય**ન્તિ તણ્હક્ખયં રાગક્ખયં દોસક્ખયં મોહક્ખયં ગતિક્ખયં ઉપપત્તિક્ખયં પટિસન્ધિક્ખયં ભવક્ખયં સંસારક્ખયં વટ્ટક્ખયં. **અનીતિક**ન્તિ ઈતિ વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. ઈતિપ્પહાનં ઈતિવૂપસમં ઈતિપટિનિસ્સગ્ગં ઈતિપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – તણ્હક્ખયમનીતિકં.

યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચીતિ. **યસ્સાતિ** નિબ્બાનસ્સ. **નત્થિ ઉપમાતિ** ઉપમા નત્થિ, ઉપનિધા નત્થિ, સદિસં નત્થિ, પટિભાગો નત્થિ ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ. **ક્વચીતિ** ક્વચિ કિમ્હિચિ કત્થચિ અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વાતિ – યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

''યો મે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચી''તિ.

૧૦૯કિં નુ તમ્હા વિપ્પવસિ, મુહુત્તમપિ પિઙ્ગિય;
ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા, ગોતમા ભૂરિમેધસા.

કિં નુ તમ્હા વિપ્પવસીતિ કિં નુ બુદ્ધમ્હા વિપ્પવસિ અપેસિ અપગચ્છિ [અપગચ્છસિ (સ્યા॰ ક॰)] વિના હોસીતિ – કિં નુ તમ્હા વિપ્પવસિ.

મુહુત્તમપિ પિઙ્ગિયાતિ મુહુત્તમ્પિ ખણમ્પિ લયમ્પિ વયમ્પિ અદ્ધમ્પીતિ – મુહુત્તમપિ. **પિઙ્ગિયાતિ** બાવરી તં નત્તારં નામેન આલપતિ.

ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણાતિ ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા ઞાણપઞ્ઞાણા પઞ્ઞાધજા પઞ્ઞાકેતુમ્હા પઞ્ઞાધિપતેય્યમ્હા વિચયબહુલા પવિચયબહુલા ઓક્ખાયનબહુલા સમોક્ખાયનધમ્મા વિભૂતવિહારિમ્હા તચ્ચરિતા તબ્બહુલા તગ્ગરુકા તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા તદધિમુત્તા તદધિપતેય્યમ્હાતિ – ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા.

ગોતમા ભૂરિમેધસાતિ ભૂરિ વુચ્ચતિ પથવી. ભગવા તાય પથવિસમાય પઞ્ઞાય વિપુલાય વિત્થતાય સમન્નાગતો. મેધા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા ઇમાય મેધાય પઞ્ઞાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો, તસ્મા બુદ્ધો સુમેધસોતિ – ગોતમા ભૂરિમેધસા. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

''કિંનુ તમ્હા વિપ્પવસિ, મુહુત્તમપિ પિઙ્ગિય;
ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા, ગોતમા ભૂરિમેધસા''તિ.

૧૧૦યો તે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ.

યો તે ધમ્મમદેસેસીતિ યો સો ભગવા...પે॰... તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો બલેસુ ચ વસીભાવં. **ધમ્મમદેસેસીતિ ધમ્મન્તિ** આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં...પે॰... નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસીતિ – યો તે ધમ્મમદેસેસિ.

સન્દિટ્ઠિકમકાલિકન્તિ સન્દિટ્ઠિકં અકાલિકં એહિપસ્સિકં ઓપનેય્યિકં પચ્ચત્તં વેદિતબ્બં વિઞ્ઞૂહીતિ – એવં સન્દિટ્ઠિકં. અથ વા, યો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ, તસ્સ મગ્ગસ્સ અનન્તરા સમનન્તરા અધિગચ્છતેવ ફલં વિન્દતિ પટિલભતીતિ – એવમ્પિ સન્દિટ્ઠિકં. **અકાલિકન્તિ** યથા મનુસ્સા કાલિકં ધનં દત્વા અનન્તરા ન લભન્તિ, કાલં આગમેન્તિ, નેવાયં ધમ્મો. યો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ; તસ્સ

મગ્ગસ્સ અનન્તરા સમનન્તરા અધિગચ્છતેવ ફલં વિન્દતિ પટિલભતિ, ન પરત્થ ન પરલોકે, એવં અકાલિકન્તિ – સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં.

તણ્હક્ખયમનીતિકન્તિ . **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા. **તણ્હક્ખયન્તિ** તણ્હક્ખયં રાગક્ખયં દોસક્ખયં મોહક્ખયં ગતિક્ખયં ઉપપત્તિક્ખયં પટિસન્ધિક્ખયં ભવક્ખયં સંસારક્ખયં વટ્ટક્ખયં. **અનીતિકન્તિ** ઈતિ વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. ઈતિપ્પહાનં ઈતિવૂપસમં ઈતિપટિનિસ્સગ્ગં ઈતિપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – તણ્હક્ખયમનીતિકં.

યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચીતિ. **યસ્સા**તિ નિબ્બાનસ્સ. **નત્થિ ઉપમા**તિ ઉપમા નત્થિ, ઉપનિધા નત્થિ, સદિસં નત્થિ, પટિભાગો નત્થિ ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ. **ક્વચી**તિ ક્વચિ કિમ્હિચિ કત્થચિ અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વાતિ – યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ. તેનાહ સો બ્રાહ્મણો –

‘‘યો તે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચી’’તિ.

૧૧૧.નાહં તમ્હા વિપ્પવસામિ, મુહુત્તમપિ બ્રાહ્મણ;
ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા, ગોતમા ભૂરિમેધસા.

નાહં તમ્હા વિપ્પવસામીતિ નાહં બુદ્ધમ્હા વિપ્પવસામિ અપેમિ અપગચ્છામિ વિના હોમીતિ – નાહં તમ્હા વિપ્પવસામિ.

મુહુત્તમપિ બ્રાહ્મણાતિ મુહુત્તમ્પિ ખણમ્પિ લયમ્પિ વયમ્પિ અદ્ધમ્પીતિ મુહુત્તમપિ. **બ્રાહ્મણા**તિ ગારવેન માતુલં આલપતિ.

ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણાતિ ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા ઞાણપઞ્ઞાણા પઞ્ઞાધજા પઞ્ઞાકેતુમ્હા પઞ્ઞાધિપતેય્યમ્હા વિચયબહુલા પવિચયબહુલા ઓક્ખાયનબહુલા સમોક્ખાયનધમ્મા વિભૂતવિહારિમ્હા તચ્ચરિતા તબ્બહુલા તગ્ગરુકા તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા તદધિમુત્તા તદધિપતેય્યમ્હાતિ – ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા.

ગોતમા ભૂરિમેધસાતિ ભૂરિ વુચ્ચતિ પથવી. ભગવા તાય પથવિસમાય પઞ્ઞાય વિપુલાય વિત્થતાય સમન્નાગતો. મેધા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. ભગવા ઇમાય મેધાય પઞ્ઞાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો. તસ્મા બુદ્ધો સુમેધસોતિ – ગોતમા ભૂરિમેધસા. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

‘‘નાહં તમ્હા વિપ્પવસામિ, મુહુત્તમપિ બ્રાહ્મણ;
ગોતમા ભૂરિપઞ્ઞાણા, ગોતમા ભૂરિમેધસા’’તિ.

૧૧૨.યો મે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
તણ્હક્ખયમનીતિકં , યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ.

યો મે ધમ્મમદેસેસીતિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ અનાચરિયકો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો બલેસુ ચ વસીભાવં. **ધમ્મમદેસેસી**તિ. **ધમ્મ**ન્તિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ચત્તારો સમ્મપ્પધાને ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં નિબ્બાનઞ્ચ નિબ્બાનગામિનિઞ્ચ પટિપદં આચિક્ખિ દેસેસિ પઞ્ઞપેસિ પટ્ઠપેસિ વિવરિ વિભજિ ઉત્તાનીઅકાસિ પકાસેસીતિ – યો મે ધમ્મમદેસેસિ.

સન્દિટ્ઠિકમકાલિકન્તિ સન્દિટ્ઠિકં અકાલિકં એહિપસ્સિકં ઓપનેય્યિકં પચ્ચત્તં વેદિતબ્બં વિઞ્ઞૂહીતિ, એવં સન્દિટ્ઠિકં. અથ વા, યો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ, તસ્સ મગ્ગસ્સ અનન્તરા સમનન્તરા અધિગચ્છતેવ ફલં વિન્દતિ પટિલભતીતિ, એવમ્પિ સન્દિટ્ઠિકં. **અકાલિક**ન્તિ યથા મનુસ્સા કાલિકં ધનં દત્વા અનન્તરા ન લભન્તિ, કાલં આગમેન્તિ, નેવાયં ધમ્મો. યો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ, તસ્સ મગ્ગસ્સ અનન્તરા સમનન્તરા અધિગચ્છતેવ ફલં વિન્દતિ પટિલભતિ, ન પરત્થ ન પરલોકે, એવં અકાલિકન્તિ – સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં.

તણ્હક્ખયમનીતિકન્તિ . **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. **તણ્હક્ખય**ન્તિ તણ્હક્ખયં રાગક્ખયં દોસક્ખયં મોહક્ખયં ગતિક્ખયં ઉપપત્તિક્ખયં પટિસન્ધિક્ખયં ભવક્ખયં સંસારક્ખયં વટ્ટક્ખયં. **અનીતિક**ન્તિ ઈતિ વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. ઈતિપ્પહાનં ઈતિવૂપસમં ઈતિપટિપ્પસ્સદ્ધિં અમતં નિબ્બાનન્તિ – તણ્હક્ખયમનીતિકં.

યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચીતિ. **યસ્સા**તિ નિબ્બાનસ્સ. **નત્થિ ઉપમા**તિ ઉપમા નત્થિ, ઉપનિધા નત્થિ, સદિસં નત્થિ, પટિભાગો નત્થિ ન અત્થિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ. **ક્વચી**તિ ક્વચિ કિમ્હિચિ કત્થચિ અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વાતિ – યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘યો મે ધમ્મમદેસેસિ, સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
> તણ્હક્ખયમનીતિકં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચી’’તિ.

૧૧૩.પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવ, રત્તિન્દિવં બ્રાહ્મણ અપ્પમત્તો;
નમસ્સમાનો વિવસેમિ [નમસ્સમાનોવ વસેમિ (સી॰ અટ્ઠ॰) … વિવસામિ (સ્યા॰)] **રત્તિં, તેનેવ મઞ્ઞામિ અવિપ્પવાસં.**

પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવાતિ યથા ચક્ખુમા પુરિસો આલોકે રૂપગતાનિ પસ્સેય્ય દક્ખેય્ય ઓલોકેય્ય નિજ્ઝાયેય્ય ઉપપરિક્ખેય્ય, એવમેવાહં બુદ્ધં ભગવન્તં મનસા પસ્સામિ દક્ખામિ ઓલોકેમિ નિજ્ઝાયામિ ઉપપરિક્ખામીતિ – પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવ.

રત્તિન્દિવં બ્રાહ્મણ અપ્પમત્તોતિ રત્તિઞ્ચ દિવા ચ બુદ્ધાનુસ્સતિં મનસા ભાવેન્તો અપ્પમત્તોતિ – રત્તિન્દિવં બ્રાહ્મણ અપ્પમત્તો.

નમસ્સમાનો વિવસેમિ રત્તિન્તિ. નમસ્સમાનોતિ કાયેન વા નમસ્સમાનો, વાચાય વા નમસ્સમાનો, ચિત્તેન વા નમસ્સમાનો, અન્વત્થપટિપત્તિયા વા નમસ્સમાનો, ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિયા વા નમસ્સમાનો સક્કારમાનો ગરુકારમાનો માનયમાનો પૂજયમાનો રત્તિન્દિવં વિવસેમિ અતિનામેમિ અતિક્કમેમીતિ – નમસ્સમાનો વિવસેમિ રત્તિં.

તેનેવ મઞ્ઞામિ અવિપ્પવાસન્તિ તાય બુદ્ધાનુસ્સતિયા ભાવેન્તો અવિપ્પવાસોતિ તં મઞ્ઞામિ, અવિપ્પવુટ્ઠોતિ તં મઞ્ઞામિ જાનામિ. એવં જાનામિ એવં આજાનામિ એવં વિજાનામિ એવં પટિવિજાનામિ એવં પટિવિજ્ઝામીતિ – તેનેવ મઞ્ઞામિ અવિપ્પવાસં. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવ, રત્તિન્દિવં બ્રાહ્મણ અપ્પમત્તો;
> નમસ્સમાનો વિવસેમિ રત્તિં, તેનેવ મઞ્ઞામિ અવિપ્પવાસ’’ન્તિ.

૧૧૪.સદ્ધા ચ પીતિ ચ મનો સતિ ચ, નાપેન્તિમે ગોતમસાસનમ્હા;
યં યં દિસં વજતિ ભૂરિપઞ્ઞો, સ તેન તેનેવ નતોહમસ્મિ.

સદ્ધા ચ પીતિ ચ મનો સતિ ચાતિ. **સદ્ધા**તિ યા ચ ભગવન્તં આરબ્ભ સદ્ધા સદ્દહના [સદ્ધહના (ક॰)] ઓકપ્પના અભિપ્પસાદો સદ્ધા સદ્ધિન્દ્રિયં સદ્ધાબલં. **પીતી**તિ યા ભગવન્તં આરબ્ભ પીતિ પામોજ્જં [પામુજ્જં (સ્યા॰)] મોદના આમોદના પમોદના હાસો પહાસો વિત્તિ તુટ્ઠિ ઓદગ્યં અત્તમનતા ચિત્તસ્સ. **મનો**તિ યઞ્ચ ભગવન્તં આરબ્ભ ચિત્તં મનો માનસં હદયં પણ્ડરં મનો મનાયતનં મનિન્દ્રિયં વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો તજ્જા મનોવિઞ્ઞાણધાતુ. **સતી**તિ યા ભગવન્તં આરબ્ભ સતિ અનુસ્સતિ સમ્માસતીતિ – સદ્ધા ચ પીતિ ચ મનો સતિ ચ.

નાપેન્તિમે ગોતમસાસનમ્હાતિ ઇમે ચત્તારો ધમ્મા ગોતમસાસના બુદ્ધસાસના જિનસાસના તથાગતસાસના અરહન્તસાસના નાપેન્તિ ન ગચ્છન્તિ ન વિજહન્તિ ન વિનાસેન્તીતિ – નાપેન્તિમે ગોતમસાસનમ્હા.

યં યં દિસં વજતિ ભૂરિપઞ્ઞોતિ. **યં યં દિસન્તિ** પુરત્થિમં વા દિસં પચ્છિમં વા દિસં દક્ખિણં વા દિસં ઉત્તરં વા દિસં વજતિ ગચ્છતિ કમતિ અભિક્કમતિ. **ભૂરિપઞ્ઞો**તિ ભૂરિપઞ્ઞો મહાપઞ્ઞો તિક્ખપઞ્ઞો પુથુપઞ્ઞો હાસપઞ્ઞો જવનપઞ્ઞો નિબ્બેધિકપઞ્ઞો . ભૂરિ વુચ્ચતિ પથવી. ભગવા તાય પથવિસમાય પઞ્ઞાય વિપુલાય વિત્થતાય સમન્નાગતોતિ – યં યં દિસં વજતિ ભૂરિપઞ્ઞો.

સ તેન તેનેવ નતોહમસ્મીતિ સો યેન બુદ્ધો તેન તેનેવ નતો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યોતિ – સ તેન તેનેવ નતોહમસ્મિ. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘સદ્ધા ચ પીતિ ચ મનો સતિ ચ, નાપેન્તિમે ગોતમસાસનમ્હા;
> યં યં દિસં વજતિ ભૂરિપઞ્ઞો, સ તેન તેનેવ નતોહમસ્મી’’તિ.

૧૧૫.જિણ્ણસ્સ મે દુબ્બલથામકસ્સ, તેનેવ કાયો ન પલેતિ તત્થ;
સઙ્કપ્પયન્તાય વજામિ નિચ્ચં, મનો હિ મે બ્રાહ્મણ તેન યુત્તો.

જિણ્ણસ્સ મે દુબ્બલથામકસ્સાતિ જિણ્ણસ્સ વુડ્ઢસ્સ મહલ્લકસ્સ અદ્ધગતસ્સ વયોઅનુપ્પત્તસ્સ. **દુબ્બલથામકસ્સા**તિ દુબ્બલથામકસ્સ અપ્પથામકસ્સ પરિત્તથામકસ્સાતિ – જિણ્ણસ્સ મે દુબ્બલથામકસ્સ.

તેનેવ કાયો ન પલેતિ તત્થાતિ કાયો યેન બુદ્ધો તેન ન પલેતિ ન વજતિ ન ગચ્છતિ નાતિક્કમતીતિ – તેનેવ કાયો ન પલેતિ તત્થ.

સઙ્કપ્પયન્તાય વજામિ નિચ્ચન્તિ સઙ્કપ્પગમનેન વિતક્કગમનેન ઞાણગમનેન પઞ્ઞાગમનેન બુદ્ધિગમનેન વજામિ ગચ્છામિ અતિક્કમામીતિ – સઙ્કપ્પયન્તાય વજામિ નિચ્ચં.

મનો હિ મે બ્રાહ્મણ તેન યુત્તોતિ. **મનો**તિ યં ચિત્તં મનો માનસં...પે॰... તજ્જા મનોવિઞ્ઞાણધાતુ. **મનો હિ મે બ્રાહ્મણ તેન યુત્તો**તિ મનો યેન બુદ્ધો તેન યુત્તો પયુત્તો સંયુત્તોતિ – મનો હિ મે બ્રાહ્મણ તેન યુત્તો. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘જિણ્ણસ્સ મે દુબ્બલથામકસ્સ, તેનેવ કાયો ન પલેતિ તત્થ;
> સઙ્કપ્પયન્તાય વજામિ નિચ્ચં, મનો હિ મે બ્રાહ્મણ તેન યુત્તો’’તિ.

૧૧૬.પઙ્કે સયાનો પરિફન્દમાનો, દીપા દીપં ઉપલ્લવિં;
અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં.

પઙ્કે સયાનો પરિફન્દમાનોતિ. **પઙ્કે સયાનો**તિ કામપઙ્કે કામકદ્દમે કામકિલેસે કામબળિસે કામપરિળાહે કામપલિબોધે સેમાનો સયમાનો વસમાનો આવસમાનો પરિવસમાનો [અવસેમાનો પરિસેમાનો (સ્યા॰)] તિ – પઙ્કે સયાનો. **પરિફન્દમાનો**તિ તણ્હાફન્દનાય ફન્દમાનો, દિટ્ઠિફન્દનાય ફન્દમાનો , કિલેસફન્દનાય ફન્દમાનો, પયોગફન્દનાય ફન્દમાનો, વિપાકફન્દનાય ફન્દમાનો, મનોદુચ્ચરિતફન્દનાય ફન્દમાનો, રત્તો રાગેન ફન્દમાનો, દુટ્ઠો દોસેન ફન્દમાનો, મૂળ્હો મોહેન ફન્દમાનો, વિનિબન્ધો માનેન ફન્દમાનો, પરામટ્ઠો દિટ્ઠિયા ફન્દમાનો, વિક્ખેપગતો ઉદ્ધચ્ચેન ફન્દમાનો, અનિટ્ઠઙ્ગતો વિચિકિચ્છાય ફન્દમાનો, થામગતો અનુસયેહિ ફન્દમાનો, લાભેન ફન્દમાનો, અલાભેન ફન્દમાનો, યસેન ફન્દમાનો, અયસેન ફન્દમાનો, પસંસાય ફન્દમાનો, નિન્દાય ફન્દમાનો, સુખેન ફન્દમાનો, દુક્ખેન ફન્દમાનો, જાતિયા ફન્દમાનો, જરાય ફન્દમાનો, બ્યાધિના ફન્દમાનો, મરણેન ફન્દમાનો, સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસેહિ ફન્દમાનો, નેરયિકેન દુક્ખેન ફન્દમાનો, તિરચ્છાનયોનિકેન દુક્ખેન ફન્દમાનો, પેત્તિવિસયિકેન દુક્ખેન ફન્દમાનો, માનુસિકેન દુક્ખેન...પે॰... ગબ્ભોક્કન્તિમૂલકેન દુક્ખેન... ગબ્ભટ્ઠિતિમૂલકેન દુક્ખેન... ગબ્ભવુટ્ઠાનમૂલકેન દુક્ખેન... જાતસ્સૂપનિબન્ધકેન દુક્ખેન... જાતસ્સ પરાધેય્યકેન દુક્ખેન... અત્તૂપક્કમેન દુક્ખેન... પરૂપક્કમેન દુક્ખેન... સઙ્ખારદુક્ખેન... વિપરિણામદુક્ખેન... ચક્ખુરોગેન દુક્ખેન... સોતરોગેન દુક્ખેન... ઘાનરોગેન દુક્ખેન... જિવ્હારોગેન દુક્ખેન... કાયરોગેન દુક્ખેન... સીસરોગેન દુક્ખેન... કણ્ણરોગેન દુક્ખેન... મુખરોગેન દુક્ખેન... દન્તરોગેન દુક્ખેન... ઓટ્ઠરોગેન દુક્ખેન... કાસેન... સાસેન... પિનાસેન... ડાહેન [દાહેન (ક॰) મહાનિ॰ ૧૧] ... જરેન... કુચ્છિરોગેન... મુચ્છાય... પક્ખન્દિકાય... સૂલાય... વિસૂચિકાય... કુટ્ઠેન... ગણ્ડેન... કિલાસેન... સોસેન... અપમારેન ... દદ્દુયા... કણ્ડુયા... કચ્છુયા... રખસાય... વિતચ્છિકાય... લોહિતપિત્તેન [લોહિતેન. પિત્તેન (સ્યા॰ ક॰)] ... મધુમેહેન... અંસાય... પિળકાય... ભગન્દલેન [ભગન્દલાય (સ્યા॰)] ... પિત્તસમુટ્ઠાનેન આબાધેન... સેમ્હસમુટ્ઠાનેન આબાધેન... વાતસમુટ્ઠાનેન આબાધેન... સન્નિપાતિકેન આબાધેન... ઉતુપરિણામજેન આબાધેન... વિસમપરિહારજેન આબાધેન...

ઓપક્કમિકેન આબાધેન... કમ્મવિપાકજેન આબાધેન... સીતેન... ઉણ્હેન... જિઘચ્છાય ... પિપાસાય... ઉચ્ચારેન... પસ્સાવેન... ડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સેન દુક્ખેન... માતુમરણેન દુક્ખેન... પિતુમરણેન દુક્ખેન... પુત્તમરણેન દુક્ખેન... ધીતુમરણેન દુક્ખેન... ञातिब્યસનેન દુક્ખેન... ભોગબ્યસનેન દુક્ખેન... રોગબ્યસનેન દુક્ખેન... સીલબ્યસનેન દુક્ખેન... દિટ્ઠિબ્યસનેન દુક્ખેન ફન્દમાનો પરિફન્દમાનો પવેધમાનો સમ્પવેધમાનોતિ – પઙ્કે સયાનો પરિફન્દમાનો.

દીપા દીપં ઉપલ્લવિન્તિ સત્થારતો સત્થારં ધમ્મક્ખાનતો ધમ્મક્ખાનં ગણતો ગણં દિટ્ઠિયા દિટ્ઠિં પટિપદાય પટિપદં મગ્ગતો મગ્ગં પલ્લવિં ઉપલ્લવિં સમ્પલ્લવિન્તિ – દીપા દીપં ઉપલ્લવિં.

અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધન્તિ. અથાતિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં – અથાતિ. **અદ્દસાસિન્તિ** અદ્દસં અદ્દક્ખિં અપસ્સિં પટિવિજ્ઝિં. **બુદ્ધોતિ** યો સો ભગવા સયમ્ભૂ અનાચરિયકો...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં બુદ્ધોતિ – અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં.

ઓઘતિણ્ણમનાસવન્તિ. ઓઘતિણ્ણન્તિ ભગવા કામોઘં તિણ્ણો, ભવોઘં તિણ્ણો, દિટ્ઠોઘં તિણ્ણો, અવિજ્જોઘં તિણ્ણો, સબ્બસંસારપથં તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો નિત્થિણ્ણો અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તો, સો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણો...પે॰... જાતિમરણસંસારો, નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ – ઓઘતિણ્ણં. **અનાસવન્તિ** ચત્તારો આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, દિટ્ઠાસવો, અવિજ્જાસવો. તે આસવા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અનાસવાતિ – ઓઘતિણ્ણમનાસવં. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘પઙ્કે સયાનો પરિફન્દમાનો, દીપા દીપં ઉપલ્લવિં;
> અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવ’’ન્તિ.

૧૧૭યથા અહૂ વક્કલિ મુત્તસદ્ધો, ભદ્રાવુધો આળવિગોતમો ચ;
એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધં, ગમિસ્સસિ ત્વં પિઙ્ગિય મચ્ચુધેય્યસ્સ પારં.

યથા અહૂ વક્કલિ મુત્તસદ્ધો, ભદ્રાવુધો આળવિગોતમો ચાતિ યથા વક્કલિત્થેરો [વક્કલિ (સ્યા॰)] સદ્ધો સદ્ધાગરુકો સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમો સદ્ધાધિમુત્તો સદ્ધાધિપતેય્યો અરહત્તપ્પત્તો, યથા ભદ્રાવુધો થેરો સદ્ધો સદ્ધાગરુકો સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમો સદ્ધાધિમુત્તો સદ્ધાધિપતેય્યો અરહત્તપ્પત્તો, યથા આળવિગોતમો થેરો સદ્ધો સદ્ધાગરુકો સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમો સદ્ધાધિમુત્તો સદ્ધાધિપતેય્યો અરહત્તપ્પત્તોતિ – યથા અહૂ વક્કલિ મુત્તસદ્ધો ભદ્રાવુધો આળવિગોતમો ચ.

એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધન્તિ એવમેવ ત્વં સદ્ધં મુઞ્ચસ્સુ પમુઞ્ચસ્સુ સમ્પમુઞ્ચસ્સુ અધિમુઞ્ચસ્સુ ઓકપ્પેહિ. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ સદ્ધં મુઞ્ચસ્સુ પમુઞ્ચસ્સુ સમ્પમુઞ્ચસ્સુ અધિમુઞ્ચસ્સુ ઓકપ્પેહિ. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ સદ્ધં મુઞ્ચસ્સુ પમુઞ્ચસ્સુ સમ્પમુઞ્ચસ્સુ અધિમુઞ્ચસ્સુ ઓકપ્પેહિ... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ સદ્ધં મુઞ્ચસ્સુ પમુઞ્ચસ્સુ, સમ્પમુઞ્ચસ્સુ અધિમુઞ્ચસ્સુ ઓકપ્પેહીતિ – એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધં.

ગમિસ્સસિ ત્વં પિઙ્ગિય મચ્ચુધેય્યસ્સ પારન્તિ મચ્ચુધેય્યં વુચ્ચન્તિ કિલેસા ચ ખન્ધા ચ અભિસઙ્ખારા ચ. મચ્ચુધેય્યસ્સ પારં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં, યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **ગમિસ્સસિ ત્વં પિઙ્ગિય મચ્ચુધેય્યસ્સ પાર**ન્તિ ત્વં પારં ગમિસ્સસિ, પારં અધિગમિસ્સસિ, પારં ફસ્સિસ્સસિ, પારં સચ્છિકરિસ્સસીતિ – ગમિસ્સસિ ત્વં પિઙ્ગિય મચ્ચુધેય્યસ્સ પારં. તેનાહ ભગવા –

> ''યથા અહૂ વક્કલિ મુત્તસદ્ધો, ભદ્રાવુધો આળવિગોતમો ચ;
> એવમેવ ત્વમ્પિ પમુઞ્ચસ્સુ સદ્ધં,
> ગમિસ્સસિ ત્વં પિઙ્ગિય મચ્ચુધેય્યસ્સ પાર''ન્તિ.

૧૧૮.એસ ભિય્યો પસીદામિ, સુત્વાન મુનિનો વચો;
વિવટચ્છદો [વિવટચ્છદનો (ક॰) સદ્દનીતિપદમાલા ઓલોકેતબ્બા] **સમ્બુદ્ધો, અખિલો પટિભાનવા** [પટિભાણવા (સ્યા॰)] .

એસ ભિય્યો પસીદામીતિ એસ ભિય્યો પસીદામિ, ભિય્યો ભિય્યો સદ્દહામિ, ભિય્યો ભિય્યો ઓકપ્પેમિ, ભિય્યો ભિય્યો અધિમુચ્ચામિ; ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ ભિય્યો ભિય્યો પસીદામિ, ભિય્યો ભિય્યો સદ્દહામિ , ભિય્યો ભિય્યો ઓકપ્પેમિ, ભિય્યો ભિય્યો અધિમુચ્ચામિ; ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ ભિય્યો ભિય્યો પસીદામિ…પે॰… ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ ભિય્યો ભિય્યો પસીદામિ…પે॰… ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ ભિય્યો ભિય્યો પસીદામિ, ભિય્યો ભિય્યો સદ્દહામિ, ભિય્યો ભિય્યો ઓકપ્પેમિ, ભિય્યો ભિય્યો અધિમુચ્ચામીતિ – એસ ભિય્યો પસીદામિ.

સુત્વાન મુનિનો વચોતિ. **મુની**તિ મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં…પે॰… સઙ્ગજાલમતિચ્ચ સો મુનિ. **સુત્વાન મુનિનો વચો**તિ તુય્હં વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં સુત્વાન ઉગ્ગહેત્વાન ઉપધારયિત્વાન ઉપલક્ખયિત્વાનાતિ – સુત્વાન મુનિનો વચો.

વિવટચ્છદો સમ્બુદ્ધોતિ. **છદન**ન્તિ પઞ્ચ છદનાનિ – તણ્હાછદનં, દિટ્ઠિછદનં, કિલેસછદનં, દુચ્ચરિતછદનં, અવિજ્જાછદનં. તાનિ છદનાનિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો વિવટાનિ વિદ્ધંસિતાનિ સમુગ્ઘાટિતાનિ પહીનાનિ સમુચ્છિન્નાનિ વૂપસન્તાનિ પટિપ્પસ્સદ્ધાનિ અભબ્બુપ્પત્તિકાનિ ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાનિ. તસ્મા બુદ્ધો વિવટચ્છદો. **બુદ્ધો**તિ યો સો ભગવા…પે॰… સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ, યદિદં બુદ્ધોતિ – વિવટચ્છદો સમ્બુદ્ધો.

અખિલો પટિભાનવાતિ. **અખિલો**તિ રાગો ખિલો, દોસો ખિલો, મોહો ખિલો, કોધો ખિલો, ઉપનાહો…પે॰… સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા ખિલા. તે ખિલા બુદ્ધસ્સ ભગવતો પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા બુદ્ધો અખિલો.

પટિભાનવાતિ તયો પટિભાનવન્તો – પરિયત્તિ પટિભાનવા, પરિપુચ્છાપટિભાનવા, અધિગમપટિભાનવા. કતમો પરિયત્તિપટિભાનવા? ઇધેકચ્ચસ્સ બુદ્ધવચનં [પકતિયા (ક॰)] પરિયાપુતં [પરિયાપુટં (સ્યા॰ ક॰)] હોતિ સુત્તં ગેય્યં વેય્યાકરણં ગાથા ઉદાનં ઇતિવુત્તકં જાતકં અબ્ભુતધમ્મં વેદલ્લં. તસ્સ પરિયત્તિં નિસ્સાય પટિભાતિ [પટિભાયતિ (ક॰)] – અયં પરિયત્તિપટિભાનવા.

કતમો પરિપુચ્છાપટિભાનવા? ઇધેકચ્ચો પરિપુચ્છિતા હોતિ અત્થે ચ ઞાયે ચ લક્ખણે ચ કારણે ચ ઠાનાઠાને ચ. તસ્સ પરિપુચ્છં નિસ્સાય પટિભાતિ – અયં પરિપુચ્છાપટિભાનવા.

કતમો અધિગમપટિભાનવા? ઇધેકચ્ચસ્સ અધિગતા હોન્તિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, ચત્તારો સમ્મપ્પધાના, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, ચત્તારો અરિયમગ્ગા, ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ, ચતસ્સો પટિસમ્ભિદાયો, છ અભિઞ્ઞાયો. તસ્સ અત્થો ઞાતો, ધમ્મો ઞાતો, નિરુત્તિ ઞાતા. અત્થે ઞાતે અત્થો પટિભાતિ, ધમ્મે ઞાતે ધમ્મો પટિભાતિ, નિરુત્તિયા ઞાતાય નિરુત્તિ પટિભાતિ. ઇમેસુ તીસુ ઞાણેસુ ઞાણં પટિભાનપટિસમ્ભિદા. ભગવા ઇમાય પટિભાનપટિસમ્ભિદાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો. તસ્મા બુદ્ધો પટિભાનવા. યસ્સ પરિયત્તિ નત્થિ, પરિપુચ્છા નત્થિ, અધિગમો નત્થિ, કિં તસ્સ પટિભાયિસ્સતીતિ – અખિલો પટિભાનવા . તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘એસ ભિય્યો પસીદામિ, સુત્વાન મુનિનો વચો;
> વિવટચ્છદો સમ્બુદ્ધો, અખિલો પટિભાનવા’’તિ.

૧૧૯.અધિદેવે [અતિદેવે (ક॰)] **અભિઞ્ઞાય, સબ્બં વેદિ પરોપરં** [પરોવરં (સી॰ અટ્ઠ॰)] ;
પઞ્હાનન્તકરો સત્થા, કઙ્ખીનં પટિજાનતં.

અધિદેવે અભિઞ્ઞાયાતિ. **દેવા**તિ તયો દેવા – સમ્મુતિદેવા [સમ્મભિદેવા (સ્યા॰)], ઉપપત્તિદેવા, વિસુદ્ધિદેવા. કતમે સમ્મુતિદેવા? સમ્મુતિદેવા વુચ્ચન્તિ રાજાનો [કતમે સમ્મતિદેવા રાજાનો (સ્યા॰) એવમુપરિપિ] ચ રાજકુમારો ચ દેવિયો ચ. ઇમે વુચ્ચન્તિ સમ્મુતિદેવા. કતમે ઉપપત્તિદેવા? ઉપપત્તિદેવા વુચ્ચન્તિ ચાતુમહારાજિકા દેવા તાવતિંસા દેવા...પે॰... બ્રહ્મકાયિકા દેવા, યે ચ દેવા તદુત્તરિ. ઇમે વુચ્ચન્તિ ઉપપત્તિદેવા. કતમે વિસુદ્ધિદેવા? વિસુદ્ધિદેવા વુચ્ચન્તિ તથાગતા તથાગતસાવકા અરહન્તો ખીણાસવા, યે ચ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધા. ઇમે વુચ્ચન્તિ વિસુદ્ધિદેવા. ભગવા સમ્મુતિદેવે અધિદેવાતિ અભિઞ્ઞાય ઉપપત્તિદેવે અધિદેવાતિ અભિઞ્ઞાય, વિસુદ્ધિદેવે અધિદેવાતિ અભિઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – અધિદેવે અભિઞ્ઞાય.

સબ્બં વેદિ પરોપરન્તિ ભગવા અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અધિદેવકરે ધમ્મે વેદિ અઞ્ઞાસિ અફસ્સિ પટિવિજ્ઝિ. કતમે અત્તનો અધિદેવકરા ધમ્મા? સમ્માપટિપદા અનુલોમપટિપદા અપચ્ચનીકપટિપદા અન્વત્થપટિપદા ધમ્માનુધમ્મપટિપદા સીલેસુ પરિપૂરકારિતા ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા ભોજને મત્તઞ્ઞુતા જાગરિયાનુયોગો સતિસમ્પજઞ્ઞં ચત્તારો સતિપટ્ઠાના...પે॰... અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. ઇમે વુચ્ચન્તિ અત્તનો અધિદેવકરા ધમ્મા.

કતમે પરેસં અધિદેવકરા ધમ્મા? સમ્માપટિપદા...પે॰... અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. ઇમે વુચ્ચન્તિ પરેસં અધિદેવકરા ધમ્મા. એવં ભગવા અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અધિદેવકરે ધમ્મે વેદિ અઞ્ઞાસિ અફસ્સિ પટિવિજ્ઝીતિ – સબ્બં વેદિ પરોપરં.

પઞ્હાનન્તકરો સત્થાતિ ભગવા પારાયનિકપઞ્હાનં અન્તકરો પરિયન્તકરો પરિચ્છેદકરો પરિવટુમકરો; સભિયપઞ્હાનં [પરિસપઞ્હાનં (સ્યા॰), પિઙ્ગિયપઞ્હાનં (ક॰)] અન્તકરો પરિયન્તકરો પરિચ્છેદકરો પરિવટુમકરો; સક્કપઞ્હાનં...પે॰... સુયામપઞ્હાનં... ભિક્ખુપઞ્હાનં... ભિક્ખુનીપઞ્હાનં... ઉપાસકપઞ્હાનં... ઉપાસિકાપઞ્હાનં... રાજપઞ્હાનં... ખત્તિયપઞ્હાનં... બ્રાહ્મણપઞ્હાનં... વેસ્સપઞ્હાનં... સુદ્દપઞ્હાનં... દેવપઞ્હાનં... બ્રહ્મપઞ્હાનં

અન્તકરો પરિયન્તકરો પરિચ્છેદકરો પરિવટુમકરોતિ – પઞ્હાનન્તકરો. **સત્થાતિ** ભગવા સત્થવાહો. યથા સત્થવાહો સત્થે કન્તારં તારેતિ, ચોરકન્તારં તારેતિ, વાળકન્તારં તારેતિ, દુબ્ભિક્ખકન્તારં તારેતિ, નિરુદકકન્તારં તારેતિ ઉત્તારેતિ નિત્થારેતિ [નિત્તારેતિ (સ્યા॰ ક॰)] પતારેતિ, ખેમન્તભૂમિં સમ્પાપેતિ; એવમેવ ભગવા સત્થવાહો સત્તે કન્તારં તારેતિ, જાતિકન્તારં તારેતિ, જરાકન્તારં...પે॰... બ્યાધિકન્તારં... મરણકન્તારં... સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસકન્તારં તારેતિ, રાગકન્તારં તારેતિ, દોસકન્તારં... મોહકન્તારં... માનકન્તારં... દિટ્ઠિકન્તારં... કિલેસકન્તારં... દુચ્ચરિતકન્તારં તારેતિ, રાગગહનં તારેતિ, દોસગહનં તારેતિ, મોહગહનં... દિટ્ઠિગહનં... કિલેસગહનં... દુચ્ચરિતગહનં તારેતિ ઉત્તારેતિ નિત્થારેતિ પતારેતિ; ખેમન્તં અમતં નિબ્બાનં સમ્પાપેતીતિ – એવમ્પિ ભગવા સત્થવાહો.

અથ વા, ભગવા નેતા વિનેતા અનુનેતા પઞ્ઞપેતા નિજ્ઝાપેતા પેક્ખતા પસાદેતાતિ, એવં ભગવા સત્થવાહો. અથ વા, ભગવા અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા, અસઞ્જાતસ્સ મગ્ગસ્સ સઞ્જનેતા, અનક્ખાતસ્સ મગ્ગસ્સ અક્ખાતા, મગ્ગઞ્ઞૂ મગ્ગવિદૂ મગ્ગકોવિદો મગ્ગાનુગા ચ પન એતરહિ સાવકા વિહરન્તિ પચ્છા સમન્નાગતાતિ, એવમ્પિ ભગવા સત્થવાહોતિ – પઞ્હાનન્તકરો સત્થા.

કઙ્ખીનં પટિજાનતન્તિ સકઙ્ખા આગન્ત્વા નિક્કઙ્ખા સમ્પજ્જન્તિ, સલ્લેખા આગન્ત્વા નિલ્લેખા સમ્પજ્જન્તિ, સદ્વેળ્હકા આગન્ત્વા નિદ્વેળહકા સમ્પજ્જન્તિ, સવિચિકિચ્છા આગન્ત્વા નિબ્બિચિકિચ્છા સમ્પજ્જન્તિ, સરાગા આગન્ત્વા વીતરાગા સમ્પજ્જન્તિ, સદોસા આગન્ત્વા વીતદોસા સમ્પજ્જન્તિ, સમોહા આગન્ત્વા વીતમોહા સમ્પજ્જન્તિ, સકિલેસા આગન્ત્વા નિક્કિલેસા સમ્પજ્જન્તીતિ – કઙ્ખીનં પટિજાનતં. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

> ‘‘અધિદેવે અભિઞ્ઞાય, સબ્બં વેદિ પરોપરં;
> પઞ્હાનન્તકરો સત્થા, કઙ્ખીનં પટિજાનત’’ન્તિ.

૧૨૦.અસંહીરં અસંકુપ્પં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ;
અદ્ધા ગમિસ્સામિ ન મેત્થ કઙ્ખા, એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્તં.

અસંહીરં અસંકુપ્પન્તિ અસંહીરં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. **અસંહીર**ન્તિ રાગેન દોસેન મોહેન કોધેન ઉપનાહેન મક્ખેન પળાસેન ઇસ્સાય મચ્છરિયેન માયાય સાઠેય્યેન થમ્ભેન સારમ્ભેન માનેન અતિમાનેન મદેન પમાદેન સબ્બકિલેસેહિ સબ્બદુચ્ચરિતેહિ સબ્બપરિળાહેહિ સબ્બાસવેહિ સબ્બદરથેહિ સબ્બસન્તાપેહિ સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારેહિ અસંહારિયં નિબ્બાનં નિચ્ચં ધુવં સસ્સતં અવિપરિણામધમ્મન્તિ – અસંહીરં.

અસંકુપ્પન્તિ અસંકુપ્પં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો...પે॰... નિરોધો નિબ્બાનં. નિબ્બાનસ્સ [યસ્સ (સ્યા॰)] ન ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ, વયો નત્થિ, ન તસ્સ અઞ્ઞથત્તં [તસ્સ અઞ્ઞદત્થુ (સ્યા॰)] પઞ્ઞાયતિ. નિબ્બાનં નિચ્ચં ધુવં સસ્સતં અવિપરિણામધમ્મન્તિ – અસંહીરં અસંકુપ્પં.

યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચીતિ. **યસ્સાતિ** નિબ્બાનસ્સ. **નત્થિ ઉપમા**તિ ઉપમા નત્થિ, ઉપનિધા નત્થિ, સદિસં નત્થિ, પટિભાગો નત્થિ, ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ. **ક્વચી**તિ ક્વચિ કિમ્હિચિ કત્થચિ અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વાતિ – યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ.

અદ્ધા ગમિસ્સામિ ન મેત્થ કઙ્ખાતિ. અદ્ધાતિ એકંસવચનં નિસ્સંસયવચનં નિક્કઙ્ખવચનં અદ્વેજ્ઝવચનં અદ્વેળ્હકવચનં નિયોગવચનં અપણ્ણકવચનં અવિરદ્ધવચનં અવત્થાપનવચનમેતં – અદ્ધાતિ. **ગમિસ્સામીતિ** ગમિસ્સામિ અધિગમિસ્સામિ ફસ્સિસ્સામિ સચ્છિકરિસ્સામીતિ – અદ્ધા ગમિસ્સામિ. **ન મેત્થ કઙ્ખાતિ. એત્થાતિ** નિબ્બાને કઙ્ખા નત્થિ, વિચિકિચ્છા નત્થિ, દ્વેળ્હકં નત્થિ, સંસયો નત્થિ, ન સતિ ન સંવિજ્જતિ નુપલબ્ભતિ, પહીનો સમુચ્છિન્નો વૂપસન્તો પટિપ્પસ્સદ્ધો અભબ્બુપ્પત્તિકો ઞાણગ્ગિના દડ્ઢોતિ – અદ્ધા ગમિસ્સામિ ન મેત્થ કઙ્ખા.

એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્તન્તિ. એવં મં ધારેહીતિ એવં મં ઉપલક્ખેહિ. **અધિમુત્તચિત્તન્તિ** નિબ્બાનનિન્નં નિબ્બાનપોણં નિબ્બાનપબ્ભારં નિબ્બાનાધિમુત્તન્તિ – એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્તન્તિ. તેનાહ થેરો પિઙ્ગિયો –

‘‘અસંહીરં અસંકુપ્પં, યસ્સ નત્થિ ઉપમા ક્વચિ;
અદ્ધા ગમિસ્સામિ ન મેત્થ કઙ્ખા, એવં મં ધારેહિ અધિમુત્તચિત્ત’’ન્તિ.

પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસો અટ્ઠારસમો.

પારાયનવગ્ગો સમત્તો.

ખગ્ગવિસાણસુત્તો

ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસો

પઠમવગ્ગો

૧૨૧.સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં, અવિહેઠયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસં;

ન પુત્તમિચ્છેય્ય કુતો સહાયં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડન્તિ. **સબ્બેસૂ**તિ સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અસેસં નિસ્સેસં પરિયાદિયનવચનમેતં – સબ્બેસૂતિ. **ભૂતેસૂ**તિ ભૂતા વુચ્ચન્તિ તસા ચ થાવરા ચ. **તસા**તિ યેસં તસિતતણ્હા અપ્પહીના, યેસઞ્ચ ભયભેરવા અપ્પહીના. કિંકારણા વુચ્ચન્તિ તસા? તે તસન્તિ ઉત્તસન્તિ પરિતસન્તિ ભાસન્તિ સન્તાસં આપજ્જન્તિ, તંકારણા વુચ્ચન્તિ તસા. **થાવરા**તિ યેસં તસિતતણ્હા પહીના, યેસઞ્ચ ભયભેરવા પહીના. કિંકારણા વુચ્ચન્તિ થાવરા? તે ન તસન્તિ ન ઉત્તસન્તિ ન પરિતસન્તિ ન ભાયન્તિ ન સન્તાસં આપજ્જન્તિ, તંકારણા વુચ્ચન્તિ થાવરા. **દણ્ડ**ન્તિ તયો દણ્ડા – કાયદણ્ડો વચીદણ્ડો મનોદણ્ડો. તિવિધં કાયદુચ્ચરિતં કાયદણ્ડો, ચતુબ્બિધં વચીદુચ્ચરિતં વચીદણ્ડો, તિવિધં મનોદુચ્ચરિતં મનોદણ્ડો. **સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડ**ન્તિ સબ્બેસુ ભૂતેસુ દણ્ડં નિધાય નિદહિત્વા.

અવિહેઠયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસન્તિ એકમેકમ્પિ સત્તં પાણિના વા લેડ્ડુના વા દણ્ડેન વા સત્થેન વા અન્દુયા [અરુયા (સ્યા॰), અદ્દુયા (ક॰)] વા રજ્જુયા વા અવિહેઠયન્તો, સબ્બેપિ સત્તે પાણિના વા લેડ્ડુના વા દણ્ડેન વા સત્થેન વા અન્દુયા વા રજ્જુયા વા અવિહેઠયન્તોતિ – અવિહેઠયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસં.

ન પુત્તમિચ્છેય્ય કુતો સહાયન્તિ. **ના**તિ પટિક્ખેપો; **પુત્તા**તિ ચત્તારો પુત્તા – અત્રજો પુત્તો, ખેત્તજો પુત્તો, દિન્નકો પુત્તો, અન્તેવાસિકો પુત્તો. **સહાય**ન્તિ સહાયા વુચ્ચન્તિ યેહિ સહ આગમનં ફાસુ, ગમનં ફાસુ, ગમનાગમનં ફાસુ, ઠાનં ફાસુ, નિસજ્જનં ફાસુ, સયનં [નિપજ્જનં (સ્યા॰)] ફાસુ, આલપનં ફાસુ, સલ્લપનં ફાસુ, ઉલ્લપનં ફાસુ, સમુલ્લપનં ફાસુ . **ન પુત્તમિચ્છેય્ય કુતો સહાય**ન્તિ પુત્તમ્પિ ન ઇચ્છેય્ય ન સાદિયેય્ય ન પત્થયેય્ય ન પિહયેય્ય નાભિજપ્પેય્ય, કુતો મિત્તં વા સન્દિટ્ઠં વા સમ્ભત્તં વા સહાયં વા ઇચ્છેય્ય [ઇચ્છિસ્સતિ (સ્યા॰) એવમીદિસેસુ પદેસુ અનાગતવિભત્તિયા] સાદિયેય્ય પત્થયેય્ય પિહયેય્ય અભિજપ્પેય્યાતિ – ન પુત્તમિચ્છેય્ય કુતો સહાયં.

એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ. **એકો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન એકો, અદુતિયટ્ઠેન એકો, તણ્હાય પહાનટ્ઠેન [તણ્હાપહાનટ્ઠેન (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૧૯૧] એકો, એકન્તવીતરાગોતિ એકો, એકન્તવીતદોસોતિ એકો, એકન્તવીતમોહોતિ એકો, એકન્તનિક્કિલેસોતિ એકો, એકાયનમગ્ગં ગતોતિ એકો, એકો અનુત્તરં પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ એકો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન એકો? સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સબ્બં ઘરાવાસપલિબોધં છિન્દિત્વા પુત્તદારપલિબોધં છિન્દિત્વા ઞાતિપલિબોધં છિન્દિત્વા સન્નિધિપલિબોધં છિન્દિત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ

વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિત્વા અકિઞ્ચનભાવં ઉપગન્ત્વા એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન એકો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો અદુતિયટ્ઠેન એકો? સો એવં પબ્બજિતો સમાનો એકો અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ પટિસેવતિ અપ્પસદ્દાનિ અપ્પનિગ્ઘોસાનિ વિજનવાતાનિ મનુસ્સરાહસ્સેય્યકાનિ પટિસલ્લાનસારુપ્પાનિ. સો એકો ગચ્છતિ, એકો તિટ્ઠતિ, એકો નિસીદતિ, એકો સેય્યં કપ્પેતિ, એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, એકો અભિક્કમતિ, એકો પટિક્કમતિ, એકો રહો નિસીદતિ, એકો ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ, એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો અદુતિયટ્ઠેન એકો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો તણ્હાય પહાનટ્ઠેન એકો? સો એવં એકો અદુતિયો અપ્પમત્તો આતાપી પહિતત્તો વિહરન્તો મહાપધાનં પદહન્તો મારં સસેનકં નમુચિં કણ્હં પમત્તબન્ધું વિધમેત્વા ચ તણ્હાજાલિનિં વિસરિતં વિસત્તિકં પજહિ વિનોદેસિ બ્યન્તીઅકાસિ અનભાવંગમેસિ.

‘‘તણ્હાદુતિયો પુરિસો, દીઘમદ્ધાન સંસરં;
ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં, સંસારં નાતિવત્તતિ.

‘‘એતમાદીનવં ઞત્વા, તણ્હં દુક્ખસ્સ સમ્ભવં;
વીતતણ્હો અનાદાનો, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે’’તિ.

એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો તણ્હાય પહાનટ્ઠેન એકો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો એકન્તવીતરાગોતિ એકો? રાગસ્સ પહીનત્તા એકન્તવીતરાગોતિ એકો, દોસસ્સ પહીનત્તા એકન્તવીતદોસોતિ એકો, મોહસ્સ પહીનત્તા એકન્તવીતમોહોતિ એકો, કિલેસાનં પહીનત્તા એકન્તનિક્કિલેસોતિ એકો. એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો એકન્તવીતરાગોતિ એકો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો એકાયનમગ્ગં ગતોતિ એકો? એકાયનમગ્ગો વુચ્ચતિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, ચત્તારો સમ્મપ્પધાના, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો.

‘‘એકાયનં જાતિખયન્તદસ્સી, મગ્ગં પજાનાતિ હિતાનુકમ્પી;
એતેન મગ્ગેન તરિંસુ પુબ્બે, તરિસ્સન્તિ યે ચ તરન્તિ ઓઘ’’ન્તિ.

એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો એકાયનમગ્ગં ગતોતિ એકો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો એકો અનુત્તરં પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ એકો? બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં. પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો વીમંસા વિપસ્સના સમ્માદિટ્ઠિ. સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો મગ્ગપચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ઞાણપચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ બુજ્ઝિ, ‘‘વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ’’ન્તિ બુજ્ઝિ, ‘‘નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન’’ન્તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સળાયતનપચ્ચયા ફસ્સો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ફસ્સપચ્ચયા વેદના’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘વેદનાપચ્ચયા તણ્હા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘તણ્હાપચ્ચયા

ઉપાદાન’’ન્તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ઉપાદાનપચ્ચયા ભવો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ભવપચ્ચયા જાતી’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘જાતિપચ્ચયા જરામરણ’’ન્તિ બુજ્ઝિ; ‘‘અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘વિઞ્ઞાણનિરોધા નામરૂપનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘નામરૂપનિરોધા સળાયતનનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘સળાયતનનિરોધા ફસ્સનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ફસ્સનિરોધા વેદનાનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘વેદનાનિરોધા તણ્હાનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘તણ્હાનિરોધા ઉપાદાનનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ઉપાદાનનિરોધા ભવનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ભવનિરોધા જાતિનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘જાતિનિરોધા જરામરણનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ; ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિ બુજ્ઝિ, ‘‘અયં દુક્ખસમુદયો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘અયં દુક્ખનિરોધો’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા’’તિ બુજ્ઝિ; ‘‘ઇમે આસવા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘અયં આસવસમુદયો’’તિ બુજ્ઝિ...પે॰... ‘‘અયં આસવનિરોધગામિની પટિપદા’’તિ બુજ્ઝિ; ‘‘ઇમે ધમ્મા અભિઞ્ઞેય્યા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ઇમે ધમ્મા પહાતબ્બા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ઇમે ધમ્મા સચ્છિકાતબ્બા’’તિ બુજ્ઝિ, ‘‘ઇમે ધમ્મા ભાવેતબ્બા’’તિ બુજ્ઝિ; છન્નં ફસ્સાયતનાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ અસ્સાદઞ્ચ આદીનવઞ્ચ નિસ્સરણઞ્ચ બુજ્ઝિ, પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં સમુદયઞ્ચ...પે॰... નિસ્સરણઞ્ચ બુજ્ઝિ, ચતુન્નં મહાભૂતાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ અસ્સાદઞ્ચ આદીનવઞ્ચ નિસ્સરણઞ્ચ બુજ્ઝિ, ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ બુજ્ઝિ.

અથ વા, યં બુજ્ઝિતબ્બં અનુબુજ્ઝિતબ્બં પટિબુજ્ઝિતબ્બં સમ્બુજ્ઝિતબ્બં અધિગન્તબ્બં ફસ્સિતબ્બં સચ્છિકાતબ્બં, સબ્બં તં તેન પચ્ચેકબોધિઞાણેન બુજ્ઝિ અનુબુજ્ઝિ પટિબુજ્ઝિ સમ્બુજ્ઝિ અધિગચ્છિ ફસ્સેસિ સચ્છાકાસીતિ એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો એકો અનુત્તરં પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ – એકો.

ચરેતિ અટ્ઠ ચરિયાયો – ઇરિયાપથચરિયા, આયતનચરિયા, સતિચરિયા, સમાધિચરિયા, ઞાણચરિયા, મગ્ગચરિયા, પત્તિચરિયા, લોકત્થચરિયા. ઇરિયાપથચરિયાતિ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ. આયતનચરિયાતિ છસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ આયતનેસુ. સતિચરિયાતિ ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ. સમાધિચરિયાતિ ચતૂસુ ઝાનેસુ. ઞાણચરિયાતિ ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ. મગ્ગચરિયાતિ ચતૂસુ અરિયમગ્ગેસુ. પત્તિચરિયાતિ ચતૂસુ સામઞ્ઞફલેસુ. લોકત્થચરિયાતિ તથાગતેસુ અરહન્તેસુ સમ્માસમ્બુદ્ધેસુ પદેસતો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધેસુ પદેસતો સાવકેસુ. ઇરિયાપથચરિયા ચ પણિધિસમ્પન્નાનં, આયતનચરિયા ચ ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં , સતિચરિયા ચ અપ્પમાદવિહારીનં, સમાધિચરિયા ચ અધિચિત્તમનુયુત્તાનં, ઞાણચરિયા ચ બુદ્ધિસમ્પન્નાનં, મગ્ગચરિયા ચ સમ્માપટિપન્નાનં, પત્તિચરિયા ચ અધિગતફલાનં, લોકત્થચરિયા ચ તથાગતાનં અરહન્તાનં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં પદેસતો પચ્ચેકબુદ્ધાનં પદેસતો સાવકાનં. ઇમા અટ્ઠ ચરિયાયો. અપરાપિ અટ્ઠ ચરિયાયો – અધિમુચ્ચન્તો સદ્ધાય ચરતિ, પગ્ગણ્હન્તો વીરિયેન ચરતિ, ઉપટ્ઠપેન્તો સતિયા ચરતિ, અવિક્ખેપં કરોન્તો સમાધિના ચરતિ, પજાનન્તો પઞ્ઞાય ચરતિ, વિજાનન્તો વિઞ્ઞાણચરિયાય ચરતિ. એવં પટિપન્નસ્સ કુસલા ધમ્મા આયાપેન્તીતિ – આયતનચરિયાય ચરતિ. એવં પટિપન્નો વિસેસમધિગચ્છતીતિ – વિસેસચરિયાય ચરતિ. ઇમા અટ્ઠ ચરિયાયો.

અપરાપિ અટ્ઠ ચરિયાયો – દસ્સનચરિયા ચ સમ્માદિટ્ઠિયા, અભિરોપનચરિયા ચ સમ્માસઙ્કપ્પસ્સ , પરિગ્ગહચરિયા ચ સમ્માવાચાય, સમુટ્ઠાનચરિયા ચ સમ્માકમ્મન્તસ્સ, વોદાનચરિયા ચ સમ્માઆજીવસ્સ, પગ્ગહચરિયા ચ સમ્માવાયામસ્સ, ઉપટ્ઠાનચરિયા ચ સમ્માસતિયા, અવિક્ખેપચરિયા ચ સમ્માસમાધિસ્સ. ઇમા અટ્ઠ ચરિયાયો.

ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ યથા ખગ્ગસ્સ નામ વિસાણં એકં હોતિ અદુતિયં, એવમેવ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો તક્કપ્પો તસ્સદિસો તપ્પટિભાગો. યથા અતિલોણં વુચ્ચતિ લોણકપ્પો, અતિતિત્તકં વુચ્ચતિ તિત્તકપ્પો, અતિમધુરં વુચ્ચતિ

મધુરકપ્પો, અતિઉણ્હં વુચ્ચતિ અગ્ગિકપ્પો , અતિસીતલં વુચ્ચતિ હિમકપ્પો, મહાઉદકક્ખન્ધો વુચ્ચતિ સમુદ્દકપ્પો, મહાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો સાવકો વુચ્ચતિ સત્થુકપ્પોતિ; એવમેવ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો તત્થ તક્કપ્પો તસ્સદિસો તપ્પટિભાગો એકો અદુતિયો મુત્તબન્ધનો સમ્મા લોકે ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

"સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં, અવિહેઠયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસં;
ન પુત્તમિચ્છેય્ય કુતો સહાયં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો"તિ.

૧૨૨.સંસગ્ગજાતસ્સ ભવન્તિ સ્નેહા, સ્નેહન્વયં દુક્ખમિદં પહોતિ;
આદીનવં સ્નેહજં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

સંસગ્ગજાતસ્સ ભવન્તિ સ્નેહાતિ. **સંસગ્ગા**તિ દ્વે સંસગ્ગા – દસ્સનસંસગ્ગો ચ સવનસંસગ્ગો ચ. કતમો દસ્સનસંસગ્ગો? ઇધેકચ્ચો પસ્સતિ ઇત્થિં વા કુમારિં વા અભિરૂપં દસ્સનીયં પાસાદિકં પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતં. દિસ્વા પસ્સિત્વા અનુબ્યઞ્જનસો નિમિત્તં ગણ્હાતિ – કેસા વા સોભના [સોભણા (સ્યા॰)] મુખં વા સોભનં અક્ખી વા સોભના કણ્ણા વા સોભના નાસા વા સોભના ઓટ્ઠા વા સોભના દન્તા વા સોભના મુખં વા સોભનં ગીવા વા સોભના થના વા સોભના ઉરં વા સોભનં ઉદરં વા સોભનં કટિ વા સોભના ઊરૂ વા સોભના જઙ્ઘા વા સોભના હત્થા વા સોભના પાદા વા સોભના અઙ્ગુલિયો વા સોભના નખા વા સોભનાતિ. દિસ્વા પસ્સિત્વા અભિનન્દતિ અભિવદતિ અભિપત્થેતિ અનુપ્પાદેતિ [અનુસ્સરતિ (ક॰)] અનુબન્ધતિ રાગબન્ધનં – અયં દસ્સનસંસગ્ગો.

કતમો સવનસંસગ્ગો? ઇધેકચ્ચો સુણાતિ – "અસુકસ્મિં નામ ગામે વા નિગમે વા ઇત્થી વા કુમારી વા અભિરૂપા દસ્સનીયા પાસાદિકા પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા"તિ . સુત્વા સુણિત્વા અભિનન્દતિ અભિવદતિ અભિપત્થેતિ અનુપ્પાદેતિ અનુબન્ધતિ રાગબન્ધનં – અયં સવનસંસગ્ગો.

સ્નેહાતિ દ્વે સ્નેહા – તણ્હાસ્નેહો ચ દિટ્ઠિસ્નેહો ચ. કતમો તણ્હાસ્નેહો? યાવતા તણ્હાસઙ્ખાતેન સીમકતં [સીમકતં મરિયાદિકતં (સ્યા॰)] ઓધિકતં પરિયન્તિકતં પરિગ્ગહિતં મમાયિતં – "ઇદં મમ, એતં મમ, એત્તકં મમ, એત્તાવતા મમ". રૂપા સદ્દા ગન્ધા રસા ફોટ્ઠબ્બા અત્થરણા પાવુરણા દાસિદાસા અજેળકા કુક્કુટસૂકરા હત્થિગવાસ્સવળવા ખેત્તં વત્થુ હિરઞ્ઞં સુવણ્ણં ગામનિગમરાજધાનિયો રટ્ઠઞ્ચ જનપદો ચ કોસો ચ કોટ્ઠાગારઞ્ચ, કેવલમ્પિ મહાપથવિં તણ્હાવસેન મમાયતિ, યાવતા અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતં – અયં તણ્હાસ્નેહો.

કતમો દિટ્ઠિસ્નેહો? વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ, દસવત્થુકા મિચ્છાદિટ્ઠિ, દસવત્થુકા અન્તગ્ગાહિકાદિટ્ઠિ. યા એવરૂપા દિટ્ઠિ દિટ્ઠિગતં દિટ્ઠિગહનં દિટ્ઠિકન્તારો દિટ્ઠિવિસૂકાયિકં દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં દિટ્ઠિસંયોજનં ગાહો પટિગ્ગાહો [પતિટ્ઠાહો (ક॰)] અભિનિવેસો પરામાસો કુમ્મગ્ગો મિચ્છાપથો મિચ્છત્તં તિત્થાયતનં વિપરિયાસગ્ગાહો વિપરીતગ્ગાહો વિપલ્લાસગ્ગાહો મિચ્છાગાહો અયાથાવકસ્મિં યાથાવકન્તિ ગાહો, યાવતા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ – અયં દિટ્ઠિસ્નેહો.

સંસગ્ગજાતસ્સ ભવન્તિ સ્નેહાતિ દસ્સનસંસગ્ગપચ્ચયા ચ સવનસંસગ્ગપચ્ચયા ચ તણ્હાસ્નેહો ચ દિટ્ઠિસ્નેહો ચ ભવન્તિ સમ્ભવન્તિ જાયન્તિ સઞ્જાયન્તિ નિબ્બત્તન્તિ અભિનિબ્બત્તન્તિ પાતુભવન્તીતિ – સંસગ્ગજાતસ્સ

ભવન્તિ સ્નેહા.

સ્નેહન્વયં દુક્ખમિદં પહોતીતિ. સ્નેહોતિ દ્વે સ્નેહા – તણ્હાસ્નેહો ચ દિટ્ઠિસ્નેહો ચ…પે॰… અયં તણ્હાસ્નેહો… પે॰… અયં દિટ્ઠિસ્નેહો. **દુક્ખમિદં પહોતીતિ** ઇધેકચ્ચો કાયેન દુચ્ચરિતં ચરતિ, વાચાય દુચ્ચરિતં ચરતિ, મનસા દુચ્ચરિતં ચરતિ, પાણમ્પિ હનતિ, અદિન્નમ્પિ આદિયતિ, સન્ધિમ્પિ છિન્દતિ, નિલ્લોપમ્પિ [વિલોપમ્પિ (સ્યા॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૧૭૦] હરતિ, એકાગારિકમ્પિ કરોતિ, પરિપન્થેપિ તિટ્ઠતિ, પરદારમ્પિ ગચ્છતિ, મુસાપિ ભણતિ. તમેનં ગહેત્વા રઞ્ઞો દસ્સેન્તિ – ''અયં, દેવ, ચોરો આગુચારી. ઇમસ્સ યં ઇચ્છસિ તં દણ્ડં પણેહી''તિ. તમેનં રાજા તં પરિભાસતિ. સો પરિભાસપચ્ચયાપિ દુક્ખં દોમનસ્સં [દુક્ખદોમનસ્સં (સ્યા॰)] પટિસંવેદેતિ. એતં ભયં દુક્ખં દોમનસ્સં કુતો જાતં? તસ્સ સ્નેહપચ્ચયા ચ નન્દિપચ્ચયા ચ રાગપચ્ચયા ચ નન્દિરાગપચ્ચયા ચ જાતં.

એત્તકેનપિ રાજા ન તુસ્સતિ. તમેનં રાજા બન્ધાપેતિ – અન્દુબન્ધનેન વા રજ્જુબન્ધનેન વા સઙ્ખલિકબન્ધનેન વા વેત્તબન્ધનેન વા લતાબન્ધનેન વા પક્ખેપબન્ધનેન વા પરિક્ખેપબન્ધનેન વા ગામબન્ધનેન વા નિગમબન્ધનેન વા રટ્ઠબન્ધનેન વા જનપદબન્ધનેન વા, અન્તમસો સવચનીયમ્પિ કરોતિ – ''ન તે લબ્ભા ઇતો પક્કમિતુ''ન્તિ. સો બન્ધનપચ્ચયાપિ દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતિ. એતં ભયં દુક્ખં દોમનસ્સં કુતો જાતં? તસ્સ સ્નેહપચ્ચયા ચ નન્દિપચ્ચયા ચ રાગપચ્ચયા ચ નન્દિરાગપચ્ચયા ચ જાતં.

એત્તકેનપિ રાજા ન તુસ્સતિ. તમેનં રાજા તસ્સેવ [તસ્સ (સ્યા॰)] ધનં આહરાપેતિ – સતં વા સહસ્સં વા સતસહસ્સં વા. સો ધનજાનિપચ્ચયાપિ દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતિ. એતં ભયં દુક્ખં દોમનસ્સં કુતો જાતં? તસ્સ સ્નેહપચ્ચયા ચ નન્દિપચ્ચયા ચ રાગપચ્ચયા ચ નન્દિરાગપચ્ચયા ચ જાતં.

એત્તકેનપિ રાજા ન તુસ્સતિ. તમેનં રાજા વિવિધા કમ્મકારણા [વિવિધાનિ કમ્મકરણાનિ (ક॰)] કારાપેતિ – કસાહિપિ તાળેતિ, વેત્તેહિપિ તાળેતિ, અડ્ઢદણ્ડેહિપિ તાળેતિ, હત્થમ્પિ છિન્દતિ, પાદમ્પિ છિન્દતિ, હત્થપાદમ્પિ છિન્દતિ, કણ્ણમ્પિ છિન્દતિ, નાસમ્પિ છિન્દતિ, કણ્ણનાસમ્પિ છિન્દતિ, બિલઙ્ગથાલિકમ્પિ કરોતિ, સઙ્ખમુણ્ડિકમ્પિ કરોતિ , રાહુમુખમ્પિ કરોતિ, જોતિમાલિકમ્પિ કરોતિ, હત્થપજ્જોતિકમ્પિ કરોતિ, એરકવત્તિકમ્પિ [એરકવટ્ટિકમ્પિ (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૯] કરોતિ, ચીરકવાસિકમ્પિ કરોતિ, એણેય્યકમ્પિ કરોતિ, બળિસમંસિકમ્પિ કરોતિ, કહાપણિકમ્પિ કરોતિ, ખારાપતચ્છિકમ્પિ [ખારાપટિચ્છિકમ્પિ (ક॰)] કરોતિ, પલિઘપરિવત્તિકમ્પિ કરોતિ, પલાલપીઠકમ્પિ કરોતિ, તત્તેનપિ તેલેન ઓસિઞ્ચતિ, સુનખેહિપિ ખાદાપેતિ, જીવન્તમ્પિ સૂલે ઉત્તાસેતિ, અસિનાપિ સીસં છિન્દતિ. સો કમ્મકારણપચ્ચયાપિ દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતિ. એતં ભયં દુક્ખં દોમનસ્સં કુતો જાતં? તસ્સ સ્નેહપચ્ચયા ચ નન્દિપચ્ચયા ચ રાગપચ્ચયા ચ નન્દિરાગપચ્ચયા ચ જાતં. રાજા ઇમેસં ચતુન્નં દણ્ડાનં ઇસ્સરો.

સો સકેન કમ્મેન કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જતિ. તમેનં નિરયપાલા પઞ્ચવિધબન્ધનં નામ કમ્મકારણં કરોન્તિ [કારેન્તિ (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૩.૨૬૭] – તત્તં અયોખિલં હત્થે ગમેન્તિ, તત્તં અયોખિલં દુતિયે હત્થે ગમેન્તિ, તત્તં અયોખિલં પાદે ગમેન્તિ, તત્તં અયોખિલં દુતિયે પાદે ગમેન્તિ, તત્તં અયોખિલં મજ્ઝે ઉરસ્મિં ગમેન્તિ. સો તત્થ દુક્ખા તિબ્બા [તિપ્પા (સ્યા॰)] ખરા કટુકા વેદના વેદેતિ; ન ચ તાવ કાલં કરોતિ યાવ ન તં પાપકમ્મં બ્યન્તીહોતિ. એતં ભયં દુક્ખં દોમનસ્સં કુતો જાતં? તસ્સ સ્નેહપચ્ચયા ચ નન્દિપચ્ચયા ચ રાગપચ્ચયા ચ નન્દિરાગપચ્ચયા ચ જાતં.

તમેનં નિરયપાલા સંવેસેત્વા [સંવેસિત્વા (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૩.૨૬૭] કુઠારીહિ [કુધારીહિ (સ્યા॰ ક॰)] તચ્છન્તિ…પે॰… તમેનં નિરયપાલા ઉદ્ધંપાદં અધોસિરં ગહેત્વા વાસીહિ તચ્છન્તિ. તમેનં નિરયપાલા રથે યોજેત્વા આદિત્તાય પથવિયા સમ્પજ્જલિતાય સજોતિભૂતાય [સઞ્જોતિભૂતાય (સ્યા॰)] સારેન્તિપિ પચ્ચાસારેન્તિપિ. તમેનં નિરયપાલા મહન્તં અઙ્ગારપબ્બતં આદિત્તં સમ્પજ્જલિતં સજોતિભૂતં આરોપેન્તિપિ ઓરોપેન્તિપિ. તમેનં નિરયપાલા ઉદ્ધંપાદં અધોસિરં ગહેત્વા તત્તાય લોહકુમ્ભિયા પક્ખિપન્તિ આદિત્તાય સમ્પજ્જલિતાય સજોતિભૂતાય. સો તત્થ ફેણુદ્દેહકં પચ્ચતિ. સો તત્થ ફેણુદ્દેહકં પચ્ચમાનો સકિમ્પિ ઉદ્ધં ગચ્છતિ, સકિમ્પિ અધો ગચ્છતિ, સકિમ્પિ તિરિયં ગચ્છતિ. સો તત્થ દુક્ખા તિબ્બા ખરા કટુકા વેદના વેદેતિ; ન ચ તાવ કાલઙ્કરોતિ યાવ ન તં પાપકમ્મં બ્યન્તીહોતિ. એતં ભયં દુક્ખં દોમનસ્સં કુતો જાતં? તસ્સ સ્નેહપચ્ચયા ચ નન્દિપચ્ચયા ચ રાગપચ્ચયા ચ નન્દિરાગપચ્ચયા ચ જાતં.

તમેનં નિરયપાલા મહાનિરયે પક્ખિપન્તિ. સો ખો પન મહાનિરયો –

ચતુક્કણ્ણો ચતુદ્વારો, વિભત્તો ભાગસો મિતો;
અયોપાકારપરિયન્તો, અયસા પટિકુજ્જિતો.

તસ્સ અયોમયા ભૂમિ, જલિતા તેજસા યુતા;
સમન્તા યોજનસતં, ફરિત્વા તિટ્ઠતિ સબ્બદા.

કદરિયાતપના [કદરિયા તાપના (ક॰) મહાનિ॰ ૧૭૦] ઘોરા, અચ્ચિમન્તો દુરાસદા;
લોમહંસનરૂપા ચ, ભેસ્મા પટિભયા દુખા.

પુરત્થિમાય ચ ભિત્તિયા, અચ્ચિક્ખન્ધો સમુટ્ઠિતો;
ડહન્તો પાપકમ્મન્તે, પચ્છિમાય પટિહઞ્ઞતિ.

પચ્છિમાય ચ ભિત્તિયા, અચ્ચિક્ખન્ધો સમુટ્ઠિતો;
ડહન્તો પાપકમ્મન્તે, પુરિમાય પટિહઞ્ઞતિ.

દક્ખિણાય ચ ભિત્તિયા, અચ્ચિક્ખન્ધો સમુટ્ઠિતો;
ડહન્તો પાપકમ્મન્તે, ઉત્તરાય પટિહઞ્ઞતિ.

ઉત્તરાય ચ ભિત્તિયા, અચ્ચિક્ખન્ધો સમુટ્ઠિતો;
ડહન્તો પાપકમ્મન્તે, દક્ખિણાય પટિહઞ્ઞતિ.

હેટ્ઠતો ચ સમુટ્ઠાય, અચ્ચિક્ખન્ધો ભયાનકો;
ડહન્તો પાપકમ્મન્તે, છદનસ્મિં પટિહઞ્ઞતિ.

છદનમ્હા સમુટ્ઠાય, અચ્ચિક્ખન્ધો ભયાનકો;
ડહન્તો પાપકમ્મન્તે, ભૂમિયં પટિહઞ્ઞતિ.

अयोकपालमादित्तं, सन्तत्तं जलितं यथा;
एवं अवीचिनिरयो, हेट्ठा उपरि पस्सतो.

तत्थ सत्ता महालुद्दा, महाकिब्बिसकारिनो;
अच्चन्तपापकम्मन्ता, पच्चन्ति न च मिय्यरे [मीयरे (क॰)].

जातवेदसमो कायो, तेसं निरयवासिनं;
पस्स कम्मानं दळ्हत्तं, न भस्मा होति नपि मसि.

पुरत्थिमेनपि धावन्ति, ततो धावन्ति पच्छिमं;
उत्तरेनपि धावन्ति, ततो धावन्ति दक्खिणं.

यं यं दिसं पधावन्ति, तं तं द्वारं पिधीयति;
अभिनिक्खमितासा ते, सत्ता मोक्खगवेसिनो.

न ते ततो निक्खमितुं, लभन्ति कम्मपच्चया;
तेसञ्च पापकम्मन्तं, अविपक्कं कतं बहुन्ति.

एतं भयं दुक्खं दोमनस्सं कुतो जातं? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जातं.

यानि च नेरयिकानि दुक्खानि यानि च तिरच्छानयोनिकानि दुक्खानि यानि च पेत्तिविसयिकानि दुक्खानि यानि च मानुसिकानि दुक्खानि, तानि कुतो जातानि कुतो सञ्जातानि कुतो निब्बत्तानि कुतो अभिनिब्बत्तानि कुतो पातुभूतानि? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च भवन्ति सम्भवन्ति जायन्ति सञ्जायन्ति निब्बत्तन्ति अभिनिब्बत्तन्ति पातुभवन्तीति – स्नेहन्वयं दुक्खमिदं पहोति.

आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानोति. **स्नेहो**ति द्वे स्नेहा – तण्हास्नेहो च दिट्ठिस्नेहो च…पे॰… अयं तण्हास्नेहो… पे॰… अयं दिट्ठिस्नेहो. **आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो**ति तण्हास्नेहो च दिट्ठिस्नेहो च आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो दक्खमानो ओलोकयमानो निज्झायमानो उपपरिक्खमानोति – आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो, एको चरे खग्गविसाणकप्पो. तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो –

''संसग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा, स्नेहन्वयं दुक्खमिदं पहोति;
आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो, एको चरे खग्गविसाणकप्पो''ति.

१२३मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो, हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तो [पटिबन्धचित्तो (क॰)] ;
एतं भयं सन्थवे [सन्धवे (क॰)] **पेक्खमानो, एको चरे खग्गविसाणकप्पो.**

मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो, हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तोति. **मित्ता**ति द्वे मित्ता – अगारिकमित्तो च अनागारिकमित्तो [पब्बजितमित्तो (क॰) एवमुपरिपि] च. कतमो अगारिकमित्तो? इधेकच्चो दुद्ददं ददाति,

દુચ્ચજં ચજતિ, દુક્કરં કરોતિ, દુક્ખમં ખમતિ, ગુય્હમસ્સ આચિક્ખતિ, ગુય્હમસ્સ પરિગૂહતિ [પરિગુય્હતિ (સ્યા॰ ક॰)], આપદાસુ ન વિજહતિ, જીવિતમ્પિસ્સ અત્થાય પરિચ્ચત્તં હોતિ, ખીણે નાતિમઞ્ઞતિ – અયં અગારિકમિત્તો.

કતમો અનાગારિકમિત્તો? ઇધ ભિક્ખુ પિયો ચ હોતિ મનાપો ચ ગરુ ચ ભાવનીયો ચ વત્તા ચ વચનક્ખમો ચ ગમ્ભીરઞ્ચ કથં કત્તા, નો ચ અટ્ઠાને નિયોજેતિ અધિસીલે સમાદપેતિ, ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં ભાવનાનુયોગે સમાદપેતિ, ચતુન્નં સમ્મપ્પધાનાનં…પે॰… ચતુન્નં ઇદ્ધિપાદાનં… પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં… પઞ્ચન્નં બલાનં… સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં… અરિયસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સ ભાવનાનુયોગે સમાદપેતિ – અયં અનાગારિકમિત્તો.

સુહજ્જા વુચ્ચન્તિ યેહિ સહ આગમનં ફાસુ ગમનં ફાસુ ઠાનં ફાસુ નિસજ્જનં [નિસજ્જા (ક॰)] ફાસુ સયનં ફાસુ આલપનં ફાસુ સલ્લપનં ફાસુ ઉલ્લપનં ફાસુ સમુલ્લપનં ફાસુ. **મિત્તે સુહજ્જે અનુકમ્પમાનો હાપેતિ અત્થન્તિ** મિત્તે ચ સુહજ્જે ચ સન્દિટ્ઠે ચ સમ્ભત્તે ચ સહાયે ચ અનુકમ્પમાનો અનુપેક્ખમાનો અનુગણ્હમાનો અત્તત્થમ્પિ પરત્થમ્પિ ઉભયત્થમ્પિ હાપેતિ, દિટ્ઠધમ્મિકમ્પિ અત્થં હાપેતિ, સમ્પરાયિકમ્પિ અત્થં હાપેતિ, પરમત્થમ્પિ હાપેતિ પહાપેતિ પરિહાપેતિ પરિધંસેતિ પરિવજ્જેતિ [પરિસજ્જેતિ (સ્યા॰)] અન્તરધાપેતીતિ – મિત્તે સુહજ્જે અનુકમ્પમાનો હાપેતિ અત્થં.

પટિબદ્ધચિત્તોતિ દ્વીહિ કારણેહિ પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ – અત્તાનં વા નીચં ઠપેન્તો પરં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, અત્તાનં વા ઉચ્ચં ઠપેન્તો પરં નીચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ. કથં અત્તાનં નીચં ઠપેન્તો પરં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ? તુમ્હે મે બહૂપકારા, અહં તુમ્હે નિસ્સાય લભામિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં. યમ્પિ [યેપિ (ક॰) એવં ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૫૧] મે અઞ્ઞે દાતું વા કાતું વા મઞ્ઞન્તિ તુમ્હે નિસ્સાય તુમ્હે સમ્પસ્સન્તા. યમ્પિ મે પોરાણં માતાપેત્તિકં નામગોત્તં, તમ્પિ મે અન્તરહિતં. તુમ્હેહિ અહં ઞાયામિ – અસુકસ્સ કુલુપકો, અસુકાય કુલુપકોતિ . એવં અત્તાનં નીચં ઠપેન્તો પરં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ.

કથં અત્તાનં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પરં નીચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ? અહં તુમ્હાકં બહૂપકારો, તુમ્હે મં આગમ્મ બુદ્ધં સરણં ગતા, ધમ્મં સરણં ગતા, સઙ્ઘં સરણં ગતા, પાણાતિપાતા પટિવિરતા, અદિન્નાદાના પટિવિરતા, કામેસુમિચ્છાચારા પટિવિરતા, મુસાવાદા પટિવિરતા, સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના પટિવિરતા; અહં તુમ્હાકં ઉદ્દેસં દેમિ, પરિપુચ્છં દેમિ, ઉપોસથં આચિક્ખામિ, નવકમ્મં અધિટ્ઠામિ. અથ પન તુમ્હે મં ઉજ્ઝિત્વા [પરિચ્ચજિત્વા (સ્યા॰)] અઞ્ઞે સક્કરોથ ગરું કરોથ માનેથ પૂજેથાતિ. એવં અત્તાનં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પરં નીચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતીતિ – મિત્તે સુહજ્જે અનુકમ્પમાનો, હાપેતિ અત્થં પટિબદ્ધચિત્તો.

એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનોતિ. **ભયન્તિ** જાતિભયં જરાભયં બ્યાધિભયં મરણભયં રાજભયં ચોરભયં અગ્ગિભયં ઉદકભયં અત્તાનુવાદભયં પરાનુવાદભયં દણ્ડભયં દુગ્ગતિભયં ઊમિભયં કુમ્ભિલભયં આવટ્ટભયં સુસુમારભયં [સુંસુમારભયં (સ્યા॰)] આજીવિકભયં અસિલોકભયં પરિસસારજ્જભયં મદનભયં ભયાનકં છમ્ભિતત્તં લોમહંસો ચેતસો ઉબ્બેગો ઉત્રાસો. **સન્થવે**તિ દ્વે સન્થવા – તણ્હાસન્થવો ચ દિટ્ઠિસન્થવો ચ…પે॰… અયં તણ્હાસન્થવો…પે॰… અયં દિટ્ઠિસન્થવો. **એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનો**તિ એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનો દક્ખમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનોતિ – એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘મિત્તે સુહજ્જે અનુકમ્પમાનો, હાપેતિ અત્થં પટિબદ્ધચિત્તો;
એતં ભયં સન્થવે પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૨૪.વંસો વિસાલોવ યથા વિસત્તો, પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા;
વંસક્કળીરોવ [વંસે કળીરોવ (ક॰)] **અસજ્જમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

વંસો વિસાલોવ યથા વિસત્તોતિ વંસો વુચ્ચતિ વેળુગુમ્બો. યથા વેળુગુમ્બસ્મિં પોરાણકા વંસા સત્તા [વેળુગુમ્બસ્મિં કણ્ટકા જટિતા સંસિબ્બિતા (સ્યા॰)] વિસત્તા આસત્તા લગ્ગા લગ્ગિતા પલિબુદ્ધા, એવમેવ વિસત્તિકા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો અનુનયો અનુરોધો નન્દી નન્દિરાગો ચિત્તસ્સ સારાગો ઇચ્છા મુચ્છા અજ્ઝોસાનં ગેધો પલિગેધો સઙ્ગો પઙ્કો એજા માયા જનિકા સઞ્જનની સિબ્બિની જાલિની સરિતા વિસત્તિકા સુત્તં વિસટા આયૂહની દુતિયા પણિધિ ભવનેત્તિ વનં વનથો સન્થવો સિનેહો અપેક્ખા પટિબન્ધુ આસા આસીસના આસીસિતત્તં રૂપાસા સદ્દાસા ગન્ધાસા રસાસા ફોટ્ઠબ્બાસા લાભાસા ધનાસા પુત્તાસા જીવિતાસા જપ્પા પજપ્પા અભિજપ્પા જપ્પના જપ્પિતત્તં લોલુપ્પં લોલુપ્પાયના લોલુપ્પાયિતત્તં પુચ્છઞ્જિકતા સાધુકમ્યતા અધમ્મરાગો વિસમલોભો નિકન્તિ નિકામના પત્થના પિહના સમ્પત્થના કામતણ્હા ભવતણ્હા વિભવતણ્હા રૂપતણ્હા અરૂપતણ્હા નિરોધતણ્હા રૂપતણ્હા સદ્દતણ્હા ગન્ધતણ્હા રસતણ્હા ફોટ્ઠબ્બતણ્હા ધમ્મતણ્હા ઓઘો યોગો ગન્થો ઉપાદાનં આવરણં નીવરણં છદનં બન્ધનં ઉપક્કિલેસો અનુસયો પરિયુટ્ઠાનં લતા વેવિચ્છં દુક્ખમૂલં દુક્ખનિદાનં દુક્ખપ્પભવો મારપાસો મારબળિસં મારવિસયો મારનિવાસો મારબન્ધનં તણ્હાનદી તણ્હાજાલં તણ્હાગદ્દુલં તણ્હાસમુદ્દો અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં.

વિસત્તિકાતિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા? વિસાલાતિ વિસત્તિકા વિસતાતિ વિસત્તિકા, વિસટાતિ વિસત્તિકા, વિસમાતિ વિસત્તિકા, વિસક્કતીતિ વિસત્તિકા, વિસંહરતીતિ વિસત્તિકા, વિસંવાદિકાતિ વિસત્તિકા, વિસમૂલાતિ વિસત્તિકા, વિસફલાતિ વિસત્તિકા, વિસપરિભોગાતિ વિસત્તિકા. વિસાલા વા પન તણ્હા રૂપે સદ્દે ગન્ધે રસે ફોટ્ઠબ્બે કુલે ગણે આવાસે લાભે યસે પસંસાય સુખે ચીવરે પિણ્ડપાતે સેનાસને ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારે કામધાતુયા રૂપધાતુયા અરૂપધાતુયા કામભવે રૂપભવે અરૂપભવે સઞ્ઞાભવે અસઞ્ઞાભવે નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવે એકવોકારભવે ચતુવોકારભવે પઞ્ચવોકારભવે અતીતે અનાગતે પચ્ચુપ્પન્ને દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ વિસતા વિત્થતાતિ – વિસત્તિકાતિ – વંસો વિસાલોવ યથા વિસત્તો.

પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખાતિ. **પુત્તા**તિ ચત્તારો પુત્તા – અત્રજો પુત્તો, ખેત્તજો પુત્તો, દિન્નકો પુત્તો, અન્તેવાસિકો પુત્તો. દારા વુચ્ચન્તિ ભરિયાયો. અપેક્ખા વુચ્ચન્તિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલન્તિ – પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા.

વંસક્કળીરોવ અસજ્જમાનોતિ વંસો વુચ્ચતિ વેળુગુમ્બો. યથા વેળુગુમ્બસ્મિં તરુણકા કળીરકા [તરુણકળીરા (સ્યા॰)] અસત્તા અલગ્ગા અગધિતા [અપલિવેઠિતા (સ્યા॰)] અપલિબુદ્ધા નિક્ખન્તા નિસ્સટા વિપ્પમુત્તા એવમેવ. **સજ્જા**તિ દ્વે સજ્જના – તણ્હાસજ્જના ચ દિટ્ઠિસજ્જના ચ...પે॰... અયં તણ્હાસજ્જના...પે॰... અયં દિટ્ઠિસજ્જના. તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ તણ્હાસજ્જના પહીના, દિટ્ઠિસજ્જના પટિનિસ્સટ્ઠા. તણ્હાસજ્જનાય પહીનત્તા દિટ્ઠિસજ્જનાય પટિનિસ્સટ્ઠત્તા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો રૂપે ન સજ્જતિ સદ્દે ન સજ્જતિ ગન્ધે ન સજ્જતિ રસે ન સજ્જતિ ફોટ્ઠબ્બે ન સજ્જતિ કુલે...પે॰... ગણે... આવાસે... લાભે... યસે... પસંસાય... સુખે... ચીવરે...

પિણ્ડપાતે... સેનાસને... ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારે... કામધાતુયા... રૂપધાતુયા... અરૂપધાતુયા... કામભવે... રૂપભવે... અરૂપભવે... સઞ્ઞાભવે... અસઞ્ઞાભવે... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાભવે... એકવોકારભવે... ચતુવોકારભવે... પઞ્ચવોકારભવે... અતીતે... અનાગતે... પચ્ચુપ્પન્ને... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ ન સજ્જતિ ન ગણ્હાતિ ન બજ્ઝતિ ન પલિબજ્ઝતિ ન મુચ્છતિ; નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – વંસક્કળીરોવ અસજ્જમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''વંસો વિસાલોવ યથા વિસત્તો, પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા;
> વંસક્કળીરોવ અસજ્જમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૨૫મિગો અરઞ્ઞમ્હિ યથા અબદ્ધો [અબન્ધો (સ્યા॰ ક॰)], **યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય;**
વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

મિગો અરઞ્ઞમ્હિ યથા અબદ્ધો, યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાયાતિ. મિગોતિ દ્વે મિગા – એણિમિગો ચ પસદમિગો ચ. યથા આરઞ્ઞિકો [આરઞ્ઞકો (સ્યા॰ ક॰)] મિગો અરઞ્ઞે પવને ચરમાનો [અરઞ્ઞે વસમાનો (સ્યા॰)] વિસ્સત્થો ગચ્છતિ વિસ્સત્થો તિટ્ઠતિ વિસ્સત્થો નિસીદતિ વિસ્સત્થો સેય્યં કપ્પેતિ.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, આરઞ્ઞિકો મિગો અરઞ્ઞે પવને ચરમાનો વિસ્સત્થો ગચ્છતિ વિસ્સત્થો તિટ્ઠતિ વિસ્સત્થો નિસીદતિ વિસ્સત્થો સેય્યં કપ્પેતિ. તં કિસ્સ હેતુ? અનાપાથગતો, ભિક્ખવે, લુદ્દસ્સ. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખં પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, 'ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં [પરં (ક॰) મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧] વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો'.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા અજ્ઝત્તં સમ્પસાદનં ચેતસો એકોદિભાવં અવિતક્કં અવિચારં સમાધિજં પીતિસુખં દુતિયં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ . અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, 'ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો'.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પીતિયા ચ વિરાગા ઉપેક્ખકો ચ વિહરતિ સતો ચ સમ્પજાનો સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેતિ, યં તં અરિયા આચિક્ખન્તિ 'ઉપેક્ખકો સતિમા સુખવિહારી'તિ તતિયં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, 'ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો'.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સુખસ્સ ચ પહાના દુક્ખસ્સ ચ પહાના પુબ્બેવ સોમનસ્સદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમા અદુક્ખમસુખં ઉપેક્ખાસતિપારિસુદ્ધિં ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, 'ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો'.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનં સમતિક્કમા પટિઘસઞ્ઞાનં અત્થઙ્ગમા નાનત્તસઞ્ઞાનં અમનસિકારા 'અનન્તો આકાસો'તિ આકાસાનઞ્ચાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, 'ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો'.

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે , ભિક્ખુ સબ્બસો આકાસાનઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મ ‘અનન્તં વિઞ્ઞાણ’ન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ...પે॰....

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સબ્બસો વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મ ‘નત્થિ કિઞ્ચી’તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ...પે॰....

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સબ્બસો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સમતિક્કમ્મ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ...પે॰....

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સબ્બસો નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમતિક્કમ્મ સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ. અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ‘ભિક્ખુ અન્ધમકાસિ મારં, અપદં વધિત્વા મારચક્ખું અદસ્સનં ગતો પાપિમતો’, તિણ્ણો લોકે વિસત્તિકં. સો વિસ્સત્થો ગચ્છતિ વિસ્સત્થો તિટ્ઠતિ વિસ્સત્થો નિસીદતિ વિસ્સત્થો સેય્યં કપ્પેતિ. તં કિસ્સ હેતુ? અનાપાથગતો, ભિક્ખવે, પાપિમતો’’તિ – મિગો અરઞ્ઞમ્હિ યથા અબદ્ધો, યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય.

વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનોતિ. **વિઞ્ઞૂ**તિ પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **નરો**તિ સત્તો માણવો પોસો પુગ્ગલો જીવો જાગુ જન્તુ ઇન્દગુ મનુજો. **સેરી**તિ દ્વે સેરી – ધમ્મોપિ સેરી પુગ્ગલોપિ સેરી. કતમો ધમ્મો સેરી? ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ચત્તારો સમ્મપ્પધાના ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો – અયં ધમ્મો સેરી. કતમો પુગ્ગલો સેરી? યો ઇમિના સેરિના ધમ્મેન સમન્નાગતો, સો વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સેરી. **વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનો**તિ વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં ધમ્મં પેક્ખમાનો, દક્ખમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનોતિ – વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘મિગો અરઞ્ઞમ્હિ યથા અબદ્ધો, યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય;
> વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૨૬.આમન્તના હોતિ સહાયમજ્ઝે, વાસે ઠાને ગમને ચારિકાય;
અનભિજ્ઝિતં સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

આમન્તના હોતિ સહાયમજ્ઝે, વાસે ઠાને ગમને ચારિકાયાતિ સહાયા વુચ્ચન્તિ યેહિ સહ આગમનં ફાસુ ગમનં ફાસુ ગમનાગમનં ફાસુ ઠાનં ફાસુ નિસજ્જનં ફાસુ સયનં ફાસુ આલપનં ફાસુ સલ્લપનં ફાસુ ઉલ્લપનં ફાસુ સમુલ્લપનં ફાસુ. **આમન્તના હોતિ સહાયમજ્ઝે, વાસે ઠાને ગમને ચારિકાયા**તિ સહાયમજ્ઝે વાસેપિ ઠાનેપિ ગમનેપિ ચારિકાયપિ અત્તત્થમન્તના પરત્થમન્તના ઉભયત્થમન્તના દિટ્ઠધમ્મિકત્થમન્તના સમ્પરાયિકત્થમન્તના પરમત્થમન્તના [ઉભયત્થમન્તના (ક॰)] તિ – આમન્તના હોતિ સહાયમજ્ઝે, વાસે ઠાને ગમને ચારિકાય.

અનભિજ્ઝિતં સેરિતં પેક્ખમાનોતિ અનભિજ્ઝિતં એતં વત્થુ બાલાનં અસપ્પુરિસાનં તિત્થિયાનં તિત્થિયસાવકાનં, યદિદં – ભણ્ડુકાસાયવત્થવસનતા. અભિજ્ઝિતં એતં વત્થુ પણ્ડિતાનં સપ્પુરિસાનં બુદ્ધસાવકાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનં, યદિદં – ભણ્ડુકાસાયવત્થવસનતા. **સેરી**તિ દ્વે સેરી – ધમ્મોપિ સેરી પુગ્ગલોપિ સેરી. કતમો ધમ્મો સેરી? ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ...પે॰... અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો – અયં ધમ્મો સેરી. કતમો પુગ્ગલો સેરી? યો ઇમિના

સેરિના ધમ્મેન સમન્નાગતો, સો વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સેરી. **અનભિજ્ઝિતં સેરિતં પેક્ખમાનો**તિ સેરિતં ધમ્મં પેક્ખમાનો દક્ખમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનોતિ – અનભિજ્ઝિતં સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''આમન્તના હોતિ સહાયમજ્ઝે, વાસે ઠાને ગમને ચારિકાય;
> અનભિજ્ઝિતં સેરિતં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૨૭ખિડ્ડા [ખિદ્ડા (ક॰)] **રતી હોતિ સહાયમજ્ઝે, પુત્તેસુ ચ વિપુલં હોતિ પેમં;**
પિયવિપ્પયોગં [વિપ્પયોગમ્પિ (ક॰)] **વિજિગુચ્છમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

ખિડ્ડા રતી હોતિ સહાયમજ્ઝેતિ. **ખિડ્ડા**તિ દ્વે ખિડ્ડા – કાયિકા ચ ખિડ્ડા વાચસિકા ચ ખિડ્ડા. કતમા કાયિકા ખિડ્ડા? હત્થીહિપિ કીળન્તિ, અસ્સેહિપિ કીળન્તિ, રથેહિપિ કીળન્તિ, ધનૂહિપિ કીળન્તિ, થરૂહિપિ કીળન્તિ, અટ્ઠપદેહિપિ કીળન્તિ, દસપદેહિપિ કીળન્તિ, આકાસેપિ કીળન્તિ, પરિહારપથેપિ કીળન્તિ, સન્તિકાયપિ કીળન્તિ, ખલિકાયપિ કીળન્તિ, ઘટિકાયપિ કીળન્તિ, સલાકહત્થેનપિ કીળન્તિ, અક્ખેનપિ કીળન્તિ, પઙ્ગચીરેનપિ કીળન્તિ, વઙ્કકેનપિ કીળન્તિ, મોક્ખચિકાયપિ કીળન્તિ, ચિઙ્ગુલકેનપિ કીળન્તિ, પત્તાળ્હકેનપિ કીળન્તિ, રથકેનપિ કીળન્તિ, ધનુકેનપિ કીળન્તિ, અક્ખરિકાયપિ કીળન્તિ, મનેસિકાયપિ કીળન્તિ, યથાવજ્જેનપિ કીળન્તિ. અયં કાયિકા ખિડ્ડા.

કતમા વાચસિકા ખિડ્ડા? મુખભેરિકં મુખાલમ્બરં મુખડિણ્ડિમકં [મુખદેણ્ડિમકં (સ્યા॰), મુખદિન્દિમકં (ક॰)] મુખચલિમકં મુખકેરકં [મુખભેરુકં (સ્યા॰)] મુખદદ્દરિકં નાટકં લાસં ગીતં દવકમ્મં. અયં વાચસિકા ખિડ્ડા.

રતીતિ અનુક્કણ્ઠિતાધિવચનમેતં રતીતિ. સહાયા વુચ્ચન્તિ યેહિ સહ આગમનં ફાસુ ગમનં ફાસુ ગમનાગમનં ફાસુ ઠાનં ફાસુ નિસજ્જનં ફાસુ સયનં ફાસુ આલપનં ફાસુ સલ્લપનં ફાસુ ઉલ્લપનં ફાસુ સમુલ્લપનં ફાસુ. **ખિડ્ડા રતી હોતિ સહાયમજ્ઝે**તિ ખિડ્ડા ચ રતિ ચ સહાયમજ્ઝે હોતીતિ – ખિડ્ડા રતી હોતિ સહાયમજ્ઝે.

પુત્તેસુ ચ વિપુલં હોતિ પેમન્તિ. **પુત્તા**તિ ચત્તારો પુત્તા – અત્રજો પુત્તો, ખેત્તજો પુત્તો , દિન્નકો પુત્તો, અન્તેવાસિકો પુત્તો. **પુત્તેસુ ચ વિપુલં હોતિં પેમ**ન્તિ પુત્તેસુ ચ અધિમત્તં હોતિ પેમન્તિ – પુત્તેસુ ચ વિપુલં હોતિ પેમં.

પિયવિપ્પયોગં વિજિગુચ્છમાનોતિ દ્વે પિયા – સત્તા વા સઙ્ખારા વા. કતમે સત્તા પિયા? ઇધ યસ્સ તે હોન્તિ અત્થકામા હિતકામા ફાસુકામા યોગક્ખેમકામા માતા વા પિતા વા ભાતા વા ભગિની વા પુત્તો વા ધીતા વા મિત્તા વા અમચ્ચા વા ઞાતી વા સાલોહિતા વા, ઇમે સત્તા પિયા.

કતમે સઙ્ખારા પિયા? મનાપિકા રૂપા મનાપિકા સદ્દા મનાપિકા ગન્ધા મનાપિકા રસા મનાપિકા ફોટ્ઠબ્બા, ઇમે સઙ્ખારા પિયા. **પિયવિપ્પયોગં વિજિગુચ્છમાનો**તિ પિયાનં વિપ્પયોગં વિજિગુચ્છમાનો અટ્ટિયમાનો હરાયમાનોતિ – પિયવિપ્પયોગં વિજિગુચ્છમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''ખિડ્ડા રતી હોતિ સહાયમજ્ઝે, પુત્તેસુ ચ વિપુલં હોતિ પેમં;
> પિયવિપ્પયોગં વિજિગુચ્છમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૨૮.ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ, સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન;
પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતીતિ. ચાતુદ્દિસોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ, તથા દુતિયં, તથા તતિયં, તથા ચતુત્થં. ઇતિ ઉદ્ધમધો તિરિયં સબ્બધિ સબ્બત્તતાય સબ્બાવન્તં લોકં મેત્તાસહગતેન ચેતસા વિપુલેન મહગ્ગતેન અપ્પમાણેન અવેરેન અબ્યાપજ્જેન [અબ્યાપજ્ઝેન (સ્યા॰) પસ્સ દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮] ફરિત્વા વિહરતિ. કરુણાસહગતેન…પે॰… મુદિતાસહગતેન…પે॰… ઉપેક્ખાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ, તથા દુતિયં, તથા તતિયં…પે॰… અબ્યાપજ્જેન ફરિત્વા વિહરતિ. **ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતી**તિ મેત્તાય ભાવિતત્તા યે પુરત્થિમાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા [અપ્પટિકુલા (બહૂસુ)] હોન્તિ, યે દક્ખિણાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ , યે પચ્છિમાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે ઉત્તરાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે પુરત્થિમાય અનુદિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે દક્ખિણાય અનુદિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે પચ્છિમાય અનુદિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે ઉત્તરાય અનુદિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે હેટ્ઠિમાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે ઉપરિમાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે દિસાસુ વિદિસાસુ સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ; કરુણાય ભાવિતત્તા મુદિતાય ભાવિતત્તા ઉપેક્ખાય ભાવિતત્તા યે પુરત્થિમાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ…પે॰… યે દિસાસુ વિદિસાસુ સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તીતિ – ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ.

સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેનાતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સન્તુટ્ઠો હોતિ ઇતરીતરેન ચીવરેન, ઇતરીતરચીવરસન્તુટ્ઠિયા ચ વણ્ણવાદી, ન ચ ચીવરહેતુ અનેસનં અપ્પતિરૂપં [અપ્પટિરૂપં (સ્યા॰)] આપજ્જતિ. અલદ્ધા ચ ચીવરં ન પરિતસ્સતિ, લદ્ધા ચ ચીવરં અગધિતો અમુચ્છિતો અનજ્ઝાપન્નો [અનજ્ઝોપન્નો (સ્યા॰)] આદીનવદસ્સાવી નિસ્સરણપઞ્ઞો પરિભુઞ્જતિ. તાય ચ પન ઇતરીતરચીવરસન્તુટ્ઠિયા નેવત્તાનુક્કંસેતિ ન પરં વમ્ભેતિ. યો હિ તત્થ દક્ખો અનલસો સમ્પજાનો પતિસ્સતો, અયં વુચ્ચતિ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પોરાણે અગ્ગઞ્ઞે અરિયવંસે ઠિતો. સન્તુટ્ઠો હોતિ ઇતરીતરેન પિણ્ડપાતેન…પે॰…

સન્તુટ્ઠો હોતિ ઇતરીતરેન સેનાસનેન…પે॰… સન્તુટ્ઠો હોતિ ઇતરીતરેન ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારેન, ઇતરીતરગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારસન્તુટ્ઠિયા ચ વણ્ણવાદી, ન ચ ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારહેતુ અનેસનં અપ્પતિરૂપં આપજ્જતિ. અલદ્ધા ચ ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનં ન પરિતસ્સતિ. લદ્ધા ચ ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં અગધિતો અમુચ્છિતો અનજ્ઝાપન્નો આદીનવદસ્સાવી નિસ્સરણપઞ્ઞો પરિભુઞ્જતિ. તાય ચ ઇતરીતરગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારસન્તુટ્ઠિયા નેવત્તાનુક્કંસેતિ ન પરં વમ્ભેતિ. યો હિ તત્થ દક્ખો અનલસો સમ્પજાનો પતિસ્સતો, અયં વુચ્ચતિ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પોરાણે અગ્ગઞ્ઞે અરિયવંસે ઠિતોતિ – સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન.

પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભીતિ. **પરિસ્સયા**તિ દ્વે પરિસ્સયા – પાકટપરિસ્સયા ચ પટિચ્છન્નપરિસ્સયા ચ. કતમે પાકટપરિસ્સયા? સીહા બ્યગ્ઘા દીપી અચ્છા તરચ્છા કોકા મહિંસા [ગોમહિસા (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૫] હત્થી અહી વિચ્છિકા સતપદી, ચોરા વા અસ્સુ માનવા વા કતકમ્મા વા અકતકમ્મા વા, ચક્ખુરોગો સોતરોગો ઘાનરોગો જિવ્હારોગો કાયરોગો સીસરોગો કણ્ણરોગો મુખરોગો દન્તરોગો કાસો સાસો પિનાસો ડાહો જરો કુચ્છિરોગો મુચ્છા પક્ખન્દિકા સૂલા વિસૂચિકા કુટ્ઠં ગણ્ડો કિલાસો સોસો અપમારો દદ્દુ કણ્ડુ કચ્છુ રખસા વિતચ્છિકા

લોહિતપિત્તં મધુમેહો અંસા પિળકા ભગન્દલા, પિત્તસમુટ્ઠાના આબાધા સેમ્હસમુટ્ઠાના આબાધા વાતસમુટ્ઠાના આબાધા સન્નિપાતિકા આબાધા ઉતુપરિણામજા આબાધા વિસમપરિહારજા આબાધા ઓપક્કમિકા આબાધા કમ્મવિપાકજા આબાધા, સીતં ઉણ્હં જિઘચ્છા પિપાસા ઉચ્ચારો પસ્સાવો ડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સા ઇતિ વા. ઇમે વુચ્ચન્તિ પાકટપરિસ્સયા.

કતમે પટિચ્છન્નપરિસ્સયા? કાયદુચ્ચરિતં વચીદુચ્ચરિતં મનોદુચ્ચરિતં કામચ્છન્દનીવરણં બ્યાપાદનીવરણં થિનમિદ્ધનીવરણં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચનીવરણં વિચિકિચ્છાનીવરણં રાગો દોસો મોહો કોધો ઉપનાહો મક્ખો પળાસો ઇસ્સા મચ્છરિયં માયા સાઠેય્યં થમ્ભો સારમ્ભો માનો અતિમાનો મદો પમાદો, સબ્બે કિલેસા સબ્બે દુચ્ચરિતા સબ્બે દરથા સબ્બે પરિળાહા સબ્બે સન્તાપા સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા. ઇમે વુચ્ચન્તિ પટિચ્છન્નપરિસ્સયા.

પરિસ્સયાતિ કેનટ્ઠેન પરિસ્સયા? પરિસહન્તીતિ પરિસ્સયા, પરિહાનાય સંવત્તન્તીતિ પરિસ્સયા, તત્રાસયાતિ પરિસ્સયા. કથં પરિસહન્તીતિ પરિસ્સયા? તે પરિસ્સયા તં પુગ્ગલં સહન્તિ પરિસહન્તિ અભિભવન્તિ અજ્ઝોત્થરન્તિ પરિયાદિયન્તિ મદ્દન્તિ. એવં પરિસહન્તીતિ – પરિસ્સયા.

કથં પરિહાનાય સંવત્તન્તીતિ પરિસ્સયા? તે પરિસ્સયા કુસલાનં ધમ્માનં અન્તરાયાય પરિહાનાય સંવત્તન્તિ. કતમેસં કુસલાનં ધમ્માનં? સમ્માપટિપદાય અનુલોમપટિપદાય અપચ્ચનીકપટિપદાય અન્વત્થપટિપદાય ધમ્માનુધમ્મપટિપદાય સીલેસુ પરિપૂરકારિતાય ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતાય ભોજને મત્તઞ્ઞુતાય જાગરિયાનુયોગસ્સ સતિસમ્પજઞ્ઞસ્સ ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં ભાવનાનુયોગસ્સ, ચતુન્નં સમ્મપ્પધાનાનં... ચતુન્નં ઇદ્ધિપાદાનં... પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં... પઞ્ચન્નં બલાનં... સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં... અરિયસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સ ભાવનાનુયોગસ્સ – ઇમેસં કુસલાનં ધમ્માનં અન્તરાયાય પરિહાનાય સંવત્તન્તિ. એવં પરિહાનાય સંવત્તન્તીતિ – પરિસ્સયા.

કથં તત્રાસયાતિ પરિસ્સયા? તત્થેતે [તત્ર તે (ક॰)] પાપકા અકુસલા ધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ અત્તભાવસન્નિસ્સયા. યથા બિલે બિલાસયા પાણા સયન્તિ, દકે દકાસયા [ઉદકે ઉદકાસયા (સ્યા॰)] પાણા સયન્તિ, વને વનાસયા પાણા સયન્તિ , રુક્ખે રુક્ખાસયા પાણા સયન્તિ; એવમેવ તત્થેતે પાપકા અકુસલા ધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ અત્તભાવસન્નિસ્સયાતિ. એવમ્પિ તત્રાસયાતિ – પરિસ્સયા.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''સાન્તેવાસિકો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સાચરિયકો દુક્ખં ન ફાસુ વિહરતિ. કથઞ્ચ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સાન્તેવાસિકો સાચરિયકો દુક્ખં ન ફાસુ વિહરતિ? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ઉપ્પજ્જન્તિ યે પાપકા અકુસલા ધમ્મા, સરસઙ્કપ્પા સંઞોજનીયા [સઞ્ઞોજનિકા (ક॰)], ત્યસ્સ અન્તો વસન્તિ અન્વાસ્સવન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્માતિ. તસ્મા સાન્તેવાસિકો વુચ્ચતિ. તેન સમુદાચરેન સમુદાચરન્તિ નં પાપકા અકુસલા ધમ્માતિ. તસ્મા સાચરિયકોતિ વુચ્ચતિ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો સોતેન સદ્દં સુત્વા...પે॰... ઘાનેન ગન્ધં ઘાયિત્વા...પે॰... જિવ્હાય રસં સાયિત્વા...પે॰... કાયેન ફોટ્ઠબ્બં ફુસિત્વા...પે॰... મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જન્તિ યે પાપકા અકુસલા ધમ્મા સરસઙ્કપ્પા સંયોજનીયા, ત્યસ્સ અન્તો વસન્તિ અન્વાસ્સવન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્માતિ. તસ્મા સાન્તેવાસિકોતિ વુચ્ચતિ. તેન સમુદાચરેન સમુદાચરન્તિ નં પાપકા અકુસલા ધમ્માતિ. તસ્મા સાચરિયકોતિ વુચ્ચતિ. એવં ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સાન્તેવાસિકો સાચરિયકો દુક્ખં ન ફાસુ વિહરતી''તિ. એવમ્પિ, તત્રાસયાતિ – પરિસ્સયા.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘તયોમે, ભિક્ખવે, અન્તરામલા અન્તરાઅમિત્તા અન્તરાસપત્તા અન્તરાવધકા અન્તરાપચ્ચત્થિકા. કતમે તયો ? લોભો, ભિક્ખવે, અન્તરામલો [અન્તરામલં (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ ઇતિવુ॰ ૮૮] અન્તરાઅમિત્તો અન્તરાસપત્તો અન્તરાવધકો અન્તરાપચ્ચત્થિકો, દોસો, ભિક્ખવે...પે॰... મોહો, ભિક્ખવે, અન્તરામલો અન્તરાઅમિત્તો અન્તરાસપત્તો અન્તરાવધકો અન્તરાપચ્ચત્થિકો. ઇમે ખો, ભિક્ખવે, તયો અન્તરામલા અન્તરાઅમિત્તા અન્તરાસપત્તા અન્તરાવધકા અન્તરાપચ્ચત્થિકા’’તિ.

અનત્થજનનો લોભો, લોભો ચિત્તપ્પકોપનો;
ભયમન્તરતો જાતં, તં જનો નાવબુજ્ઝતિ.

લુદ્ધો અત્થં ન જાનાતિ, લુદ્ધો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
અન્ધતમં તદા હોતિ, યં લોભો સહતે નરં.

અનત્થજનનો દોસો, દોસો ચિત્તપ્પકોપનો;
ભયમન્તરતો જાતં, તં જનો નાવબુજ્ઝતિ.

દુટ્ઠો અત્થં ન જાનાતિ, દુટ્ઠો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
અન્ધતમં તદા હોતિ, યં દોસો સહતે નરં.

અનત્થજનનો મોહો, મોહો ચિત્તપ્પકોપનો;
ભયમન્તરતો જાતં, તં જનો નાવબુજ્ઝતિ.

મૂળ્હો અત્થં ન જાનાતિ, મૂળ્હો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
અન્ધતમં તદા હોતિ, યં મોહો સહતે નરન્તિ.

એવમ્પિ, તત્રાસયાતિ – પરિસ્સયા.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘તયો ખો, મહારાજ, પુરિસસ્સ ધમ્મા અજ્ઝત્તં ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જન્તિ અહિતાય દુક્ખાય અફાસુવિહારાય . કતમે તયો? લોભો ખો, મહારાજ, પુરિસસ્સ ધમ્મો અજ્ઝત્તં ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ અહિતાય દુક્ખાય અફાસુવિહારાય; દોસો ખો, મહારાજ...પે॰... મોહો ખો, મહારાજ, પુરિસસ્સ ધમ્મો અજ્ઝત્તં ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ અહિતાય દુક્ખાય અફાસુવિહારાય. ઇમે ખો, મહારાજ, તયો પુરિસસ્સ ધમ્મા અજ્ઝત્તં ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જન્તિ અહિતાય દુક્ખાય અફાસુવિહારાય.

‘‘લોભો દોસો ચ મોહો ચ, પુરિસં પાપચેતસં;
હિંસન્તિ અત્તસમ્ભૂતા, તચસારંવ સમ્ફલ’’ન્તિ [સફલન્તિ (ક॰) પસ્સ ઇતિવુ॰ ૫૦].

એવમ્પિ, તત્રાસયાતિ – પરિસ્સયા.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

‘‘રાગો ચ દોસો ચ ઇતોનિદાના, અરતી રતી લોમહંસો ઇતોજા;

ઇતો સમુટ્ઠાય મનોવિતક્કા, કુમારકા ધઙ્કમિવોસ્સજન્તી''તિ [ચઙ્કમિવોસ્સજ્જન્તીતિ (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ સુ॰ નિ॰ ૨૭૩-૨૭૪].

એવમ્પિ, તત્રાસયાતિ – પરિસ્સયા.

પરિસ્સયાનં સહિતાતિ પરિસ્સયે સહિતા આરાધિતા અજ્ઝોત્થરિતા પરિયાદિતા પટિનિસ્સતાતિ – પરિસ્સયાનં સહિતા. **અછમ્ભી**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસો વિહરતીતિ – પરિસ્સયાનં સહિતા અચ્છમ્ભી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ, સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન;
> પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૨૯.દુસ્સઙ્ગહા પબ્બજિતાપિ એકે, અથો ગહટ્ઠા ઘરમાવસન્તા;
અપ્પોસ્સુક્કો પરપુત્તેસુ હુત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

દુસ્સઙ્ગહા પબ્બજિતાપિ એકેતિ પબ્બજિતાપિ ઇધેકચ્ચે નિસ્સયેપિ દિય્યમાને ઉદ્દેસેપિ દિય્યમાને પરિપુચ્છાયપિ [પરિપુચ્છેપિ (ક॰)] દિય્યમાને ચીવરેપિ દિય્યમાને પત્તેપિ દિય્યમાને લોહથાલકેપિ દિય્યમાને ધમ્મકરણેપિ [ધમ્મકરકેપિ (સ્યા॰)] દિય્યમાને પરિસ્સાવનેપિ દિય્યમાને થવિકેપિ દિય્યમાને ઉપાહનેપિ દિય્યમાને કાયબન્ધનેપિ દિય્યમાને ન સુણન્તિ ન સોતં ઓદહન્તિ ન અઞ્ઞાચિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તિ, અનસ્સવા અવચનકરા પટિલોમવુત્તિનો અઞ્ઞેનેવ મુખં કરોન્તીતિ – દુસ્સઙ્ગહા પબ્બજિતાપિ એકે.

અથો ગહટ્ઠા ઘરમાવસન્તાતિ ગહટ્ઠાપિ ઇધેકચ્ચે હત્થિમ્હિપિ દિય્યમાને…પે॰… રથેપિ ખેત્તેપિ વત્થુમ્હિપિ હિરઞ્ઞેપિ સુવણ્ણેપિ દિય્યમાને ગામેપિ…પે॰… નિગમેપિ નગરેપિ… રટ્ઠેપિ… જનપદેપિ દિય્યમાને ન સુણન્તિ ન સોતં ઓદહન્તિ ન અઞ્ઞાચિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તિ, અનસ્સવા અવચનકરા પટિલોમવુત્તિનો અઞ્ઞેનેવ મુખં કરોન્તીતિ – અથો ગહટ્ઠા ઘરમાવસન્તા.

અપ્પોસ્સુક્કો પરપુત્તેસુ હુત્વાતિ અત્તાનં ઠપેત્વા સબ્બે ઇમસ્મિં અત્થે પરપુત્તા. તેસુ પરપુત્તેસુ અપ્પોસ્સુક્કો હુત્વા અબ્યાવટો હુત્વા અનપેક્ખો હુત્વાતિ – અપ્પોસ્સુક્કો પરપુત્તેસુ હુત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''દુસ્સઙ્ગહા પબ્બજિતાપિ એકે, અથો ગહટ્ઠા ઘરમાવસન્તા;
> અપ્પોસ્સુક્કો પરપુત્તેસુ હુત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૩૦.ઓરોપયિત્વા [વોરોપયિત્વા (સ્યા॰)] **ગિહિબ્યઞ્જનાનિ, સઞ્છિન્નપત્તો** [સંસીનપત્તો (સી॰ અટ્ઠ॰)] **યથા કોવિળારો;**
છેત્વાન વીરો ગિહિબન્ધનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

ઓરોપયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનીતિ ગિહિબ્યઞ્જનાનિ વુચ્ચન્તિ કેસા ચ મસ્સૂ ચ માલા ચ ગન્ધઞ્ચ વિલેપનઞ્ચ આભરણઞ્ચ પિલન્ધનઞ્ચ વત્થઞ્ચ પારુપનઞ્ચ વેઠનઞ્ચ ઉચ્છાદનં પરિમદ્દનં ન્હાપનં [નહાપનં (સ્યા॰)] સમ્બાહનં આદાસં અઞ્જનં માલાગન્ધવિલેપનં મુખચુણ્ણં મુખલેપનં હત્થબન્ધં સિખાબન્ધં દણ્ડં નાળિકં [નાલિકં (ક॰) પસ્સ દી॰ નિ॰ ૧.૧૬] ખગ્ગં છત્તં ચિત્રુપાહનં ઉણ્હીસં મણિં વાળબીજનિં ઓદાતાનિ વત્થાનિ દીઘદસાનિ [દીઘરસ્સાનિ (સ્યા॰)] ઇતિ વા. **ઓરોપયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનીતિ** ગિહિબ્યઞ્જનાનિ ઓરોપયિત્વા સમોરોપયિત્વા નિક્ખિપિત્વા પટિપસ્સમ્ભયિત્વાતિ – ઓરોપયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ.

સઞ્છિન્નપત્તો યથા કોવિળારોતિ યથા કોવિળારસ્સ પત્તાનિ છિન્નાનિ સઞ્છિન્નાનિ પતિતાનિ પરિપતિતાનિ, એવમેવ તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ ગિહિબ્યઞ્જનાનિ છિન્નાનિ સઞ્છિન્નાનિ પતિતાનીતિ – સઞ્છિન્નપત્તો યથા કોવિળારો.

છેત્વાન વીરો ગિહિબન્ધનાનીતિ. વીરોતિ વીરિયવાતિ વીરો, પહૂતિ વીરો, વિસવીતિ વીરો, અલમત્તોતિ વીરો, સૂરોતિ વીરો, વિક્કન્તો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવોતિ વીરો, વિગતલોમહંસોતિ વીરો.

> વિરતો ઇધ [આરતો ઇધેવ (સ્યા॰) પસ્સ સુ॰ નિ॰ ૫૩૬] સબ્બપાકેહિ, નિરયદુક્ખં અતિચ્ચ વીરિયવા સો;
> સો વીરિયવા પધાનવા, ધીરો [વીરો (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ સુ॰ નિ॰ ૫૩૬] તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તા.

ગિહિબન્ધનાનિ વુચ્ચન્તિ પુત્તા ચ ભરિયા ચ દાસા ચ દાસી ચ અજેળકા ચ કુક્કુટસૂકરા ચ હત્થિગવાસ્સવળવા ચ ખેત્તઞ્ચ વત્થુ ચ હિરઞ્ઞઞ્ચ સુવણ્ણઞ્ચ ગામનિગમરાજધાનિયો ચ રટ્ઠઞ્ચ જનપદો ચ કોસો ચ કોટ્ઠાગારઞ્ચ, યં કિઞ્ચિ રજનીયવત્થુ.

છેત્વાન વીરો ગિહિબન્ધનાનીતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો વીરો ગિહિબન્ધનાનિ છિન્દિત્વા સમુચ્છિન્દિત્વા જહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – છેત્વાન વીરો ગિહિબન્ધનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''ઓરોપયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ, સઞ્છિન્નપત્તો યથા કોવિળારો,
> છેત્વાન વીરો ગિહિબન્ધનાનિ;
> એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

પઠમો વગ્ગો.

દુતિયવગ્ગો

૧૩૧.સચે લભેથ નિપકં સહાયં, સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં;
અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાનિ, ચરેય્ય તેનત્તમનો સતીમા.

સચે લભેથ નિપકં સહાયન્તિ સચે નિપકં પણ્ડિતં પઞ્ઞવન્તં બુદ્ધિમન્તં ઞાણિં વિભાવિં મેધાવિં સહાયં લભેય્ય પટિલભેય્ય અધિગચ્છેય્ય વિન્દેય્યાતિ – સચે લભેથ નિપકં સહાયં.

સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરન્તિ. સદ્ધિં ચરન્તિ એકતો ચરં. **સાધુવિહારિન્તિ** પઠમેનપિ ઝાનેન સાધુવિહારિં, દુતિયેનપિ ઝાનેન... તતિયેનપિ ઝાનેન... ચતુત્થેનપિ ઝાનેન સાધુવિહારિં, મેત્તાયપિ ચેતોવિમુત્તિયા સાધુવિહારિં, કરુણાયપિ...પે०... મુદિતાયપિ... ઉપેક્ખાયપિ ચેતોવિમુત્તિયા સાધુવિહારિં, આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિયાપિ સાધુવિહારિં , વિઞ્ઞાણઞ્ચ આયતનસમાપત્તિયાપિ...પે०... આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયાપિ...પે०... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયાપિ સાધુવિહારિં, નિરોધસમાપત્તિયાપિ સાધુવિહારિં, ફલસમાપત્તિયાપિ સાધુવિહારિં. **ધીરન્તિ** ધીરં પણ્ડિતં પઞ્ઞવન્તં બુદ્ધિમન્તં ઞાણિં વિભાવિં મેધાવિન્તિ – સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં.

અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાનીતિ. પરિસ્સયાતિ દ્વે પરિસ્સયા – પાકટપરિસ્સયા ચ પટિચ્છન્નપરિસ્સયા ચ...પે०... ઇમે વુચ્ચન્તિ પાકટપરિસ્સયા...પે०... ઇમે વુચ્ચન્તિ પટિચ્છન્નપરિસ્સયા...પે०... એવમ્પિ, તત્રાસયાતિ – પરિસ્સયા. **અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાનીતિ** સબ્બે પરિસ્સયે અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા મદ્દિત્વાતિ – અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાનિ.

ચરેય્ય તેનત્તમનો સતીમાતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો તેન નિપકેન પણ્ડિતેન પઞ્ઞવન્તેન બુદ્ધિમન્તેન ઞાણિના વિભાવિના મેધાવિના સહાયેન સદ્ધિં અત્તમનો તુટ્ઠમનો હટ્ઠમનો પહટ્ઠમનો ઉદગ્ગમનો મુદિતમનો ચરેય્ય વિહરેય્ય ઇરિયેય્ય વત્તેય્ય પાલેય્ય યપેય્ય યાપેય્યાતિ – ચરેય્ય તેનત્તમનો. **સતીમાતિ** સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સતિમા હોતિ પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગતો, ચિરકતમ્પિ ચિરભાસિતમ્પિ સરિતા અનુસ્સરિતાતિ – ચરેય્ય તેનત્તમનો સતીમા. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''સચે લભેથ નિપકં સહાયં, સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં;
> અભિભુય્ય સબ્બાનિ પરિસ્સયાનિ, ચરેય્ય તેનત્તમનો સતીમા''તિ.

૧૩૨નો ચે લભેથ નિપકં સહાયં, સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં;
રાજાવ રટ્ઠં વિજિતં પહાય, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

નો ચે લભેથ નિપકં સહાયન્તિ નો ચે નિપકં પણ્ડિતં પઞ્ઞવન્તં બુદ્ધિમન્તં ઞાણિં વિભાવિં મેધાવિં સહાયં લભેય્ય પટિલભેય્ય અધિગચ્છેય્ય વિન્દેય્યાતિ – નો ચે લભેથ નિપકં સહાયં.

સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરન્તિ. સદ્ધિં ચરન્તિ એકતો ચરં. **સાધુવિહારિન્તિ** પઠમેનપિ ઝાનેન સાધુવિહારિં...પે०... નિરોધસમાપત્તિયાપિ સાધુવિહારિં, ફલસમાપત્તિયાપિ સાધુવિહારિં. **ધીરન્તિ** ધીરં પણ્ડિતં પઞ્ઞવન્તં બુદ્ધિમન્તં ઞાણિં વિભાવિં મેધાવિન્તિ – સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં.

રાજાવ રટ્ઠં વિજિતં પહાયાતિ રાજા ખત્તિયો મુદ્ધાભિસિત્તો વિજિતસઙ્ગામો નિહતપચ્ચામિત્તો લદ્ધાધિપ્પાયો પરિપુણ્ણકોસકોટ્ઠાગારો રટ્ઠઞ્ચ જનપદઞ્ચ કોસઞ્ચ કોટ્ઠાગારઞ્ચ પહૂતહિરઞ્ઞસુવણ્ણં નગરઞ્ચ પરિચ્ચજિત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિત્વા અકિઞ્ચનભાવં ઉપગન્ત્વા એકો

ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ. એવં પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ સબ્બં ઘરાવાસપલિબોધં છિન્દિત્વા પુત્તદારપલિબોધં છિન્દિત્વા ઞાતિપલિબોધં છિન્દિત્વા મિત્તામચ્ચપલિબોધં છિન્દિત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિત્વા અકિઞ્ચનભાવં ઉપગન્ત્વા એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – રાજાવ રટ્ઠં વિજિતં પહાય, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''નો ચે લભેથ નિપકં સહાયં, સદ્ધિં ચરં સાધુવિહારિ ધીરં;
> રાજાવ રટ્ઠં વિજિતં પહાય, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૩૩.અદ્ધા પસંસામ સહાયસમ્પદં, સેટ્ઠા સમા સેવિતબ્બા સહાયા;
એતે અલદ્ધા અનવજ્જભોજી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

અદ્ધા પસંસામ સહાયસમ્પદન્તિ. **અદ્ધા**તિ એકંસવચનં નિસ્સંસયવચનં નિક્કઙ્ખવચનં અદ્વેજ્ઝવચનં અદ્વેળ્હકવચનં નિયોગવચનં અપણ્ણકવચનં અવિરદ્ધવચનં અવત્થાપનવચનમેતં – અદ્ધાતિ. **સહાયસમ્પદ**ન્તિ સહાયસમ્પદા વુચ્ચતિ યો સો સહાયો અસેક્ખેન સીલક્ખન્ધેન સમન્નાગતો હોતિ, અસેક્ખેન સમાધિક્ખન્ધેન... અસેક્ખેન પઞ્ઞાક્ખન્ધેન ... અસેક્ખેન વિમુત્તિક્ખન્ધેન... અસેક્ખેન વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધેન સમન્નાગતો હોતિ. **અદ્ધા પસંસામ સહાયસમ્પદ**ન્તિ સહાયસમ્પદં પસંસામ થોમેમ કિત્તેમ વણ્ણેમાતિ – અદ્ધા પસંસામ સહાયસમ્પદં.

સેટ્ઠા સમા સેવિતબ્બા સહાયાતિ સેટ્ઠા હોન્તિ સહાયા સીલેન સમાધિના પઞ્ઞાય વિમુત્તિયા વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન; સમા સદિસા હોન્તિ સહાયા સીલેન સમાધિના પઞ્ઞાય વિમુત્તિયા વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન. સેટ્ઠા વા સહાયા સદિસા વા સહાયા સેવિતબ્બા ભજિતબ્બા પયિરુપાસિતબ્બા પરિપુચ્છિતબ્બા પરિપઞ્હિતબ્બાતિ – સેટ્ઠા સમા સેવિતબ્બા સહાયા.

એતે અલદ્ધા અનવજ્જભોજીતિ અત્થિ પુગ્ગલો સાવજ્જભોજી અત્થિ પુગ્ગલો અનવજ્જભોજીતિ. કતમો ચ પુગ્ગલો સાવજ્જભોજી? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો કુહનાય લપનાય નેમિત્તિકતાય નિપ્પેસિકતાય લાભેન લાભં નિજિગીસનતાય [નિજિગિંસનતાય (સ્યા॰)] દારુદાનેન વેળુદાનેન પત્તદાનેન પુપ્ફદાનેન ફલદાનેન સિનાનદાનેન ચુણ્ણદાનેન મત્તિકાદાનેન દન્તકટ્ઠદાનેન મુખોદકદાનેન ચાટુકમ્યતાય [પાતુકમ્યતાય (સ્યા॰) મહાનિ॰ ૧૫૯] મુગ્ગસૂપ્યતાય [મુગ્ગસૂપતાય (સ્યા॰)] પારિભટ્યતાય પીઠમદ્દિકતાય વત્થુવિજ્જાય તિરચ્છાનવિજ્જાય અઙ્ગવિજ્જાય નક્ખત્તવિજ્જાય દૂતગમનેન પહિણગમનેન જઙ્ઘપેસનિયેન વેજ્જકમ્મેન નવકમ્મેન [દૂતકમ્મેન (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૧૫૯] પિણ્ડપટિપિણ્ડકેન દાનાનુપ્પદાનેન , અધમ્મેન વિસમેન લદ્ધા લભિત્વા અધિગન્ત્વા વિન્દિત્વા પટિલભિત્વા જીવિકં [જીવિતં (ક॰)] કપ્પેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સાવજ્જભોજી.

કતમો ચ પુગ્ગલો અનવજ્જભોજી? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો ન કુહનાય ન લપનાય ન નેમિત્તિકતાય ન નિપ્પેસિકતાય ન લાભેન લાભં નિજિગીસનતાય ન દારુદાનેન ન વેળુદાનેન ન પત્તદાનેન ન પુપ્ફદાનેન ન ફલદાનેન ન સિનાનદાનેન ન ચુણ્ણદાનેન ન મત્તિકાદાનેન ન દન્તકટ્ઠદાનેન ન મુખોદકદાનેન ન ચાટુકમ્યતાય ન મુગ્ગસૂપ્યતાય ન પારિભટ્યતાય ન પીઠમદ્દિકતાય ન વત્થુવિજ્જાય ન તિરચ્છાનવિજ્જાય ન અઙ્ગવિજ્જાય ન

નક્ખત્તવિજ્જાય ન દૂતગમનેન ન પહિણગમનેન ન જઙ્ઘપેસનિયેન ન વેજ્જકમ્મેન ન નવકમ્મેન ન પિણ્ડપટિપિણ્ડકેન ન દાનાનુપ્પદાનેન, ધમ્મેન સમેન લદ્ધા લભિત્વા અધિગન્ત્વા વિન્દિત્વા પટિલભિત્વા જીવિકં કપ્પેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો અનવજ્જભોજી.

એતે અલદ્ધા અનવજ્જભોજીતિ એતે અનવજ્જભોજી અલદ્ધા અલભિત્વા અનધિગન્ત્વા અવિન્દિત્વા અપ્પટિલભિત્વાતિ – એતે અલદ્ધા અનવજ્જભોજી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘અદ્ધા પસંસામ સહાયસમ્પદં, સેટ્ઠા સમા સેવિતબ્બા સહાયા;
એતે અલદ્ધા અનવજ્જભોજી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૩૪દિસ્વા સુવણ્ણસ્સ પભસ્સરાનિ, કમ્મારપુત્તેન સુનિટ્ઠિતાનિ;
સઙ્ઘટ્ટયન્તાનિ [સંઘટ્ટમાનાનિ (સુ॰ નિ॰ ૪૮)] **દુવે ભુજસ્મિં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

દિસ્વા સુવણ્ણસ્સ પભસ્સરાનીતિ દિસ્વા પસ્સિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા. **સુવણ્ણસ્સા**તિ જાતરૂપસ્સ. **પભસ્સરાની**તિ પરિસુદ્ધાનિ પરિયોદાતાનીતિ – દિસ્વા સુવણ્ણસ્સ પભસ્સરાનિ.

કમ્મારપુત્તેન સુનિટ્ઠિતાનીતિ કમ્મારપુત્તો વુચ્ચતિ સુવણ્ણકારો. **કમ્મારપુત્તેન સુનિટ્ઠિતાની**તિ કમ્મારપુત્તેન સુનિટ્ઠિતાનિ સુકતાનિ સુપરિકમ્મકતાનીતિ – કમ્મારપુત્તેન સુનિટ્ઠિતાનિ.

સઙ્ઘટ્ટયન્તાનિ દુવે ભુજસ્મિન્તિ ભુજો વુચ્ચતિ હત્થો. યથા એકસ્મિં હત્થે દ્વે નૂપુરાનિ [ધુવરાનિ (સ્યા॰)] ઘટ્ટેન્તિ [ઘટેન્તિ (સ્યા॰)]; એવમેવ સત્તા તણ્હાવસેન દિટ્ઠિવસેન નિરયે ઘટ્ટેન્તિ, તિરચ્છાનયોનિયં ઘટ્ટેન્તિ, પેત્તિવિસયે ઘટ્ટેન્તિ, મનુસ્સલોકે ઘટ્ટેન્તિ, દેવલોકે ઘટ્ટેન્તિ, ગતિયા ગતિં ઉપપત્તિયા ઉપપત્તિં પટિસન્ધિયા પટિસન્ધિં ભવેન ભવં સંસારેન સંસારં વટ્ટેન વટ્ટં ઘટ્ટેન્તિ સઙ્ઘટ્ટેન્તિ સઙ્ઘટ્ટેન્તા ચરન્તિ વિહરન્તિ ઇરિયન્તિ વત્તેન્તિ પાલેન્તિ યપેન્તિ યાપેન્તીતિ – સઙ્ઘટ્ટયન્તાનિ દુવે ભુજસ્મિં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘દિસ્વા સુવણ્ણસ્સ પભસ્સરાનિ, કમ્મારપુત્તેન સુનિટ્ઠિતાનિ;
સઙ્ઘટ્ટયન્તાનિ દુવે ભુજસ્મિં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’.

૧૩૫.એવં દુતીયેન સહા મમસ્સ, વાચાભિલાપો અભિસજ્જના વા;
એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

એવં દુતીયેન સહા મમસ્સાતિ તણ્હાદુતિયો વા હોતિ પુગ્ગલદુતિયો વા. કથં તણ્હાદુતિયો હોતિ? તણ્હાતિ રૂપતણ્હા…પે॰… ધમ્મતણ્હા. યસ્સેસા તણ્હા અપ્પહીના, સો વુચ્ચતિ તણ્હાદુતિયો.

તણ્હાદુતિયો પુરિસો, દીઘમદ્ધાન સંસરં;
ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં, સંસારં નાતિવત્તતીતિ.

એવં તણ્હાદુતિયો વા હોતિ.

કથં પુગ્ગલદુતિયો હોતિ? ઇધેકચ્ચો ન અત્થહેતુ [અત્તહેતુ (સ્યા॰)] ન કારણહેતુ ઉદ્ધતો અવૂપસન્તચિત્તો એકસ્સ વા દુતિયો હોતિ, દ્વિન્નં વા તતિયો હોતિ, તિણ્ણં વા ચતુત્થો હોતિ. તત્થ બહું સમ્ફપ્પલાપં પલપતિ; સેય્યથિદં – રાજકથં ચોરકથં મહામત્તકથં સેનાકથં ભયકથં યુદ્ધકથં અન્નકથં પાનકથં વત્થકથં સયનકથં માલાકથં ગન્ધકથં ઞાતિકથં યાનકથં ગામકથં નિગમકથં નગરકથં જનપદકથં ઇત્થિકથં [ઇત્થિકથં પુરિસકથં (સ્યા॰ ક॰) દી॰ નિ॰ ૧.૧૭, ૨૦૧; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૦ પસ્સિતબ્બં] સૂરકથં વિસિખાકથં કુમ્ભટ્ઠાનકથં પુબ્બપેતકથં નાનત્તકથં લોકક્ખાયિકં સમુદ્દક્ખાયિકં ઇતિભવાભવકથં કથેતિ. એવં પુગ્ગલદુતિયો હોતીતિ – એવં દુતીયેન સહ મમસ્સ.

વાચાભિલાપો અભિસજ્જના વાતિ વાચાભિલાપો વુચ્ચતિ બાત્તિંસ તિરચ્છાનકથા, સેય્યથિદં – રાજકથં…પે॰… ઇતિભવાભવકથં. **અભિસજ્જના વા**તિ દ્વે સજ્જના – તણ્હાસજ્જના ચ દિટ્ઠિસજ્જના ચ…પે॰… અયં તણ્હાસજ્જના…પે॰… અયં દિટ્ઠિસજ્જનાતિ – વાચાભિલાપો અભિસજ્જના વા.

એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનોતિ. **ભય**ન્તિ જાતિભયં જરાભયં બ્યાધિભયં મરણભયં રાજભયં ચોરભયં અગ્ગિભયં ઉદકભયં અત્તાનુવાદભયં પરાનુવાદભયં દણ્ડભયં દુગ્ગતિભયં ઊમિભયં કુમ્ભિલભયં આવટ્ટભયં સુસુમારભયં આજીવકભયં અસિલોકભયં પરિસસારજ્જભયં મદનભયં ભયાનકં છમ્ભિતત્તં લોમહંસો ચેતસો ઉબ્બેગો ઉત્રાસો. **એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો**તિ એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો દક્ખમાનો ઓલોકયમાનો નિજ્ઝાયમાનો ઉપપરિક્ખમાનોતિ – એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘એવં દુતીયેન સહા મમસ્સ, વાચાભિલાપો અભિસજ્જના વા;
> એતં ભયં આયતિં પેક્ખમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’.

૧૩૬કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા, વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્તં;
આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમાતિ. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા…પે॰… ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **ચિત્રા**તિ નાનાવણ્ણા રૂપા નાનાવણ્ણા સદ્દા નાનાવણ્ણા ગન્ધા નાનાવણ્ણા રસા નાનાવણ્ણા ફોટ્ઠબ્બા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા. **મધુરા**તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા [મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૭ પસ્સિતબ્બં] – ‘‘પઞ્ચિમે , ભિક્ખવે, કામગુણા. કતમે પઞ્ચ? ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા રૂપા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા, સોતવિઞ્ઞેય્યા સદ્દા…પે॰… ઘાનવિઞ્ઞેય્યા ગન્ધા… જિવ્હાવિઞ્ઞેય્યા રસા… કાયવિઞ્ઞેય્યા ફોટ્ઠબ્બા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા. ઇમે ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચ કામગુણા. યં ખો, ભિક્ખવે, ઇમે પઞ્ચ કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ કામસુખં મિળ્હસુખં [મીળ્હસુખં (પસ્સ મ॰ નિ॰ ૩.૩૨૮)] પુથુજ્જનસુખં અનરિયસુખં, ન સેવિતબ્બં ન ભાવેતબ્બં ન બહુલીકાતબ્બં, ‘ભાયિતબ્બં એતસ્સ સુખસ્સા’તિ વદામી’’તિ – કામા હિ ચિત્રા મધુરા **મનોરમા**તિ. **મનો**તિ યં ચિત્તં…પે॰… તજ્જા મનોવિઞ્ઞાણધાતુ. મનો રમેન્તિ થોમેન્તિ તોસેન્તિ પહાસેન્તીતિ – કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા.

વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્તન્તિ નાનાવણ્ણેહિ રૂપેહિ...પે॰... નાનાવણ્ણેહિ ફોટ્ઠબ્બેહિ ચિત્તં મથેન્તિ તોસેન્તિ પહાસેન્તીતિ – વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્તં.

આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વાતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''કો ચ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો? ઇધ, ભિક્ખવે, કુલપુત્તો યેન સિપ્પટ્ઠાનેન જીવિકં કપ્પેતિ, યદિ મુદ્દાય યદિ ગણનાય યદિ સઙ્ખાનેન યદિ કસિયા યદિ વણિજ્જાય યદિ ગોરક્ખેન યદિ ઇસ્સત્થેન [ઇસ્સટ્ઠેન (સ્યા॰), ઇસ્સત્તેન (ક॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૭] યદિ રાજપોરિસેન યદિ સિપ્પઞ્ઞતરેન, સીતસ્સ પુરક્ખતો ઉણ્હસ્સ પુરક્ખતો ડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સેહિ સમ્ફસ્સમાનો [રિસ્સમાનો (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૭)] ખુપ્પિપાસાય મીયમાનો; અયં, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''તસ્સ ચે, ભિક્ખવે, કુલપુત્તસ્સ એવં ઉટ્ઠહતો ઘટતો વાયમતો તે ભોગા નાભિનિપ્ફજ્જન્તિ, સો સોચતિ કિલમતિ પરિદેવતિ ઉરત્તાળિં કન્દતિ, સમ્મોહં આપજ્જતિ – 'મોઘં વત મે ઉટ્ઠાનં, અફલો વત મે વાયામો'તિ. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''તસ્સ ચે, ભિક્ખવે, કુલપુત્તસ્સ એવં ઉટ્ઠહતો ઘટતો વાયમતો તે ભોગા અભિનિપ્ફજ્જન્તિ, સો તેસં ભોગાનં આરક્ખાધિકરણં દુક્ખં દોમનસ્સં [દુક્ખદોમનસ્સં (સ્યા॰ ક॰)] પટિસંવેદેતિ – 'કિન્તિ મે ભોગે નેવ રાજાનો હરેય્યું, ન ચોરા હરેય્યું, ન અગ્ગિ ડહેય્ય, ન ઉદકં વહેય્ય, ન અપ્પિયા દાયાદા હરેય્યુ'ન્તિ. તસ્સ એવં આરક્ખતો ગોપયતો તે ભોગે રાજાનો વા હરન્તિ ચોરા વા હરન્તિ અગ્ગિ વા ડહતિ ઉદકં વા વહતિ અપ્પિયા વા દાયાદા હરન્તિ. સો સોચતિ...પે॰... સમ્મોહં આપજ્જતિ – 'યમ્પિ મે અહોસિ તમ્પિ નો નત્થી'તિ. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ રાજાનોપિ રાજૂહિ વિવદન્તિ, ખત્તિયાપિ ખત્તિયેહિ વિવદન્તિ, બ્રાહ્મણાપિ બ્રાહ્મણેહિ વિવદન્તિ, ગહપતીપિ ગહપતીહિ વિવદન્તિ, માતાપિ પુત્તેન વિવદતિ, પુત્તોપિ માતરા વિવદતિ, પિતાપિ પુત્તેન વિવદતિ, પુત્તોપિ પિતરા વિવદતિ, ભાતાપિ ભગિનિયા વિવદતિ, ભગિનીપિ ભાતરા વિવદતિ, સહાયોપિ સહાયેન વિવદતિ. તે તત્થ કલહવિગ્ગહવિવાદાપન્ના અઞ્ઞમઞ્ઞં પાણીહિપિ ઉપક્કમન્તિ લેડ્ડૂહિપિ ઉપક્કમન્તિ દણ્ડેહિપિ ઉપક્કમન્તિ સત્થેહિપિ ઉપક્કમન્તિ. તે તત્થ મરણમ્પિ નિગચ્છન્તિ મરણમત્તમ્પિ દુક્ખં. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ અસિચમ્મં ગહેત્વા ધનુકલાપં સન્નય્હિત્વા ઉભતોબ્યૂળ્હં [ઉભતોવિયૂળ્હં (સ્યા॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૮] સઙ્ગામં પક્ખન્દન્તિ, ઉસૂસુપિ ખિપ્પમાનેસુ સત્તીસુપિ ખિપ્પમાનાસુ અસીસુપિ વિજ્જોતલન્તેસુ. તે તત્થ ઉસૂહિપિ વિજ્ઝન્તિ સત્તીહિપિ [સત્તિયાપિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૭, ૧૭૮)] વિજ્ઝન્તિ અસિનાપિ સીસં છિન્દન્તિ. તે તત્થ મરણમ્પિ નિગચ્છન્તિ મરણમત્તમ્પિ દુક્ખં. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ અસિચમ્મં ગહેત્વા ધનુકલાપં સન્નય્હિત્વા અદ્દાવલેપના [અદ્ધાવલેપના (સ્યા॰)] ઉપકારિયો પક્ખન્દન્તિ, ઉસૂસુપિ ખિપ્પમાનેસુ સત્તીસુપિ

ખિપ્પમાનાસુ, અસીસુપિ વિજ્જોતલન્તેસુ. તે તત્થ ઉસૂહિપિ વિજ્ઝન્તિ સત્તીહિપિ વિજ્ઝન્તિ છકણકાયપિ [છકણટિયાપિ (સ્યા॰), પક્કટ્ટિયા (સી॰ અટ્ઠ॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૮] ઓસિઞ્ચન્તિ અભિવગ્ગેનપિ ઓમદ્દન્તિ અસિનાપિ સીસં છિન્દન્તિ. તે તત્થ મરણમ્પિ નિગચ્છન્તિ મરણમત્તમ્પિ દુક્ખં. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ સન્ધિમ્પિ છિન્દન્તિ નિલ્લોપમ્પિ હરન્તિ એકાગારિકમ્પિ કરોન્તિ પરિપન્થેપિ તિટ્ઠન્તિ પરદારમ્પિ ગચ્છન્તિ. તમેનં રાજાનો ગહેત્વા વિવિધા કમ્મકારણા કારેન્તિ – કસાહિપિ તાળેન્તિ, વેત્તેહિપિ તાળેન્તિ, અડ્ઢદણ્ડકેહિપિ તાળેન્તિ, હત્થમ્પિ છિન્દન્તિ...પે॰... અસિનાપિ સીસં છિન્દન્તિ. તે તત્થ મરણમ્પિ નિગચ્છન્તિ મરણમત્તમ્પિ દુક્ખં. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સન્દિટ્ઠિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ કાયેન દુચ્ચરિતં ચરન્તિ વાચાય દુચ્ચરિતં ચરન્તિ મનસા દુચ્ચરિતં ચરન્તિ. તે કાયેન દુચ્ચરિતં ચરિત્વા વાચાય દુચ્ચરિતં ચરિત્વા મનસા દુચ્ચરિતં ચરિત્વા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જન્તિ. અયમ્પિ, ભિક્ખવે, કામાનં આદીનવો સમ્પરાયિકો દુક્ખક્ખન્ધો કામહેતુ કામનિદાનં કામાધિકરણં કામાનમેવ હેતુ''.

આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વાતિ કામગુણેસુ આદીનવં દિસ્વા પસ્સિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

''કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા, વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્તં;
આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૩૭ઈતી ચ ગણ્ડો ચ ઉપદ્દવો ચ, રોગો ચ સલ્લઞ્ચ ભયઞ્ચ મેતં;
એતં ભયં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

ઈતી ચ ગણ્ડો ચ ઉપદ્દવો ચ, રોગો ચ સલ્લઞ્ચ ભયઞ્ચ મેતન્તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''ભયન્તિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. દુક્ખન્તિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. રોગોતિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. ગણ્ડોતિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. સલ્લન્તિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. સઙ્ગોતિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. પઙ્કોતિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. ગબ્ભોતિ, ભિક્ખવે, કામાનમેતં અધિવચનં. કસ્મા ચ, ભિક્ખવે, ભયન્તિ કામાનમેતં અધિવચનં? યસ્મા ચ કામરાગરત્તાયં, ભિક્ખવે, છન્દરાગવિનિબદ્ધો [છન્દરાગવિનિબન્ધો (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ અ॰ નિ॰ ૮.૫૬] દિટ્ઠધમ્મિકાપિ ભયા ન પરિમુચ્ચતિ, સમ્પરાયિકાપિ ભયા ન પરિમુચ્ચતિ, તસ્મા ભયન્તિ કામાનમેતં અધિવચનં. કસ્મા ચ, ભિક્ખવે, દુક્ખન્તિ...પે॰... રોગોતિ... ગણ્ડોતિ... સલ્લન્તિ... સઙ્ગોતિ... પઙ્કોતિ... ગબ્ભોતિ કામાનમેતં અધિવચનં? યસ્મા ચ કામરાગરત્તાયં, ભિક્ખવે, છન્દરાગવિનિબદ્ધો દિટ્ઠધમ્મિકાપિ ગબ્ભા ન પરિમુચ્ચતિ, સમ્પરાયિકાપિ ગબ્ભા ન પરિમુચ્ચતિ, તસ્મા ગબ્ભોતિ કામાનમેતં અધિવચન''ન્તિ.

ભયં દુક્ખઞ્ચ રોગો ચ, ગણ્ડો સલ્લઞ્ચ સઙ્ગો ચ;
પઙ્કો ગબ્ભો ચ ઉભયં, એતે કામા પવુચ્ચન્તિ;

યત્થ સત્તો પુથુજ્જનો.

ઓતિણ્ણો સાતરૂપેન, પુન ગબ્ભાય ગચ્છતિ;
યતો ચ ભિક્ખુ આતાપી, સમ્પજઞ્ઞં ન રિચ્ચતિ [ન રિઞ્ચતિ (સ્યા॰ ક॰) સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૧].

સો ઇમં પલિપથં દુગ્ગં, અતિક્કમ્મ તથાવિધો;
પજં જાતિજરૂપેતં, ફન્દમાનં અવેક્ખતીતિ.

ઈતી ચ ગણ્ડો ચ ઉપદ્દવો ચ, રોગો ચ સલ્લઞ્ચ ભયઞ્ચ મેતં.

એતં ભયં કામગુણેસુ દિસ્વાતિ એતં ભયં કામગુણેસુ દિસ્વા પસ્સિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – એતં ભયં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘ઈતી ચ ગણ્ડો ચ ઉપદ્દવો ચ, રોગો ચ સલ્લઞ્ચ ભયઞ્ચ મેતં;
એતં ભયં કામગુણેસુ દિસ્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૩૮.સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ ખુદં પિપાસં, વાતાતપે ડંસસરીસપે [ડંસસિરિંસપે (સ્યા॰), ડંસમકસસરીસપે (ક॰)] **ચ;**
સબ્બાનિપેતાનિ અભિસમ્ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ ખુદં પિપાસન્તિ. સીતન્તિ દ્વીહિ કારણેહિ સીતં હોતિ – અબ્ભન્તરધાતુપ્પકોપવસેન વા સીતં હોતિ બહિદ્ધા ઉતુવસેન વા સીતં હોતિ. **ઉણ્હન્તિ** દ્વીહિ કારણેહિ ઉણ્હં હોતિ – અબ્ભન્તરધાતુપ્પકોપવસેન વા ઉણ્હં હોતિ બહિદ્ધા ઉતુવસેન વા ઉણ્હં હોતિ. ખુદા [ખુદ્દા (સ્યા॰ ક॰)] વુચ્ચતિ છાતકો. પિપાસા વુચ્ચતિ ઉદકપિપાસાતિ – સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ ખુદં પિપાસં.

વાતાતપે ડંસસરીસપે ચાતિ. **વાતા**તિ પુરત્થિમા વાતા પચ્છિમા વાતા ઉત્તરા વાતા દક્ખિણા વાતા સરજા વાતા અરજા વાતા સીતા વાતા ઉણ્હા વાતા પરિત્તા વાતા અધિમત્તા વાતા વેરમ્ભવાતા પક્ખવાતા સુપણ્ણવાતા તાલપણ્ણવાતા [તાલવણ્ટવાતા (ક॰) ચૂળનિ॰ ઉપસીવમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૪૩] વિધૂપનવાતા. આતપો વુચ્ચતિ સૂરિયસન્તાપો. ડંસા વુચ્ચન્તિ પિઙ્ગલમક્ખિકા. સરીસપા વુચ્ચન્તિ અહીતિ – વાતાતપે ડંસસરીસપે ચ.

સબ્બાનિપેતાનિ અભિસમ્ભવિત્વાતિ અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા મદ્દિત્વાતિ – સબ્બાનિપેતાનિ અભિસમ્ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ ખુદં પિપાસં, વાતાતપે ડંસસરીસપે ચ;
સબ્બાનિપેતાનિ અભિસમ્ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૩૯.નાગોવ યૂથાનિ વિવજ્જયિત્વા, સઞ્જાતખન્ધો પદુમી ઉળારો;
યથાભિરન્તં વિહરે [વીહરં (સુ॰ નિ॰ ૫૩)] **અરઞ્ઞે, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

નાગોવ યૂથાનિ વિવજ્જયિત્વાતિ નાગો વુચ્ચતિ હત્થિનાગો. પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ નાગો. કિંકારણા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો નાગો? આગું ન કરોતીતિ નાગો; ન ગચ્છતીતિ નાગો; ન આગચ્છતીતિ નાગો. કથં સો

પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો આગું ન કરોતીતિ નાગો? આગુ વુચ્ચતિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા.

આગું ન કરોતિ કિઞ્ચિ લોકે, સબ્બસંયોગે વિસજ્જ બન્ધનાનિ;
સબ્બત્થ ન સજ્જતિ વિમુત્તો, નાગો તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તા.

એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો આગું ન કરોતીતિ નાગો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ન ગચ્છતીતિ નાગો? સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ન છન્દાગતિં ગચ્છતિ, ન દોસાગતિં ગચ્છતિ, ન મોહાગતિં ગચ્છતિ, ન ભયાગતિં ગચ્છતિ, ન રાગવસેન ગચ્છતિ, ન દોસવસેન ગચ્છતિ, ન મોહવસેન ગચ્છતિ, ન માનવસેન ગચ્છતિ, ન દિટ્ઠિવસેન ગચ્છતિ, ન ઉદ્ધચ્ચવસેન ગચ્છતિ, ન વિચિકિચ્છાવસેન ગચ્છતિ, ન અનુસયવસેન ગચ્છતિ, ન વગ્ગેહિ કપ્પેહિ યાયતિ નીયતિ [નિય્યતિ (સ્યા॰ ક॰)] વુય્હતિ સંહરીયતિ. એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ન ગચ્છતીતિ નાગો.

કથં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ન આગચ્છતીતિ નાગો? સોતાપત્તિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતિ, સકદાગામિમગ્ગેન…પે॰… અનાગામિમગ્ગેન…પે॰… અરહત્તમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતિ. એવં સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ન આગચ્છતીતિ નાગો.

નાગોવ યૂથાનિ વિવજ્જયિત્વાતિ યથા સો હત્થિનાગો યૂથાનિ વિવજ્જેત્વા પરિવજ્જેત્વા અભિનિવજ્જેત્વા એકોવ અરઞ્ઞવનમજ્ઝોગાહેત્વા [અરઞ્ઞે વનમજ્ઝસ્સ અજ્ઝોગાહેત્વા (સ્યા॰)] ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ ગણં વિવજ્જેત્વા પરિવજ્જેત્વા અભિવજ્જેત્વા એકો [એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો (સ્યા॰)] અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ પટિસેવતિ અપ્પસદ્દાનિ અપ્પનિગ્ઘોસાનિ વિજનવાતાનિ મનુસ્સરાહસ્સેય્યકાનિ પટિસલ્લાનસારુપ્પાનિ. સો એકો ગચ્છતિ એકો તિટ્ઠતિ એકો નિસીદતિ એકો સેય્યં કપ્પેતિ એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ એકો પટિક્કમતિ એકો રહો નિસીદતિ એકો ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – નાગોવ યૂથાનિ વિવજ્જયિત્વા.

સઞ્જાતખન્ધો પદુમી ઉળારોતિ યથા સો હત્થિનાગો સઞ્જાતક્ખન્ધો સત્તરતનો વા હોતિ અટ્ઠરતનો વા, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ સઞ્જાતક્ખન્ધો અસેક્ખેન સીલક્ખન્ધેન અસેક્ખેન સમાધિક્ખન્ધેન અસેક્ખેન પઞ્ઞાક્ખન્ધેન અસેક્ખેન વિમુત્તિક્ખન્ધેન અસેક્ખેન વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધેન. યથા સો હત્થિનાગો પદુમી, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ સત્તહિ બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેહિ પદુમી, સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગપુપ્ફેન. યથા સો હત્થિનાગો ઉળારો થામેન બલેન જવેન સૂરેન, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ ઉળારો સીલેન સમાધિના પઞ્ઞાય વિમુત્તિયા વિમુત્તિઞાણદસ્સનેનાતિ – સઞ્જાતખન્ધો પદુમી ઉળારો.

યથાભિરન્તં વિહરે અરઞ્ઞેતિ યથા સો હત્થિનાગો યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ. પઠમેનપિ ઝાનેન યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ, દુતિયેનપિ ઝાનેન…પે॰… તતિયેનપિ ઝાનેન… ચતુત્થેનપિ ઝાનેન યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ; મેત્તાયપિ ચેતોવિમુત્તિયા યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ, કરુણાયપિ ચેતોવિમુત્તિયા… મુદિતાયપિ ચેતોવિમુત્તિયા… ઉપેક્ખાયપિ ચેતોવિમુત્તિયા

યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ; આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિયાપિ યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતિ, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તિયાપિ... આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયાપિ... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયાપિ... નિરોધસમાપત્તિયાપિ... ફલસમાપત્તિયાપિ યથાભિરન્તં અરઞ્ઞે વિહરતીતિ – યથાભિરન્તં વિહરે અરઞ્ઞે, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘નાગોવ યૂથાનિ વિવજ્જયિત્વા, સઞ્જાતખન્ધો પદુમી ઉળારો;
> યથાભિરન્તં વિહરે અરઞ્ઞે, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૪૦.અટ્ઠાનતં સઙ્ગણિકારતસ્સ, યં ફસ્સયે [ફુસ્સયે (સ્યા॰ ક॰)] **સામયિકં** [આસામાયિકં (ક॰)] **વિમુત્તિં;**
આદિચ્ચબન્ધુસ્સ વચો નિસમ્મ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

અટ્ઠાનતં સઙ્ગણિકારતસ્સ, યં ફસ્સયે સામયિકં વિમુત્તિન્તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘યાવતાનન્દ [સો વતાનન્દ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૮૬)], ભિક્ખુ સઙ્ગણિકારામો સઙ્ગણિકરતો સઙ્ગણિકારામતં અનુયુત્તો, ગણારામો ગણરતો ગણસમ્મુદિતો (ગણારામતં અનુયુત્તો) [( ) નત્થિ મ॰ નિ॰ ૩.૧૮૬], યં તં નેક્ખમ્મસુખં પવિવેકસુખં ઉપસમસુખં સમ્બોધિસુખં, તસ્સ સુખસ્સ નિકામલાભી ભવિસ્સતિ અકિચ્છલાભી અકસિરલાભીતિ – નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. યો ચ ખો સો, આનન્દ, ભિક્ખુ એકો ગણસ્મા વૂપકટ્ઠો વિહરતિ, તસ્સેતં ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખં. યં તં નેક્ખમ્મસુખં પવિવેકસુખં ઉપસમસુખં સમ્બોધિસુખં, તસ્સ સુખસ્સ નિકામલાભી ભવિસ્સતિ અકિચ્છલાભી અકસિરલાભીતિ – ઠાનમેતં વિજ્જતિ. યાવતાનન્દ, ભિક્ખુ સઙ્ગણિકારામો સઙ્ગણિકરતો સઙ્ગણિકારામતં અનુયુત્તો, ગણારામો ગણરતો ગણસમ્મુદિતો (ગણારામતં અનુયુત્તો,) સામાયિકં [સામયિકં (સ્યા॰ ક॰)] વા કન્તં ચેતોવિમુત્તિં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સતિ, અસામાયિકં વા અકુપ્પન્તિ – નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. યો ચ ખો સો, આનન્દ, ભિક્ખુ એકો ગણસ્મા વૂપકટ્ઠો વિહરતિ, તસ્સેતં ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખં સામાયિકં વા કન્તં ચેતોવિમુત્તિં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સતિ, અસામાયિકં વા અકુપ્પન્તિ, ઠાનમેતં વિજ્જતી’’તિ – અટ્ઠાનતં સઙ્ગણિકારતસ્સ, યં ફસ્સયે સામયિકં વિમુત્તિં.

આદિચ્ચબન્ધુસ્સ વચો નિસમ્માતિ આદિચ્ચો વુચ્ચતિ સૂરિયો. સો ગોતમો ગોત્તેન. પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ ગોતમો ગોત્તેન. સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સૂરિયસ્સ ગોત્તઞાતકો ગોત્તબન્ધુ, તસ્મા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો આદિચ્ચબન્ધુ. **આદિચ્ચબન્ધુસ્સ વચો નિસમ્મા**તિ આદિચ્ચબન્ધુસ્સ વચનં બ્યપ્પથં દેસનં અનુસાસનં અનુસિટ્ઠં સુત્વા સુણિત્વા ઉગ્ગહેત્વા ઉપધારયિત્વા ઉપલક્ખયિત્વાતિ – આદિચ્ચબન્ધુસ્સ વચો નિસમ્મ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘અટ્ઠાનતં સઙ્ગણિકારતસ્સ, યં ફસ્સયે સામયિકં વિમુત્તિં;
> આદિચ્ચબન્ધુસ્સ વચો નિસમ્મ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

દુતિયો વગ્ગો.

તતિયવગ્ગો

૧૪૧.દિટ્ઠીવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો, પત્તો નિયામં પટિલદ્ધમગ્ગો;
ઉપ્પન્નઞાણોમ્હિ અનઞ્ઞનેય્યો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

દિટ્ઠિવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તોતિ દિટ્ઠિવિસૂકાનિ વુચ્ચન્તિ વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠી. ઇધ અસ્સુતવા પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદો અરિયધમ્મે અવિનીતો સપ્પુરિસાનં અદસ્સાવી સપ્પુરિસધમ્મસ્સ અકોવિદો સપ્પુરિસધમ્મે અવિનીતો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ રૂપવન્તં વા અત્તાનં અત્તનિ વા રૂપં રૂપસ્મિં વા અત્તાનં, વેદનં...પે॰... સઞ્ઞં... સઙ્ખારે... વિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતિ વિઞ્ઞાણવન્તં વા અત્તાનં અત્તનિ વા વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણસ્મિં વા અત્તાનં. યા એવરૂપા દિટ્ઠિ દિટ્ઠિગતં દિટ્ઠિગહનં દિટ્ઠિકન્તારો દિટ્ઠિવિસૂકાયિકં દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં દિટ્ઠિસંયોજનં ગાહો પટિગ્ગાહો અભિનિવેસો પરામાસો કુમ્મગ્ગો મિચ્છાપથો મિચ્છત્તં તિત્થાયતનં વિપરિયેસગ્ગાહો વિપરીતગ્ગાહો વિપલ્લાસગ્ગાહો મિચ્છાગાહો, અયાથાવકસ્મિં યાથાવકન્તિ ગાહો, યાવતા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ – ઇમાનિ દિટ્ઠિવિસૂકાનિ. **દિટ્ઠિવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો**તિ દિટ્ઠિવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તોતિ – દિટ્ઠીવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો.

પત્તો નિયામં પટિલદ્ધમગ્ગોતિ નિયામા વુચ્ચન્તિ ચત્તારો મગ્ગા; અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, સેય્યથિદં – સમ્માદિટ્ઠિ સમ્માસઙ્કપ્પો સમ્માવાચા સમ્માકમ્મન્તો સમ્માઆજીવો સમ્માવાયામો સમ્માસતિ સમ્માસમાધિ. ચતૂહિ અરિયમગ્ગેહિ સમન્નાગતો નિયામં પત્તો સમ્પત્તો અધિગતો ફસ્સિતો સચ્છિકતોતિ – પત્તો નિયામં. **પટિલદ્ધમગ્ગો**તિ લદ્ધમગ્ગો પટિલદ્ધમગ્ગો અધિગતમગ્ગો ફસ્સિતમગ્ગો સચ્છિકતમગ્ગોતિ – પત્તો નિયામં પટિલદ્ધમગ્ગો.

ઉપ્પન્નઞાણોમ્હિ અનઞ્ઞનેય્યોતિ તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ ઞાણં ઉપ્પન્નં સમુપ્પન્નં નિબ્બત્તં અભિનિબ્બત્તં પાતુભૂતં. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ ઞાણં ઉપ્પન્નં સમુપ્પન્નં નિબ્બત્તં અભિનિબ્બત્તં પાતુભૂતં, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ ઞાણં ઉપ્પન્નં સમુપ્પન્નં નિબ્બત્તં અભિનિબ્બત્તં પાતુભૂતન્તિ – ઉપ્પન્નઞાણોમ્હિ. **અનઞ્ઞનેય્યો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ન પરનેય્યો

ન પરપ્પત્તિયો ન પરપ્પચ્ચયો ન પરપટિબદ્ધગૂ, યથાભૂતં [તં (ક॰)] જાનાતિ પસ્સતિ અસમ્મૂળ્હો સમ્પજાનો પટિસ્સતો. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ ન પરનેય્યો ન પરપ્પત્તિયો ન પરપ્પચ્ચયો ન પરપટિબદ્ધગૂ, યથાભૂતં જાનાતિ પસ્સતિ અસમ્મૂળ્હો સમ્પજાનો પટિસ્સતો. ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ... પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ ન પરનેય્યો ન પરપ્પત્તિયો ન પરપ્પચ્ચયો ન પરપટિબદ્ધગૂ, યથાભૂતં જાનાતિ પસ્સતિ અસમ્મૂળ્હો સમ્પજાનો પટિસ્સતોતિ – ઉપ્પન્નઞાણોમ્હિ અનઞ્ઞનેય્યો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘દિટ્ઠીવિસૂકાનિ ઉપાતિવત્તો, પત્તો નિયામં પટિલદ્ધમગ્ગો;
ઉપ્પન્નઞાણોમ્હિ અનઞ્ઞનેય્યો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૪૨નિલ્લોલુપો નિક્કુહો નિપ્પિપાસો, નિમ્મક્ખો નિદ્ધન્તકસાવમોહો;
નિરાસસો [નિરાસયો (સી॰ અટ્ઠ॰) સુ॰ નિ॰ ૫૬] **સબ્બલોકે ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

નિલ્લોલુપો નિક્કુહો નિપ્પિપાસોતિ લોલુપ્પં વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. સા લોલુપ્પા તણ્હા તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો નિલ્લોલુપો.

નિક્કુહોતિ તીણિ કુહનવત્થૂનિ – પચ્ચયપટિસેવનસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ, ઇરિયાપથસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ, સામન્તજપ્પનસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ.

કતમં પચ્ચયપટિસેવનસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ? ઇધ ગહપતિકા ભિક્ખું [ભિક્ખૂ (ક॰) મહાનિ॰ ૮૭] નિમન્તેન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારેહિ, સો પાપિચ્છો ઇચ્છાપકતો અત્થિકો ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનં ભિય્યોકમ્યતં ઉપાદાય ચીવરં પચ્ચક્ખાતિ, પિણ્ડપાતં પચ્ચક્ખાતિ, સેનાસનં પચ્ચક્ખાતિ, ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં પચ્ચક્ખાતિ. સો એવમાહ – ''કિં સમણસ્સ મહગ્ઘેન ચીવરેન! એતં સારુપ્પં યં સમણો સુસાના વા સઙ્કારકૂટા વા પાપણિકા વા નન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા સઙ્ઘાટિકં કરિત્વા ધારેય્ય. કિં સમણસ્સ મહગ્ઘેન પિણ્ડપાતેન! એતં સારુપ્પં યં સમણો ઉઞ્છાચરિયાય પિણ્ડિયાલોપેન જીવિકં કપ્પેય્ય. કિં સમણસ્સ મહગ્ઘેન સેનાસનેન! એતં સારુપ્પં યં સમણો રુક્ખમૂલિકો વા અસ્સ સોસાનિકો વા અબ્ભોકાસિકો વા. કિં સમણસ્સ મહગ્ઘેન ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારેન! એતં સારુપ્પં યં સમણો પૂતિમુત્તેન વા હરિતકીખણ્ડેન વા ઓસધં કરેય્યા''તિ. તદુપાદાય લૂખં ચીવરં ધારેતિ લૂખં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જતિ લૂખં સેનાસનં પટિસેવતિ લૂખં ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં પટિસેવતિ. તમેનં ગહપતિકા એવં જાનન્તિ – ''અયં સમણો અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો પવિવિત્તો અસંસટ્ઠો આરદ્ધવીરિયો ધુતવાદો''તિ. ભિય્યો ભિય્યો નિમન્તેન્તિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારેહિ. સો એવમાહ – ''તિણ્ણં સમ્મુખીભાવા સદ્ધો કુલપુત્તો બહું પુઞ્ઞં પસવતિ, સદ્ધાય સમ્મુખીભાવા સદ્ધો કુલપુત્તો બહું પુઞ્ઞં પસવતિ, દેય્યધમ્મસ્સ સમ્મુખીભાવા સદ્ધો કુલપુત્તો બહું પુઞ્ઞં પસવતિ, દક્ખિણેય્યાનં સમ્મુખીભાવા સદ્ધો કુલપુત્તો બહું પુઞ્ઞં પસવતિ. તુમ્હાકઞ્ચેવાયં સદ્ધા અત્થિ, દેય્યધમ્મો ચ સંવિજ્જતિ, અહઞ્ચ પટિગ્ગાહકો. સચેહં ન પટિગ્ગહેસ્સામિ, એવં તુમ્હે પુઞ્ઞેન પરિબાહિરા ભવિસ્સથ [ભવિસ્સન્તિ (મહાનિ॰ ૮૭)]. ન મય્હં ઇમિના અત્થો. અપિ ચ, તુમ્હાકંયેવ અનુકમ્પાય પટિગ્ગણ્હામી''તિ. તદુપાદાય બહુમ્પિ ચીવરં પટિગ્ગણ્હાતિ, બહુમ્પિ પિણ્ડપાતં પટિગ્ગણ્હાતિ, બહુમ્પિ સેનાસનં પટિગ્ગણ્હાતિ, બહુમ્પિ ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં પટિગ્ગણ્હાતિ. યા એવરૂપા ભાકુટિકા ભાકુટિયં કુહના કુહાયના કુહિતત્તં – ઇદં પચ્ચયપટિસેવનસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ.

કતમં ઇરિયાપથસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ? ઇધેકચ્ચો પાપિચ્છો ઇચ્છાપકતો સમ્ભાવનાધિપ્પાયો ''એવં મં જનો સમ્ભાવેસ્સતી''તિ ગમનં સણ્ઠપેતિ ઠાનં સણ્ઠપેતિ નિસજ્જં [નિસજ્જનં (ક॰)] સણ્ઠપેતિ સયનં સણ્ઠપેતિ, પણિધાય ગચ્છતિ પણિધાય તિટ્ઠતિ પણિધાય નિસીદતિ પણિધાય સેય્યં કપ્પેતિ સમાહિતો વિય ગચ્છતિ સમાહિતો વિય તિટ્ઠતિ સમાહિતો વિય નિસીદતિ સમાહિતો વિય સેય્યં કપ્પેતિ, આપાથકજ્ઝાયીવ [આપાતકજ્ઝાયી ચ (ક॰)] હોતિ. યા એવરૂપા ઇરિયાપથસ્સ આઠપના ઠપના સણ્ઠપના ભાકુટિકા ભાકુટિયં કુહના કુહાયના કુહિતત્તં [કુહાયિતત્તં (સ્યા॰ ક॰), વિસુદ્ધિમગ્ગટ્ઠકથા ઓલોકેતબ્બા] – ઇદં ઇરિયાપથસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ.

કતમં સામન્તજપ્પનસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ? ઇધેકચ્ચો પાપિચ્છો ઇચ્છાપકતો સમ્ભાવનાધિપ્પાયો ''એવં મં જનો સમ્ભાવેસ્સતી''તિ અરિયધમ્મે સન્નિસ્સિતવાચં ભાસતિ. ''યો એવરૂપં ચીવરં ધારેતિ સો સમણો મહેસક્ખો''તિ ભણતિ; યો એવરૂપં પત્તં ધારેતિ...પે॰... લોહથાલકં ધારેતિ... ધમ્મકરણં ધારેતિ... પરિસ્સાવનં ધારેતિ... કુઞ્ચિકં ધારેતિ... ઉપાહનં ધારેતિ... કાયબન્ધનં ધારેતિ... આયોગં [આયોગબન્ધનં (સ્યા॰ ક॰) મહાનિ॰ ૮૭] ધારેતિ સો સમણો મહેસક્ખો''તિ ભણતિ; ''યસ્સ એવરૂપા ઉપજ્ઝાયો સો સમણો મહેસક્ખો''તિ ભણતિ; યસ્સ એવરૂપો આચરિયો ...પે॰... એવરૂપા સમાનુપજ્ઝાયકા... સમાનાચરિયકા... મિત્તા... સન્દિટ્ઠા... સમ્ભત્તા... સહાયા સો

સમણો મહેસક્ખોતિ ભણતિ; યો એવરૂપે વિહારે વસતિ... અડ્ઢયોગે વસતિ... પાસાદે વસતિ... હમ્મિયે વસતિ... ગુહાયં વસતિ... લેણે વસતિ... કુટિયં વસતિ... કૂટાગારે વસતિ... અટ્ટે વસતિ... માળે વસતિ... ઉદ્દણ્ડે [ઉદ્દણ્ડે (ક॰)] વસતિ... ઉપટ્ઠાનસાલાયં વસતિ... મણ્ડપે વસતિ... રુક્ખમૂલે વસતિ સો સમણો મહેસક્ખો''તિ ભણતિ.

અથ વા, કોરજિકકોરજિકો ભાકુટિકભાકુટિકો કુહકકુહકો લપકલપકો મુખસમ્ભાવિકો ''અયં સમણો ઇમાસં એવરૂપાનં સન્તાનં વિહારસમાપત્તીનં લાભી''તિ તાદિસં ગમ્ભીરં ગૂળ્હં નિપુણં પટિચ્છન્નં લોકુત્તરં સુઞ્ઞતાપટિસઞ્ઞુત્તં કથં કથેતિ. યા એવરૂપા ભાકુટિકા ભાકુટિયં કુહના કુહાયના કુહિતત્તં, ઇદં સામન્તજપ્પનસઙ્ખાતં કુહનવત્થુ. તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ ઇમાનિ તીણિ કુહનવત્થૂનિ પહીનાનિ સમુચ્છિન્નાનિ વૂપસન્તાનિ પટિપ્પસ્સદ્ધાનિ અભબ્બુપ્પત્તિકાનિ ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાનિ. તસ્મા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો નિક્કુહો.

નિપ્પિપાસોતિ પિપાસા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. સા પિપાસા તણ્હા તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો નિપ્પિપાસોતિ – નિલ્લોલુપો નિક્કુહો નિપ્પિપાસો.

નિમ્મક્ખો નિદ્ધન્તકસાવમોહોતિ. **મક્ખો**તિ યો મક્ખો મક્ખાયના [મક્ખિયના (ક॰) પસ્સ વિભ॰ ૮૯૨] મક્ખાયિતત્તં નિટ્ઠુરિયં નિટ્ઠુરિયકમ્મં. **કસાવો**તિ રાગો કસાવો, દોસો કસાવો, મોહો કસાવો, કોધો...પે॰... ઉપનાહો... મક્ખો... પળાસો... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા કસાવા. **મોહો**તિ દુક્ખે અઞ્ઞાણં, દુક્ખસમુદયે અઞ્ઞાણં, દુક્ખનિરોધે અઞ્ઞાણં, દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાય અઞ્ઞાણં, પુબ્બન્તે અઞ્ઞાણં, અપરન્તે અઞ્ઞાણં, પુબ્બન્તાપરન્તે અઞ્ઞાણં, ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ અઞ્ઞાણં. યં એવરૂપં અઞ્ઞાણં અદસ્સનં અનભિસમયો અનનુબોધો અપ્પટિવેધો અસંગાહના અપરિયોગાહના અસમપેક્ખના અપચ્ચવેક્ખણા અપચ્ચક્ખકમ્મં દુમ્મેજ્ઝં બાલ્યં અસમ્પજઞ્ઞં મોહો પમોહો સમ્મોહો અવિજ્જા અવિજ્જોઘો અવિજ્જાયોગો અવિજ્જાનુસયો અવિજ્જાપરિયુટ્ઠાનં અવિજ્જાલઙ્ગી મોહો અકુસલમૂલં. તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ મક્ખો ચ કસાવો ચ મોહો ચ વન્તા સંવન્તા નિદ્ધન્તા પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાતિ. સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો નિમ્મક્ખો નિદ્ધન્તકસાવમોહો.

નિરાસસો સબ્બલોકે ભવિત્વાતિ આસા વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **સબ્બલોકે**તિ સબ્બઅપાયલોકે સબ્બમનુસ્સલોકે સબ્બદેવલોકે સબ્બખન્ધલોકે સબ્બધાતુલોકે સબ્બઆયતનલોકે. **નિરાસસો સબ્બલોકે ભવિત્વા**તિ સબ્બલોકે નિરાસસો ભવિત્વા નિત્તણ્હો ભવિત્વા નિપ્પિપાસો ભવિત્વાતિ – નિરાસસો સબ્બલોકે ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

''નિલ્લોલુપો નિક્કુહો નિપ્પિપાસો, નિમ્મક્ખો નિદ્ધન્તકસાવમોહો;
નિરાસસો સબ્બલોકે ભવિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૪૩.પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથ, અનત્થદસ્સિં વિસમે નિવિટ્ઠં;
સયં ન સેવે પસુતં પમત્તં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથાતિ. પાપસહાયો વુચ્ચતિ યો સો સહાયો દસવત્થુકાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો – નત્થિ દિન્નં, નત્થિ યિટ્ઠં, નત્થિ હુતં, નત્થિ સુકતદુક્કટાનં કમ્માનં ફલં વિપાકો, નત્થિ અયં લોકો, નત્થિ પરો

લોકો, નત્થિ માતા, નત્થિ પિતા, નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા, નત્થિ લોકે સમણબ્રાહ્મણા સમ્મગ્ગતા સમ્માપટિપન્ના યે ઇમઞ્ચ લોકં પરઞ્ચ લોકં સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેન્તીતિ. અયં પાપસહાયો. પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથાતિ. પાપં સહાયં વજ્જેય્ય પરિવજ્જેય્યાતિ – પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથ.

અનત્થદસ્સિં વિસમે નિવિટ્ઠન્તિ અનત્થદસ્સી વુચ્ચતિ યો સો સહાયો દસવત્થુકાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો – નત્થિ દિન્નં, નત્થિ યિટ્ઠં...પે॰... યે ઇમઞ્ચ લોકં પરઞ્ચ લોકં સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેન્તીતિ. **વિસમે નિવિટ્ઠન્તિ** વિસમે કાયકમ્મે નિવિટ્ઠં, વિસમે વચીકમ્મે નિવિટ્ઠં, વિસમે મનોકમ્મે નિવિટ્ઠં, વિસમે પાણાતિપાતે નિવિટ્ઠં, વિસમે અદિન્નાદાને નિવિટ્ઠં, વિસમે કામેસુમિચ્છાચારે નિવિટ્ઠં, વિસમે મુસાવાદે નિવિટ્ઠં, વિસમાય પિસુણાય વાચાય [પિસુણવાચાય (ક॰)] નિવિટ્ઠં, વિસમાય ફરુસાય વાચાય [ફરુસવાચાય (ક॰)] નિવિટ્ઠં, વિસમે સમ્ફપ્પલાપે નિવિટ્ઠં, વિસમાય અભિજ્ઝાય નિવિટ્ઠં, વિસમે બ્યાપાદે નિવિટ્ઠં, વિસમાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા નિવિટ્ઠં, વિસમેસુ સઙ્ખારેસુ નિવિટ્ઠં વિસમેસુ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ નિવિટ્ઠં, વિસમેસુ પઞ્ચસુ નીવરણેસુ નિવિટ્ઠં વિનિવિટ્ઠં સત્તં અલ્લીનં ઉપગતં અજ્ઝોસિતં અધિમુત્તન્તિ – અનત્થદસ્સિં વિસમે નિવિટ્ઠં.

સયં ન સેવે પસુતં પમત્તન્તિ. પસુતન્તિ યોપિ કામે એસતિ ગવેસતિ પરિયેસતિ તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિનો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો, સોપિ કામપ્પસુતો. યોપિ તણ્હાવસેન રૂપે પરિયેસતિ, સદ્દે...પે॰... ગન્ધે... રસે... ફોટ્ઠબ્બે પરિયેસતિ તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો, સોપિ કામપ્પસુતો. યોપિ તણ્હાવસેન રૂપે પટિલભતિ, સદ્દે...પે॰... ગન્ધે... રસે... ફોટ્ઠબ્બે પટિલભતિ તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો, સોપિ કામપ્પસુતો. યોપિ તણ્હાવસેન રૂપે પરિભુઞ્જતિ, સદ્દે...પે॰... ગન્ધે... રસે... ફોટ્ઠબ્બે પરિભુઞ્જતિ તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો, સોપિ કામપ્પસુતો. યથા કલહકારકો કલહપ્પસુતો, કમ્મકારકો કમ્મપ્પસુતો, ગોચરે ચરન્તો ગોચરપ્પસુતો, ઝાયી ઝાનપ્પસુતો; એવમેવ યો કામે એસતિ ગવેસતિ પરિયેસતિ તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો, સોપિ કામપ્પસુતો. યોપિ તણ્હાવસેન રૂપે પરિયેસતિ...પે॰... યોપિ તણ્હાવસેન રૂપે પટિલભતિ...પે॰... યોપિ તણ્હાવસેન રૂપે પરિભુઞ્જતિ, સદ્દે...પે॰... ગન્ધે... રસે... ફોટ્ઠબ્બે પરિભુઞ્જતિ તચ્ચરિતો તબ્બહુલો તગ્ગરુકો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો તદધિમુત્તો તદધિપતેય્યો, સોપિ કામપ્પસુતો. **પમત્તન્તિ**. પમાદો વત્તબ્બો કાયદુચ્ચરિતે વા વચીદુચ્ચરિતે વા મનોદુચ્ચરિતે વા પઞ્ચસુ કામગુણેસુ વા ચિત્તસ્સ વોસગ્ગો વોસગ્ગાનુપ્પદાનં કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અસક્કચ્ચકિરિયતા અસાતચ્ચકિરિયતા અનટ્ઠિતકિરિયતા ઓલીનવુત્તિતા નિક્ખિત્તચ્છન્દતા નિક્ખિત્તધુરતા અનાસેવના અભાવના અબહુલીકમ્મં અનધિટ્ઠાનં અનનુયોગો, યો એવરૂપો પમાદો પમજ્જના પમજ્જિતત્તં – અયં વુચ્ચતિ પમાદો.

સયં ન સેવે પસુતં પમત્તન્તિ પસુતં ન સેવેય્ય પમત્તઞ્ચ સયં ન સેવેય્ય સામં ન સેવેય્ય ન નિસેવેય્ય ન સંસેવેય્ય ન પરિસંસેવેય્ય ન આચરેય્ય ન સમાચરેય્ય ન સમાદાય વત્તેય્યાતિ – સયં ન સેવે પસુતં પમત્તં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘પાપં સહાયં પરિવજ્જયેથ, અનત્થદસ્સિં વિસમે નિવિટ્ઠં;
> સયં ન સેવે પસુતં પમત્તં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

૧૪૪બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથ, મિત્તં ઉળારં પટિભાનવન્તં;
અઞ્ઞાય અત્થાનિ વિનેય્ય કઙ્ખં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથાતિ બહુસ્સુતો હોતિ મિત્તો સુતધરો સુતસન્નિચયો. યે તે ધમ્મા આદિકલ્યાણા મજ્ઝેકલ્યાણા પરિયોસાનકલ્યાણા સાત્થં સબ્યઞ્જનં [સત્થા સબ્યઞ્જના (સ્યા॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૩.૮૨] કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં અભિવદન્તિ, તથારૂપાસ્સ ધમ્મા બહુસ્સુતા હોન્તિ ધાતા [ધતા (સ્યા॰)] વચસા પરિચિતા મનસાનુપેક્ખિતા દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા. **ધમ્મધર**ન્તિ ધમ્મં ધારેન્તં [ધારેતિ (ક॰)] – સુત્તં ગેય્યં વેય્યાકરણં ગાથં ઉદાનં ઇતિવુત્તકં જાતકં અબ્ભુતધમ્મં વેદલ્લં. **બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથા**તિ બહુસ્સુતઞ્ચ ધમ્મધરઞ્ચ મિત્તં ભજેય્ય સંભજેય્ય સેવેય્ય નિસેવેય્ય સંસેવેય્ય પટિસેવેય્યાતિ – બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથ.

મિત્તં ઉળારં પટિભાનવન્તન્તિ ઉળારો હોતિ મિત્તો સીલેન સમાધિના પઞ્ઞાય વિમુત્તિયા વિમુત્તિઞાણદસ્સેન. **પટિભાનવન્ત**ન્તિ તયો પટિભાનવન્તો – પરિયત્તિપટિભાનવા, પરિપુચ્છાપટિભાનવા, અધિગમપટિભાનવા. કતમો પરિયત્તિપટિભાનવા? ઇધેકચ્ચસ્સ બુદ્ધવચનં પરિયાપુતં [પરિયાપુટં (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ દી॰ નિ॰ ૩.૨૮૨] હોતિ સુત્તં ગેય્યં વેય્યાકરણં ગાથા ઉદાનં ઇતિવુત્તકં જાતકં અબ્ભુતધમ્મં વેદલ્લં. તસ્સ પરિયત્તિં નિસ્સાય પટિભાતિ – અયં પરિયત્તિપટિભાનવા.

કતમો પરિપુચ્છાપટિભાનવા? ઇધેકચ્ચો પરિપુચ્છિતોપિ હોતિ અત્થે ચ ઞાયે ચ લક્ખણે ચ કારણે ચ ઠાનાઠાને ચ. તસ્સ પરિપુચ્છં નિસ્સાય પટિભાતિ – અયં પરિપુચ્છાપટિભાનવા.

કતમો અધિગમપટિભાનવા? ઇધેકચ્ચસ્સ અધિગતા હોન્તિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ચત્તારો સમ્મપ્પધાના ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ચત્તારો અરિયમગ્ગા ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ ચતસ્સો પટિસમ્ભિદાયો છ અભિઞ્ઞાયો [છળભિઞ્ઞાયો (સ્યા॰)]. તસ્સ અત્થો ઞાતો ધમ્મો ઞાતો નિરુત્તિ ઞાતા. અત્થે ઞાતે અત્થો પટિભાતિ, ધમ્મે ઞાતે ધમ્મો પટિભાતિ, નિરુત્તિયા ઞાતાય નિરુત્તિ પટિભાતિ. ઇમેસુ તીસુ ઞાણં પટિભાનપટિસમ્ભિદા. સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ઇમાય પટિભાનપટિસમ્ભિદાય ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો. તસ્મા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પટિભાનવા . યસ્સ પરિયત્તિ નત્થિ પરિપુચ્છા નત્થિ અધિગમો નત્થિ, કિં તસ્સ પટિભાયિસ્સતીતિ – મિત્તં ઉળારં પટિભાનવન્તં.

અઞ્ઞાય અત્થાનિ વિનેય્ય કઙ્ખન્તિ અત્તત્થં અઞ્ઞાય પરત્થં અઞ્ઞાય ઉભયત્થં અઞ્ઞાય દિટ્ઠધમ્મિકત્થં અઞ્ઞાય સમ્પરાયિકત્થં અઞ્ઞાય પરમત્થં અઞ્ઞાય અભિઞ્ઞાય જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા કઙ્ખં વિનેય્ય પટિવિનેય્ય પજહેય્ય વિનોદેય્ય બ્યન્તીકરેય્ય અનભાવં ગમેય્યાતિ – અઞ્ઞાય અત્થાનિ વિનેય્ય કઙ્ખં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘બહુસ્સુતં ધમ્મધરં ભજેથ, મિત્તં ઉળારં પટિભાનવન્તં;
> અઞ્ઞાય અત્થાનિ વિનેય્ય કઙ્ખં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૪૫ખિડ્ડં રતિં [રતી (સ્યા॰)] **કામસુખઞ્ચ લોકે, અનલઙ્કરિત્વા અનપેક્ખમાનો;**
વિભૂસટ્ઠાના [વિભૂસનટ્ઠાના (સ્યા॰ ક॰), વિભૂસણટ્ઠાના (સી॰ અટ્ઠ॰)] **વિરતો સચ્ચવાદી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

ખિડ્ડં રતિં કામસુખઞ્ચ લોકેતિ. ખિડ્ડાતિ દ્વે ખિડ્ડા – કાયિકા ખિડ્ડા ચ વાચસિકા ખિડ્ડા ચ...પે॰... અયં કાયિકા ખિડ્ડા...પે॰... અયં વાચસિકા ખિડ્ડા. **રતીતિ** અનુક્કણ્ઠિતાધિવચનમેતં – રતીતિ. **કામસુખન્તિ** વુત્તઞ્હેતં ભગવતા [પસ્સ મ॰ નિ॰ ૨.૨૮૦] – ''પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે, કામગુણા. કતમે પઞ્ચ? ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા રૂપા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા, સોતવિઞ્ઞેય્યા સદ્દા...પે॰... ઘાનવિઞ્ઞેય્યા ગન્ધા... જિવ્હાવિઞ્ઞેય્યા રસા... કાયવિઞ્ઞેય્યા ફોટ્ઠબ્બા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા. ઇમે ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચ કામગુણા. યં ખો, ભિક્ખવે, ઇમે પઞ્ચ કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ કામસુખં''. **લોકેતિ** મનુસ્સલોકેતિ – ખિડ્ડં રતિં કામસુખઞ્ચ લોકે.

અનલઙ્કરિત્વા અનપેક્ખમાનોતિ ખિડ્ડઞ્ચ રતિઞ્ચ કામસુખઞ્ચ લોકે અનલઙ્કરિત્વા અનપેક્ખો હુત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – અનલઙ્કરિત્વા અનપેક્ખમાનો.

વિભૂસટ્ઠાના વિરતો સચ્ચવાદીતિ. વિભૂસાતિ દ્વે વિભૂસા – અત્થિ અગારિકવિભૂસા [અગારિકસ્સ વિભૂસા (ક॰) એવમુપરિપિ] અત્થિ અનાગારિકવિભૂસા. કતમા અગારિકવિભૂસા? કેસા ચ મસ્સૂ ચ માલાગન્ધઞ્ચ વિલેપનઞ્ચ આભરણઞ્ચ પિલન્ધનઞ્ચ વત્થઞ્ચ પારુપનઞ્ચ [પસાધનઞ્ચ (સ્યા॰), સયનાસનઞ્ચ (ક॰) ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૩૦ નત્થિ પાઠનાનત્તં] વેઠનઞ્ચ ઉચ્છાદનં પરિમદ્દનં ન્હાપનં સમ્બાહનં આદાસં અઞ્જનં માલાગન્ધવિલેપનં મુખચુણ્ણં મુખલેપનં હત્થબન્ધં સિખાબન્ધં દણ્ડં નાળિકં ખગ્ગં છત્તં ચિત્રુપાહનં ઉણ્હીસં મણિં વાળબીજનિં ઓદાતાનિ વત્થાનિ દીઘદસાનિ ઇતિ વા – અયં અગારિકવિભૂસા.

કતમા અનાગારિકવિભૂસા? ચીવરમણ્ડના પત્તમણ્ડના સેનાસનમણ્ડના ઇમસ્સ વા પૂતિકાયસ્સ બાહિરાનં વા પરિક્ખારાનં મણ્ડના વિભૂસના કેળના પરિકેળના ગદ્ધિકતા ગદ્ધિકત્તં [ગેધિકતા ગેધિકત્તં (સ્યા॰) પસ્સ વિભ॰ ૮૫૪] ચપલતા [ચપલના (સ્યા॰)] ચાપલ્યં – અયં અનાગારિકવિભૂસા.

સચ્ચવાદીતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સચ્ચવાદી સચ્ચસન્ધો થેતો પચ્ચયિકો અવિસંવાદકો લોકસ્સ, વિભૂસટ્ઠાના આરતો વિરતો પટિવિરતો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો, વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – વિભૂસટ્ઠાના વિરતો સચ્ચવાદી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

''ખિડ્ડં રતિં કામસુખઞ્ચ લોકે, અનલઙ્કરિત્વા અનપેક્ખમાનો;
વિભૂસટ્ઠાના વિરતો સચ્ચવાદી, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૪૬.પુત્તઞ્ચ દારં પિતરઞ્ચ માતરં, ધનાનિ ધઞ્ઞાનિ ચ બન્ધવાનિ;
હિત્વાન કામાનિ યથોધિકાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

પુત્તઞ્ચ દારં પિતરઞ્ચ માતરન્તિ. પુત્તાતિ ચત્તારો પુત્તા – અત્રજો પુત્તો, ખેત્તજો [ખેત્રજો (સ્યા॰ ક॰)] પુત્તો, દિન્નકો પુત્તો, અન્તેવાસિકો પુત્તો. દારા વુચ્ચન્તિ ભરિયાયો. **પિતાતિ** યો સો જનકો. **માતાતિ** યા સા જનિકાતિ – પુત્તઞ્ચ દારં પિતરઞ્ચ માતરં.

ધનાનિ ધઞ્ઞાનિ ચ બન્ધવાનીતિ ધનાનિ વુચ્ચન્તિ હિરઞ્ઞં સુવણ્ણં મુત્તા મણિ વેળુરિયો સઙ્ખો સિલા પવાળં રજતં જાતરૂપં લોહિતઙ્કો [લોહિતકો (?)] મસારગલ્લં. ધઞ્ઞાનિ વુચ્ચન્તિ પુબ્બણ્ણં અપરણ્ણં. પુબ્બણ્ણં નામ

સાલિ વીહિ યવો ગોધુમો કઙ્ગુ વરકો કુદ્રૂસકો [કુદ્રુસકો (સ્યા॰)]. અપરણ્ણં નામ સૂપેય્યં. **બન્ધવાની**તિ ચત્તારો બન્ધવા – ઞાતિબન્ધવાપિ બન્ધુ, ગોત્તબન્ધવાપિ બન્ધુ, મિત્તબન્ધવાપિ બન્ધુ, સિપ્પબન્ધવાપિ બન્ધૂતિ – ધનાનિ ધઞ્ઞાનિ ચ બન્ધવાનિ.

હિત્વાન કામાનિ યથોધિકાનીતિ. **કામા**તિ ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા ચ કિલેસકામા ચ...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ વત્થુકામા...પે॰... ઇમે વુચ્ચન્તિ કિલેસકામા. **હિત્વાન કામાની**તિ વત્થુકામે પરિજાનિત્વા, કિલેસકામે પહાય પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વા. **હિત્વાન કામાનિ યથોધિકાની**તિ સોતાપત્તિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના, તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતિ; સકદાગામિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના... પે॰... અનાગામિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના... અરહત્તમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના, તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતીતિ – હિત્વાન કામાનિ યથોધિકાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘પુત્તઞ્ચ દારં પિતરઞ્ચ માતરં, ધનાનિ ધઞ્ઞાનિ ચ બન્ધવાનિ;
> હિત્વાન કામાનિ યથોધિકાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૪૭.સઙ્ગો એસો પરિત્તમેત્થ સોખ્યં, અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યો;
ગળો એસો ઇતિ ઞત્વા મતિમા [મુતીમા (સુ॰ નિ॰ ૬૧)], **એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

સઙ્ગો એસો પરિત્તમેત્થ સોખ્યન્તિ સઙ્ગોતિ વા બળિસન્તિ વા આમિસન્તિ વા લગ્ગનન્તિ વા પલિબોધોતિ વા, પઞ્ચન્નેતં કામગુણાનં અધિવચનં. **પરિત્તમેત્થ સોખ્ય**ન્તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે, કામગુણા. કતમે પઞ્ચ? ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા રૂપા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા...પે॰... કાયવિઞ્ઞેય્યા ફોટ્ઠબ્બા ઇટ્ઠા કન્તા મનાપા પિયરૂપા કામૂપસંહિતા રજનીયા. ઇમે ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચ કામગુણા. યં ખો, ભિક્ખવે, ઇમે પઞ્ચ કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ કામસુખં. અપ્પકં એતં સુખં , પરિત્તકં એતં સુખં, થોકકં એતં સુખં, ઓમકં એતં સુખં, લામકં એતં સુખં, છતુક્કં એતં સુખ’’ન્તિ – સઙ્ગો એસો પરિત્તમેત્થ સોખ્યં.

અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યોતિ અપ્પસ્સાદા કામા વુત્તા ભગવતા [પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૭] બહુદુક્ખા બહુપાયાસા [બહૂપાયાસા (સ્યા॰)]; આદીનવો એત્થ ભિય્યો. અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, મંસપેસૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, તિણુક્કૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, અઙ્ગારકાસૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા , સુપિનકૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, યાચિતકૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, રુક્ખફલૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, અસિસૂનૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, સત્તિસૂલૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા, સપ્પસિરૂપમા કામા વુત્તા ભગવતા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા, આદીનવો એત્થ ભિય્યોતિ – અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યો.

ગળો એસો ઇતિ ઞત્વા મતિમાતિ ગળોતિ વા બળિસન્તિ વા આમિસન્તિ વા લગ્ગનન્તિ વા બન્ધનન્તિ વા પલિબોધોતિ વા, પઞ્ચન્નેતં કામગુણાનં અધિવચનં. **ઇતી**તિ પદસન્ધિ પદસંસગ્ગો પદપારિપૂરી અક્ખરસમવાયો બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતા પદાનુપુબ્બતાપેતં ઇતીતિ. **મતિમા**તિ પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **ગળો એસો ઇતિ ઞત્વા મતિમા**તિ મતિમા ગળોતિ ઞત્વા બળિસન્તિ ઞત્વા આમિસં તિ ઞત્વા લગ્ગનન્તિ ઞત્વા બન્ધનન્તિ ઞત્વા પલિબોધોતિ ઞત્વા જાનિત્વા તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વાતિ – ગળો એસો ઇતિ ઞત્વા મતિમા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

“સઞ્ઞો એસો પરિત્તમેત્થ સોખ્યં, અપ્પસ્સાદો દુક્ખમેત્થ ભિય્યો;
ગળો એસો ઇતિ ઞત્વા મતિમા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો”તિ.

૧૪૮.સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ, જાલંવ ભેત્વા સલિલમ્બુચારી;
અગ્ગીવ દડ્ઢં અનિવત્તમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનીતિ દસ સંયોજનાનિ – કામરાગસંયોજનં, પટિઘસંયોજનં, માનસંયોજનં, દિટ્ઠિસંયોજનં, વિચિકિચ્છાસંયોજનં, સીલબ્બતપરામાસસંયોજનં, ભવરાગસંયોજનં, ઇસ્સાસંયોજનં, મચ્છરિયસંયોજનં, અવિજ્જાસંયોજનં. **સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાની**તિ દસ સંયોજનાનિ દાલયિત્વા સન્દાલયિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ.

જાલંવ ભેત્વા સલિલમ્બુચારીતિ જાલં વુચ્ચતિ સુત્તજાલં. સલિલં વુચ્ચતિ ઉદકં. અમ્બુચારી વુચ્ચતિ મચ્છો. યથા મચ્છો જાલં ભિન્દિત્વા પભિન્દિત્વા દાલયિત્વા પદાલયિત્વા સમ્પદાલયિત્વા ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ, એવમેવ દ્વે જાલા – તણ્હાજાલઞ્ચ દિટ્ઠિજાલઞ્ચ...પે॰... ઇદં તણ્હાજાલં...પે॰... ઇદં દિટ્ઠિજાલં. તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ તણ્હાજાલં પહીનં, દિટ્ઠિજાલં પટિનિસ્સટ્ઠં. તણ્હાજાલસ્સ પહીનત્તા દિટ્ઠિજાલસ્સ પટિનિસ્સટ્ઠત્તા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો રૂપે ન સજ્જતિ સદ્દે ન સજ્જતિ ગન્ધે ન સજ્જતિ...પે॰... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ ન સજ્જતિ ન ગણ્હાતિ ન બજ્ઝતિ ન પલિબજ્ઝતિ, નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – જાલંવ ભેત્વા સલિલમ્બુચારી.

અગ્ગીવ દડ્ઢં અનિવત્તમાનોતિ યથા અગ્ગિ તિણકટ્ઠુપાદાનં દહન્તો ગચ્છતિ અનિવત્તન્તો, એવમેવ તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતિ, સકદાગામિમગ્ગેન...પે॰... અનાગામિમગ્ગેન... અરહત્તમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતીતિ – અગ્ગીવ દડ્ઢં અનિવત્તમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

“સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ, જાલંવ ભેત્વા સલિલમ્બુચારી;
અગ્ગીવ દડ્ઢં અનિવત્તમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો”તિ.

૧૪૯.ઓક્ખિત્તચક્ખુ ન ચ પાદલોલો, ગુત્તિન્દ્રિયો રક્ખિતમાનસાનો;
અનવસ્સુતો અપરિડય્હમાનો [અપરિદય્હમાનો (ક॰)], **એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

ઓક્ખિત્તચક્ખુ ન ચ પાદલોલોતિ કથં ખિત્તચક્ખુ હોતિ? ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ [નત્થિ સ્યા॰ પોત્થકે મહાનિ॰ ૧૫૭] ચક્ખુલોલો ચક્ખુલોલિયેન સમન્નાગતો હોતિ. અદિટ્ઠં દક્ખિતબ્બં દિટ્ઠં સમતિક્કમિતબ્બન્તિ – આરામેન આરામં ઉય્યાનેન ઉય્યાનં ગામેન ગામં નિગમેન નિગમં નગરેન નગરં રટ્ઠેન રટ્ઠં જનપદેન જનપદં દીઘચારિકં અનવટ્ઠિતચારિકં [અનવત્થચારિકં (સ્યા॰)] અનુયુત્તો હોતિ રૂપદસ્સનાય. એવં ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

અથ વા, ભિક્ખુ અન્તરઘરં પવિટ્ઠો વીથિં પટિપન્નો અસંવુતો ગચ્છતિ. હત્થિં ઓલોકેન્તો અસ્સં ઓલોકેન્તો રથં ઓલોકેન્તો પત્તિં ઓલોકેન્તો કુમારકે ઓલોકેન્તો કુમારિકાયો ઓલોકેન્તો ઇત્થિયો ઓલોકેન્તો પુરિસે

ઓલોકેન્તો અન્તરાપણં ઓલોકેન્તો ઘરમુખાનિ ઓલોકેન્તો ઉદ્ધં ઓલોકેન્તો અધો ઓલોકેન્તો દિસાવિદિસં વિપેક્ખમાનો [પેક્ખમાનો (સ્યા॰ ક॰)] ગચ્છતિ. એવમ્પિ ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

અથ વા, ભિક્ખુ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા નિમિત્તગ્ગાહી હોતિ અનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી. યત્વાધિકરણમેનં ચક્ખુન્દ્રિયં અસંવુતં વિહરન્તં અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યું, તસ્સ સંવરાય ન પટિપજ્જતિ, ન રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં, ચક્ખુન્દ્રિયે ન સંવરં આપજ્જતિ. એવમ્પિ ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

યથા વા પનેકે ભોન્તો સમણબ્રાહ્મણા સદ્ધાદેય્યાનિ ભોજનાનિ ભુઞ્જિત્વા તે એવરૂપં વિસૂકદસ્સનં અનુયુત્તા વિહરન્તિ, સેય્યથિદં – નચ્ચં ગીતં વાદિતં પેક્ખં અક્ખાનં પાણિસ્સરં વેતાળં કુમ્ભથૂણં સોભનકં [સોભનગરકં (સ્યા॰), સોભનકરણં (ક॰)] ચણ્ડાલં વંસં ધોવનં હત્થિયુદ્ધં અસ્સયુદ્ધં મહિંસયુદ્ધં [મહિસયુદ્ધં (સ્યા॰)] ઉસભયુદ્ધં અજયુદ્ધં મેણ્ડયુદ્ધં કુક્કુટયુદ્ધં વટ્ટકયુદ્ધં દણ્ડયુદ્ધં મુટ્ઠિયુદ્ધં નિબ્બુદ્ધં ઉય્યોધિકં બલગ્ગં સેનાબ્યૂહં અનીકદસ્સનં ઇતિ વા. ઇતિ એવરૂપં વિસૂકદસ્સનં અનુયુત્તો હોતિ. એવમ્પિ ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

કથં ઓક્ખિત્તચક્ખુ હોતિ? ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ ન ચક્ખુલોલો ન ચક્ખુલોલિયેન સમન્નાગતો હોતિ. અદિટ્ઠં દક્ખિતબ્બં દિટ્ઠં સમતિક્કમિતબ્બન્તિ – ન આરામેન આરામં ન ઉય્યાનેન ઉય્યાનં ન ગામેન ગામં ન નિગમેન નિગમં ન નગરેન નગરં ન રટ્ઠેન રટ્ઠં ન જનપદેન જનપદં દીઘચારિકં અનવટ્ઠિતચારિકં અનુયુત્તો હોતિ રૂપદસ્સનાય. એવં ઓક્ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

અથ વા, ભિક્ખુ અન્તરઘરં પવિટ્ઠો વીથિં પટિપન્નો સંવુતો ગચ્છતિ. ન હત્થિં ઓલોકેન્તો ન અસ્સં ઓલોકેન્તો ન રથં ઓલોકેન્તો ન પત્તિં ઓલોકેન્તો ન કુમારકે ઓલોકેન્તો ન કુમારિકાયો ઓલોકેન્તો ન ઇત્થિયો ઓલોકેન્તો ન પુરિસે ઓલોકેન્તો ન અન્તરાપણં ઓલોકેન્તો ન ઘરમુખાનિ ઓલોકેન્તો ન ઉદ્ધં ઓલોકેન્તો ન અધો ઓલોકેન્તો ન દિસાવિદિસં વિપેક્ખમાનો ગચ્છતિ. એવમ્પિ ઓક્ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

અથ વા, ભિક્ખુ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ન નિમિત્તગ્ગાહી હોતિ નાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી. યત્વાધિકરણમેનં ચક્ખુન્દ્રિયં અસંવુતં વિહરન્તં અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યું, તસ્સ સંવરાય પટિપજ્જતિ, રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં, ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતિ. એવમ્પિ ઓક્ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

યથા વા પનેકે ભોન્તો સમણબ્રાહ્મણા સદ્ધાદેય્યાનિ ભોજનાનિ ભુઞ્જિત્વા તે એવરૂપં વિસૂકદસ્સનં અનુયુત્તા વિહરન્તિ, સેય્યથિદં – નચ્ચં ગીતં વાદિતં…પે॰… અનીકદસ્સનં ઇતિ વા. ઇતિ એવરૂપા વિસૂકદસ્સના પટિવિરતો. એવમ્પિ ઓક્ખિત્તચક્ખુ હોતિ.

ન ચ પાદલોલોતિ કથં પાદલોલો હોતિ? ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ પાદલોલો પાદલોલિયેન સમન્નાગતો હોતિ – આરામેન આરામં ઉય્યાનેન ઉય્યાનં ગામેન ગામં નિગમેન નિગમં નગરેન નગરં રટ્ઠેન રટ્ઠં જનપદેન જનપદં દીઘચારિકં અનવટ્ઠિતચારિકં અનુયુત્તો હોતિ. એવમ્પિ પાદલોલો હોતિ.

અથ વા, ભિક્ખુ અન્તોસઙ્ઘારામે [અન્તોપિ સંઘારામે (ક॰)] પાદલોલો પાદલોલિયેન સમન્નાગતો હોતિ, ન અત્થહેતુ ન કારણહેતુ ઉદ્ધતો અવૂપસન્તચિત્તો પરિવેણતો પરિવેણં ગચ્છતિ, વિહારતો વિહારં ગચ્છતિ, અડ્ઢયોગતો અડ્ઢયોગં ગચ્છતિ, પાસાદતો પાસાદં ગચ્છતિ, હમ્મિયતો હમ્મિયં ગચ્છતિ, ગુહતો ગુહં ગચ્છતિ,

લેણતો લેણં ગચ્છતિ, કુટિયા કુટિં ગચ્છતિ, કૂટાગારતો કૂટાગારં ગચ્છતિ, અટ્ટતો અટ્ટં ગચ્છતિ, માળતો માળં ગચ્છતિ, ઉદ્દણ્ડતો ઉદ્દણ્ડં ગચ્છતિ [ઉદ્દણ્ડં ગચ્છતિ, ઉદ્ધોસિતતો ઉદ્ધોસિતં ગચ્છતિ (સ્યા॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૧૭], ઉપટ્ઠાનસાલતો ઉપટ્ઠાનસાલં ગચ્છતિ, મણ્ડપતો મણ્ડપં ગચ્છતિ, રુક્ખમૂલતો રુક્ખમૂલં ગચ્છતિ, યત્થ વા પન ભિક્ખૂ નિસીદન્તિ વા ગચ્છન્તિ વા, તત્થ એકસ્સ વા દુતિયો હોતિ, દ્વિન્નં વા તતિયો હોતિ, તિણ્ણં વા ચતુત્થો હોતિ. તત્થ બહું સમ્ફપ્પલાપં પલપતિ, સેય્યથિદં – રાજકથં ચોરકથં...પે॰... ઇતિ ભવાભવકથં કથેતિ. એવમ્પિ પાદલોલો હોતિ.

ન ચ પાદલોલોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પાદલોલિયા આરતો વિરતો પટિવિરતો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા પટિસલ્લાનારામો હોતિ પટિસલ્લાનરતો અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો વિપસ્સનાય સમન્નાગતો બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારં ઝાયી ઝાનરતો એકત્તમનુયુત્તો સદત્થગરુકોતિ – ઓક્ખિત્તચક્ખુ ન ચ પાદલોલો.

ગુત્તિન્દ્રિયો રક્ખિતમાનસાનોતિ. **ગુત્તિન્દ્રિયો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ન નિમિત્તગ્ગાહી હોતિ નાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી. યત્વાધિકરણમેનં ચક્ખુન્દ્રિયં અસંવુતં વિહરન્તં અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યું, તસ્સ સંવરાય પટિપજ્જતિ, રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં, ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતિ. સોતેન સદ્દં સુત્વા...પે॰... ઘાનેન ગન્ધં ઘાયિત્વા... જિવ્હાય રસં સાયિત્વા... કાયેન ફોટ્ઠબ્બં ફુસિત્વા ... મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય ન નિમિત્તગ્ગાહી હોતિ નાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી . યત્વાધિકરણમેનં મનિન્દ્રિયં અસંવુતં વિહરન્તં અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યું, તસ્સ સંવરાય પટિપજ્જતિ, રક્ખતિ મનિન્દ્રિયં, મનિન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતીતિ – ગુત્તિન્દ્રિયો. **રક્ખિતમાનસાનો**તિ ગોપિતમાનસાનોતિ – ગુત્તિન્દ્રિયો રક્ખિતમાનસાનો.

અનવસ્સુતો પરિડય્હમાનોતિ વુત્તઞ્હેતં આયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનેન – ''અવસ્સુતપરિયાયઞ્ચ [પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૩] વો, આવુસો, દેસેસ્સામિ અનવસ્સુતપરિયાયઞ્ચ. તં સુણાથ, સાધુકં મનસિકરોથ; ભાસિસ્સામી''તિ. ''એવમાવુસો''તિ ખો તે ભિક્ખૂ આયસ્મતો મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ પચ્ચસ્સોસું. આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો [મહામોગ્ગલાનો (ક॰)] એતદવોચ –

''કથં ચાવુસો, અવસ્સુતો હોતિ? ઇધાવુસો, ભિક્ખુ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા પિયરૂપે રૂપે અધિમુચ્ચતિ, અપ્પિયરૂપે રૂપે બ્યાપજ્જતિ, અનુપટ્ઠિતકાયસ્સતિ [અનુપટ્ઠિતકાયસતિ (સ્યા॰ ક॰)] ચ વિહરતિ પરિત્તચેતસો. તઞ્ચ ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં યથાભૂતં નપ્પજાનાતિ, યત્થસ્સ [તત્થ ચે (ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૩] તે ઉપ્પન્ના પાપકા અકુસલા ધમ્મા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તિ. સોતેન સદ્દં સુત્વા...પે॰... મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય પિયરૂપે ધમ્મે અધિમુચ્ચતિ, અપ્પિયરૂપે ધમ્મે બ્યાપજ્જતિ, અનુપટ્ઠિતકાયસ્સતિ ચ વિહરતિ પરિત્તચેતસો. તઞ્ચ ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં યથાભૂતં નપ્પજાનાતિ, યત્થસ્સ તે ઉપ્પન્ના પાપકા અકુસલા ધમ્મા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તિ. અયં વુચ્ચતાવુસો, ભિક્ખુ અવસ્સુતો ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યેસુ રૂપેસુ...પે॰... અવસ્સુતો મનોવિઞ્ઞેય્યેસુ ધમ્મેસુ. એવંવિહારિં ચાવુસો, ભિક્ખું ચક્ખુતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, લભેથેવ [લભતેવ (સ્યા॰ ક॰) એવમુપરિપિ] મારો ઓતારં લભેથ [લભતિ (સ્યા॰ ક॰) એવમુપરિપિ] મારો આરમ્મણં, સોતતો ચેપિ નં...પે॰... મનતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, લભેથેવ મારો ઓતારં લભેથ મારો આરમ્મણં.

“સેય્યથાપિ, આવુસો, નળાગારં વા તિણાગારં વા સુક્ખં કોળાપં [કોલાપં (સ્યા॰) સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૩] તેરોવસ્સિકં. પુરત્થિમાય ચેપિ નં દિસાય પુરિસો આદિત્તાય તિણુક્કાય ઉપસઙ્કમેય્ય, લભેથેવ અગ્ગિ ઓતારં લભેથ અગ્ગિ આરમ્મણં; પચ્છિમાય ચેપિ નં દિસાય...પે॰... ઉત્તરાય ચેપિ નં દિસાય... દક્ખિણાય ચેપિ નં દિસાય... હેટ્ઠિમતો [પચ્છતો (સ્યા॰), હેટ્ઠિમાય (ક॰)] ચેપિ નં દિસાય... ઉપરિમતો [ઉપરિતો (સ્યા॰), ઉપરિમાય (ક॰)] ચેપિ નં દિસાય... યતો કુતોચિ ચેપિ નં પુરિસો આદિત્તાય તિણુક્કાય ઉપસઙ્કમેય્ય, લભેથેવ અગ્ગિ ઓતારં લભેથ અગ્ગિ આરમ્મણં. એવમેવ ખો, આવુસો, એવંવિહારિં ભિક્ખું ચક્ખુતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, લભેથેવ મારો ઓતારં લભેથ મારો આરમ્મણં, સોતતો ચેપિ નં...પે॰... મનતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, લભેથેવ મારો ઓતારં લભેથ મારો આરમ્મણં.

“એવંવિહારિં ચાવુસો, ભિક્ખું રૂપા અધિભંસુ [અભિભવિંસુ (સ્યા॰), અભિભંસુ (ક॰) એવમુપરિપિ], ન ભિક્ખુ રૂપે અધિભોસિ; સદ્દા ભિક્ખું અધિભંસુ, ન ભિક્ખુ સદ્દે અધિભોસિ; ગન્ધા ભિક્ખું અધિભંસુ, ન ભિક્ખુ ગન્ધે અધિભોસિ; રસા ભિક્ખું અધિભંસુ, ન ભિક્ખુ રસે અધિભોસિ; ફોટ્ઠબ્બા ભિક્ખું અધિભંસુ, ન ભિક્ખુ ફોટ્ઠબ્બે અધિભોસિ; ધમ્મા ભિક્ખું અધિભંસુ, ન ભિક્ખુ ધમ્મે અધિભોસિ. અયં વુચ્ચતાવુસો, ભિક્ખુ રૂપાધિભૂતો સદ્દાધિભૂતો ગન્ધાધિભૂતો રસાધિભૂતો ફોટ્ઠબ્બાધિભૂતો ધમ્માધિભૂતો અધિભૂ અનધિભૂતો અધિભંસુ નં પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા. એવં ખો, આવુસો, અવસ્સુતો હોતિ.

“કથં ચાવુસો, અનવસ્સુતો હોતિ? ઇધાવુસો, ભિક્ખુ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા પિયરૂપે રૂપે નાધિમુચ્ચતિ, અપ્પિયરૂપે રૂપે ન બ્યાપજ્જતિ, ઉપટ્ઠિતકાયસ્સતિ ચ વિહરતિ અપ્પમાણચેતસો. તઞ્ચ ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં યથાભૂતં પજાનાતિ, યત્થસ્સ તે ઉપ્પન્ના પાપકા અકુસલા ધમ્મા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તિ; સોતેન સદ્દં સુત્વા... પે॰... મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય પિયરૂપે ધમ્મે નાધિમુચ્ચતિ, અપ્પિયરૂપે ધમ્મે ન બ્યાપજ્જતિ, ઉપટ્ઠિતકાયસ્સતિ ચ વિહરતિ અપ્પમાણચેતસો. તઞ્ચ ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં યથાભૂતં પજાનાતિ, યત્થસ્સ તે ઉપ્પન્ના પાપકા અકુસલા ધમ્મા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તિ. અયં વુચ્ચતાવુસો, ભિક્ખુ અનવસ્સુતો ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યેસુ રૂપેસુ...પે॰... અનવસ્સુતો મનોવિઞ્ઞેય્યેસુ ધમ્મેસુ. એવંવિહારિં ચાવુસો, ભિક્ખું ચક્ખુતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, નેવ લભેથ મારો ઓતારં, ન લભેથ મારો આરમ્મણં; સોતતો ચેપિ નં...પે॰... મનતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, નેવ લભેથ મારો ઓતારં, ન લભેથ મારો આરમ્મણં.

“સેય્યથાપિ, આવુસો, કૂટાગારા વા કૂટાગારસાલા [સન્થાગારસાલા (સ્યા॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૩] વા બહલમત્તિકા અદ્દાવલેપના [અલ્લાવલેપના (સ્યા॰)] પુરત્થિમાય ચેપિ નં દિસાય પુરિસો આદિત્તાય તિણુક્કાય ઉપસઙ્કમેય્ય, નેવ લભેથ અગ્ગિ ઓતારં, ન લભેથ અગ્ગિ આરમ્મણં; પચ્છિમાય ચેપિ નં દિસાય... ઉત્તરાય ચેપિ નં દિસાય... દક્ખિણાય ચેપિ નં દિસાય... હેટ્ઠિમતો ચેપિ નં દિસાય... ઉપરિમતો ચેપિ નં દિસાય... યતો કુતોચિ ચેપિ નં પુરિસો આદિત્તાય તિણુક્કાય ઉપસઙ્કમેય્ય, નેવ લભેથ અગ્ગિ ઓતારં ન લભેથ અગ્ગિ આરમ્મણં. એવમેવ ખો, આવુસો, એવંવિહારિં ભિક્ખું ચક્ખુતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ, નેવ લભેથ મારો ઓતારં ન લભેથ મારો આરમ્મણં; સોતતો ચેપિ નં...પે॰... મનતો ચેપિ નં મારો ઉપસઙ્કમતિ નેવ લભેથ મારો ઓતારં ન લભેથ મારો આરમ્મણં.

“એવંવિહારી ચાવુસો, ભિક્ખુ રૂપે અધિભોસિ [અભિભવિંસુ (સ્યા॰), અભિભોસિ (ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૩], ન રૂપા ભિક્ખું અધિભંસુ; સદ્દે ભિક્ખુ અધિભોસિ, ન સદ્દા ભિક્ખું અધિભંસુ; ગન્ધે ભિક્ખુ અધિભોસિ, ન ગન્ધા

ભિક્ખું અધિભંસુ; રસે ભિક્ખુ અધિભોસિ, ન રસા ભિક્ખું અધિભંસુ; ફોટ્ઠબ્બે ભિક્ખુ અધિભોસિ, ન ફોટ્ઠબ્બા ભિક્ખું અધિભંસુ; ધમ્મે ભિક્ખુ અધિભોસિ, ન ધમ્મા ભિક્ખું અધિભંસુ. અયં વુચ્ચતાવુસો , ભિક્ખુ રૂપાધિભૂ સદ્દાધિભૂ ગન્ધાધિભૂ રસાધિભૂ ફોટ્ઠબ્બાધિભૂ ધમ્માધિભૂ અધિભૂ અનધિભૂતો [અનભિભૂતો કેહિ ચિ કિલેસેહિ (ક॰) પસ્સ સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૩]. અધિભોસિ તે પાપકે અકુસલે ધમ્મે સંકિલેસિકે પોનોભવિકે સદરે દુક્ખવિપાકે આયતિં જાતિજરામરણિયે. એવં ખો, આવુસો, અનવસ્સુતો હોતી''તિ – અનવસ્સુતો.

અપરિડય્હમાનોતિ રાગજેન પરિળાહેન અપરિડય્હમાનો, દોસજેન પરિળાહેન અપરિડય્હમાનો, મોહજેન પરિળાહેન અપરિડય્હમાનોતિ – અનવસ્સુતો અપરિડય્હમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''ઓક્ખિત્તચક્ખુ ન ચ પાદલોલો, ગુત્તિન્દ્રિયો રક્ખિતમાનસાનો;
> અનવસ્સુતો અપરિડય્હમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

૧૫૦.ઓહારયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ, સઞ્છન્નપત્તો યથા પારિછત્તકો;
કાસાયવત્થો અભિનિક્ખમિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

ઓહારયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનીતિ ગિહિબ્યઞ્જનાનિ વુચ્ચન્તિ કેસા ચ મસ્સૂ ચ…પે॰… દીઘદસાનિ ઇતિ વા. **ઓહારયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાની**તિ ગિહિબ્યઞ્જનાનિ ઓરોપયિત્વા સમોરોપયિત્વા નિક્ખિપિત્વા પટિપ્પસ્સમ્ભિત્વાતિ – ઓહારયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ.

સઞ્છન્નપત્તો યથા પારિછત્તકોતિ યથા સો પારિછત્તકો કોવિળારો બહલપત્તપલાસો [સાખપત્તપલાસો (ક॰)] સન્દચ્છાયો [સણ્ડચ્છાયો (સ્યા॰), સન્તચ્છાયો (ક॰) પસ્સ મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૪], એવમેવ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પરિપુણ્ણપત્તચીવરધરોતિ – સઞ્છન્નપત્તો યથા પારિછત્તકો.

કાસાયવત્થો અભિનિક્ખમિત્વાતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સબ્બં ઘરાવાસપલિબોધં છિન્દિત્વા પુત્તદારં પલિબોધં છિન્દિત્વા ઞાતિપલિબોધં છિન્દિત્વા મિત્તામચ્ચપલિબોધં છિન્દિત્વા સન્નિધિપલિબોધં છિન્દિત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા [ઓહારયિત્વા (સ્યા॰ ક॰)] કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિત્વા અકિઞ્ચનભાવં ઉપગન્ત્વા એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – કાસાયવત્થો અભિનિક્ખમિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ''ઓહારયિત્વા ગિહિબ્યઞ્જનાનિ, સઞ્છન્નપત્તો યથા પારિછત્તકો;
> કાસાયવત્થો અભિનિક્ખમિત્વા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

તતિયો વગ્ગો.

ચતુત્થવગ્ગો

૧૫૧.રસેસુ ગેધં અકરં અલોલો, અનઞ્ઞપોસી સપદાનચારી;
કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

રસેસુ ગેધં અકરં અલોલોતિ. રસોતિ મૂલરસો ખન્ધરસો તચરસો પત્તરસો પુપ્ફરસો ફલરસો, અમ્બિલં મધુરં તિત્તકં કટુકં લોણિકં ખારિકં લમ્બિકં [લમ્બિલં (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ આયતનવિભઙ્ગે] કસાવો સાદુ અસાદુ સીતં ઉણ્હં. સન્તેકે સમણબ્રાહ્મણા રસગિદ્ધા. તે જિવ્હગ્ગેન રસગ્ગાનિ પરિયેસન્તા આહિણ્ડન્તિ. તે અમ્બિલં લભિત્વા અનમ્બિલં પરિયેસન્તિ, અનમ્બિલં લભિત્વા અમ્બિલં પરિયેસન્તિ; મધુરં લભિત્વા અમધુરં પરિયેસન્તિ, અમધુરં લભિત્વા મધુરં પરિયેસન્તિ; તિત્તકં લભિત્વા અતિત્તકં પરિયેસન્તિ, અતિત્તકં લભિત્વા તિત્તકં પરિયેસન્તિ; કટુકં લભિત્વા અકુટકં પરિયેસન્તિ, અકુટકં લભિત્વા કટુકં પરિયેસન્તિ; લોણિકં લભિત્વા અલોણિકં પરિયેસન્તિ, અલોણિકં લભિત્વા લોણિકં પરિયેસન્તિ; ખારિકં લભિત્વા અખારિકં પરિયેસન્તિ, અખારિકં લભિત્વા ખારિકં પરિયેસન્તિ; કસાવં લભિત્વા અકસાવં પરિયેસન્તિ, અકસાવં લભિત્વા કસાવં પરિયેસન્તિ; લમ્બિકં લભિત્વા અલમ્બિકં પરિયેસન્તિ, અલમ્બિકં લભિત્વા લમ્બિકં પરિયેસન્તિ; સાદું લભિત્વા અસાદું પરિયેસન્તિ, અસાદું લભિત્વા સાદું પરિયેસન્તિ; સીતં લભિત્વા ઉણ્હં પરિયેસન્તિ, ઉણ્હં લભિત્વા સીતં પરિયેસન્તિ . તે યં યં લભન્તિ તેન તેન ન તુસ્સન્તિ, અપરાપરં પરિયેસન્તિ. મનાપિકેસુ રસેસુ રત્તા ગિદ્ધા ગથિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોસન્ના લગ્ગા લગ્ગિતા પલિબુદ્ધા. સા રસતણ્હા તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પટિસઙ્ખા યોનિસો આહારં આહારેતિ – ‘‘નેવ દવાય ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય; યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા યાપનાય વિહિંસૂપરતિયા બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાય. ઇતિ પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામિ, નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામિ, યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતિ અનવજ્જતા ચ ફાસુવિહારો ચા’’તિ.

યથા વણં આલિમ્પેય્ય યાવદેવ આરુહણત્થાય [રોપનત્થાય (સ્યા॰)], યથા વા અક્ખં અબ્ભઞ્જેય્ય યાવદેવ ભારસ્સ નિત્થરણત્થાય, યથા પુત્તમંસં આહારં આહરેય્ય યાવદેવ કન્તારસ્સ નિત્થરણત્થાય; એવમેવ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પટિસઙ્ખા યોનિસો આહારં આહારેતિ – ‘‘નેવ દવાય ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય; યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા યાપનાય વિહિંસૂપરતિયા બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાય. ઇતિ પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામિ, નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામિ, યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતિ અનવજ્જતા ચ ફાસુવિહારો ચા’’તિ. રસતણ્હાય આરતો વિરતો પટિવિરતો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – રસેસુ ગેધં અકરં.

અલોલોતિ લોલુપ્પં વુચ્ચતિ તણ્હા. યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. સા લોલુપ્પા તણ્હા તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા. તસ્મા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો અલોલોતિ – રસેસુ ગેધં અકરં અલોલો.

અનઞ્ઞપોસી સપદાનચારીતિ અનઞ્ઞપોસીતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો અત્તાનઞ્ઞેવ પોસેતિ, ન પરન્તિ.

> અનઞ્ઞપોસિમઞ્ઞાતં , દન્તં સારે પતિટ્ઠિતં [સારેસુ સુપતિટ્ઠિતં (સ્યા॰ ક॰) પસ્સ ઉદા॰ ૬];
> ખીણાસવં વન્તદોસં, તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણન્તિ.

અનઞ્ઞપોસી સપદાનચારીતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પુબ્બણ્હસમયં [પુબ્બન્હસમયં (ક॰)] નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય ગામં વા નિગમં વા પિણ્ડાય પવિસતિ રક્ખિતેનેવ કાયેન રક્ખિતાય વાચાય રક્ખિતેન ચિત્તેન

ઉપટ્ઠિતાય સતિયા સંવુતેહિ ઇન્દ્રિયેહિ. ઓક્ખિત્તચક્ખુ ઇરિયાપથસમ્પન્નો કુલા કુલં અનતિક્કમન્તો પિણ્ડાય ચરતીતિ – અનઞ્ઞપોસી સપદાનચારી.

કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તોતિ દ્વીહિ કારણેહિ પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ – અત્તાનં વા નીચં ઠપેન્તો પરં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, અત્તાનં વા ઉચ્ચં ઠપેન્તો પરં નીચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ. કથં અત્તાનં નીચં ઠપેન્તો પરં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ? ‘‘તુમ્હે મે બહૂપકારા, અહં તુમ્હે નિસ્સાય લભામિ ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં. યમ્પિ મે અઞ્ઞે દાતું વા કાતું વા મઞ્ઞન્તિ તુમ્હે નિસ્સાય તુમ્હે પસ્સન્તા. યમ્પિ મે પોરાણં માતાપેત્તિકં નામગોત્તં તમ્પિ મે અન્તરહિતં તુમ્હેહિ અહં ઞાયામિ – ‘અસુકસ્સ કુલુપકો, અસુકાય કુલુપકો’’’તિ. એવં અત્તાનં નીચં ઠપેન્તો પરં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ.

કથં અત્તાનં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પરં નીચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ? ‘‘અહં તુમ્હાકં બહૂપકારો, તુમ્હે મં આગમ્મ બુદ્ધં સરણં ગતા ધમ્મં સરણં ગતા સઙ્ઘં સરણં ગતા, પાણાતિપાતા પટિવિરતા, અદિન્નાદાના પટિવિરતા, કામેસુમિચ્છાચારા પટિવિરતા, મુસાવાદા પટિવિરતા, સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના પટિવિરતા, તુમ્હાકં અહં ઉદ્દેસં દેમિ પરિપુચ્છં દેમિ ઉપોસથં આચિક્ખામિ નવકમ્મં અધિટ્ઠામિ; અથ ચ પન તુમ્હે મં ઉજ્ઝિત્વા અઞ્ઞે સક્કરોથ ગરું કરોથ માનેથ પૂજેથા’’તિ. એવં અત્તાનં ઉચ્ચં ઠપેન્તો પરં નીચં ઠપેન્તો પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ.

કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો કુલપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, ગણપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, આવાસપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, ચીવરપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, પિણ્ડપાતપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, સેનાસનપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતિ, ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારપલિબોધેન અપ્પટિબદ્ધચિત્તો હોતીતિ – કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘રસેસુ ગેધં અકરં અલોલો, અનઞ્ઞપોસી સપદાનચારી;
કુલે કુલે અપ્પટિબદ્ધચિત્તો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૫૨.પહાય પઞ્ચાવરણાનિ ચેતસો, ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ સબ્બે;
અનિસ્સિતો છેત્વ [છેત્વા (સ્યા॰ ક॰)] **સિનેહદોસં** [સ્નેહદોસં (સ્યા॰ ક॰)], **એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

પહાય પઞ્ચાવરણાનિ ચેતસોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો કામચ્છન્દનીવરણં પહાય પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વા, બ્યાપાદનીવરણં... થિનમિદ્ધનીવરણં... ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચનીવરણં... વિચિકિચ્છાનીવરણં પહાય પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વા વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખં પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતીતિ – પહાય પઞ્ચાવરણાનિ ચેતસો.

ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ સબ્બેતિ રાગો ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો, દોસો ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો, મોહો ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો, કોધો... ઉપનાહો...પે॰... સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારા ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસા. **ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ સબ્બે**તિ સબ્બે ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ પનુદિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ સબ્બે.

અનિસ્સિતો છેત્વ સિનેહદોસન્તિ. અનિસ્સિતોતિ દ્વે નિસ્સયા – તણ્હાનિસ્સયો ચ દિટ્ઠિનિસ્સયો ચ...પે॰... અયં તણ્હાનિસ્સયો...પે॰... અયં દિટ્ઠિનિસ્સયો. **સિનેહો**તિ દ્વે સ્નેહા – તણ્હાસ્નેહો ચ દિટ્ઠિસ્નેહો ચ...પે॰... અયં તણ્હાસ્નેહો...પે॰... અયં દિટ્ઠિસ્નેહો. **દોસો**તિ યો ચિત્તસ્સ આઘાતો પટિઘાતો પટિઘં પટિવિરોધો કોપો પકોપો સમ્પકોપો દોસો પદોસો સમ્પદોસો ચિત્તસ્સ બ્યાપત્તિ મનોપદોસો કોધો કુજ્ઝના કુજ્ઝિતત્તં દોસો દુસ્સના દુસ્સિતત્તં બ્યાપત્તિ બ્યાપજ્જના બ્યાપજ્જિતત્તં ચણ્ડિક્કં અસુરોપો અનત્તમનતા ચિત્તસ્સ . **અનિસ્સિતો છેત્વ સિનેહદોસ**ન્તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો તણ્હાસ્નેહઞ્ચ દિટ્ઠિસ્નેહઞ્ચ દોસઞ્ચ છેત્વા ઉચ્છિન્દિત્વા સમુચ્છિન્દિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વા ચક્ખું અનિસ્સિતો, સોતં અનિસ્સિતો...પે॰... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બે ધમ્મે અનિસ્સિતો અનલ્લીનો અનુપગતો અનજ્ઝોસિતો અનધિમુત્તો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – અનિસ્સિતો છેત્વ સિનેહદોસં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘પહાય પઞ્ચાવરણાનિ ચેતસો, ઉપક્કિલેસે બ્યપનુજ્જ સબ્બે;
> અનિસ્સિતો છેત્વ સિનેહદોસં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૫૩વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુખઞ્ચ, પુબ્બેવ ચ સોમનસ્સદોમનસ્સં;
લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુખઞ્ચ, પુબ્બેવ ચ સોમનસ્સદોમનસ્સન્તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સુખસ્સ ચ પહાના દુક્ખસ્સ ચ પહાના પુબ્બેવ સોમનસ્સદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમા અદુક્ખમસુખં ઉપેક્ખાસતિપારિસુદ્ધિં ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતીતિ – વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુખઞ્ચ, પુબ્બેવ ચ સોમનસ્સદોમનસ્સં.

લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધન્તિ. **ઉપેક્ખા**તિ યા ચતુત્થજ્ઝાને ઉપેક્ખા ઉપેક્ખના અજ્ઝુપેક્ખના ચિત્તસમતા ચિત્તપ્પસ્સદ્ધતા [ચિત્તવિસટતા (ક॰) પસ્સ મહાનિ॰ ૨૦૭] મજ્ઝત્તતા ચિત્તસ્સ. **સમથો**તિ યા ચિત્તસ્સ ઠિતિ સણ્ઠિતિ અવટ્ઠિતિ અવિસાહારો [અવિસંહારો (ક॰) પસ્સ ધ॰ સ॰ ૧૧, ૧૫] અવિક્ખેપો અવિસાહટમાનસતા [અવિસંહટમાનસતા (ક॰)] સમથો સમાધિન્દ્રિયં સમાધિબલં સમ્માસમાધિ; ચતુત્થજ્ઝાને ઉપેક્ખા ચ સમથો ચ સુદ્ધા હોન્તિ વિસુદ્ધા પરિયોદાતા અનઙ્ગણા વિગતૂપક્કિલેસા મુદુભૂતા કમ્મનિયા ઠિતા આનેઞ્જપ્પત્તા. **લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધ**ન્તિ ચતુત્થજ્ઝાનં ઉપેક્ખઞ્ચ સમથઞ્ચ લદ્ધા લભિત્વા વિન્દિત્વા પટિલભિત્વાતિ – લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુખઞ્ચ, પુબ્બેવ ચ સોમનસ્સદોમનસ્સં;
> લદ્ધાનુપેક્ખં સમથં વિસુદ્ધં, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૫૪આરદ્ધવીરિયો પરમત્થપત્તિયા, અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ;
દળ્હનિક્કમો થામબલૂપપન્નો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

આરદ્ધવીરિયો પરમત્થપત્તિયાતિ પરમત્થં વુચ્ચતિ અમતં નિબ્બાનં. યો સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનં. પરમત્થસ્સ પત્તિયા લાભાય પટિલાભાય અધિગમાય ફસ્સનાય સચ્છિકિરિયાય આરદ્ધવીરિયો વિહરતિ અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય કુસલાનં ધમ્માનં

સમ્પદાય થામવા [થામસા (ક॰)] દળ્હપરક્કમો અનિક્ખિત્તધુરો કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ – આરદ્ધવીરિયો પરમત્થપત્તિયા.

અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તીતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો અનુપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં અનુપ્પાદાય છન્દં જનેતિ વાયમતિ વીરિયં આરભતિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ, ઉપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય...પે॰... અનુપ્પન્નાનં કુસલાનં ધમ્માનં ઉપ્પાદાય...પે॰... ઉપ્પન્નાનં કુસલાનં ધમ્માનં ઠિતિયા અસમ્મોસાય ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા [ભાવનાપારિપૂરિયા (સ્યા॰)] છન્દં જનેતિ વાયમતિ વીરિયં આરભતિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતીતિ – એવં અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

અથ વા, ''કામં તચો ચ ન્હારુ ચ અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતુ [અવસુસ્સતુ (સ્યા॰) મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; સં॰ નિ॰ ૨.૨૨ પસ્સિતબ્બં], સરીરે ઉપસુસ્સતુ મંસલોહિતં, યં તં પુરિસથામેન પુરિસબલેન પુરિસવીરિયેન પુરિસપરક્કમેન પત્તબ્બં ન તં અપાપુણિત્વા વીરિયસ્સ સણ્ઠાનં [વિરિયસ્સ ઠાનં (સ્યા॰)] ભવિસ્સતી''તિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

> નાસિસ્સં ન પિવિસ્સામિ, વિહારતો ન નિક્ખમે;
> નપિ પસ્સં નિપાતેસ્સં, તણ્હાસલ્લે અનૂહતેતિ.

ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

''ન તાવાહં ઇમં પલ્લઙ્કં ભિન્દિસ્સામિ યાવ મે ન અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિસ્સતી''તિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

''ન તાવાહં ઇમમ્હા આસના વુટ્ઠહિસ્સામિ યાવ મે ન અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિસ્સતી''તિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

''ન તાવાહં ઇમમ્હા ચઙ્કમા ઓરોહિસ્સામિ...પે॰... વિહારા નિક્ખમિસ્સામિ... અડ્ઢયોગા નિક્ખમિસ્સામિ... પાસાદા નિક્ખમિસ્સામિ... હમ્મિયા નિક્ખમિસ્સામિ... ગુહાય નિક્ખમિસ્સામિ... લેણા નિક્ખમિસ્સામિ... કુટિયા નિક્ખમિસ્સામિ... કૂટાગારા નિક્ખમિસ્સામિ... અટ્ટા નિક્ખમિસ્સામિ... માળા નિક્ખમિસ્સામિ... ઉદ્દણ્ડા નિક્ખમિસ્સામિ ... ઉપટ્ઠાનસાલાય નિક્ખમિસ્સામિ... મણ્ડપા નિક્ખમિસ્સામિ... રુક્ખમૂલા નિક્ખમિસ્સામિ યાવ મે ન અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિસ્સતી''તિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

''ઇમસ્મિંયેવ પુબ્બણ્હસમયે [પુબ્બણ્હસમયં (ક॰) મહાનિ॰ ૧૭] અરિયધમ્મં આહરિસ્સામિ સમાહરિસ્સામિ અધિગચ્છિસ્સામિ ફસ્સયિસ્સામિ સચ્છિકરિસ્સામી''તિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ. ઇમસ્મિંયેવ મજ્ઝન્હિકસમયે...પે॰... સાયન્હસમયે ...પે॰... પુરેભત્તં... પચ્છાભત્તં... પુરિમયામં... મજ્ઝિમયામં... પચ્છિમયામં... કાળે... જુણ્હે... વસ્સે... હેમન્તે ... ગિમ્હે... પુરિમે વયોખન્ધે... મજ્ઝિમે વયોખન્ધે... પચ્છિમે વયોખન્ધે અરિયધમ્મં આહરિસ્સામિ સમાહરિસ્સામિ અધિગચ્છિસ્સામિ ફસ્સયિસ્સામિ સચ્છિકરિસ્સામીતિ ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ પદહતિ. એવમ્પિ અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ.

દળ્હનિક્કમો થામબલૂપપન્નોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો દળ્હસમાદાનો અહોસિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ અવટ્ઠિતસમાદાનો કાયસુચરિતે વચીસુચરિતે મનોસુચરિતે દાનસંવિભાગે સીલસમાદાને ઉપોસથુપવાસે મત્તેય્યતાય [મેત્તેય્યતાય (સ્યા॰ ક॰) મોગ્ગલ્લાનબ્યાકરણે ૪.૩૯ સુત્તં ઓલોકેતબ્બં] પેત્તેય્યતાય સામઞ્ઞતાય બ્રહ્મઞ્ઞતાય કુલેજેટ્ઠાપચાયિતાય અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેસુ અધિકુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ – દળ્હનિક્કમો. **થામબલૂપપન્નો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો થામેન ચ બલેન ચ વીરિયેન ચ પરક્કમેન ચ પઞ્ઞાય ચ ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતોતિ – દળ્હનિક્કમો થામબલૂપપન્નો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘આરદ્ધવીરિયો પરમત્થપત્તિયા, અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ;
> દળ્હનિક્કમો થામબલૂપપન્નો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૫૫.પટિસલ્લાનં ઝાનમરિઞ્ચમાનો, ધમ્મેસુ નિચ્ચં અનુધમ્મચારી;
આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસુ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

પટિસલ્લાનં ઝાનમરિઞ્ચમાનોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પટિસલ્લાનારામો હોતિ પટિસલ્લાનરતો અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો વિપસ્સનાય સમન્નાગતો બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારં ઝાયી ઝાનરતો એકત્તમનુયુત્તો સદત્થગરુકોતિ પટિસલ્લાનં. **ઝાનમરિઞ્ચમાનો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો દ્વીહિ કારણેહિ ઝાનં ન રિઞ્ચતિ – અનુપ્પન્નસ્સ વા પઠમસ્સ ઝાનસ્સ ઉપ્પાદાય યુત્તો પયુત્તો સંયુત્તો આયુત્તો સમાયુત્તો, અનુપ્પન્નસ્સ વા દુતિયસ્સ ઝાનસ્સ... પે॰... અનુપ્પન્નસ્સ વા તતિયસ્સ ઝાનસ્સ... અનુપ્પન્નસ્સ વા ચતુત્થસ્સ ઝાનસ્સ ઉપ્પાદાય યુત્તો પયુત્તો સંયુત્તો આયુત્તો સમાયુત્તોતિ – એવમ્પિ ઝાનં ન રિઞ્ચતિ.

અથ વા, ઉપ્પન્નં વા પઠમં ઝાનં આસેવતિ ભાવેતિ બહુલીકરોતિ, ઉપ્પન્નં વા દુતિયં ઝાનં...પે॰... ઉપ્પન્નં વા તતિયં ઝાનં... ઉપ્પન્નં વા ચતુત્થં ઝાનં આસેવતિ ભાવેતિ બહુલીકરોતિ. એવમ્પિ ઝાનં ન રિઞ્ચતીતિ – પટિસલ્લાનં ઝાનમરિઞ્ચમાનો.

ધમ્મેસુ નિચ્ચં અનુધમ્મચારીતિ ધમ્મા વુચ્ચન્તિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાના...પે॰... અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. કતમે અનુધમ્મા? સમ્માપટિપદા અપચ્ચનીકપટિપદા અન્વત્થપટિપદા ધમ્માનુધમ્મપટિપદા સીલેસુ પરિપૂરકારિતા ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા ભોજને મત્તઞ્ઞુતા જાગરિયાનુયોગો સતિસમ્પજઞ્ઞં – ઇમે વુચ્ચન્તિ અનુધમ્મા. **ધમ્મેસુ નિચ્ચં અનુધમ્મચારી**તિ ધમ્મેસુ નિચ્ચકાલં ધુવકાલં સતતં સમિતં અવોકિણ્ણં પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં ઉદકૂમિકજાતં [ઉદકુમ્મિજાતં (સ્યા॰), ઉદકુમ્મિકજાતં (ક॰)]

અવીચિસન્તતિસહિતં ફસ્સિતં પુરેભત્તં પચ્છાભત્તં પુરિમયામં મજ્ઝિમયામં પચ્છિમયામં કાળે જુણ્હે વસ્સે હેમન્તે ગિમ્હે પુરિમે વયોખન્ધે મજ્ઝિમે વયોખન્ધે પચ્છિમે વયોખન્ધે ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – ધમ્મેસુ નિચ્ચં અનુધમ્મચારી.

આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસૂતિ ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસુ, ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા’’તિ...પે॰... ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસૂતિ – આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસુ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘પટિસલ્લાનં ઝાનમરિઞ્ચમાનો, ધમ્મેસુ નિચ્ચં અનુધમ્મચારી;
આદીનવં સમ્મસિતા ભવેસુ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૫૬.તણ્હક્ખયં પત્થયમપ્પમત્તો, અનેળમૂગો [અનેલમૂગો (સ્યા॰ ક॰)] **સુતવા સતીમા;**
સઙ્ખાતધમ્મો નિયતો પધાનવા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

તણ્હક્ખયં પત્થયમપ્પમત્તોતિ. **તણ્હા**તિ રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા. **તણ્હક્ખય**ન્તિ રાગક્ખયં દોસક્ખયં મોહક્ખયં ગતિક્ખયં ઉપપત્તિક્ખયં પટિસન્ધિક્ખયં ભવક્ખયં સંસારક્ખયં વટ્ટક્ખયં પત્થયન્તો ઇચ્છન્તો સાદિયન્તો પિહયન્તો અભિજપ્પન્તોતિ – તણ્હક્ખયં પત્થયં. **અપ્પમત્તો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સક્કચ્ચકારી સાતચ્ચકારી...પે॰... અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ – તણ્હક્ખયં પત્થયમપ્પમત્તો.

અનેળમૂગો સુતવા સતીમાતિ. **અનેળમૂગો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પણ્ડિતો પઞ્ઞવા બુદ્ધિમા ઞાણી વિભાવી મેધાવી. **સુતવા**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો બહુસ્સુતો હોતિ સુતધરો સુતસન્નિચ્ચયો. યે તે ધમ્મા આદિકલ્યાણા મજ્ઝેકલ્યાણા પરિયોસાનકલ્યાણા સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં અભિવદન્તિ, તથારૂપાસ્સ ધમ્મા બહુસ્સુતા હોન્તિ ધાતા વચસા પરિચિતા મનસાનુપેક્ખિતા દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા. **સતીમા**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સતિમા હોતિ પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગતત્તા ચિરકતમ્પિ ચિરભાસિતમ્પિ સરિતા અનુસ્સરિતાતિ – અનેળમૂગો સુતવા સતીમા.

સઙ્ખાતધમ્મો નિયતો પધાનવાતિ સઙ્ખાતધમ્મો વુચ્ચતિ ઞાણં. યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ. **સઙ્ખાતધમ્મો**તિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સઙ્ખાતધમ્મો ઞાતધમ્મો તુલિતધમ્મો તીરિતધમ્મો વિભૂતધમ્મો વિભાવિતધમ્મો ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ સઙ્ખાતધમ્મો...પે॰... ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ સઙ્ખાતધમ્મો ઞાતધમ્મો તુલિતધમ્મો તીરિતધમ્મો વિભૂતધમ્મો વિભાવિતધમ્મો. અથ વા, તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ ચ ખન્ધા સંખિત્તા ધાતુયો સંખિત્તા આયતનાનિ સંખિત્તાનિ ગતિયો સંખિત્તા ઉપપત્તિયો સંખિત્તા પટિસન્ધિયો સંખિત્તા ભવા સંખિત્તા સંસારા સંખિત્તા વટ્ટા સંખિત્તા. અથ વા, સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ખન્ધપરિયન્તે ઠિતો ધાતુપરિયન્તે ઠિતો આયતનપરિયન્તે ઠિતો ગતિપરિયન્તે ઠિતો ઉપપત્તિપરિયન્તે ઠિતો પટિસન્ધિપરિયન્તે ઠિતો ભવપરિયન્તે ઠિતો સંસારપરિયન્તે ઠિતો વટ્ટપરિયન્તે ઠિતો સઙ્ખારપરિયન્તે ઠિતો અન્તિમભવે [અન્તિમે ભવે (ક॰) ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨૮] ઠિતો અન્તિમસમુસ્સયે ઠિતો અન્તિમદેહધરો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો.

તસ્સાયં પચ્છિમકો ભવો, ચરિમોયં સમુસ્સયો;
જાતિમરણસંસારો [જાતિજરામરણસંસારો (સ્યા॰) એવમીદિસેસુ ઠાનેસુ], નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ.

તંકારણા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો સઙ્ખાતધમ્મો. **નિયતો**તિ નિયામા વુચ્ચન્તિ ચત્તારો અરિયમગ્ગા. ચતૂહિ અરિયમગ્ગેહિ સમન્નાગતોતિ નિયતો. નિયામં પત્તો સમ્પત્તો અધિગતો ફસ્સિતો સચ્છિકતો પત્તો નિયામં. **પધાનવા**તિ પધાનં વુચ્ચતિ વીરિયં. સો ચેતસો વીરિયારમ્ભો નિક્કમો પરક્કમો ઉય્યામો વાયામો ઉસ્સાહો ઉસ્સોળ્હી થામો ધિતિ અસિથિલપરક્કમો અનિક્ખિત્તચ્છન્દતા અનિક્ખિત્તધુરતા ધુરસમ્પગ્ગાહો વીરિયં વીરિયિન્દ્રિયં વીરિયબલં સમ્માવાયામો. સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ઇમિના પધાનેન ઉપેતો સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો. તસ્મા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પધાનવાતિ – સઙ્ખાતધમ્મો નિયતો પધાનવા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

“તણ્હક્ખયં પત્થયમપ્પમત્તો, અનેળમૂગો સુતવા સતીમા;
સઙ્ખાતધમ્મો નિયતો પધાનવા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો”તિ.

૧૫૭.સીહોવ સદ્દેસુ અસન્તસન્તો, વાતોવ જાલમ્હિ અસજ્જમાનો;
પદુમંવ તોયેન અલિમ્પમાનો [અલિપ્પમાનો, સુ॰ નિ॰ ૭૧], **એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

સીહોવ સદ્દેસુ અસન્તસન્તોતિ યથા સીહો મિગરાજા સદ્દેસુ અસન્તાસી અપરિસન્તાસી અનુત્રાસી અનુબ્બિગ્ગો અનુસ્સઙ્કી [અનુસ્સુકી (સ્યા॰)] અનુત્રાસો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ સદ્દેસુ અસન્તાસી અપરિસન્તાસી અનુત્રાસી અનુબ્બિગ્ગો અનુસ્સઙ્કી અનુત્રાસો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસો વિહરતીતિ – સીહોવ સદ્દેસુ અસન્તસન્તો.

વાતોવ જાલમ્હિ અસજ્જમાનોતિ. **વાતો**તિ પુરત્થિમા વાતા પચ્છિમા વાતા ઉત્તરા વાતા દક્ખિણા વાતા સરજા વાતા અરજા વાતા સીતા વાતા ઉણ્હા વાતા પરિત્તા વાતા અધિમત્તા વાતા વેરમ્ભવાતા પક્ખવાતા [પક્ખિવાતા (સ્યા॰) ચૂળનિ॰ ઉપસીવમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૪૩, ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૩૮ નત્થિ પાઠનાનત્તં] સુપણ્ણવાતા તાલપણ્ણવાતા વિધૂપનવાતા. જાલં વુચ્ચતિ સુત્તજાલં. યથા વાતો જાલમ્હિ ન સજ્જતિ ન ગણ્હાતિ ન બજ્ઝતિ ન પલિબજ્ઝતિ, એવમેવ દ્વે જાલા – તણ્હાજાલઞ્ચ દિટ્ઠિજાલઞ્ચ...પે॰... ઇદં તણ્હાજાલં...પે॰... ઇદં દિટ્ઠિજાલં. તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ તણ્હાજાલં પહીનં દિટ્ઠિજાલં પટિનિસ્સટ્ઠં, તણ્હાજાલસ્સ પહીનત્તા દિટ્ઠિજાલસ્સ પટિનિસ્સટ્ઠત્તા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો રૂપે ન સજ્જતિ સદ્દે ન સજ્જતિ...પે॰... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ ન સજ્જતિ ન ગણ્હાતિ ન બજ્ઝતિ ન પલિબજ્ઝતિ નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – વાતોવ જાલમ્હિ અસજ્જમાનો.

પદુમંવ તોયેન અલિમ્પમાનોતિ પદુમં વુચ્ચતિ પદુમપુપ્ફં. તોયં વુચ્ચતિ ઉદકં. યથા પદુમપુપ્ફં તોયેન ન લિમ્પતિ ન પલિમ્પતિ ન ઉપલિમ્પતિ, અલિત્તં અપલિત્તં અનુપલિત્તં, એવમેવ દ્વે લેપા – તણ્હાલેપો ચ દિટ્ઠિલેપો ચ...પે॰... અયં તણ્હાલેપો...પે॰... અયં દિટ્ઠિલેપો. તસ્સ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ તણ્હાલેપો પહીનો, દિટ્ઠિલેપો પટિનિસ્સટ્ઠો. તણ્હાલેપસ્સ પહીનત્તા દિટ્ઠિલેપસ્સ પટિનિસટ્ઠત્તા સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો રૂપે ન લિમ્પતિ સદ્દે ન લિમ્પતિ...પે॰... દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ ન લિમ્પતિ ન પલિમ્પતિ ન ઉપલિમ્પતિ, અલિત્તો અપલિત્તો અનુપલિત્તો નિક્ખન્તો નિસ્સટો વિપ્પમુત્તો વિસઞ્ઞુત્તો વિમરિયાદિકતેન ચેતસા વિહરતીતિ – પદુમંવ તોયેન અલિમ્પમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

“સીહોવ સદ્દેસુ અસન્તસન્તો, વાતોવ જાલમ્હિ અસજ્જમાનો;
પદુમંવ તોયેન અલિમ્પમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો”તિ.

૧૫૮.સીહો યથા દાઠબલી પસય્હ, રાજા મિગાનં અભિભુય્ય ચારી;
સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

સીહો યથા દાઠબલી પસય્હ, રાજા મિગાનં અભિભુય્ય ચારીતિ યથા સીહો મિગરાજા દાઠબલી દાઠાવુધો સબ્બે તિરચ્છાનગતે પાણે અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા મદ્દિત્વા ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ પઞ્ઞાબલી પઞ્ઞાવુધો સબ્બપાણભૂતે પુગ્ગલે

પચ્ચાય અભિભુય્ય અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા પરિયાદિયિત્વા મદ્દિત્વા ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – સીહો યથા દાઠબલી પસય્હ, રાજા મિગાનં અભિભુય્ય ચારી.

સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાનીતિ યથા સીહો મિગરાજા અરઞ્ઞવનમજ્ઝોગાહેત્વા ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધોપિ અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ પટિસેવતિ અપ્પસદ્દાનિ અપ્પનિગ્ઘોસાનિ વિજનવાતાનિ મનુસ્સરાહસ્સેય્યકાનિ પટિસલ્લાનસારુપ્પાનિ. સો એકો ગચ્છતિ એકો તિટ્ઠતિ એકો નિસીદતિ એકો સેય્યં કપ્પેતિ એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ એકો પટિક્કમતિ એકો રહો નિસીદતિ એકો ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ એકો ચરતિ વિહરતિ ઇરિયતિ વત્તેતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતીતિ – સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘સીહો યથા દાઠબલી પસય્હ, રાજા મિગાનં અભિભુય્ય ચારી;
> સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાનિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૫૯.મેત્તં ઉપેક્ખં કરુણં વિમુત્તિં, આસેવમાનો મુદિતઞ્ચ કાલે;
સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

મેત્તં ઉપેક્ખં કરુણં વિમુત્તિં, આસેવમાનો મુદિતઞ્ચ કાલેતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ તથા દુતિયં તથા તતિયં તથા ચતુત્થં, ઇતિ ઉદ્ધમધો તિરિયં સબ્બધિ સબ્બત્તતાય સબ્બાવન્તં લોકં મેત્તાસહગતેન ચેતસા વિપુલેન મહગ્ગતેન અપ્પમાણેન અવેરેન અબ્યાપજ્જેન ફરિત્વા વિહરતિ; કરુણાસહગતેન ચેતસા…પે॰… મુદિતાસહગતેન ચેતસા…પે॰… ઉપેક્ખાસહગતેન ચેતસા વિપુલેન મહગ્ગતેન અપ્પમાણેન અવેરેન અબ્યાપજ્જેન ફરિત્વા વિહરતીતિ – મેત્તં ઉપેક્ખં કરુણં વિમુત્તિં, આસેવમાનો મુદિતઞ્ચ કાલે.

સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનોતિ મેત્તાય ભાવિતત્તા યે પુરત્થિમાય દિસાય સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, યે પચ્છિમાય દિસાય સત્તા…પે॰… યે ઉત્તરાય દિસાય સત્તા… યે દક્ખિણાય દિસાય સત્તા… યે પુરત્થિમાય અનુદિસાય સત્તા… યે પચ્છિમાય અનુદિસાય સત્તા… યે ઉત્તરાય અનુદિસાય સત્તા… યે દક્ખિણાય અનુદિસાય સત્તા… યે હેટ્ઠિમાય [અધોગમાય (સ્યા॰)] દિસાય સત્તા… યે ઉપરિમાય દિસાય સત્તા… યે દસસુ દિસાસુ સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ. કરુણાય ભાવિતત્તા… મુદિતાય ભાવિતત્તા… ઉપેક્ખાય ભાવિતત્તા યે પુરત્થિમાય દિસાય સત્તા…પે॰… યે દસસુ દિસાસુ સત્તા તે અપ્પટિકૂલા હોન્તિ. **સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો**તિ સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો, અપ્પટિવિરુજ્ઝમાનો અનાઘાતિયમાનો [અઘટ્ટિયમાનો (સ્યા॰)] અપ્પટિહઞ્ઞમાનોતિ – સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘મેત્તં ઉપેક્ખં કરુણં વિમુત્તિં, આસેવમાનો મુદિતઞ્ચ કાલે;
> સબ્બેન લોકેન અવિરુજ્ઝમાનો, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૬૦.રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ પહાય મોહં, સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ [સંયોજનાનિ (ક॰)] ;
અસન્તસં જીવિતસઙ્ખયમ્હિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.

રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ પહાય મોહન્તિ. રાગોતિ યો રાગો સારાગો...પે॰... અભિજ્ઝા લોભો અકુસલમૂલં. **દોસોતિ** યો ચિત્તસ્સ આઘાતો...પે॰... ચણ્ડિક્કં અસુરોપો અનત્તમનતા ચિત્તસ્સ. **મોહોતિ** દુક્ખે અઞ્ઞાણં...પે॰... અવિજ્જાલઙ્ગી મોહો અકુસલમૂલં. **રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ પહાય મોહન્તિ** સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ મોહઞ્ચ પહાય પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ પહાય મોહં.

સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનીતિ. દસ સંયોજનાનિ – કામરાગસંયોજનં પટિઘસંયોજનં...પે॰... અવિજ્જાસંયોજનં. **સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનીતિ** દસ સંયોજનાનિ સન્દાલયિત્વા પદાલયિત્વા સમ્પદાલયિત્વા પજહિત્વા વિનોદેત્વા બ્યન્તીકરિત્વા અનભાવં ગમેત્વાતિ – સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ.

અસન્તસં જીવિતસઙ્ખયમ્હીતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો જીવિતપરિયોસાને અસન્તાસી અનુત્રાસી અનુબ્બિગ્ગો અનુસ્સઙ્કી અનુત્રાસો અભીરૂ અચ્છમ્ભી અનુત્રાસી અપલાયી પહીનભયભેરવો વિગતલોમહંસો વિહરતીતિ – અસન્તસં જીવિતસઙ્ખયમ્હિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

> ‘‘રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ પહાય મોહં, સન્દાલયિત્વાન સંયોજનાનિ;
> અસન્તસં જીવિતસઙ્ખયમ્હિ, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

૧૬૧.ભજન્તિ સેવન્તિ ચ કારણત્થા, નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તા;
અત્તત્થપઞ્ઞા [અત્તટ્ઠપઞ્ઞા (ક॰)] **અસુચી મનુસ્સા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો.**

ભજન્તિ સેવન્તિ ચ કારણત્થાતિ અત્તત્થકારણા પરત્થકારણા ઉભયત્થકારણા દિટ્ઠધમ્મિકત્થકારણા સમ્પરાયિકત્થકારણા પરમત્થકારણા ભજન્તિ સમ્ભજન્તિ સેવન્તિ નિસેવન્તિ સંસેવન્તિ પટિસેવન્તીતિ – ભજન્તિ સેવન્તિ ચ કારણત્થા.

નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તાતિ દ્વે મિત્તા – અગારિકમિત્તો ચ અનાગારિકમિત્તો ચ...પે॰... અયં અગારિકમિત્તો...પે॰... અયં અનાગારિકમિત્તો. **નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તાતિ** ઇમે દ્વે મિત્તા અકારણા નિક્કારણા અહેતૂ અપ્પચ્ચયા દુલ્લભા (દુલ્લદ્ધા સુદુલ્લદ્ધા) [( ) નત્થિ સ્યા॰ પોત્થકે] તિ – નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તા.

અત્તત્થપઞ્ઞા અસુચી મનુસ્સાતિ. અત્તત્થપઞ્ઞાતિ અત્તનો અત્થાય અત્તનો હેતુ અત્તનો પચ્ચયા અત્તનો કારણા ભજન્તિ સમ્ભજન્તિ સેવન્તિ નિસેવન્તિ સંસેવન્તિ પટિસેવન્તિ આચરન્તિ સમાચરન્તિ પયિરુપાસન્તિ પરિપુચ્છન્તિ પરિપઞ્હન્તીતિ – અત્તત્થપઞ્ઞા. **અસુચી મનુસ્સાતિ** અસુચિના કાયકમ્મેન સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિના વચીકમ્મેન સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિના મનોકમ્મેન સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિના પાણાતિપાતેન...પે॰... અસુચિના અદિન્નાદાનેન... અસુચિના કામેસુમિચ્છાચારેન... અસુચિના મુસાવાદેન... અસુચિયા પિસુણાય વાચાય સમન્નાગતા... અસુચિયા ફરુસાય વાચાય સમન્નાગતા... અસુચિના સમ્ફપ્પલાપેન સમન્નાગતા... અસુચિયા અભિજ્ઝાય સમન્નાગતા... અસુચિના બ્યાપાદેન સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિયા મિચ્છાદિટ્ઠિયા સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિયા ચેતનાય સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિયા પત્થનાય સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચિના પણિધિના સમન્નાગતાતિ અસુચી મનુસ્સા, અસુચી હીના નિહીના ઓમકા લામકા છતુક્કા પરિત્તાતિ – અત્તત્થપઞ્ઞા અસુચી મનુસ્સા.

એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ. એકોતિ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો પબ્બજ્જાસઙ્ખાતેન એકો...પે॰... **ચરે**તિ અટ્ઠ ચરિયાયો...પે॰... **ખગ્ગવિસાણકપ્પો**તિ યથા ખગ્ગસ્સ નામ વિસાણં એકં હોતિ અદુતિયં...પે॰... એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો. તેનાહ સો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો –

‘‘ભજન્તિ સેવન્તિ ચ કારણત્થા, નિક્કારણા દુલ્લભા અજ્જ મિત્તા;
અત્તત્થપઞ્ઞા અસુચી મનુસ્સા, એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ.

ચતુત્થો વગ્ગો.

ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસો નિટ્ઠિતો.

અજિતો તિસ્સમેત્તેય્યો, પુણ્ણકો અથ મેત્તગૂ;
ધોતકો ઉપસીવો ચ, નન્દો ચ અથ હેમકો.

તોદેય્ય-કપ્પા દુભયો, જતુકણ્ણી ચ પણ્ડિતો;
ભદ્રાવુધો ઉદયો ચ, પોસાલો ચાપિ બ્રાહ્મણો;
મોઘરાજા ચ મેધાવી, પિઙ્ગિયો ચ મહાઇસિ.

સોળસાનં [સોળસન્નં (સ્યા॰ ક॰)] પનેતેસં, બ્રાહ્મણાનંવ સાસનં;
પારાયનાનં નિદ્દેસા, તત્તકા ચ ભવન્તિ હિ [વા (ક॰)].
ખગ્ગવિસાણસુત્તાનં, નિદ્દેસાપિ તથેવ ચ;
નિદ્દેસા દુવિધા ઞેય્યા, પરિપુણ્ણા સુલક્ખિતાતિ.

ચૂળનિદ્દેસપાળિ નિટ્ઠિતા.